

PUBLICZNA SESJA SPRAWOZDAWCZA DOKTORANTÓW SZKOŁY
DOKTORSKIEJ UNIWERSYTETU KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ W
KRAKOWIE

PUBLIC REPORTING SESSION OF PHD STUDENTS OF UNIVERSITY OF
THE NATIONAL EDUCATION COMMISSION
KRAKOW

KSIĘGA ABSTRAKTÓW

(CZERWIEC 2025)

BOOK OF ABSTRACTS

(JUNE 2025)

DOCTORAL SCHOOL UNEC
KRAKÓW 2025

Publiczna Sesja Sprawozdawcza Doktorantów I roku Szkoły Doktorskiej UKEN		Public Reporting Session of 1st and 2nd PhD Students of Doctoral School UNEC
Kraków 11-12 czerwca 2025		Krakow June 11-12, 2025

Księga abstraktów

(czerwiec 2025)

Book of abstracts

(June 2025)

Kraków

Publiczna Sesja Sprawozdawcza Doktorantów I i II roku
Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Komisji Edukacji
Narodowej w Krakowie. Księga abstraktów (czerwiec 2025).
Kraków 2025

Public Reporting Session of 1st and 2nd year's PhD Students
of University of the National Education Commission,
Krakow. Book of abstracts (June 2025).
Kraków 2025

Teksty w formie dostarczonej przez autorów / Texts available as supplied by the authors

© Copyright by Authors, University of the National Education Commission, Kraków 2025

Free cover art by Canva - <https://about.canva.com/license-agreements/free-media/>

Free pictures by Flaticon - <https://www.flaticon.com/>

Spis treści

Table of Contents

Literaturoznawstwo / Literary Studies

Jan Klósak

Religia życia: Duchowość u D.H. Lawrence'a / Religion of Life: Spirituality in D.H. Lawrence 17

Wiktoria Kulak

Archeologie codzienności. Felietonopisarstwo kobiet po roku 1989 / Archaeologies of Everyday Life. Women's columnist writing after 1989 19

Anna Szostek

Poetyka Biegunów na przykładzie Dzienników Polskich Badaczy Polarnych XX Wieku / The poetics of polar experience in the diaries of 20th century polar explorers 22

Alicja Wosik

Literackie strategie zaangażowania społeczno-środowiskowego w polskiej poezji najnowszej / Literary strategies of socio-environmental engagement in contemporary Polish poetry 24

Bartłomiej Wilk

Ekocentryczne spojrzenie na Romantyzm polski w perspektywie badań nad Romantyzmem europejskim / An ecocentric view at Polish Romanticism in the perspective of research on European Romanticism 26

Gabriela Kasprzyk

Mięso i dyskursy patriotyczne w Le Végétarien J.-H. Rosny'ego / Meat and patriotic discourses in Le Végétarien by J.-H. Rosny 28

Bartłomiej Kozioł

Ludowe i literackie proveniencje duchów, zjawi upiorów w twórczości poetów „minorum gentium” (1822-1864) / Folk and literary provenances of ghosts, phantoms and ghouls in the works of poets of the „minorum gentium” of Polish Romanticism (1822-1864) 29

Katarzyna Majca-Lipa

Mikro- i makroskalarność refleksji ekopoetyckiej. Afektywna postpamięciowość twórczości Małgorzaty Lebdy i fitograficzność poezji Urszuli Zajączkowskiej 31

Aleksandra Polok

Vanitas i melancholia. Janusz Szuber, Jan Tulik, Wojciech Kass / Vanitas and melancholy. Janusz Szuber, Jan Tulik, Wojciech Kass 32

Adrian Jarosz

- Endogamia na Górnjej Orawie. Funkcjonowanie rynku matrymonialnego w świetle prawa kanoniczego i cywilnego na pograniczu "polsko-węgierskim" w XIX w. / Endogamy in Upper Orava: The Matrimonial Market in the context of Canon and Civil Law on the "Polish-Hungarian" Borderland in the 19th Century 36

Cezary Ruchała

- Rozwój gminy Chełmiec w pierwszym trzydziestoleciu Polski Ludowej (1945-1977) / The Development of the Chełmiec Commune in the First Three Decades of the People's Poland (1945-1977) 38

Filip Sitek

- Zapomniany podróżnik na krańcach świata. Życie i działalność Sygurda Wiśniowskiego (1841-1892) / The forgotten traveler at the ends of the world – life and activities of Sygurd Wiśniowski (1841-1892) 41

Wiktoria Zarębczan

- Dziecko ze "Szlaku Nadziei". Z Kresów II RP, przez Syberię, aż do wolności / A Child from the "Trail of Hope": From the Eastern Borderlands of Interwar Poland, Through Siberia, to Freedom 44

Kamil Gleń

- Kwestia ormiańska na forum Ligi Narodów / The Armenian question in the League of Nations forum 46

Angelika Jamka

- Działalność kulturotwórcza, filantropijna i oświatowa Podolaków w latach 1867-1914 / Cultural, philanthropic and educational activities of the Podolia in the years 1867-1914 49

Artur Karpacz

- Portret zbiorowy duchowieństwa parafialnego w dekanacie Nowa Góra w XVII wieku / A Collective Portrait of the Parochial Clergy in the Deanery of Nowa Góra in the Seventeenth Century 51

Karol Kordas

- Krakowska konspiracja na kolei w latach 1939-1942 / The Kraków railway conspiracy in 1939-1942 53

Michał Maciejewski

- II wojna włosko-abisyńska w polskim dyskursie popularnym / The Second Italo-Ethiopian War in Polish popular discourse 56

Krystian Węgrzyniak

- Obrót nieruchomości w Kazimierzu w pierwszej ćwierci XV w. / Real estate market in Kazimierz in first quarter of 15th century 59

Natalia Borodziuk

Polityka bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Włoskiej w latach 2008-2019 w zakresie bezpieczeństwa informacji, bezpieczeństwa militarnego, problemu nielegalnej migracji. Studium porównawcze / Security policy of the Republic of Poland and the Italian Republic in 2008-2019 in the field of information security, military security, the problem of illegal migration. A comparative study..... 62

Fabian Kobalczyk-Gruda

Miejsce i rola Polski w systemie bezpieczeństwa europejskiego (od 20 lutego 2014 roku do 24 lutego 2022 roku) / The Place and Role of Poland in the European Security System (from February 20, 2014 to February 24, 2022) 65

Grzegorz Bator

Architektura bezpieczeństwa: istota, definicja i typologia / Security architecture: essence, definition, and typology 69

Aleksandra Gębacz

Innowacyjne zastosowania technologii wojskowych w Siłach Zbrojnych RP na tle wybranych państw w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego / Innovative Applications of Military Technologies in the Armed Forces of the Republic of Poland in Comparison with Selected States in the Context of International Security 72

Wiktor PowiŃajtis

Zagrożenia zewnętrzne bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej / External threats to the national security of the Republic of Poland 74

Edyta Pytel

Relacja między bezpieczeństwem społecznym a bezpieczeństwem narodowym w Polsce – założenia badania ilościowego i postęp realizacji badania / The Relationship Between Societal Security and National Security in Poland – Assumptions and Progress of a Quantitative Study 76

Dariusz Zapiór

Działania Wojsk Obrony Terytorialnej w wybranych sytuacjach kryzysowych. Optymalizacja współpracy ze społecznością lokalną – proces selekcji województw w kontekście sytuacji kryzysowych / The activities of the Territorial Defence Forces in selected crisis situations. Optimization of cooperation with the local community – the process of voivodeship selection in the context of crisis situations 79

Jakub Gajda

Niskoenergetyczne układy katodoluminescencyjne na bazie ZnO / Low-Energy Cathodoluminescent Systems Based on ZnO 83

Natalia Woźniak

Dynamika galaktyk spiralnych: wpływ pól magnetycznych oraz aktywności w dysku i w centrum / Dynamics of Spiral Galaxies: The Influence of Magnetic Fields and Activity in the Disk and Central Regions tle 86

Aleksander Zawada

Badanie katod zawierających związki skandu / Study of Cathodes Containing Scandium Compounds 89

Nauki biologiczne / Biological Sciences

Kamila Dybaś-Struj

Wiek zachorowania i lokalizacja nowotworu w kontekście V klasyfikacji WHO glejaków opartej o diagnostykę molekularną / Age at onset and tumor location in the context of the WHO Grade V glioma classification, grounded in molecular diagnostic 94

Anna Kucab

Struktura fitocenotyczna i waloryzacja przyrodnicza łąk w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego / Phytocenotic structure and natural valuation of meadows in the buffer zone of Ojców National Park 97

Paulina Likus

Wpływ antybakteryjnego działania pochodnych 2-chinolonu z modyfikowanym pierścieniem rodaniny na wielolekooporne Gram-ujemne bakterie z rodziny Enterobacteriaceae wytwarzające β -laktamazy o rozszerzonym spektrum substratowym (ESBL) / The antibacterial effect of 2-quinolone derivatives with a modified rhodanine ring on multidrug-resistant Gram-negative Enterobacteriaceae producing extended-spectrum β -lactamases (ESBL) 100

Wiktoria Omachel

Mechanizmy cytotoksyczności substancji konserwujących dla wybranych linii komórkowych / Cytotoxicity Mechanisms of Preservative Substances in Selected Cell Lines 103

Nhat My Tran

Amunicja myśliwska: w kierunku zintegrowanego zrozumienia wpływów biogeochemicznych na ekosystem terenów podmokłych / Hunting ammunition: towards an integrated understanding of biogeochemical impacts on wetland ecosystem 105

Ewelina Żegleń

Magurski Park Narodowy i otulina Parku jako obszar występowania kleszczy i ryzyka narażenia na choroby odkleszczowe mieszkańców, pracowników oraz turystów / Magura National Park and the Park's buffer zone as an area of tick occurrence and a risk of exposure to tick-borne diseases among residents, employees and tourists 106

Klara Dorożyńska

Ocena wpływu wielokrotnego ogrzewania na proszki wykorzystywane w farmaceutycznym druku 3D / Assessment of the Impact of Multiple Heating Cycles on Powders Used in Pharmaceutical 3D Printing 108

Danuta Kadłub

Znaczenie środowiska zurbanizowanego Krakowa dla tempa rozkładu i sukcesji owadów na zwłokach świni domowej (*Sus scrofa domesticus* L.) / The significance of Krakow's urban environment for the decomposition rate and succession of insects on domestic pig carcasses (*Sus scrofa domesticus* L.) 111

Zuzanna Mucha

Czasowo-przestrzenna ekspresja ERβ i GPER w żołądku gruczołowym i mięśniowym zarodków i piskląt kury domowej / Spatiotemporal Expression of ERβ and GPER in the Glandular and Muscular Stomach of Embryos and Hatchlings of the Domestic Chicken 114

Izabela Wiśniowska

Ekspozycja na rtęć i ołów wybranych gatunków ptaków wodnych – implikacje fizjologiczne i ekologiczne / Exposure to mercury and lead of selected waterbird species – physiological and ecological implications 116

Pedagogika / Pedagogy

Xu He

Porównanie kompetencji kluczowych w edukacji wczesnoszkolnej: studium Chin i Polski na przykładzie klas 1–5: analiza przyczyn różnic / A Comparison of Key Competences in Early Primary Education: A Study of China and Poland Based on Grades 1–5 – An Analysis of the Causes of Differences 119

Justyna Janik

Kompetencje cyfrowe i społeczno-emocjonalne a zaangażowanie w cyberprzemoc w okresie adolescencji - strategie radzenia sobie z cyberprzemocą i psychospołeczne konsekwencje / Digital and socio-emotional competencies and involvement in cyberbullying during adolescence – coping strategies and psychosocial consequences 122

Van Pham Tran

Znaczenie kompetencji cyfrowych w kształceniu nauczycieli geografii na uniwersytetach pedagogicznych w wietnamie: studium przypadku / The significance of digital competencies in geography teacher training at pedagogical universities in vietnam: a case study 125

Thi Lan Nhi Truong

Kompetencje cyfrowe nauczycieli akademickich kształcących przyszłych nauczycieli w wietnamskim szkolnictwie wyższym: analiza wielokontekstowa / Teacher Educators' Digital Competence in Higher Education in Vietnam: A Multi-Context Analysis 128

Wiktoria Cieřlikiewicz

Postawy nauczycieli wobec zrównoważonego rozwoju w świetle zdrowia psychicznego uczniów / Teachers' attitudes towards sustainable development in the light of students' mental health 130

Karolina Kilar

Poczucie sensu życia i własnej wartości z perspektywy uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim / The sense of meaning in life and self-esteem from the perspective of students with mild intellectual disabilities 131

Julia Małkowska

Program profilaktyczny „Gra w Dobre Zachowanie” w klasach integracyjnych / Preventive Program “The Good Behavior Game” in Inclusive Classrooms..... 133

Psychologia / Psychology

Karolina Dymek

Rozpoznawanie emocji z muzyki w spektrum autyzmu: poszukiwanie neuronalnych korelatów przetwarzania emocji / Musical Emotion Recognition in Autism Spectrum Disorder: Investigating Neural Correlates of Emotional Processing 138

Weronika Gajda

Motywacje sprawców zabójstw kobiet: analiza uwarunkowań psychospołecznych / Motivations of Perpetrators of Femicides: An Analysis of Psychosocial Conditions 141

Kamila Sap

Rola informacji związanych z diagnozami zaburzeń psychicznych i autostygmatyzacji w decyzji o podejmowaniu działania / The Role of Information Related to Mental Disorder Diagnoses and Self-Stigmatization in Decision-Making and Taking Action..... 144

Monika Sobczak

Podmiotowe i środowiskowe uwarunkowania przemocowych zachowań adolescentów w Internecie / Personal and Environmental Factors Associated with Adolescent Online Violence..... 145

Nauki prawne / Legal Sciences

Julia Bernacka

Przetwarzanie danych przez systemy AI jako podstawa ich funkcjonowania – ograniczenia prawne w dostępie i przetwarzaniu danych osobowych oraz innych, wybranych danych prawnie chronionych a szkolenie systemów sztucznej inteligencji / Data processing by AI systems as the basis for their functioning – legal restrictions on access to and processing personal data and other selected legally protected data vs training of artificial intelligence system 150

Kinga Dudzik

Zdrowie psychiczne jako dobro chronione prawem z perspektywy prawa karnego /
Mental Health as a Legally Protected Good in Criminal Law: A Doctrinal and Practical
Analysis 152

Natalia Turaczy

Instytucja koronera w polskim systemie prawa na tle porównawczym / The coroner's
institution in the Polish legal system in a comparative perspective 154

Paulina Wójcik

Przesłuchanie biegłego. Problematyka prawno-kryminalistyczna / The Interrogation
of an Expert Witness: Legal and Forensic Issues 157

Nicole Deneka

Pomoc państwa a kryzysy międzynarodowe: równowaga między interwencją w rynek
wewnętrzny UE a jego spójnością? / State aid and international crises: balance
between EU internal market's intervention and integrity? 160

Natan Fischer

Ograniczenia stosowania wybranych postanowień Rozporządzenia Parlamentu
Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony
osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie
swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne
rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE. L nr 119, str.1), w działalności
twórczej jako próba znalezienia równowagi między przetwarzaniem danych
osobowych a prawem do wolności wypowiedzi i informacji / Limitations on the
Application of Selected Provisions of Regulation (EU) 2016/679 of the European
Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons
with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such
Data, and Repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (OJ L
119, p. 1), in Creative Activities as an Attempt to Strike a Balance Between the
Processing of Personal Data and the Right to Freedom of Expression and Information
..... 163

Artur Orzeł

Prawo Unii Europejskiej jako determinant struktury kapitału banków / European
Union Law as a Determinant of Banks' Capital Structure 166

Krzysztof Szastok

Projekt zmian przepisów kodeksu karnego, sierpień 1981 r.: Niedoślą Reformą
Polskiego Prawa Karnego / Draft Amendments to the Criminal Code, August 1981: An
Unfulfilled Reform of Polish Criminal Law 168

Seymur Ingilabli

Warunki systemowo-polityczne i geopolityczne dynamiki relacji między USA a Turcją pod rządami Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP) / Systemic-Political and Geopolitical Conditions of the Dynamics of Relations Between the US and Turkey Under the Rule of the Justice and Development Party (AKP) 172

Marta Puhach

Poza ramami zdolności państwa: pomiar roli zagranicznej pomocy rozwojowej na Ukrainie / Beyond State Capacity: Measuring the Role of Foreign Development Aid in Ukraine 174

Aleksandra Dudzik

Od nurtu osłonowego do nurtu usługowego. Przeobrażenia w systemie pomocy społecznej w Polsce po roku 1989 / From the Protective to the Service-Oriented Approach: Transformations in the Social Assistance System in Poland After 1989 177

Piotr Fołta

Motywacje i decyzje wyborcze młodych wyborców w wyborach parlamentarnych z 2023 roku - komunikat z badań / Motivations and voting decisions of young voters in the 2023 parliamentary elections - research report 180

Francis Salawu

Skuteczność pomocy humanitarnej Organizacji Narodów Zjednoczonych w promowaniu rozwoju społecznego wśród osób wewnątrznie przesiedlonych w Nigerii w latach 2010–2021 / The Effectiveness of United Nations Humanitarian Aid in Promoting Social development among Internally Displaced Persons in Nigeria from 2010 to 2021..... 183

Artem Susolia

Sprawozdanie z postępów w realizacji projektu doktorskiego pod tytułem: „Funkcjonowanie Ukrainy w ekstraordynaryjnych warunkach toczącej się wojny – refleksja deskrytywno-empiryczna” / The report on the progress of the doctoral project entitled: “Functioning of Ukraine in extra-coordinate conditions of the ongoing war - descriptive-empirical reflection” 185

Sztuki plastyczne / Fine Arts

Karolina Jonderko

Między Dokumentalizmem a Aktywizmem. Jak Fotografia może chronić i promować dziedzictwo kulturowe górniczych orkiestr dętych / Between Documentary and Activism. How Can Photography Protect and Promote the Cultural Heritage of Mining Brass Bands? 189

Gabriela Palicka

Antarktyda jako współczesna utopia / Antarctica as a contemporary utopia 192

Aleksandra Przybysz

Czy przestaniemy bać się ciemności? Gotyk i horror w Antropocenie. Jak sztuka współczesna może współtworzyć eksperymentalną historię naturalną XXI wieku / Can We Overcome Our Fear of the Dark? How Contemporary Art Can Co-create an Experimental Natural History of the 21st Century	194
---	-----

Grzegorz Bugaj

Projekt doktorancki „Freeride MTB i sztuka wizualna – somatoestetyka” / PhD project “Freeride MTB and visual art -somatoesthetics”	197
--	-----

Kinga Burek-Domżańska

Praktyka artystyczna w autoetnograficznych badaniach nad czynnikami niesamowitości we współczesnym społeczeństwie / Artistic Practice in Autoethnographic Research on the Factors of the Uncanny in Contemporary Society	199
--	-----

Sebastian Segura Espinel

Zabawki i introspekcja kulturowa / Playthings and cultural introspection	202
--	-----

Magdalena Hueckel-Śliwińska

Agata, Łucja, Wilgefortis. Kobiety w tradycji katolickiej — święte męczennice / Agatha, Lucy, Wilgefortis. Women in Catholic Tradition — Holy Martyrs	205
---	-----

Barbara Nawrocka

Miękka przemoc krajobrazu. O porządku, chaosie i gatunkach oporu / Soft Violence of the Landscape. On Order, Chaos, and Species of Resistance	206
---	-----

Paulina Tokarz-Mazurek

Radykalna troska jako metoda artystyczna – wnioski ze stażu zagranicznego oraz VI semestru zajęć w Szkole Doktorskiej / Radical Care as an Artistic Method – Insights from an International Internship and the Sixth Semester of Doctoral School Courses	207
--	-----

Nauki o sztuce / Arts studies

Richard Gregor

Lost Exhibitions. Two vicissitudes of Slovak art in Italy in 1942 and 1966	211
--	-----

Aleksandra Klimek-Lipnicka

Gest historyczny. Fotografia jako medium odzyskiwania świata / The Hysterical Gesture: Photography as a Medium of Reclaiming the World	212
--	-----

Magdalena Furmaniuk

Ciało tkaniny. Nowomaterialistyczna analiza obiektów tekstylnych powstałych po 2000 roku w Polsce / Body of fabric. A new-materialist analysis of textile objects created after 2000 in Poland	214
--	-----

Piotr Sikora

Głębia różnic. Problemy badawcze w analizie porównawczej Centrów Sztuki Współczesnej George’a Sorosa w Polsce, Czechach i Słowacji / The Depth of Differences. Research Issues in a Comparative Analysis of the Centres of Modern Art of George Soros in Poland, Czech Republic, and Slovakia	216
---	-----

Szymon Błaszczyk

Stopień zachowania cech miejskich w miejscowościach pozbawionych statusu miasta na obszarze historycznej Ziemi Sanockiej / The degree of preservation of urban features in localities deprived of municipal rights in the historical Sanok Land 222

Aleksandra Jasińska

Struktura społeczna i funkcjonalno-przestrzenna miast restytuowanych w województwie małopolskim / The Social and Functional-Spatial Structure of Reinstated Towns in the Małopolskie Voivodeship 224

Mateusz Zajęga

Typologia przestrzenna i regionalizacja nazewnictwa polskich klubów piłkarskich / Spatial typology and regionalization of Polish football club names..... 227

Maria Koczur

Zapis paleontologiczny oraz morfogrupy kredowych radiolarii z utworów poziomu Bonarelli (Apeniny, Rejon Umbria-Marche, Włochy) / Paleontological record and morphogroups of the cretaceous radiolaria from Bonarelli level (Apenina Moutains, Umbria-Marche region, Italy) 229

Michał Jabłoński

Wpływ czynników lokalizacji na rozwój innowacyjności przedsiębiorstw w Polsce na początku XXI wieku / The impact of location factors on the development of enterprise innovation in Poland at the beginning of the 21st century..... 231

Tomasz Klemensiewicz

Wpływ uwarunkowań społeczno-gospodarczych na kształtowanie się i przestrzenne oraz strukturalne przemiany rynku niepublicznych usług edukacyjnych w Polsce / The impact of socio-economic conditions on the formation, spatial and structural changes of the market of non-public educational services in Poland 237

Agnieszka Wolska

Modele funkcjonowania ukraińskich uczniów z doświadczeniem migracyjnym w polskim systemie edukacji / Models of Functioning of Ukrainian Students with Migration Experience in the Polish Education System 242

Kamila Koszła

Czynniki wpływające na ujawnienia dotyczące kwestii ESG w spółkach notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie / Factors Influencing ESG Disclosures in Companies Listed on the Warsaw Stock Exchange 247

Piotr Raźniak

Rola Europejskiego Funduszu Społecznego w zwalczaniu wykluczenia społecznego w makroregionie północno – zachodnim Polski w latach 2014–2023 / The Role of the European Social Fund in Combating Social Exclusion in the Northwestern Macroregion of Poland in 2014–2023	251
---	-----

Anna Calik-Kaczor

Koła gospodyń wiejskich jako podmioty ekonomii społecznej oraz kierunki ich wpływu na rozwój lokalny w Małopolsce / Koła gospodyń wiejskich (country housewives' associations) as social economy entities and directions of their impact on local development in Małopolska	255
---	-----

Językoznawstwo / Linguistics

Michał Kozanecki

Język fizjoterapii w przekładzie – analiza korpusowa i funkcjonalna dokumentacji medycznej w języku polskim i angielskim / The Language of Physiotherapy in Translation – Corpus-Based and Functional Analysis of Polish and English Medical Documentation	259
--	-----

Mihály Köntös

Tłumaczenie i translatoriality w społeczności migrantów: Węgrzy w Polsce / Translation and Translatoriality in a Migrant Community: Hungarians in Poland	261
--	-----

Nauki o komunikacji społecznej / Communication & media studies

Kinga Banasik

Wizerunek medialny Heleny Rubinstein / The Media Image of Helena Rubinstein	266
---	-----

Milena Gajewska

Obraz konfliktu izraelsko-palestyńskiego w mediasferze generacji Z (Percepcja – strategie – treści) / The Image of the Israeli-Palestinian Conflict in the Media Sphere of Generation Z (Perception – Strategies – Content)	269
---	-----

Martyna Jankowska

Zewnętrzny employer branding w mediach społecznościowych jako metoda budowania wizerunku pracodawcy w opinii pokolenia Z / External Employer Branding in Social Media as a Method for Building Employer Image in the Opinion of Generation Z	271
--	-----

Filozofia / Philosophy

Tomasz Bożek-Gogolewski

Pojęciowe granice nauk humanistycznych. Analiza pojęć działania i sprawczości w ramach nowych materializmów / Conceptual Boundaries of the Humanities. Analysis of the Concepts of Action and Agency within New Materialisms 274

Paweł Włodyka

Rector rei publicae w filozofii Cyserona / Rector rei publicae in Cicero's Philosophy 276

Kamil Rajkowski

Anestetyka Antropologiczna: człowiek w kontekście ontologii orientowanej obiektowo (OOO) / Anthropological Anaesthetics: The Human in the Context of Object-Oriented Ontology (OOO) 278

Katarzyna Żabicka

Czy mistyk ma płeć? Rola płci w doświadczeniu mistycznym / Does the mystic have a gender? The role of gender in mystical experience 280

Nauki socjologiczne / Sociology

Ada Benio

Kultura gwałtu w Polsce. Charakterystyka zjawiska i mechanizmów jego aktywnej reprodukcji / Rape culture In Poland. Characteristics of the Phenomenon and Mechanisms of Its Active Reproduction 283

Magdalena Wesoły

Struktury, aktorzy i narracje: studium współczesnego systemu mody w perspektywie socjologicznej / Structures, actors and narratives: a study of the contemporary fashion system in sociological perspective 286

Matematyka / Mathematics

Artur Bromboszcz

Plus-jeden generowane układy krzywych gładkich / Plus-one generated arrangements of smooth curves 291

Izabela Leśniak

O pewnych maksymalnych krzywych Tjuriny / On some maximal Tjurina curves 292

Rafał Stypka

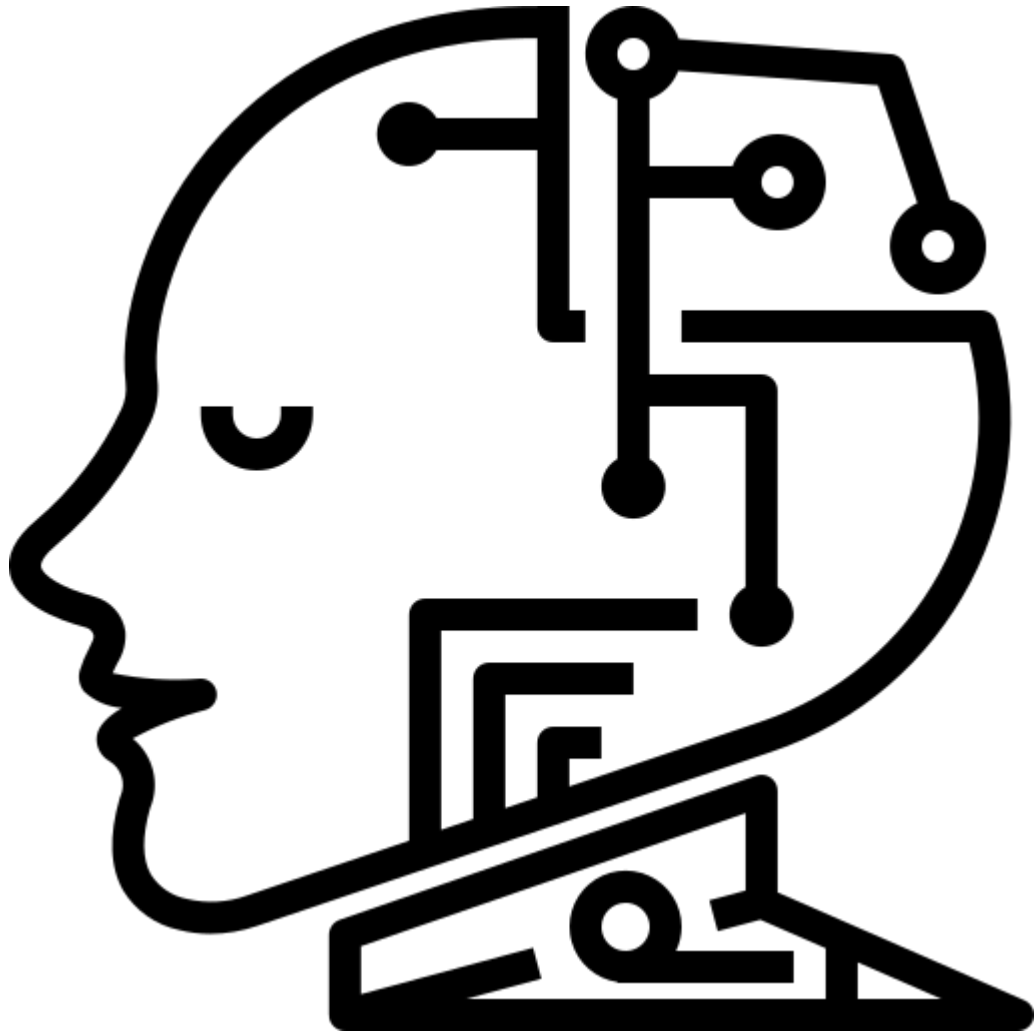
Geometryczne własności przestrzeni Banacha opisane przez relacje dokładnej i przybliżonej ortogonalności / Geometric Properties of Banach Spaces Described by Exact and Approximate Orthogonality Relations 294

Program / Programme (June 11-12, 2025) - Schedule 297

I

Literaturoznawstwo

Literary Studies

Religia życia: Duchowość u D.H. Lawrence’a

Celem dysertacji jest zaproponowanie nowego ujęcia twórczości D.H. Lawrence’a, które stoi w wyraźnej opozycji do popularnych w ostatnich dekadach perspektyw. By przedstawić nową interpretację dzieł Lawrence’a, proponowanym punktem odniesienia są jego teksty skupiające się na miejscu religii i szeroko pojętej duchowości w życiu człowieka. Poddane krytyce literackiej zostaną rzadziej analizowane dzieła. Dlatego też dysertacja będzie opierać się w głównej mierze na esejach Lawrence’a, jego dziełach o psychoanalizie, poezji, książkach podróżniczych oraz jego egzegezie biblijnej apokalipsy. Ponadto oddzielne podrozdziały pracy będą stanowić analizy dwóch powieści (Kangaroo (1923) i The Plumed Serpent (1926)), które można uznać za komentarz odnoszący się do miejsca religii i duchowości – ich niezbędności – w życiu społecznym. Dysertacja jest zaplanowana jako rozwinięcie takich zagadnień jak: zaproponowana przez Lawrence’a duchowo-naukowa alternatywa do wizji psychoanalizy przedstawionej przez Freuda; miłość i seksualność oparta na duchowo-cieleśnej więzi osadzonej na “feministycznej” wizji autora i jego przekonaniu o uzupełnianiu się pierwiastka żeńskiego i męskiego w konkretny sposób; wspomniane już ujęcie duchowości w kontekście społecznym; zaprezentowanie lawrence’owskiej apokalipsy i jego recept na uzdrowienie jednostki jak i całych społeczności (opartych na demokracji). Głównym założeniem projektu jest potrzeba nowej interpretacji twórczości D.H. Lawrence’a, która – ukazując ważkość zagadnienia człowieka jako istoty o głębokich potrzebach duchowych – przeciwstawiałaby się interpretacjom, które, na wzór postępującej sekularyzacji, odrzucają a priori specyfikę myślenia religijnego jak i odmiennosc perspektywy opierającej się na założeniu wyższej – nie dostępnej zmysłom – prawdy. W celu ujawnienia motywacji pisarza oraz źródeł jego poglądów, analizie zostaną poddane jego związki z: filozofią Fryderyka Nietzschego; pismami Heleny Bławatskiej, czy The Golden Bough (1890) Jamesa George’a Frazera, które wprowadziły Lawrence’a w zagadnienia spirytualistyczne, symbolizm oraz teozofię; teorią czakr oraz innymi zagadnieniami pochodzącymi z filozofii wschodnich; oraz Wasilijem Rozanowem (podczas pisania ostatnich dzieł np. Apocalypse (1931)). Co więcej, interpretacja dzieł D.H. Lawrence’a przez pryzmat doświadczeń duchowych i religijnych pozwoli – przynajmniej w założeniu – wyjaśnić rzadko spotykaną fluktuację w ocenie wartościującej jego prac, która – zdaniem autora dysertacji – wynika z błędnej oceny punktu wyjściowego w pisarstwie Lawrence’a. Z racji specyfiki poglądów autora oraz jego otwarcie subiektywnego ujęcia rzeczywistości posłużę się krytycyzmem biograficznym, aby uzasadnić istotność pewnych wątków; analiza komparatystyczna posłuży natomiast temu, aby osadzić Lawrence’a w kontekstach, które są mu często odmawiane np.: myśl chrześcijańska, czy problematyka opisanie modernistycznej rzeczywistości “językiem” niekojarzonym z prozą modernistyczną, uwzględniającym jednak istnienie sfery sacrum. Ponadto dysertacja będzie również próbą osadzenia Lawrence’a w konkretnej tradycji myślenia o religii i duchowości, którego dwa odłamy przedstawia w swojej książce Ateny i Jerozolima (1931) Lew Szestow.

Słowa kluczowe: D.H. Lawrence, literatura brytyjska, poezja, modernizm, religia, duchowość, feminizm

Religion of Life: Spirituality in D.H. Lawrence

The aim of the dissertation is to propose a new account of D.H. Lawrence's work that stands in clear opposition to the perspectives that have been popular in recent decades. To provide a new interpretation of Lawrence's works, the proposed point of reference is his texts focusing on the place of religion and spirituality, broadly defined, in human life. Less frequently analysed works will be subjected to literary criticism. Therefore, the dissertation will be mainly based on Lawrence's essays, his works on psychoanalysis, poetry, travel books and his exegesis of the biblical apocalypse. In addition, separate subsections of the dissertation will provide the analyses of two novels (*Kangaroo* (1923) and *The Plumed Serpent* (1926)), which can be seen as commentary relating to the place of religion and spirituality - their necessity - in social life. The dissertation is designed to develop issues such as: Lawrence's spiritual-scientific alternative to Freud's vision of psychoanalysis; love and sexuality based on the spiritual-bodily bonding embedded in the author's 'feminist' vision and his conviction that the feminine and the masculine complement each other in a particular way; the aforementioned framing of spirituality in a social context; and the presentation of Lawrence's apocalypse and his prescriptions for the healing of individuals as well as whole communities (based on democracy). The main premise of the project is the demand for a new interpretation of D.H. Lawrence's oeuvre, which – by revealing the importance of the issue of man as a being with deep spiritual needs – would oppose interpretations that, following the example of progressive secularisation, reject a priori the specificity of religious thinking and the distinctiveness of a perspective based on the assumption of a higher – not accessible to the senses - truth. In order to reveal the writer's motivations and the sources of his views, his links with: the philosophy of Friedrich Nietzsche; the writings of Helena Blavatsky or *The Golden Bough* (1890) by James George Frazer, which introduced Lawrence to spiritualist issues, symbolism and theosophy; the theory of the chakras and other issues derived from Eastern philosophies; and Vasily Rozanov (during the writing of his last works, e.g. *Apocalypse* (1931)) will be analysed. Furthermore, the interpretation of D.H. Lawrence's works through the prism of spiritual and religious experiences will - at least in the assumption - allow to explain the rare fluctuation in the value judgement of his works, which, according to the author of the dissertation, is due to a misjudgement of the starting point in Lawrence's writing. Because of the specificity of the author's views and his openly subjective view on reality, I will use biographical criticism to justify the relevance of certain themes; comparative analysis, on the other hand, will serve to place Lawrence in contexts that are often denied to him, e.g. Christian thought, or the problem of describing modernist reality in a 'language' not associated with modernist prose, but which nevertheless takes into account the existence of the sphere of sacrum. Furthermore, the dissertation will also attempt to embed Lawrence in a particular tradition of thinking about religion and spirituality, two branches of which are presented by Lev Shestov in his book *Athens and Jerusalem* (1931).

Key words: D.H. Lawrence, British literature, poetry, modernism, religion, spirituality, feminism

Bibliography:

- Auden, Wystan Hugh. "D.H. Lawrence." *The Dyer's Hand, and Other Essays*, Vintage Books, 1968, pp. 277–296.
- Burgess, Anthony. *Flame Into Beingx: The Life and Work of D.H. Lawrence*. Sphere Books, 1986.

- Ellis, David. *Love and Sex in D.H. Lawrence*. Clemson University Press, 2018.
- Feigel, Lara. *Look! We Have Come Through!: Living with D.H. Lawrence*. Bloomsbury, 2022.
- Foster, Jane. *D.H. Lawrence: Infinite Sensual Violence: Love, Sex and Relationships*. Crescent Moon Publishing, 2020.
- Kořakowski, Leszek. *Religion*. Oxford University Press, 1982.
- Lockwood, M.J. *A Study of the Poems of D.H. Lawrence*. Palgrave, 1988.
- Millett, Kate. *Sexual Politics*. University of Illinois Press, 2000.
- Taylor, D.P. *The Yogi Who Missed His Way: Sex and Spirituality in D.H. Lawrence*. Createspace Independent Publishing Platform, 2017.
- Wilson, Frances. *Burning Man: The Ascent of D.H. Lawrence*. Bloomsbury, 2021.

Mgr Wiktoria Kulak (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Katarzyna Wądolny-Tatar (IFP UKEN)

Archeologie codzienności. Felietonopisarstwo kobiet po roku 1989

Zasadniczym celem pracy jest stworzenie panoramy felietonopisarstwa kobiet po 1989 roku. W pierwszej części – o charakterze historyczno- i teoretycznoliterackim – skupię się na genezie felietonu oraz jego przekształceniach w dyskursie prasoznawczym i literaturoznawczym. Pozwoli to wyodrębnić cechy genologiczno-poetologiczne współczesnego felietonopisarstwa. Zakładam, że w najnowszej literaturze wykształcił się nowy model pisarstwa felietonistycznego, redefiniujący klasyczną konwencję, przesuwając akcent z funkcji komentatorskiej na ekspresywną, estetyczną, poznawczą i interwencyjną. Felietonopisarstwo kobiet jawi się jako forma literackiego auto-komentarza, przestrzeń refleksji nad codziennością, narzędzie autokreacji i zaangażowania społeczno-kulturowego. Ważne będą także kwestie genderowe i ich wpływ na funkcjonalność felietonu jako narzędzia (samo)pozycjonowania się pisarek po 1989 roku. Stawiane w pracy pytania o „płeć” felietonu wynikają z dysproporcji w liczbie opracowań dotyczących pisarstwa kobiet i mężczyzn. Zbadam więc nad historycznymi uwarunkowaniami gatunku oraz jego znaczeniem w kontekście publicystyki kobiet i mężczyzn. Punkt wyjścia dla moich rozważań stanowi pojęcie twórczości niepozornej, zapożyczone od redaktorek tomu *Twórczość niepozorna. Szkice o literaturze* (2015). W otwierającym zbiór artykule Inga Iwasiów niepozorność uznaje za właściwość pisarstwa przekraczającego granice literatury, realizującego się w wypowiedziach, które w hierarchii gatunków zajmowały poślednią pozycję (twórczość użytkowa czy okolicznościowa), często o charakterze autobiograficznym, dokumentujących szeroko rozumianą sferę codzienności. Niepozorność felietonopisarstwa kobiet ma więc charakter aksjologiczny. Było ono – podobnie jak dzienniki, autobiografie i biografie – traktowane jako forma pisarstwa użytkowego, długo sytuowanego poza kanonem, a co za tym idzie, pomijanego w refleksji naukowej, historyczno- czy krytycznoliterackiej. Współczesne felietonopisarstwo kobiet, choć często niepozorne, ma potencjał do badania literackich przedstawień codzienności, stanowiącej ramę niniejszej pracy. Rejestrowanie doświadczeń powszednich jest ważną strategią współczesnych felietonistek. Codzienność nie jest tłem, lecz rdzeniem narracji, sposobem poznania i interpretacji rzeczywistości. Felietony składają się z mikroobserwacji i osobistych historii, tworząc heterogeniczną opowieść o współczesności. Celem szczegółowym moich badań będzie więc analiza strategii narracyjno-tożsamościowych obecnych w zbiorach felietonów wybranych autorek. Nie tworzą one z całą pewnością zwartej grupy,

ponieważ mają między innymi zróżnicowane doświadczenia pokoleniowe, jednak wszystkie odgrywają znaczącą rolę w literaturze po roku 1989. Łączy je też światopogląd feministyczny, neoliberalny bądź lewicowy oraz pozycja intelektualistki, poczytnej pisarki, często też akademicki, krytyczki literackiej, komentatorki kultury i życia społecznego, aktywistki. Taki wybór umożliwi mi: po pierwsze – zobrazowanie zróżnicowanych strategii narracyjno-tożsamościowych i genologiczno-poetologicznych, po drugie – wskazanie podobieństw, ale również dokonanie (re)wizji zapisów codzienności, przejawiających się w felietonach kobiet, po trzecie – utworzenie korpusu podejmowanych przez autorki tematów i wykorzystywanych motywów. Analizując wybrane zbiory felietonów, zastosuję sposób pracy z tekstem zaczerpnięty z metody case studies. Potraktuję twórczość wybranych pisarek z jednej strony jako studia przypadków, z drugiej zaś przyjęta później perspektywa porównawcza pozwoli mi na uchwycenie zbieżności w zakresie problematyzowania i kategoryzowania doświadczeń codzienności, ciała, choroby, płci, relacji i klas społecznych itp. Ujęcia te zdecydują o synkryzmie metodologicznym i interdyscyplinarności moich badań. Ważny punkt odniesienia stanowią koncepcja afektywnej autoetnografii (Glosowicz 2023) oraz formuła pisania jako działania (Gajewska 2023), akcentujące sprawczą rolę tekstu w przestrzeni społeczno-kulturowej. Dopełnienie stanowi humanistyka służebna (Tabaszewska 2021), postulująca reakcję tekstów na otaczającą autora/autorkę rzeczywistość. Ze względu na autobiograficzny charakter felietonów ważne są rozważania R. Sendyki (2015) dotyczące „zwrotu ku sobie”, teorie autobiografii, m.in. M. Czermińskiej (2020), oraz feministyczne ujęcia autobiografizmu I. Iwasiów (2014). Istotnym elementem przyjętej metodologii będą również studia nad codziennością, które pozwolą rozpatrywać analizowane felietony jako formy rejestrujące i interpretujące przemiany codziennego doświadczenia. Odwołuję się m.in. do badań P. Sztompki i M. Boguni-Borowskiej (2008), M. de Certeau (2008), G. Pereca (2013), czy J. Brach-Czajny (2018) uznających codzienność za istotny obszar kulturowej i społecznej refleksji – nie tylko tło zdarzeń, lecz dynamiczne pole doświadczeń, afektów i praktyk.

Słowa kluczowe: felietonopisarstwo, genologia, literatura kobiet, tożsamość, codzienność

Archaeologies of Everyday Life. Women's columnist writing after 1989

The aim of this work is to create a panorama of women's columnist writing after 1989. In the first, historical and theoretical part, I will outline the genesis and evolution of the column in press and literary discourse. This will allow me to describe the genological and poetological features of contemporary columnist writing. This orientation of the subject is based on the preliminary assumption that in recent literature a new model of columnist writing has emerged, redefining the classical convention, shifting the emphasis from commentary to expressive, aesthetic, cognitive, and interventionist functions. Women's column writing appears as a form of literary self-commentary, a space for reflecting on everyday life, and a tool of (self)creation and socio-cultural engagement. Also important will be gender issues and their impact on the functionality of the column as a tool for (self-)positioning of women writers after 1989. The questions posed in the work about the „gender” of the columnist arise from the disparity in the number of studies on women's and men's writing. I will thus consider the historical conditions of the genre and its significance in the context of women's and men's columnist writing. The starting point is the concept of twórczości niepozornej (unassuming writing), borrowed from the book *Twórczość niepozorna. Szkice o literaturze* (2015). In the opening article, Inga Iwasiów considers

unassumingness to be a feature of writing that crosses the boundaries of literature, realized in texts occupying inferior positions in the hierarchy of genres (utilitarian or occasional works), often autobiographical and documenting everyday life. The unassuming character of women's column writing is therefore axiological. Like diaries or autobiographies, it has long been seen as utilitarian and excluded from the canon, and thus often neglected in scholarly, historical, or critical reflection. Contemporary women's column writing, though frequently "unassuming," holds great potential for examining literary representations of everyday life, which form the framework of this dissertation. Documenting ordinary experiences is a key strategy for many female columnists. Everyday life is not merely a backdrop but forms the core of their narratives - a means of interpreting and responding to reality. The analyzed texts are composed of micro-observations and personal stories that together create a heterogeneous narrative of contemporaneity. The specific objective of the study is to analyze the narrative-identity strategies and genealogical-poetological features found in selected collections of columns by chosen authors. They do not form a compact group, as they differ in generational background and professional profiles, but all play a significant role in the post-1989 literary field. Many share feminist, neoliberal, or leftist worldviews and act as public intellectuals, academics, literary critics, commentators, or activists. This choice will enable me: first, to illustrate the diverse narrative-identity and genealogical-poetological strategies; second, to point out similarities, but also to make a (re)vision of the records of everyday life as manifested in the women's columns; third, to create a corpus of the themes and motifs used by the authors. In analyzing the selected columns, I will apply a case study approach. The works of selected writers will be treated both as individual cases and comparatively, allowing for the identification of overlaps in how everyday life, the body, illness, gender, relationships, social class, and other experiences are problematized and categorized. This approach results in methodological syncretism and interdisciplinarity. Key theoretical frameworks include affective autoethnography (Glosowicz 2023) and the notion of writing as action (Gajewska 2023), both emphasizing literature's performative role in socio-cultural space. Also relevant is the idea of engaged humanities (Tabaszewska 2021), which sees literature as a response to social realities. Given the autobiographical character of many columns, I draw on R. Sendyka (2015) concept of the „turn to the self”, M. Czermińska (2020) theories of autobiography, and feminist approaches to life writing by I. Iwasiów (2014). An important element of the methodology is also the study of everyday life, allowing the columns to be viewed as forms that record and interpret the transformations of everyday experience. I refer, among others, to the studies of P. Sztompka and M. Bogunia-Borowska (2008), M. de Certeau (2008), G. Perec (2013), or J. Brach-Czaina (2018), who treat everyday life not as mere background, but as a dynamic field of affects, experiences, and cultural practices.

Key words: feature writing, geneology, women's literature, identity, everyday life

Bibliography:

Brach-Czaina J., *Szczeliny istnienia*, Warszawa 2018.

Certeau de M., *Wynaleźć codzienność. Sztuki działania*, przeł. K. Thiel-Jańczuk, Kraków 2008.

Czermińska M., *Autobiograficzny trójkąt: świadectwo, wyznanie, wyzwanie*, wyd. 2, Kraków 2020.

Gajewska A., *Pisanie jako działanie. Kroniki Margaret Atwood, Ursuli Le Guin i Ingi Iwasiów*, „Autobiografia. Literatura, Kultura, Media” 2023, nr 23 (2), s. 97–110.

- Glosowicz M., *Feministyczne autoetnografie afektywne*, „Autobiografia. Literatura, Kultura, Media” 2023, nr 23 (2), s. 9–21.
- Iwasiów I., *Gatunki i konfesje w badaniach „gender”*, „Teksty Drugie” 1996, nr 6, s. 41–55.
- Iwasiów I., *Tożsamość, performatywność, komunikacja – genderowe aspekty autobiografizmu*, „Autobiografia. Literatura, Kultura, Media” 2014, nr 1, s. 7–11.
- Iwasiów I., *Twórczość niepozorna na barykadzie codzienności [w:] Twórczość niepozorna. Szkice o literaturze*, red. J. Grądział-Wójcik, A. Kwiatkowska, L. Marzec, Poznań 2015.
- Perec G., *Pamiętam że*, przeł. K. Zabłocki, Kraków 2013.
- Sendyka R., *Od kultury Ja do kultury Siebie. O zwrotnych formach w projektach tożsamościowych*, Kraków 2015.
- Socjologia codzienności*, red. P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska, Kraków 2008.
- Tabaszewska J., *Humanistyka służebna. Negocjowanie pola i budowanie autonomii w dobie kryzysu*, Warszawa 2022.
- Twórczość niepozorna. Szkice o literaturze*, red. J. Grądział-Wójcik, A. Kwiatkowska, L. Marzec, Poznań 2015.

Mgr Anna Szostek (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Stanisław Jasionowicz (IN UKEN)

Poetyka Biegunów na przykładzie Dzienników Polskich Badaczy Polarnych XX Wieku

Projekt badawczy koncentruje się na literackiej analizie dzienników, raportów oraz świadectw podróży polskich badaczy Arktyki i Antarktydy z XX wieku. Celem pracy jest zbadanie, w jaki sposób surowość przestrzeni polarnej wpływała na styl narracyjny oraz refleksje autorów, kreując unikalne połączenie naukowej dokumentacji z osobistą introspekcją. W analizowanych tekstach Arktyka i Antarktyda jawią się jako przestrzenie graniczne, w których zderzenie człowieka z ekstremalnym środowiskiem prowadzi do pogłębionej refleksji nad naturą, czasem i tożsamością. Przestrzeń okołobiegunowa, często określana jako współczesna Ultima Thule, jest tu przedstawiona jako miejsce konfrontacji człowieka z własną egzystencjalną granicą. Praca wykorzystuje metodologię literaturoznawczą i historyczną, łącząc analizę tekstu z kontekstem kulturowym i biograficznym. Istotnym aspektem badawczym jest identyfikacja kluczowych motywów poetyki polarnej, takich jak samotność, pustka, graniczność, a także dźwięk i cisza w narracjach. Przestrzeń lodowa staje się impulsem do introspekcji, a jej nieskończoność i milczenie podkreślają doświadczenia i emocje badaczy. Analiza tekstów skupia się również na metaforze lodu i śniegu, które pełnią funkcje zarówno estetyczne, jak i symboliczne, odzwierciedlając pojęcia czasu, pamięci oraz efemeryczności ludzkiego doświadczenia. W tym kontekście praca bada także język i styl dzienników polarników, wskazując na poetykę narracyjną, oscylującą między precyzją naukową a ekspresją literacką. Projekt badawczy wnosi nową perspektywę do badań nad literaturą polarną, przesuując akcent z naukowego i historycznego dokumentowania wypraw na analizę literacką i poetycką. Praca analizuje, w jaki sposób dzienniki polarne odzwierciedlają relację człowieka z przestrzenią ekstremalną oraz jak polarnicy przekształcali swoje doświadczenia w refleksyjne narracje, które można interpretować w szerszym kontekście kulturowym i filozoficznym.

Słowa kluczowe: poetyka przestrzeni polarnej, dzienniki polarników, samotność, introspekcja, metaforyka lodu, narracja polarnego krajobrazu

The poetics of polar experience in the diaries of 20th century polar explorers

This research project focuses on the literary analysis of diaries, reports, and travel testimonies of Polish Arctic and Antarctic explorers from the 20th century. The aim of the study is to examine how the harshness of polar space influenced the narrative style and reflections of the authors, creating a unique combination of scientific documentation and personal introspection. In the analyzed texts, the Arctic and Antarctica emerge as liminal spaces where the collision between humans and extreme environments leads to deeper reflections on nature, time, and identity. The circumpolar regions, often described as a modern Ultima Thule, are presented here as sites where humans confront their own existential limits. The study employs both literary and historical methodologies, combining textual analysis with cultural and biographical contexts. An important aspect of the research is the identification of key motifs in polar poetics, such as loneliness, emptiness, liminality, as well as sound and silence in the narratives. The icy expanse becomes a catalyst for introspection, and its vastness and silence accentuate the explorers' own experiences and emotions. The analysis further delves into the metaphors of ice and snow, which serve both aesthetic and symbolic functions, reflecting concepts of time, memory, and the ephemerality of human experience. In this context, the study also examines the language and style of polar explorers' diaries, highlighting a distinctive narrative poetics that oscillates between scientific precision and literary expression. This research project brings a new perspective to the study of polar literature, shifting the focus from the scientific and historical documentation of expeditions to their literary and poetic dimensions. The work demonstrates how polar diaries provide unique testimony to the relationship between humans and extreme environments, and how explorers transformed their experiences into reflective narratives that can be interpreted within broader cultural and philosophical frameworks.

Key words: poetics of polar space, polar diaries, loneliness, introspection, metaphors of ice, polar landscape narrative

Bibliography:

- Arctowski, H. (2016). Antarktyczna wyprawa statku "Belgica": zbiór relacji. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Instytut Historii Nauki PAN.
- Birkenmajer, K. (1975). Polarne drogi i bezdroża. Warszawa: Wydawnictwo Geologiczne.
- Centkiewicz, C. (1934). Wyspa mgieł i wichrów. Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze "Rój".
- Dobrowolski, A. (1914). Wyprawy polarne: historia i zdobycze naukowe. Warszawa: Nakład H. Lindenfelda.
- Siedlecki, S. (1935). Wśród polarnych pustyń Svalbardu. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych.
- Szczepański, J. J., Karolak, J., Narębski, W., Siedlecki, S., Stryczyński, J., & Wojciechowski, J. (1960). Zatoka Białych Niedźwiedzi. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Terelak, J. F. (1982). Introspekcje antarktyczne. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.

Mgr Alicja Wosik (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Janusz Waligóra (IFP UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Patryk Szaj (IFP UKEN)

Literackie strategie zaangażowania społeczno-środowiskowego w polskiej poezji najnowszej

Celem rozprawy doktorskiej jest zbadanie i opisanie literackich strategii zaangażowania społeczno-środowiskowego w polskiej poezji najnowszej. Badania obejmą analizę i interpretację tekstów poetyckich oraz rozważania teoretyczne dotyczące kategorii zaangażowania literackiego z uwzględnieniem kontekstu historycznoliterackiego. Przedmiotem badań będą teksty poetyckie wybranych twórców i twórczyń debiutujących około 2008 roku, kiedy to na polskiej scenie literackiej zaczęli zaznaczać swoją obecność poeci zaangażowani. Ponadto zbadane zostaną debiuty poetyckie ostatniej dekady, dla których cezurę stanowić będzie rok 2016 – wydanie antologii *Zebrało się śliny* pod redakcją Pawła Kaczmarskiego i Marty Koronkiewicz stanowiącej „doraźne (...) podsumowanie zjawiska nowej poezji zaangażowanej” (Kaczmarski, Koronkiewicz 2016, s. 7). Analiza poezji wybranych twórców i twórczyń debiutujących w okolicach 2008 roku przyczyni się do uporządkowania i zsyntetyzowania rozproszonych głosów poetyckich, które do tej pory znajdowały się w zainteresowaniu krytyki literackiej. Uwzględnienie debiutów poetyckich ostatniej dekady umożliwi odkrycie nowych perspektyw w tematach związanych z problemami ekologiczno-społecznymi oraz wzbogaci dotychczasową wiedzę z zakresu literatury najnowszej. Wybór zróżnicowanych głosów poetyckich pozwoli na przegląd poezji współczesnej poruszającej kwestie społeczno-środowiskowe oraz wyodrębnienie dominujących strategii literackiego zaangażowania. Zaangażowanie środowiskowe w literaturze nie ogranicza się jedynie do opisywania destrukcyjnego wpływu człowieka na przyrodę, lecz pociąga za sobą także potrzebę opowiedzenia o innych wyzwaniach współczesności – problemy ekologiczne nierozzerwalnie łączą się z kwestiami społecznymi, takimi jak nierówności klasowe, feminizm czy zagadnienia polityczno-gospodarcze. Refleksja nad literackimi strategiami zaangażowania środowiskowego wymaga więc uwzględnienia jego powiązań z innymi formami wrażliwości społecznej. Z tego względu w pracy przyjęta zostanie perspektywa społeczno-środowiskowa, zakładająca współzależność i nierozzerwalność obu tych obszarów. W rozprawie wykorzystane zostaną narzędzia metodologiczne z zakresu humanistyki środowiskowej, takie jak m.in. teoria antropocenu Andrzeja Marca, marazmu i uspołeczniania antropocenu Ewy Bińczyk, literaturoznawstwa służebnego Justyny Tabaszewskiej, czy też teorie zagranicznych filozofów, takie jak mroczna ekologia Timothy’ego Mortona, czy teoria kapitałocenu Jasona Moore’a. W budowaniu podstawy do intersekcjonalnego ujęcia zaangażowania środowiskowego oraz w analizach strategii tworzenia wizji symbiotycznej, relacyjnej natury ludzko-nieludzkiej posłużę się badaniami nad chthulucenem Donny Haraway oraz symbiocenem Glenna Albrechta.

Literary strategies of socio-environmental engagement in contemporary Polish poetry

The aim of this doctoral dissertation is to examine and describe literary strategies of socio-environmental engagement in contemporary Polish poetry. The research will involve analysis and

interpretation of poetic texts and theoretical reflection on the concept of literary engagement, considering the historical context. The subject of the study will be the poetry of selected authors who made their debut around 2008 – a time when socially engaged poets began to assert their presence on the Polish literary scene. The dissertation will also consider poetic debuts from the past decade, using the year 2016 as a point of reference, marked by the publication of the anthology 'Zebrą się śliny' by Paweł Kaczmarski and Marta Koronkiewicz, which served as an 'immediate (...) summary of the phenomenon of new engaged poetry' (Kaczmarski, Koronkiewicz 2016, p. 7). Analyzing the poetry of authors who debuted around 2008 will help clarify the diverse poetic voices that have been the focus of literary criticism up to now. Including the most recent debuts will allow for the discovery of new perspectives on issues related to ecological and social concerns, enriching existing scholarship on contemporary literature. The selection of diverse poetic voices will enable a comprehensive overview of contemporary poetry addressing socio-environmental issues, as well as the identification of dominant strategies of literary engagement. Environmental engagement in literature is not limited to depicting humanity's destructive impact on nature, but it also entails the need to address other contemporary challenges. Ecological problems are inextricably linked with social issues such as class inequality, feminism, and political-economic concerns. A reflection on literary strategies of environmental engagement thus requires an understanding of their entanglement with other forms of social sensitivity. For this reason, the dissertation adopts a socio-environmental perspective, which assumes the interdependence and inseparability of these two spheres. The methodological framework of the dissertation will draw from environmental humanities and include, among others, Andrzej Marzec's theory of the antropocień, Ewa Bińczyk's concepts of apathy and the socialization of the Anthropocene, Justyna Tabaszewska's theory of servicial literary criticism, as well as foreign theoretical approaches such as Timothy Morton's dark ecology and Jason Moore's theory of the Capitalocene. In building a foundation for an intersectional approach to ecological engagement and in analyzing strategies for constructing visions of a symbiotic, relational human–nonhuman nature, I will also refer to Donna Haraway's concept of the Chthulucene and Glenn Albrecht's theory of the Symbiocene.

Key words: ecocriticism, capitalocene, anthropocene, poetry, contemporary Polish poetry

Bibliography:

- Albrecht G., *Exiting the Anthropocene and Entering the Symbiocene*, „Minding Nature's” 2016, vol. 9, nr 2, s. 12-16.
- Bińczyk E., *Epoka człowieka. Retoryka i marazm antropocenu*, Warszawa 2018.
- Bińczyk E., *Uspołecznianie antropocenu. Ekowerwa i ekologizowanie ekonomii*, Toruń 2024.
- Haraway D., *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Durham 2016
- Marzec A., *Antropocień. Filozofia i estetyka po końcu świata*, Warszawa 2021.
- Moore J.W.: *Antropocen czy kapitałocen? Natura, historia i kryzys kapitalizmu*, tłum. K. Hoffmann, P. Szaj, W. Szwebs, Poznań 2021.
- Morton T., *Mroczna ekologia. Ku logice przyszłego współistnienia*, tłum. A. Barcz, Warszawa 2023.
- Zebrą się śliny. Nowe głosy z Polski*, red. M. Koronkiewicz, P. Kaczmarski, Stronie Śląskie 2016.
- Tabaszewska J., *Humanistyka służebna. Negocjowanie pola i budowanie autonomii w dobie kryzysu*, Warszawa 2022.

Ekocentryczne spojrzenie na Romantyzm polski w perspektywie badań nad Romantyzmem europejskim

Z uwagi na dwukrotną zmianę tematu, kierunek i kompozycja pracy uległy przekształceniu. Po roku pierwszym, w wyniku obszernej kwerendy okazało się, że badanie Romantyzmu hiszpańskiego w ujęciu ekokrytycznym byłoby niezwykle pionierskie, a wyniki takich badań niepewne. Drugie przeformułowanie tematu miało miejsce w połowie roku drugiego, gdy proponowana promotor pomocnicza, specjalistka w zakresie ekologii, nie została powołana; w konsekwencji planowane włączenie do rozważań wiedzy z zakresu nauk szczegółowych (biologia, ekologia, zoologia) nie doszło do skutku. Aktualny temat – ekocentryczne spojrzenie na Romantyzm polski w perspektywie badań nad Romantyzmem europejskim – wpisuje się w obszar komparatystyki literackiej, gdyż odwołanie się do perspektywy ekokrytycznej implikuje konieczność komparatystycznego odniesienia Romantyzmu polskiego do innych Romantyzmów europejskich (przeanalizowanych już z punktu widzenia „zielonych studiów”) w celu określenia specyfiki polskiej wersji ekoromantyzmu. Wstępne badania ogniskują się na niełatwym polu definicyjnym, jest bowiem ekocentryzm pojęciem niejednoznacznym, różnie rozumianym; pojawiają się też inne terminy, między innymi ekoposthumanistyka, ekozofia, istotne jest zatem, aby określić sposób rozumienia tych kluczowych dla pola metodologicznego terminów i dokonać ich selekcji. Kolejnym etapem jest poszukiwanie panoramy problemowej z zakresu badań ekokrytycznych nad Romantyzmami europejskimi. Odnalezienie tej panoramy pozwoli określić punkty wyjścia do analizy i interpretacji utworów polskich celem wykazania ekocentryzmu w Romantyzmie polskim. Wstępne wyniki analizy istniejących badań nad literaturą brytyjską i niemiecką wykazują, że znaczące są kwestie: szczególnej zdolności prawdziwych poetów – zdolności wnikania w najgłębsze sekrety Natury – np. Schlegel, Blake, Novalis; industrializacji (opresyjnej wobec Matki Natury) – np. Schiller, Novalis, Blake, Coleridge, Shelley; podmiotowości świata pozaludzkiego – np. Schiller, Wordsworth; biocentryzmu – np. Schiller; integralności i więzi między ludźmi i zwierzętami – np. Schiller, Wordsworth, Shelley, Keats; harmonijnego „dwellingu”, przynależności do współodczuwającej wspólnoty – np. Wordsworth, Clare, Austen, Byron; antypastoralizmu – np. Clare. Panorama ekokrytycznych zagadnień istotnych w badaniach nad Romantyzmami europejskimi stanowić będzie punkt wyjścia i odniesienia dla kulminacyjnego etapu badań: analizy i interpretacji twórczości romantyków polskich.

Słowa kluczowe: komparatystyka literacka, literatura, Romantyzm, wiek XIX, Polska, Europa, poeta, natura, ekokrytyka, ekocentryzm, posthumanizm, postkolonializm

An ecocentric view at Polish Romanticism in the perspective of research on European Romanticism

Due to double change of topic, the direction and composition of the work have been modified. After the first year, as a result of an extensive query, it turned out that a study of Spanish Romanticism from an ecocritical perspective would be extremely pioneering, and the results of such research uncertain. The second reformulation of the topic took place in the middle of the

second year, when the proposed auxiliary supervisor, a specialist in ecology, was not approved; as a consequence, the planned inclusion of knowledge from the field of specific sciences (biology, ecology, zoology) did not take place. The current topic – an ecocentric view on Polish Romanticism in the perspective of studies on European Romanticism – fits into the area of comparative literature, because referring to the ecocritical perspective implies the necessity of comparative allusions of Polish Romanticism to other European Romanticisms (already analyzed from the point of view of "green studies") in order to determine the specificity of the Polish version of ecoromanticism. Initial research focuses on a difficult definitional field, as ecocentrism is an ambiguous concept, understood in various ways; other terms also appear, including ecoposthumanities and ecosophy, so it is important to define the way of understanding these terms, crucial for the methodological field, and to make the selection. The next stage is searching for a subject-matter spectrum in the field of ecocritical research on European Romanticisms. Finding this spectrum will allow to determine the starting points for the analysis and interpretation of Polish works in order to demonstrate the presence of ecocentrism in Polish Romanticism. The initial results of the analysis of existing research on British and German literature show that the following issues are significant: a special ability of true poets – the ability to penetrate the deepest secrets of Nature – e.g. Schlegel, Blake, Novalis; industrialization (oppressive towards Mother Nature) – e.g. Schiller, Novalis, Blake, Coleridge, Shelley; the subjectivity of the non-human world – e.g. Schiller, Wordsworth; biocentrism – e.g. Schiller; the integrity and bonds between humans and animals – e.g. Schiller, Wordsworth, Shelley, Keats; harmonious "dwelling", that is belonging to an empathetic community – e.g. Wordsworth, Clare, Austen, Byron; anti-pastoralism – e.g. Clare. The subject-matter spectrum of ecocritical issues important in research on European Romanticisms will constitute the starting and reference point for the culminating stage of the research: the analysis and interpretation of the works of Polish romantics.

Key words: comparative literary studies, literature, Romanticism, 19th century, Poland, Europe, poet, nature, ecocriticism, ecocentrism, posthumanism, postcolonialism

Bibliography:

- Bate, Jonathan (1991) *Romantic ecology: Wordsworth and the environmental tradition*, Routledge, Londyn.
- Dopart, Bogusław (2013) *Polski romantyzm i wiek XIX*, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Garrard, Greg (2012) *Ecocriticism*, Routledge, Abingdon.
- Hamilton, Paul (red.) (2016) *The Oxford Handbook of European Romanticism*, Oxford University Press, Nowy Jork.
- Ingold, Tim (2000) *The Perception of the Environment*, Routledge, Londyn i Nowy Jork.
- Schollenberger, Justyna (2020), *Stworzenia Darwina. O granicy człowiek–zwierzę*, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa.
- Sławek, Tadeusz; Kunce, Aleksandra; Kadłubek, Zbigniew (2013) *Oikologia. Nauka o domu, Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych*, Katowice.
- Tabaszewska, Justyna (2022) *Humanistyka służebna. Negocjowanie pola i budowanie autonomii w dobie kryzysu*, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa.

Mgr Gabriela Kasprzyk (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Renata Stachura-Lupa (IFP UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Przemysław Szczur (IN UKEN)

Mięso i dyskursy patriotyczne w Le Végétarien J.-H. Rosny'ego

W wystąpieniu analizie zostają poddane przeplatające się dyskursy religijne, higieniczne i patriotyczne dotyczące mięsa w opowiadaniu Le Végétarien J.-H. Rosny'ego. W komiczny sposób przedstawia ono historie francuskiego bohatera, który postanawia zostać wegetarianinem, by móc poślubić ukochaną Angielkę. W wystąpieniu zostaje dowiedzione, poprzez wskazanie na liczne odwołania do XVIII-wiecznych tekstów w opowiadaniu Rosny'ego, że przedstawienie opozycji wegetarian i mięsożerców zostało wzmocnione poprzez konotacje tych pierwszych z Francuzami, a drugich – z Anglikami. Omówione zostają konteksty umożliwiające sprecyzowanie kulturowego znaczenia mięsa w epoce i jego powiązania z angielską dumą narodową (symbolika potęgi imperium). Interpretacja opowiadania uwzględnia relacje między Francją i Anglią oraz wzajemne sposoby stereotypizacji przedstawicieli tych narodów związane ze zwyczajami kulinarnymi.

Słowa kluczowe: J.-H. Rosny, Le Végétarien, mięso, wegetarianizm, Anglia, Francja

Meat and patriotic discourses in Le Végétarien by J.-H. Rosny

The speech analyses the intertwining religious, hygienic and patriotic discourses on meat in J.-H. Rosny's short story Le Végétarien. It comically presents the story of a French hero who decides to become a vegetarian in order to marry his beloved Englishwoman. The paper argues, by pointing out numerous references to 18th-century texts in Rosny's short story, that the representation of the opposition between vegetarians and meat-eaters is reinforced by the connotations of the former with the French and the latter with the English. It discusses contexts that allow for specifying the cultural significance of meat in the era and its connection with English national pride (symbolism of the power of the empire). The interpretation of the short story takes into account the relations between France and England and the mutual ways of stereotyping representatives of these nations related to culinary customs.

Key words: J.-H. Rosny, Le Végétarien, meat, vegetarianism, England, France

Bibliography:

- Berveiller Michel, Anglais et Français de comédie chez Louis de Boissy et Samuel Foote, „Comparative Literature Studies”, 1965, z. 2, nr 3, s. 259-269.
- Fiddes N., Meat. A Natural Symbol, Londyn 1991.
- Gregory J., Of Victorians and Vegetarians. The Vegetarian Movement in Nineteenth-century Britain, Londyn, Nowy Jork 2007.
- Pasieka P., Spory o wegetarianizm w wieku XIX. Ideowe i materialne podstawy diety bezmięsnej, „Zoophilologica” 2024, nr 1 (13), s. 1-15.
- Piechota D., Wegetarianizm nad Wisłą w literaturze przełomu XIX i XX wieku, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio N” 2024, z. 9, s. 289-306.

- Richardson E., Cranks, Clerks, and Suffragettes: The Vegetarian Restaurant in British Culture and Fiction 1880-1914, „Literature and Medicine” 2021, s. 133-135.
- Rogers B., Beef and Liberty. Roast Beef, John Bull and the English Nation, Londyn 2004.
- Rosny J.-H., Le Végétarien, [w:] tegoż, Les Profondeurs de Kyamo, Paryż 1896.
- Stuart T., Bezkrwawa rewolucja. Historia wegetarianizmu od 1600 roku do czasów współczesnych, tłum. J. Mikos, Warszawa 2011.
- Terytoria smaku. Studia z antropologii i socjologii jedzenia, red. U. Jarecka, A. Wieczorkiewicz, Warszawa 2014.
- Une seule monde. Relectures de Rosny aîné, red. P. Clermont, A. Huftier, J.-M. Pottier, Valenciennes 2010.

Mgr Bartłomiej Koziół (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Magdalena Sadlik (IFP UKEN)

Ludowe i literackie proveniencje duchów, zjawi upiorów w twórczości poetów „minorum gentium” (1822-1864)

Na przestrzeni XX wieku kwestię ludowej proveniencji istot nadprzyrodzonych podejmowano wielokrotnie, najczęściej w kontekście prac dotyczących twórczości Mickiewicza. W obecnym stuleciu zyskuje ona coraz większe zainteresowanie, co między innymi wypada łączyć z rozwojem badań interdyscyplinarnych zrodzonych na styku literaturoznawstwa, kulturoznawstwa, etnografii, antropologii, jak i feministycznych interpretacji. Warto spojrzeć na zagadnienie kreacji istot nadprzyrodzonych z punktu widzenia badań literaturoznawczych doceniających znaczenie twórczości poetów minorum gentium. W prezentacji przedstawiam tematykę pierwszego rozdziału dysertacji Spotkania dwóch światów – duchy rodziców i dzieci skupiającego się na relacjach rodzinnych oraz dramacie sieroctwa i związanego z nim poczucia wyobcowania. Przedmiotem mojej uwagi są tu m.in. następujące teksty: Srogi opiekun albo Noc Wielkiej Soboty (1824) i Sierotka. Ballada (1824) Józefa Łapsińskiego, Brzoza Gryżyńska (Ballada do Ireni...) (1837) oraz Ciche dziecię (z podania gminnego) Franciszka Morawskiego (1838), Błogostawienie (Myśl z pieśni białoruskiej) Waleriana Grzymałowskiego (1837), Duch sieroty Teofila Lenartowicza (1855). Znaczna część przedstawianych tutaj tekstów powstała na fali „balladomanii” zrodzonej z sukcesu Ballad i romansów Adama Mickiewicza. Na podstawie przeprowadzonej kwerendy można stwierdzić, iż w polskich pieśniach ludowych istoty z zaświatów pojawiały się znacznie rzadziej niż w inspirującej się folklorem poezji romantycznej. O ile poszczególne motywy, wątki mają swoje zakorzenienie w ludowych podaniach, o tyle sama kreacja duchów w utworach z lat 20. i 30. zyskała swoje pierwowzory przede wszystkim w niemieckiej balladzie gotyckiej i utworach Mickiewicza. Chronologiczne ujęcie pozwoliło na uchwycenie ewolucji wątków, motywów na przestrzeni czasu (np. duchy sierot: od ujęć Witwickiego, Łapsińskiego, po Ducha sieroty T. Lenartowicza). W pierwszych dwóch dekadach romantyzmu zjawy dziecięce pojawiają się najczęściej w imię przesłania dydaktycznego, w późniejszym okresie, ich nieliczne już skądinąd kreacje, świadczą o zmianie sposobu postrzegania postaci dziecięcych, docenieniu ich świata przeżyć (Duch sieroty T. Lenartowicza).

Słowa kluczowe: duchy dzieci i rodziców, zjawy, widmo, romantyzm, poezja, ludowość, folklor

Folk and literary provenances of ghosts, phantoms and ghouls in the works of poets of the „minorum gentium” of Polish Romanticism (1822-1864)

Throughout the 20th century, the issue of the folk provenance of supernatural beings has been addressed many times, most often in the context of works on Mickiewicz's work. In the current century, it has been gaining increasing interest, which should be combined, among other things, with the development of interdisciplinary research born at the interface of Literary Studies, Cultural Studies, Ethnography, Anthropology, and feminist interpretations. It is worth looking at the issue of the creation of supernatural beings from the point of view of literary studies appreciating the significance of the work of poets *minorum gentium*. In this presentation I present the subject of the first chapter of the dissertation *Meetings of Two Worlds – the Ghosts of Parents and Children (Spotkania dwóch światów)*, which focuses on family relations and the drama of orphanhood and the sense of alienation associated with it. The subject of my attention here are, among others, the following texts: *Srogi opiekun albo Noc Wielkiej Soboty* (1824) and *Sierotka. Ballada* (1824) by Józef Łapsiński, *Brzoza Gryżyńska (Ballada do Ireni...)* (1837) and *Ciche dziecię (z podania gminnego)* by Franciszek Morawski (1838), *Błogosławieństwo (Myśl z pieśni białoruskiej)* by Walerian Grzymałowski (1837), *Duch Sieroty* by Teofil Lenartowicz (1855). A significant part of the texts presented here was created on the wave of "balladomania" born from the success of *Ballady and Romanse* by Adam Mickiewicz. Based on the conducted research, it can be stated that in Polish folk songs, beings from the afterlife appeared much less frequently than in the folklore-inspired Romantic poetry. While individual motifs and threads have their roots in folk tales, the creation of spirits in songs from the 1920s and 1930s gained its prototypes primarily in the German gothic ballads and the works of Mickiewicz. The chronological approach allowed us to capture evolution of themes and motifs over time (e.g. orphan spirits: from the approaches of Witwicki, Łapsiński, to *Duch sieroty* by T. Lenartowicz). In the first two decades of Romanticism, child ghosts most often appear in the name of a didactic message, in the later period, their rare creations, testify to a change in the way of perceiving child characters, appreciating their world of experiences (*Duch sieroty* by T. Lenartowicz).

Key words: ghosts of children and parents, apparition, specter, romanticism, poetry, folklore

Bibliography:

- Berwiński R., *Studia o gusłach czarach, zabobonach i przesądach ludowych*, t. I i II, Poznań 1862.
Bolte J., Polivka G., *Anmerkungen zu der Kinder – und Hausmärchen der Gebrüder Grimm*, t. 2, Lipsk 1915, s. 550-552.
Cysewski K., *Romantyczne nowatorstwo i tradycja. O „Balladach Dopart B., Polski romantyzm i wiek XIX. Zarysy, rekonesanse*, Kraków 2013.
i folkloru, Warszawa 1961.
i romansach” Mickiewicza, Kraków – Tyniec, 2018.
Jagoda Z., *Z dziejów krakowskiego romantyzmu (O Józefie Łapsińskim – naśladowcy Mickiewicza); „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1963, z. 17, „Filologia Polska, Prace Historycznoliterackie”, s. 77-99.*
Janion M., *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury*, wyd. II, Kraków 2016.
Kolberg O., *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce [wybrane tomy]*.

- Kowalczyk S., Demony moru w ujęciu Kazimierza Władysława Wójcickiego; „Prace Literaturoznawcze” 2018, nr 6, s. 87-98.
- Kozak Ł., Upiór. Historia naturalna, Warszawa 2023.
- Krzyżanowski J., Dzieje folklorystyki polskiej 1800-1863. Epoka przedkolbergowska, Wrocław 1970.
- Krzyżanowski, J., Paralele. Studia porównawcze z pogranicza literatury
- Pełka L., Polska demonologia ludowa, Warszawa 1987.
- Pluta P., Polska ballada gotycka, Warszawa 2017.
- Podgórski W.J., Stefan Witwicki (13.IX.1801–19.IV.1847). Zarys monograficzny, t. 1, Warszawa 1988.
- Sienicka A., Wczesnoromantyczna balladomania w Polsce. Zjawisko, historia, oddziaływanie, Gdańsk 2021.
- Strzyżewski M., Romantyczna nieskończoność. Studium identyfikacji pojęcia, wyd. I, Toruń 2010.
- Szyjewski A., Religia Słowian, Kraków 2003.

Mgr Katarzyna Majca-Lipa (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Katarzyna Wądołny-Tatar (IFP UKEN)

Mikro- i makroskalarność refleksji ekopoetyckiej. Afektywna postpamięciowość twórczości Małgorzaty Lebdy i fitograficzność poezji Urszuli Zajączkowskiej

Tematem wystąpienia będzie przedstawienie wyników prowadzonych badań nad mikro- i makroskalarnymi wymiarami ekopoetyki w wybranych przykładach współczesnej poezji polskiej – w twórczości Małgorzaty Lebdy oraz Urszuli Zajączkowskiej. Referowanie postępów prac badawczych zostanie osnute wokół dwóch pojęć-kluczy: afektywnej postpamięciowości oraz fitograficzności, które pozwalają uchwycić specyficzny sposób poetyckiego uobecniania świata – świata przeżywanego synestezyjnie, osadzonego w relacji ze środowiskiem, społeczeństwem i etnograficznością historii. Przyjęta perspektywa wpisuje się w nurt humanistyki środowiskowej oraz ekopoetyckich badań nad postpamięcią, a także stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o miejsce liryki w epoce antropocenu. Punktem wyjścia będzie ukazanie wycinka badań, prezentowanych także na międzynarodowej konferencji Postmemory and the Contemporary World IV, nad społecznymi ramami pamięci w tomie Matecznik Małgorzaty Lebdy jako tekście o silnie pamięciologicznym i afektywnym charakterze. Poezja ta ukazuje mechanizmy przy-/do-/ws-/pominania jako formy konstruowania ja lirycznego wobec doświadczenia straty, śmierci i przemijalności. Figura ojca, centralna dla tomu, zostaje wyniesiona do rangi symbolicznej postaci przewodnika, mistrza, ale także męczennika złożonego „ziemi w ofierze”. Słowo „poświęciłem” w jednym z wierszy staje się wieloznacznym kluczem: oscyluje między dedykacją a ofiarą, między sakralnością a cielesnością, między biologicznym faktem istnienia a metafizycznym znakiem utraty. Ojciec – jako homo agricola i homo geographicus – konstituuje relację córki z przestrzenią ziemi, ogrodu, natury, nadając tej relacji wymiar zarówno afektywny, jak i ideologiczny. Badania nad tomem Granica lasu Małgorzaty Lebdy zostaną przedstawione w kontekście wystąpienia na międzynarodowej konferencji Poetry and Performance III. Resistance and Regeneration, organizowanej przez Wydział Humanistyczny Uniwersytetu w Porto jako transdyscyplinarny asamblaż poetycki wykorzystujący tworzywa takie jak np. ciało zwierzęce, ludzkie, tkanę roślinną. Poezja Lebdy, jak organizm, funkcjonuje w dynamice ranienia i gojenia – nieustannie pulsuje, drży, zasklepia się i otwiera. Wiersze przypominają skórę: poranioną, zabrudzoną,

wrażliwą. W tym sensie Granicę lasu odczytać można jako asamblażowy organizm tekstowy – noszący w sobie ślady choroby, rekonwalescencji, żałoby. Kontrastowo, choć nie przeciwstawnie, przedstawia się refleksja nad twórczością Urszuli Zajączkowskiej, która była prezentowana w formie warsztatów poetyckich pt. Człowiek i natura. Po co nam poezja w antropocenie? w Akademii Języka Polskiego w Edynburgu oraz wystąpienia konferencyjnego pt. Fitografia poetycka na przykładzie Piachu Urszuli Zajączkowskiej podczas konferencji Potencjały literatury antropocenu. Fitografia – według definicji Patricii Vieiry – to forma pisanie o roślinach, która przekracza tradycyjną reprezentację, a zakorzeniona jest jednocześnie w sprawczości tekstu i w inskrypcji samej przyrody. W wierszach Zajączkowskiej – zwłaszcza w tomie Piach – przyroda nie poddaje się systematyce, klasyfikacji ani porządkowi. Poetka, będąca jednocześnie naukowczynią, rezygnuje z linneuszowskiego języka podziałów na rzecz naukowego szukania podobieństw, punktów stykowych. Tak jak w wierszu Spostrzeżenie – „w naturze nie ma linii prostej” – pojawia się potrzeba uczenia się od przyrody nie prostoty, lecz złożoności, splątania, nieuporządkowania. Natura, zamiast harmonijnej sfery, jawi się jako przestrzeń nieustannego ruchu, pracy, niepokoju – pozbawiona odpoczynku, ciszy, nawet śmierci. W tej poetyce martwe drzewa i papier, na którym pisze poetka, również pozostają „żywe” – splecione z historią człowieka, wchodzą w obieg energetyczny i materialny, w którym nie ma początku ani końca. Obie poetki, mimo indywidualności, odrębności, a zatem i oryginalności poetyk, łączy głęboka potrzeba redefinicji relacji człowieka z naturą. Lebda robi to przez perspektywę afektu i pamięci, Zajączkowska – przez dekonstrukcję porządków poznawczych i naukowych. Ich poezja wpisuje się w szerszy projekt literatury antropocenu – krytycznej wobec idei dominacji człowieka nad nie-ludzką częścią świata. Referat będzie mieć na celu ukazanie, zarówno w sferze refleksji, jak i konkretnych działań i inicjatyw, w jaki sposób współczesna poezja odpowiada na kryzys ekologiczny i współtworzy nowe sposoby myślenia o relacji między ludźmi a światem pozaludzkim. Poezja jako praktyka zmysłowa, afektywna i intelektualna – staje się narzędziem oporu wobec utraty, zapomnienia. W tym sensie zarówno Matecznik, Granica lasu, jak i Piach są nie tylko tekstami poetyckimi, ale też – jak chciałaby humanistyka środowiskowa – aktami sprawczości, troski i oporu. Wystąpienie zakończy zreferowanie kierunków badawczych, które są obecnie (maj 2025) i będą realizowane.

Słowa kluczowe: nie dostarczono słów kluczowych

No English version provided

Mgr Aleksandra Polok (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Krystyna Latawiec (IFP UKEN)

Vanitas i melancholia. Janusz Szuber, Jan Tulik, Wojciech Kass

Celem niniejszego wystąpienia jest ukazanie ewolucji pojęcia melancholii jako kontinuum dialektycznego, osadzonego między biegunami tristitia mortifera a melancholia generosa. Szeroko rozumiana niejednoznaczność tej kategorii wynika nie tylko z jej polifunkcyjnego charakteru (biorąc pod uwagę wysoki stopień złożoności semantycznej – mnogość eksplikacji, konotacji i pokrewieństw znaczeniowych), ale jest również uwarunkowana wielowiekową

tradycją bilateralnego wartościowania stanów melancholijnych. U źródeł tak rozumianej dialektyki aksjologicznej znajduje się głęboko zakorzenione na gruncie kultury zachodnioeuropejskiej napięcie między konceptualizacją melancholii jako wyrazu refleksyjnej głębi, duchowego wyrafinowania, status fervoris creativi a jej interpretacją w kategoriach psychicznej dewiacji, choroby, szaleństwa lub grzechu. Interesującym punktem odniesienia zdaje się zbadanie, jak wspomniana wielowiekowa tradycja (od antycznych koncepcji medyczno-filozoficznych przez średniowieczne interpretacje moralno-duchowe, po renesansową apoteozę twórczego natchnienia) doprowadziła do istotnego, barokowego przeformułowania relacji między melancholią a paradygmatem egzystencjalnym vanitas. Dostrzeżenie zmiennych, nierzadko sprzecznych (w wymiarze aksjologicznym) znaczeń melancholii stwarza przestrzeń do postrzegania jej nie tylko jako wyrazu złożonych napięć ontologicznych i antropologicznych, ale także jako istotnej kategorii estetycznej, będącej czytelnym, barokowym symbolem oporu wobec śmierci.

Słowa kluczowe: melancholia, dialektyka aksjologiczna, topika wanitatywna, kategoria estetyczna

Vanitas and melancholy. Janusz Szuber, Jan Tulik, Wojciech Kass

The objective of this presentation is to demonstrate the evolution of the concept of melancholy as a dialectical continuum, situated between the poles of tristitia mortifera and melancholia generosa. The broadly defined ambiguity of this category results not only from its polyfunctional nature—taking into account the high degree of semantic complexity, the multiplicity of explications, connotations, and semantic affinities—but is also conditioned by a long-standing tradition of dual valuation of melancholic states. At the foundation of this axiological dialectic lies a deeply rooted tension within Western European culture between the conceptualisation of melancholy as an expression of reflective depth, spiritual sophistication, and the status of fervor creativus, and its interpretation in terms of psychological deviance, illness, madness, or sin. A particularly significant point of reference is the examination of how this centuries-old tradition—from ancient medico-philosophical frameworks, through medieval moral and spiritual interpretations, to the Renaissance apotheosis of creative inspiration—led to a substantial Baroque reformulation of the relationship between melancholy and the existential paradigm of vanitas. Recognition of the variable and frequently contradictory value-laden meanings of melancholy permits its interpretation not only as an expression of complex ontological and anthropological tensions, but also as a significant aesthetic category—a discernible Baroque symbol of resistance to death.

Key words: melancholy, axiological dialectic, vanitas topos, aesthetic category

Bibliography:

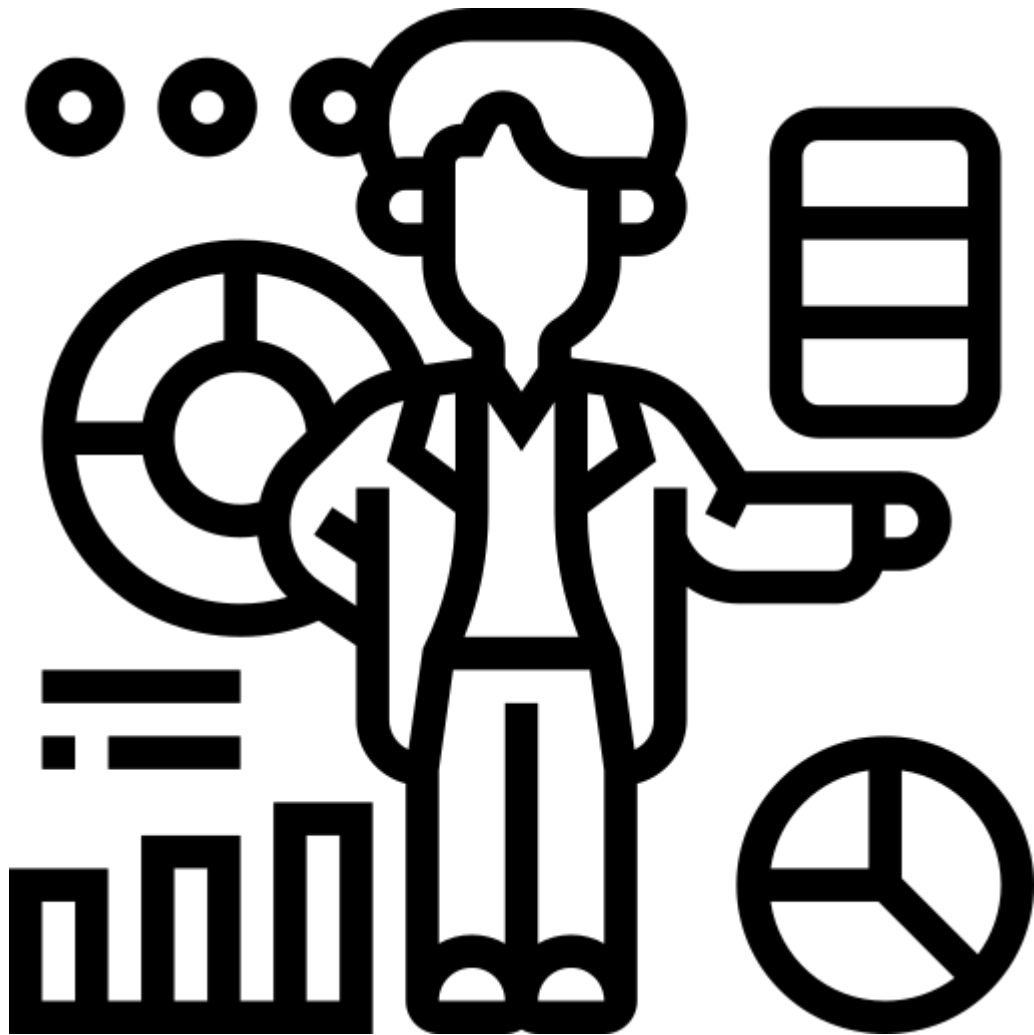
- Bałus W., *Mundus melancholicus. Melancholiczny świat w zwierciadle sztuki*, Kraków 1996.
Bieńczyk M., *Melancholia: o tych, co nigdy nie odnajdą straty*, Warszawa 1998.
Burton R., *The Anatomy of Melancholy*, New York 2001.
Diseases of the Imagination and Imaginary Disease in the Early Modern Period, red. Y. Haskell, Turnhout: Brepols 2011.

- Kilbansky R., Panofsky E., Saxl F., Saturn and Melancholy. Studies in the History of Natural Philosophy, Religion and Art, Nendeln 1979.
- Kuczyńska A., Piękny stan melancholii. Filozofie niedosytu i sztuka, Warszawa 1999.
- Lepeniec W., Melancholia – próba legitymizacji zjawiska, „Studia Socjologiczne” 1997, nr 1 (144), s. 141-153.
- Radden J., The Nature of Melancholy: From Aristotle to Kristeva, New York 2000.
- Ratuszna H., Okruchy melancholii. Przybyszewski i inni- o literaturze i sztuce Młodej Polski, Toruń 2017.
- Świeściak A., Melancholia w poezji polskiej po 1989 roku, Kraków 2010.
- W kręgu melancholii, red. J. Furmaniak, L. Koczanowicz, B. Małczyński, R. Włodarczyk, Opole – Wrocław 2010.
- Zeidler-Janiszewska A., Między melancholią a żałobą. Estetyka wobec przemian w kulturze współczesnej, Warszawa 1996.
-

II

Historia

History

Mgr inż. Adrian Jarosz (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Mateusz Wyżga (IHIA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr hab. prof. UKEN Wiktoria Kudela-Świątek (IHIA UKEN)

Endogamia na Górnjej Orawie. Funkcjonowanie rynku matrymonialnego w świetle prawa kanoniczego i cywilnego na pograniczu "polsko-węgierskim" w XIX w.

Projekt ma na celu analizę procesu tworzenia się społeczności endogamicznych na przykładzie rynku matrymonialnego na Górnjej Orawie w XIX w. Głównym celem jest zidentyfikowanie czynników społecznych i ekonomicznych wpływających na intensywność występowania małżeństw krewniaczych, a także określenie natężenia tego zjawiska. Analiza instytucji małżeństwa w kontekście prawa kanoniczego i cywilnego pozwoli ustalić mechanizmy doboru małżonków powiązanych relacjami pokrewieństwa i powinowactwa. Badania obejmują okres od wydania patentu małżeńskiego Józefa II (1783) do reformy prawa kanoniczego (1917). W szerszym kontekście projekt odnosi się także do ustaleń w prawie kanoniczym Soboru Laterańskiego IV (1215), który określił IV stopień pokrewieństwa jako przeszkodę do zawarcia małżeństwa. Ograniczenie to obowiązywało do 1917 r., kiedy zakres został zmniejszony do III stopnia. Kluczowym materiałem źródłowym będą akta dyspens, które umożliwią szczegółową analizę argumentów przedstawianych przez proboszczów diecezji spiskiej w imieniu nupturientów starających się o zawarcie małżeństwa. Istotnym aspektem projektu będzie rozpoznanie tendencji wpływających na zmniejszenie zakresu przeszkód kanonicznych, które mogły wynikać z presji społecznych (liczba wniosków o dyspensę) oraz interwencji władz cywilnych (cywilne prawo małżeńskie). Założenia projektu mają istotne znaczenie nie tylko dla badań demografii historycznej, ale także dla historii społecznej, etnologii i antropologii historycznej. Umożliwią lepsze zrozumienie związków między strukturą pokrewieństwa, mobilnością małżeńską i granicami kulturowymi. Projekt ma również potencjał porównawczy i może stanowić model dla podobnych badań w innych regionach Europy Środkowo-Wschodniej. W pierwszym etapie badań przeprowadzona zostanie analiza demograficzna na podstawie zapisów ksiąg metrykalnych, co pozwoli uchwycić dynamikę wybranych wskaźników związanych z endo- i egzogamią. Drugi etap projektu obejmuje pogłębioną analizę małżeństw zawartych po uzyskaniu dyspensy. Opracowanie typologii argumentów zawartych we wnioskach o dyspensę umożliwi analizę ich siły perswazyjnej oraz ocenę, w jakim stopniu czynniki społeczne, kulturowe i ekonomiczne sprzyjały tworzeniu się społeczności endogamicznych.

Słowa kluczowe: endogamia, dyspensa, prawo małżeńskie, prawo kanonicze, Orawa, pokrewieństwo

Endogamy in Upper Orava: The Matrimonial Market in the context of Canon and Civil Law on the "Polish-Hungarian" Borderland in the 19th Century

The project analyses the formation of endogamous communities based on the matrimonial market in Upper Orava in the 19th century. The main purpose is to identify social and economic factors affecting the occurrence of kinship marriages, and to define the intensity of this phenomenon. Examining the marriage system in the context of canon and civil law allows the

identification of the mechanisms of the spousal selection associated with the affinity and consanguinity bonds. The research covers the period from the establishment of the marriage patent of Joseph II (1783) to the reform of canon law (1917). In the wider context, the project also refers to the provisions of canon law established the Fourth Lateran Council (1215), which defined the fourth degree of consanguinity as an obstacle to marriage. This restriction remained in force until 1917, when the range was reduced to the third degree. The dispensation records themselves will be an essential resource to enable a detailed analysis of the arguments submitted by the parish priests of the Diocese of Spiš on behalf of couples applying for marriage. The significant aspect of the project will be identifying trends that influenced the reduction in canonical obstacles, which may have resulted from social pressures (the number of requests for dispensations) and interventions by civil authorities (civil marriage law). The objectives of the project are important with regard to historical demography research, but also for social history, ethnology and historical anthropology. Those types of resources will allow a deeper understanding of the relationship between kinship structure, marital mobility and cultural boundaries. The project also has comparative potential and can become a template for similar research in other regions of Central and Eastern Europe. The first stage of the research includes a demographic analysis based on the church records, allowing to understand the dynamics of selected indications related to endo- and exogamy. The second stage of the project involves an in-depth analysis of marriages concluded after the dispensation was obtained. The typology of arguments included in dispensation requests will make it possible to analyze their persuasive strength and assess the extent to which social, cultural and economic factors fostered the formation of endogamous communities.

Key words: endogamy, dispensation, marriage law, canon law, Orava, consanguinity

Bibliography:

- Černý C., Historical Demography and Genealogy. Their Approaches in the Past and Present, „Historická demografie” 2023, s. 141-166.
- Dzierżon G., Ewolucja doktryny oraz dyscypliny dotyczących przeszkody różności religii w kanonicznym porządku prawnym, Warszawa 2008.
- Dzierżon G., Dyspensa w kanonicznym porządku prawnym. Studium prawno-historyczne, Warszawa 2020.
- Gamela J. F, Nuñez-Negrillo A. M., The evolution of Consanguineous Marriages in the Archdiocese of Granada, Spain (1900,1979), „Human Biology” 2022, t. 90, nr 2, s. 97-114.
- Golian J., Život ľudu detvianskýho. Historicko-demografická a kultúrna sonda do každodenného životana Podpoľaní v dlhom 19. storočí, Ružomberok 2019.
- Golian J., Kapitoly z historickej demografie. Analýza cirkevných matrík a možnosti ich interpretácií, Trnava 2024.
- Grulich J., Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století, České Budějovice 2008.
- Guzowski P. (red.), Kuklo C. (red.), Rodzina i jej gospodarstwo na ziemiach polskich w geografii europejskich struktur rodzinnych do połowy XX wieku, Białystok 2019.
- Horváth P., Úteky poddaných z Oravy v prvej polovici 18. storočia, „Historický časopis” 1955, s. 191–203.
- Kavuljak A., Historický miestopis Oravy, Bratislava 1955.
- Kuklo C., Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej, Warszawa 2009.

- Kumor B., Kancelarie konsystorskie w zaborze austriackim, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1995, pp. 37-40.
- Laclavíková M., Švecová A., Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790, Trnava 2007.
- Laclavíková M., Švecová A., Pramene práva na území Slovenska II. 1790-1918, Trnava 2012.
- Lanzinger M., Administrating Kindship: Marriage Impediments and Dispensation Policies in the 18th and 19th Centuries, Brill 2023.
- Liczbíńska G., Umieralność i jej uwarunkowania wśród katolickiej i ewangelickiej ludności historycznego Poznania, Poznań 2009.
- Minakowski M., Gęstość sieci koligacji w parafii Kampinos w XIX wieku, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2014, s. 65–74.
- Miodunka P., Chłopi południowej Małopolski wobec kryzysów żywnościowych od XVII do poł. XIX wieku, Kraków 2024.
- Olejnik V., Dzieje biskupstwa spiskiego w latach 1776–1918, [in:] Historia Scepussii, red. M. Homza, S. A. Sroka, Kraków 2021, pp. 674–711.
- Papierz M. (red.), Studia orawskie, Kraków 2018.
- Ruciński H., Chrześcijaństwo na Orawie do końca XVIII wieku, Białystok 2001.
- Semkowicz W., Materiały źródłowe do dziejów osadnictwa Górnej Orawy. Część I: Dokumenty, Zakopane 1932.
- Semkowicz W., Materiały źródłowe do dziejów osadnictwa Górnej Orawy. Część II: Listy i akta, Zakopane 1939.
- Tišliar P., Čéplö S., Kačírek Ľ., Pocisková M., Šprochová T., Šprocha B., Vargová L., Vybrané populačné štruktúry obcí na Slovensku (18. - 1. pol. 20. storočia), Bratislava 2016.
- Tišliar P., Čéplö S., Kačírek Ľ., Majo J., Pocisková M., Šprochová T., Šprocha B., Vargová L., Historický atlas obyvateľstva Slovenska (18. - 1. pol. 20. storočia), Bratislava 2017.
- Woźnicki M., Ewolucja przeszkód pokrewieństw i powinowactwa w prawie kanonicznym i świeckim. Od prawa biblijnego i rzymskiego do początków XX wieku, „Studia Elbląskie”, 2016, pp. 191–201.

Mgr Cezary Ruchała (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Agnieszka Chłosta-Sikorska

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Krzysztof Kloc

Rozwój gminy Chełmiec w pierwszym trzydziestoleciu Polski Ludowej (1945-1977)

Zagadnienie funkcjonowania gminy Chełmiec w okresie Polski Ludowej nie znalazło się dotychczas w obszarze zainteresowania naukowego badaczy. W ostatnich latach możemy zauważyć wzrost liczby opracowań (zwykle popularnonaukowych) podejmujących tematy związane z najnowszymi dziejami gminy Chełmiec. Zwykle są one jednak znacznie ograniczone źródłowo oraz poświęcone jedynie wybranym epizodom z historii poszczególnych miejscowości, najistotniejszym z perspektywy lokalnych społeczności. Dlatego też zdecydowanie najwięcej prac skupia się na rozwoju szkolnictwa. Coraz częściej autorami książek o historii konkretnych szkół stają się sami nauczyciele. Poziom merytoryczny oraz metodologiczny tych opracowań jest jednak mocno zróżnicowany. Przedmiot dużego zainteresowania wśród mieszkańców gminy Chełmiec stanowią również parafie działające na tym terenie w okresie Polski Ludowej.

Realizowane zagadnienie wpisuje się więc w nurt pionierskich badań nad historią regionalną ziemi sądeckiej oraz historią oddolną. Głównym celem podejmowanej tematyki jest analiza rozwoju gminy Chełmiec w okresie pierwszego trzdziestolecia Polski Ludowej. W obszarze mojego zainteresowania wyróżniam dwa główne elementy. Pierwszym jest analiza działalności społeczności gminy Chełmiec jako jednostki podziału administracyjnego. Jednocześnie rozprawa będzie stanowić możliwie całościową charakterystykę porównawczą miejscowości wchodzących w skład gminy Chełmiec. Podstawę do badań stanowi bogaty zasób archiwów państwowych oraz materiały zgromadzone w Instytucie Pamięci Narodowej czy Archiwum Diecezjalnym w Tarnowie. Konieczne jest również sięgnięcie do zbiorów miejscowych szkół oraz parafii, a także Urzędu Gminy w Chełmcu. W ramach dysertacji niezbędne jest uwzględnienie najważniejszych aspektów codziennego funkcjonowania lokalnej ludności wiejskiej. Okres powojenny stanowił czas odbudowy oraz dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych i politycznych. W kolejnych latach nastąpił natomiast znaczny postęp we wszystkich kluczowych elementach życia. Wśród nich należy wymienić rozwój gospodarki wiejskiej, infrastruktury, oświaty i szkolnictwa, kultury i sportu czy dostępu do opieki medycznej. Ważny element rozważań powinno stanowić również ukazanie wpływu inicjatyw podejmowanych przez przedstawicieli aparatu władzy komunistycznej na codzienne funkcjonowanie miejscowej ludności. Podsumowanie badań obejmie bilans trzech dekad oddziaływania władz Polski Ludowej na wsie gminy Chełmiec. Zakres chronologiczny rozprawy obejmuje lata 1945-1977. Cezurę początkową wyznacza ostateczne wyparcie wojsk niemieckich z obszaru powiatu nowosądeckiego oraz zakończenie walk toczonych w ramach II wojny światowej. Wydarzenie końcowe stanowi natomiast przeprowadzenie reformy administracyjnej. W jej efekcie całkowitej likwidacji uległa gmina wiejska Nowy Sącz, której znaczna część została włączona wówczas w granice gminy Chełmiec. Jedną z kluczowych metod, która zostanie zastosowana przy realizacji opisywanego tematu będzie komparatystyka. Gmina Chełmiec nie działała bowiem w oderwaniu od przekształceń w kraju. W celu odpowiedniego przeprowadzenia jej charakterystyki pod względem podstawowych wskaźników konieczne jest więc osadzenie Chełmca w kontekście ogólnopolskim. Jednocześnie opracowana charakterystyka będzie stanowić swoiste studium przypadku (case study) gminy Chełmiec. W celu przedstawienia zestawień ludności oraz zmian demograficznych czy stanu gospodarki wiejskiej poszczególnych miejscowości konieczne będzie zastosowanie metod kwantytatywnych (statystycznych). Dobrze uzupełnienie pracy powinny stanowić również relacje ustne mieszkańców, pozyskane w ramach metody oral history. Metoda prozopograficzna zostanie natomiast wykorzystana w kontekście analizy grupy działaczy chłopskich, którzy wraz z nastaniem Polski Ludowej uzyskali awans społeczny oraz byli w stanie osiągnąć sukces w nowych realiach. Analiza zbiorowa powinna umożliwić bowiem określenie zestawu cech pozwalających na rozwinięcie kariery w strukturach lokalnych.

Słowa kluczowe: gmina Chełmiec, ziemia sądecka, historia lokalna, Polska Ludowa, historia najnowsza, życie wiejskie

The Development of the Chełmiec Commune in the First Three Decades of the People's Poland (1945-1977)

The issue of the functioning of the Chełmiec commune during the period of the People's Republic of Poland has not yet been in the area of scientific interest of researchers. In recent years we can

observe an increase in the number of studies (usually popular science studies) dealing with topics related to the recent history of the Chełmiec commune. However, they are usually significantly limited in terms of sources and devoted only to selected episodes from the history of individual localities, the most significant from the perspective of local communities. Therefore, by far the most works focus on the development of education. Increasingly, teachers themselves are becoming authors of books on the history of specific schools. However, the content and methodological level of these studies varies greatly. The subject of great interest among the inhabitants of the Chełmiec commune are also the parishes operating in this area during the period of the People's Republic of Poland. The issue is therefore part of the current of pioneering research into the regional history of the Sącz region and grassroots history. The main objective of the undertaken subject matter is to analyse the development of the Chełmiec commune during the first thirty years of the People's Republic of Poland. I distinguish two main elements in the area of my interest. The first is the analysis of the activities of the community of Chełmiec as a unit of administrative division. At the same time, the dissertation will be a possibly comprehensive comparative characterisation of the localities comprising the Chełmiec commune. The basis for the research is the rich resources of the state archives and the materials collected in the Institute of National Remembrance or the Diocesan Archive in Tarnów. It is also necessary to reach out to the collections of local schools and parishes, as well as the Chełmiec Municipality Office. As part of the dissertation, it is essential to cover the most important aspects of the daily life of the local rural population. The post-war period was a time of reconstruction and dynamic socio-economic and political change. In the following years, however, significant progress was made in all key elements of life. These include the development of the rural economy, infrastructure, education and training, culture and sport or access to medical care. Showing the impact of initiatives taken by representatives of the communist power apparatus on the daily life of the local population should also be an important part of the deliberations. The summary of the research will include a balance sheet of three decades of influence of the communist authorities on the villages of the Chełmiec commune. The chronological scope of the dissertation covers the years 1945-1977. The starting point is marked by the final dislodgement of German troops from the territory of the Nowy Sącz district and the end of World War II battles. The final event, on the other hand, is the implementation of administrative reform. As a result, the rural commune of Nowy Sącz was completely dissolved, a significant part of which was then incorporated into the commune of Chełmiec. One of the key methods that will be used in pursuing the topic described will be comparative. This is because the municipality of Chełmiec has not operated in isolation from the transformations in the country. In order to adequately carry out its characterisation in terms of basic indicators, it is therefore necessary to set Chełmiec in a nationwide context. At the same time, the characteristics developed will constitute a kind of case study of the municipality of Chełmiec. It will be necessary to use quantitative (statistical) methods to present a summary of the population and demographic changes or the state of the rural economy of individual villages. The oral accounts of the inhabitants, obtained through the oral history method, should also be a good supplement to the work. The prosopographical method, on the other hand, will be used in the context of an analysis of a group of peasant activists who, with the advent of People's Poland, achieved social advancement and were able to succeed in the new realities. The collective analysis should make it possible to identify a set of characteristics that allowed them to develop a career in local structures.

Key words: Chełmiec Commune, Sądecki region, local history, Pepole's Poland, contemporary history, rural life

Bibliography:

- Kasprzycki M., Organ ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945-1975, Kraków 2020.
- Korkuć M., Zostańcie wierni tylko Polsce... Niepodległościowe oddziały partyzanckie w krakowskim (1944-1947), Kraków 2015.
- Kumor B., Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji (1786-1985), Kraków 1985.
- Laskowa. Dzieje wsi i gminy do 1989 roku, red. Z. Noga, Kraków 2024.
- Olszewski G., Ziemia sądecka. Monografia historyczna administracji lokalnej, Nowy Sącz 2014.
- Podegrodzie i Gmina Podegrodzka. Zarys Dziejów, red. F. Kiryk, Kraków 2014.
- Talarek K., Diecezja tarnowska w latach 1945-1970. Problemy personalno-organizacyjne, Tarnów 2012.
- Wnęk J., Sądeckie rolnictwo w latach 1956-1970 „Rocznik Sądecki” 2016, t. 44.
- Wnęk J., Wieś sądecka w latach 1945-1948, „Rocznik Sądecki” 2015, t. 43.
- Wróblewski S., Gmina Korzenna. Zarys Dziejów, Nowy Sącz 2020.

Mgr Filip Sitek (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UJ Janusz Pezda (Uniwersytet Jagielloński)

Auxiliary supervisor: dr hab. prof. UKEN Hubert Chudzio (IHIA UKEN)

Zapomniany podróżnik na krańcach świata. Życie i działalność Sygurda Wiśniowskiego (1841-1892)

Celem projektu badawczego jest przywrócenie pamięci oraz opracowanie pierwszej w dziejach polskiej historiografii, kompletnej biografii słynnego polskiego dziennikarza, reportażysty, podróżnika i emigranta – Sygurda Wiśniowskiego, żyjącego w latach 1841-1892. Postać ta w trakcie swojego życia odwiedziła prawie 20 państw położonych na 4 kontynentach. Szczególny podziw budzą podróże Wiśniowskiego do państw zamorskich w czasach przed masową emigracją, gdy grono Polaków w Stanach Zjednoczonych czy Australii było wówczas jeszcze nieliczne. Z kolei do Nowej Zelandii, Kanady czy na Kubę trafiały z ziem polskich pojedyncze jednostki. W trakcie swoich podróży, Wiśniowski zwiedzał wiele miejsc, podejmował się różnych prac, a nawet brał czynny udział w życiu społecznym i politycznym. Tworzył także liczne dzieła literackie, felietony i reportaże dla polskich oraz zagranicznych gazet. Uczestniczył też w wielu przełomowych wydarzeniach w dziejach odwiedzanych przez siebie państw. Były to słynne XIX-wieczne gorączki złota w australijskich stanach: Wiktorii [Victoria] i Queensland, w nowozelandzkim regionie Otago czy w amerykańskich Górach Czarnych [Black Hills]. Był również korespondentem prasowym w naukowo-wojskowej wyprawie George'a Custer'a do Gór Czarnych czy świadkiem koronacji króla wysp Fidżi – Seru Epenisa Cakobau. Analiza roli w tych wydarzeniach Wiśniowskiego pozwoli też na bliższe przyjrzenie się samym ich dziejom oraz losom innych uczestniczących w nich Polaków. Projekt wzbogaci także polską biografistykę historyczną o kolejną opracowaną kompleksowo postać. Realizacja projektu badawczego odbywać się będzie w kilku fazach. Najpierw analizie poddane zostanie życie Wiśniowskiego do 1862 roku, a więc przed jego pierwszą emigracją

zamorską. Zbadane będzie jego pochodzenie, relacje rodzinne, ścieżka edukacji i podróże po Europie. Następnie przeanalizowane zostaną losy Wiśniowskiego podczas pobytu w Australii i Oceanii w latach 1862-1872. Omówiona zostanie jego działalność dziennikarska, biznesowa, rolnicza, praca na złotonośnych polach oraz życie społeczne i towarzyskie. W dalszej kolejności praca skupi się na działalności Wiśniowskiego podczas pobytu w Europie w latach 1872-1873, kiedy był on w Szwajcarii czy Anglii. Następnie ukazane zostanie jego życie w Ameryce Północnej w latach 1873-1876 w tym działalność społeczna, polityczna, dziennikarska oraz udział w wyprawie George'a Custer'a do Gór Czarnych i w tamtejszej gorączce złota. Następnie analizie poddany będzie pobyt Wiśniowskiego w Europie w latach 1876-1879, gdzie działał chociażby w Anglii, Belgii, Francji, Irlandii czy na ziemiach polskich. W kolejnym etapie badań ukazane zostaną jego losy podczas pobytu w Ameryce Północnej w latach 1879-1884 w tym liczne podróże po kontynencie czy działalność dziennikarska. Na koniec przeanalizowane zostanie życie Wiśniowskiego po powrocie na ziemię polskie w 1884 roku w tym działalność biznesowa, społeczna i polityczna. Praca zostanie oparta o kwerendę listów, wspomnień, felietonów i reportaży Wiśniowskiego. Uzupełnieniem będą opracowania przedstawiające zarys, bądź fragment jego życia, poruszające temat XIX-wiecznej emigracji polskiej czy prezentujące historię odwiedzanych przez niego państw. Wykorzystane zostaną również artykuły prasowe relacjonujące wówczas poczynania Wiśniowskiego.

Słowa kluczowe: XIX wiek, Ameryka Północna, Australia i Oceania, emigracja polska, podróżnictwo, Sygurd Wiśniowski

The forgotten traveler at the ends of the world – life and activities of Sygurd Wiśniowski (1841-1892)

The aim of the research project is to revive the memory and create the first comprehensive biography in the history of Polish historiography of the famous Polish journalist, reporter, traveler and emigrant, Sygurd Wiśniowski living in the years 1841-1892. During his 51 years of life, he visited nearly 20 countries located on 4 continents. Particularly impressive are the overseas countries to which Wiśniowski traveled in the times before mass emigration, when the Polish presence in places such as the United States or Australia was still small. In contrast, destinations like New Zealand, Canada, and Cuba were reached by only a handful of individuals from Polish lands. During his travels, Wiśniowski explored numerous places, undertook various jobs and even participated in social and political life. During this time, he also created numerous literary works, essays and reports for both Polish and foreign newspapers. He participated in many landmark events in the history of the countries he visited. These included the famous 19th-century gold rushes: in the Australian states of Victoria and Queensland, in the New Zealand region of Otago or in the American Black Hills. He was also a press correspondent in George Custer's scientific and military expedition to the Black Hills and a witness to the coronation of the King of the Fiji – Seru Epenisa Cakobau. Analyzing Wiśniowski's role in these events will also provide a closer look at their history and the fates of other Poles who participated in them. This project will further enrich Polish biographical historiography with another fully developed figure. The research project will be carried out in several phases. First, an analysis will be conducted on Wiśniowski's life up until 1862, before his first overseas emigration. His origins, family relationships, educational path, and travels across Europe will be examined. The next phase will analyze his life

in Australia and Oceania between 1862 and 1872, focusing on his journalistic, business, agricultural activities, work in goldfields and social and cultural life. The following phase will focus on Wiśniowski's activities during his stay in Europe between 1872 and 1873 when he was in Switzerland or England. Subsequently, his life in North America between 1873 and 1876 will be examined, including his social, political, and journalistic activities, as well as his participation in George Custer's expedition to the Black Hills and the gold rush there. The next phase will analyze Wiśniowski's stay in Europe between 1876 and 1879, where he was active in countries such as England, Belgium, France, and Ireland, as well as in the Polish lands. The next stage of the research will focus on his life in North America between 1879 and 1884, including numerous travels across the continent and his journalistic activities. Finally, the last phase will examine Wiśniowski's life upon his return to the Polish lands in 1884, including his business, social, and political activities. The research will be based on a comprehensive review of Wiśniowski's letters, memoirs, columns and reports. Complementary sources will include works presenting an outline or fragments of his life, addressing the issue of 19th-century Polish emigration or presenting the history of the countries he visited. Press articles documenting Wiśniowski's activities during this period will also be utilized.

Key words: 19th century, Australia and Oceania, North America, Polish emigration, travel, Sygurd Wisniowski, USA

Bibliography:

- Forajter Waław, *Kolonizator skolonizowany. Przypadek Sygurda Wiśniowskiego*, Katowice 2014, pp. 332.
- Grzełowski Bogdań, *Ameryka w pamiętnikach Polaków. Antologia*, Warszawa 1975, pp. 309.
- Listy Sygurda Wiśniowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego (1877–1881), ed. Kazimiera Zdzisława Szymańska, „Pamiętnik literacki”, vol. 4, Warszawa 2009, pp. 141-166.
- Paszkowski Lech, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Toruń–Melbourne 2008, pp. 396.
- Proces prasowy p. Sygurda Wiśniowskiego z Kołomyi przeciw Redakcji "Gazety polskiej" w Czerniowcach, odbyty przed czerniowieckim sądem przesiętych w dniach 21. i 22. czerwca 1886, Czerniowce 1886, pp. 48.
- Rótkowska Maria i Gerasik Janusz, *Nieznany galicyjski okres życia Sygurda Wiśniowskiego (1881-1884) (na podstawie doniesień prasowych i korespondencji pisarza)*, „Polish Biographical Studies”, nr 9, Toruń 2021, pp. 197-218.
- Wiśniowski Sygurd, *Dzieci królowej Oceanii. Powieść uzupełniona opisem wędrówek autora po Nowej Zelandii*, ed. Bolesław Olszewicz, Warszawa 1956, pp. 451.
- Wiśniowski Sygurd, *Dziesięć lat w Australii*, Wrocław 2024, ed. Barbara Juszczyk & Damian Leszczyński, pp. 383.
- Wiśniowski Sygurd, *Koronacja króla Wysp Fidżi oraz inne nowele, obrazki i szkice podróżnicze*, ed. Bolesław Olszewicz & Julian Tuwim, Warszawa 1953, pp. 570.
- Wiśniowski Sygurd, *W kraju Czarnych Stóp oraz inne nowele, obrazki i szkice podróżnicze*, ed. Bolesław Olszewicz & Julian Tuwim, Warszawa 1954, pp. 448.

Dziecko ze „Szlaku Nadziei”. Z Kresów II RP, przez Syberię, aż do wolności

W 1940 roku Sowieci zorganizowali trzy akcje deportacyjne obywateli polskich zamieszkałych na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, w głąb Związku Sowieckiego. Pierwsza masowa wywózka miała miejsce 10 lutego 1940 roku, kolejne w kwietniu, czerwcu oraz na przełomie maja i czerwca 1941 roku. W wyniku tego w głąb ZSRS trafiło ponad 320 tys. obywateli pochodzenia polskiego. Do dziś pełna liczba okrutnie wywiezionych osób nie jest ustalona. Akcja NKWD (ros. – Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych w ZSRS) wymierzona była we wszystkich, niezależnie od pozycji społecznej, czy wyznawanej religii oraz wieku. W bydlęcych wagonach poniżeni zesańcy trafili na odległe tereny Związku Sowieckiego. Niektórzy z nich do końca życia nie zaznali upragnionej wolności. Wśród deportowanych znajdowało się blisko 140 tysięcy dzieci i młodzieży poniżej 16. roku życia. Najmłodsi, słabi fizycznie oraz psychicznie, musieli dzielić los dorosłych. Dzieci powyżej 12. roku życia pracowały na równi z dorosłymi. Każdego dnia zmuszane były do życia w warunkach, które poniżały ludzką godność i brutalnie pozbawiały je dzieciństwa. Historia dzieci na zesłaniu jest poruszająca, jednocześnie nie wszystkim znana, tak jak sama tematyka zsyłek w głąb ZSRS. Rozprawa będzie analizą dziecka ze „Szlaku Nadziei”, rozpoczynając od opisu życia na Kresach Wschodnich II RP przez Sybir do odzyskania dzieciństwa na przykładzie Wielkiej Brytanii. Ponadto ma być formą zaprezentowania zachowanych wspomnień Sybiraków, aktualnie osób w podeszłym wieku lub nieżyjących, które w czasie wywózek były małymi dziećmi lub nastolatkami. W oczach dziecka cała tułaczka jest historią wielu punktów, złączonych w całość. Odwołując się między innymi do badań prowadzonych w ramach działalności Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie scharakteryzowane zostanie życie dziecka na zesłaniu, temat Junaków i Młodszych Ochotniczek, polskich sierocińców oraz życia po Syberii na przykładzie Afryki. Celem dysertacji jest zachowanie pamięci i tożsamości polskiej we wspomnieniach tułaczki dzieci ewakuowanych z ZSRS wraz z armią polską dowodzoną przez gen. Władysława Andersa podczas II wojny światowej.

Słowa kluczowe: Sybiracy, Sybir, dziecko, zsyłki, „Szlak Nadziei”, II wojna światowa

A Child from the “Trail of Hope”: From the Eastern Borderlands of Interwar Poland, Through Siberia, to Freedom

In 1940, the Soviets organized three mass deportation campaigns targeting Polish citizens from the Eastern Borderlands of the Second Polish Republic, deporting them deep into the Soviet Union. The first action took place on February 10, 1940, followed by others in April, June, and between May and June of 1941. Over 320,000 Polish citizens were forcibly transported into the USSR, though the total number remains uncertain. The NKVD (Russian - Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł - People's Commissariat for Internal Affairs in the USSR) action targeted everyone, regardless of social standing or religion and age. In cattle cars, the humiliated deportees made their way to remote areas of the Soviet Union. Some of them did not experience the longed-for freedom for the rest of their lives. Among the deportees were nearly 140,000

children and young people under the age of 16. The youngest, physically and mentally weak, had to share the fate of adults. Children over the age of 12 worked on an equal footing with adults. Every day they were forced to live in conditions that degraded human dignity and brutally deprived them of their childhood. The story of children in exile is moving, while at the same time not well known to everyone, just like the subject of deportation deep into the USSR itself. The dissertation will be an analysis of a child from the "Trail of Hope," beginning with a description of life in the Eastern Borderlands of the Second Republic through Siberia to the recovery of childhood on the example of Great Britain. In addition, it is intended to be a form of presenting the surviving memories of Siberians, currently elderly or deceased, who were young children or teenagers at the time of the deportations. From a child's perspective, the journey of displacement is a series of interconnected episodes. Based on research from the Centre for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the UKEN in Cracow, this study explores children's lives in exile, the role of youth organizations like Junacy and Młodsze Ochotniczki, Polish orphanages, and post-Siberian life, exemplified by experiences in Africa. The purpose of the dissertation is to preserve Polish memory and identity in the memories of wandering children evacuated from the USSR with the Polish army commanded by General Władysław Anders during World War II.

Key words: Sybiracy, Siberia, child, deportations, "Trail of Hope," World War II

Bibliography:

- Boćkowski D., Czas nadziei. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRR i opieka nad nimi placówek polskich w latach 1940-1943, Warszawa 1999.
- Boćkowski D., Jak pisklęta z gniazd... Dzieci polskie w ZSRR w okresie II wojny światowej, Wrocław 1995.
- Bugaj T., Dzieci polskie w krajach pozaeuropejskich 1939-1949, Jelenia Góra 1982.
- Bugaj T., Dzieci polskie w ZSRR i ich repatriacja 1939-1952, Jelenia Góra 1986.
- Królikowski Ł. Z., Skradzione dzieciństwo. Polskie dzieci na tułaczym szlaku 1939-1950, Kraków 2008.
- Ney-Krwawicz M., Na pięciu kontynentach. Polskie dzieci, młodzież i szkoły na tułaczyczych szlakach 1939-1950, Warszawa 2014.
- Pokolenia odchodzą: relacje źródłowe polskich sybiraków z Wielkiej Brytanii. Coventry, opr. H. Chudzio, A. Hejczyk, A. Szopa, Kraków 2016.
- Pokolenia odchodzą: relacje źródłowe polskich sybiraków z Wielkiej Brytanii. Birmingham, opr. H. Chudzio, M. Solarz, A. Śmigielska, Kraków 2016.
- Polska szkoła na tułaczyczych szlakach, red. K. Kubalska-Sulkiewicz, Warszawa 2004.
- Polskie dzieci na tułaczyczych szlakach 1939-1950, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2008.
- Polskie sybiraczki harcerki w Afryce 1942-1950, red. H. Dąbkowski, Warszawa 2002.
- Tułacze dzieci, red. K. Sulkiewicz, Warszawa 1995.
- Z mrozów Syberii pod słońce Afryki, red. H. Chudzio, Kraków 2012.

Mgr Kamil Gleń (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Anna Zapalec (IHIA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr hab. prof. UKEN Krzysztof Kloc (IHIA UKEN)

Kwestia ormiańska na forum Ligi Narodów

Temat kwestii ormiańskiej pojawił się po raz pierwszy na forum europejskim, za sprawą ormiańskiej delegacji na czele z patriarchą konstantynopolitańskim Hrimianem Hairikiem, podczas trwania obrad kongresu berlińskiego w 1878 roku. Postanowiono wtedy zredagować memorandum, za pomocą którego zamierzano zabiegać u mocarstw europejskich o akceptację pomysłu nadania Ormianom szerokiej autonomii we wschodniej Anatolii. Sprawa ormiańska pojawiła się również w polityce międzynarodowej w 1918 r., kiedy to 28 maja tego roku została proklamowana Demokratyczna Republika Armenii. W oparciu o dotychczasową znajomość źródeł i literatury przedmiotu mogę już wskazać, że kwestia ormiańska pojawiła się po raz pierwszy na forum Ligi Narodów dzięki podjętym działaniom przez rząd Demokratycznej Republiki Armenii w 1920 r., pragnący uzyskać tym samym zgodę na akcesję państwa ormiańskiego do grona członków Ligi. Dzięki tym wysiłkom politycy ormiańscy chcieli doprowadzić do uznania Demokratycznej Republiki Armenii na arenie międzynarodowej oraz zapewnić jej wsparcie państw członkowskich Ligi Narodów. Ponownie sprawa ormiańska została omówiona przez Ligę Narodów w 1922 r., kiedy poruszono temat utworzenia w Turcji bezpiecznego miejsca dla ludności ormiańskiej. Poza tym dyskutowano o kwestii udzielenia pomocy emigrantom ormiańskim rozsyłanym po całym świecie, ocalałym z ludobójstwa dokonanego przez władze młodotureckie oraz debatowano także o przesiedleniu części z nich do sowieckiej Armenii. Znaczącym zaangażowaniem w niesieniu pomocy dla Ormian wykazał się norweski oceanograf, badacz polarny, międzynarodowy działacz społeczny i laureat Pokojowej Nagrody Nobla Fridtjof Nansen, pełniący od 1921 r. funkcję pierwszego Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców. Wykorzystał on swoją pozycję do przeprowadzenia akcji repatriacyjnej do sowieckiej Armenii tych Ormian, którzy znaleźli się poza jej granicami. W przedłożonym Lidze Narodów sprawozdaniu z wyników wizyty w sowieckiej Armenii, Nansen podał, że istnieje możliwość repatriacji 25-30 tys. emigrantów, jeśli zostanie im udzielona odpowiednia pomoc. To właśnie dzięki podjętym wysiłkom Nansena Liga Narodów postanowiła podjąć decyzję o przyznaniu uchodźcom i bezpaństwowcom tymczasowych dowodów tożsamości tzw. paszportów Nansena. Wybór tematu rozprawy wynika z braku dotychczas całościowych badań naukowych dotyczących proponowanego zagadnienia badawczego. Jest rzeczą poniekąd osobliwą, że brakuje w obecnej literaturze naukowej dogłębnego zbadania tematyki dotyczącej kwestii ormiańskiej poruszanej na forum Ligi Narodów, chociaż istnieją bogate materiały archiwalne. Pomysł podjęcia tego zagadnienia pojawił się po analizie materiałów archiwalnych zgromadzonych przede wszystkim przez United Nations Library&Archives Geneva, wydzielonych w ramach zespołów obejmujących materiały archiwalne Rady, Zgromadzenia i Sekretariatu Ligi Narodów. Celem głównym przyszłej rozprawy doktorskiej będzie analiza spraw poruszanych na forum Ligi Narodów odnoszących się do kwestii ormiańskiej dla przedstawienia dynamiki toczących się debat i rozmów na ten temat oraz osiągniętych efektów. Rozprawa ma także na celu przedstawienie przyczyny, przebiegu i skutków działań związanych z badanym zagadnieniem. Zostanie również podjęta próba ukazania stanowiska największych mocarstw mających przedstawicielstwa w Lidze względem kwestii ormiańskiej. W tym celu postanowiono postawić następujące pytania badawcze a) w jakim zakresie był

omawiany temat kwestii ormiańskiej na forum Ligi Narodów?, b) jakie państwa poruszały kwestię ormiańską w Lidze Narodów?, c) skutki podejmowania tematyki ormiańskiej na forum Ligi Narodów?, d) jak często Liga Narodów zajmowała się kwestią ormiańską?, e) jak do problematyki ormiańskiej odnosiły się państwa członkowskie Ligi Narodów?, f) jaki był wpływ prezydenta Woodrowa Wilsona na forum międzynarodowy oraz w Lidze Narodów wobec kwestii ormiańskiej? W celu realizacji przedstawionych zagadnień oraz weryfikacji hipotez planowane badania zostaną przeprowadzone w oparciu o analizę dokumentacji wytworzonej przez organy Ligi Narodów, która znajduje się w United Nations Library&Archives Geneva (dostęp online) oraz materiały źródłowe zgromadzone w archiwach we Francji, Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Niemczech, Włoszech i innych, w tym Archives Nationales de France, The National Archives (United Kingdom) oraz Parliamentary Archives (United Kingdom). Podczas pracy zostaną wykorzystane różne metody badań. Ze względu na cel i charakter rozważań będą to klasyczne sposoby, takie jak metoda indukcyjna i dedukcyjna, za pomocą których można ustalić fakty i przebieg wydarzeń. Jak również metoda instytucjonalnoprawna, która okazuje się niezbędną pomocą w przypadku badań dotyczących uwarunkowań prawnych uchodźców ormiańskich. Dzięki tej metodzie będzie możliwe zrozumienie, a przede wszystkim dostrzeżenie trudności, z jakimi musieli się borykać ormiańscy uchodźcy w państwach, na terenach których się znaleźli.

Słowa kluczowe: Armenia, forum, Kaukaz Południowy, kwestia ormiańska, Liga Narodów

The Armenian question in the League of Nations forum

The Armenian question first appeared in the European forum, due to an Armenian delegation headed by Constantinople Patriarch Hirmian Hairik, during the proceedings of the Berlin Congress in 1878. It was then decided to draft a memorandum through which it was then decided to solicit approval from European powers for acceptance of the idea of granting Armenians broad autonomy in eastern Anatolia. The Armenian issue also emerged in international politics in 1918, when on May 28 of that year the Democratic Republic of Armenia was proclaimed. Based on my current knowledge of the sources and literature on the subject, I can already indicate that the Armenian question first appeared in the League of Nations forum thanks to actions taken by the government of the Democratic Republic of Armenia in 1920, thus desiring to obtain approval for the accession of the Armenian state to the League of Nations. Through these efforts, Armenian politicians aimed to achieve international recognition of the Democratic Republic of Armenia and secure its support from the member states of the League of Nations. The Armenian question was discussed once again by the League of Nations in 1922 when the issue of creating a safe place for the Armenian population in Turkey was raised. Furthermore, there was discussion on the issue of assisting Armenian emigrants scattered all over the world, who were survivors of the genocide perpetrated by the Young Turk authorities, as well as debating on the relocation of some of them to Soviet Armenia. A significant involvement in providing aid to Armenians was demonstrated by Norwegian oceanographer, polar explorer, international social activist, and Nobel Peace Prize laureate Fridtjof Nansen, who served as the first High Commissioner for Refugees since 1921. He used his position to carry out a repatriation campaign to Soviet Armenia for those Armenians who found themselves outside its borders. In the report submitted to the League of Nations regarding the results of his visit to Soviet Armenia, Nansen stated that there was a possibility of

repatriating 25,000-30,000 emigrants if they were given appropriate assistance. It was thanks to Nansen's efforts that the League of Nations decided to grant refugees and stateless individuals temporary identity documents known as Nansen passports. The choice of the dissertation topic stems from the lack of comprehensive scientific research on the proposed research issue to date. It is somewhat peculiar that the current scientific literature lacks an in-depth examination devoted to the subject of the Armenian question discussed at the League of Nations forum, despite the existence of rich archival materials. The idea to take up this issue arose from analyzing archival materials primarily gathered by the United Nations Library & Archives Geneva, divided into groups covering archival materials of the League's Council, Assembly, and Secretariat. The main objective of the future doctoral dissertation will be to precisely analyze the issues raised at the League of Nations, referring to the Armenian Question to present the dynamics of the ongoing debates and discussions on the subject, as well as the achieved results and to show the genesis, preparation of the opinions and positions on these matters by the major powers and countries acting on behalf of the Armenians. The dissertation also aims to present the cause, course, and consequences of actions related to the researched issue. An attempt will also be made to show the positions of the major powers with representations in the League regarding the Armenian question. To this end, it was decided to pose the following research questions a) to what extent was the Armenian question discussed at the League of Nations?, b) which countries addressed the Armenian question in the League of Nations?, c) the consequences of taking up the Armenian question at the League of Nations?, d) how often did the League of Nations address the Armenian question?, e) how did the member states of the League of Nations relate to the Armenian question?, f) what influence did President Woodrow Wilson have on the Armenian question? To implement the presented issues and verify hypotheses, the study will be carried out based on the analysis of the documentation produced by the organs of the League of Nations, which can be found in United Nations library&archives Geneva (online access), along with source materials collected in other archives in France, the United Kingdom, the United States, Germany, Italy, and others, including Archives Nationales de France, The National Archives (United Kingdom) and Parliamentary Archives (United Kingdom). Various research methods will be used during the work. Due to the purpose and nature of the deliberations, there will be classical approaches, such as the inductive and deductive methods, by which the facts and course of events can be established. As well as the institutional and legal method, which appears to be an indispensable help when researching the legal conditions of Armenian refugees. Thanks to this method, it will be possible to understand and, above all, see the difficulties that Armenian refugees had to face in the countries where they had found themselves.

Key words: Armenia, forum, South Caucasus, Armenian question, League of Nations

Bibliography:

- Adossidès A., Arméniens et Jeunes Turcs. Les massacres de Cilicie, Paryž 1910
Afanasyan S., L'Arménie, l'Azerbaïdjan et la Géorgie: de l'indépendance à l'instauration du pouvoir soviétique 1917-1923, Paris, 1981
Gzoyan E., Reclaiming Children after the Armenian Genocide: Neutral House in Istanbul, „Holocaust and Genocide Studies” 2020.
Gzoyan E., The League of Nations and Armenian Refugees. The Formation of the Armenian Diaspora in Syria, „Central and Eastern European Review” 2014.

- Hovannisian R. G., *The Republic of Armenia. Volume I: The First Year 1918-1919*, London 1971.
- Hovannisian R. G., *The Republic of Armenia. Volume II: From Versailles to London 1919-1920*, London 1982.
- Hovannisian R. G., *The Republic of Armenia. Volume III: From London to Sevres February- August 1920*, London 1996.
- Hovannisian R. G., *The Republic of Armenia. Volume IV: Between Crescent and Sickle: Partition and Sovietization*, London 1996.
- Lityński A., O tworzeniu republik parlamentarnych na Zakaukaziu po Wielkiej Wojnie, [w] *Zgromadzenia stanowe i organy przedstawicielskie w dziejach. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Józefowi Ptakowi*, pod red. J. Koredczuk, P. Wiązek. Wrocław 2020.
- Olszewski P., *Polityka państw ententy wobec Zakaukazia w latach 1918-1921*, Piotrków Trybunalski 2001.
- Olszewski P., *Sprawy zakaukaskie na forum Konferencji Pokojowej w Paryżu 1919-1920. Część I: styczeń-lipiec 1919*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 1998.
- Olszewski P., *Sprawy zakaukaskie na forum Konferencji Pokojowej w Paryżu 1919-1920. Część II: sierpień 1919 - sierpień 1920*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 1998.
- Papian A., *Arbitral award of the president of the united states of America Woodrow Wilson*, Yerevan 2011.
- Sakmaslian A., *Bibliographie de l'Arménie*, Paryż 1946.
- Ternon Y., *Du négationnisme: Mémoire et tabou*, Paryż 1999.
- Ternon Y., *Enquête sur la négation d'un génocide*, Paryż 1983.
- Ternon Y., *La Cause arménienne*, Paryż 1983.
- Thoumanian G., *Les Massacres en Arménie*, Marsylia 1983.

Mgr Angelika Jamka (II)

Academic supervisor: dr. hab. prof. UKEN Konrad Meus (IHIA UKEN)

Działalność kulturotwórcza, filantropijna i oświatowa Podolaków w latach 1867-1914

Ogłoszenie tzw. Konstytucji Grudniowej w 1867 roku zakończyło kilkuletni okres reform ustrojowych w monarchii austro-węgierskiej. Wspomniana ustawa umożliwiła bujny rozwój życia politycznego, którego kierunek na blisko cztery dekady wyznaczyły środowiska konserwatywne. Obóz ten początkowo jednolity wraz z czasem uległ coraz większemu zróżnicowaniu prowadząc w ostateczności do wyodrębnienia się dwóch rywalizujących z sobą nurtów tj. konserwatystów krakowskich oraz wschodniogalicyskich. Przedstawiciele ostatniego z nich pomiędzy latami 1861–1906 niemal nieprzerwanie przewodzili Kołu Polskiemu. Na podkreślenie zasługuje przy tym fakt dominacji konserwatystów wschodniogalicyskich w cechującym się równie wysokim elitaryzmem, stanowisku wiceprezesa i ministra do spraw Galicji. Pomimo to jako jedyne ugrupowanie polityczne nie posiadają na swój temat odrębnej monografii. Poza ogólnymi informacjami rozrzuconymi wśród rozmaitych prac niemożliwe staje się uzyskanie głębszego wglądu w ich działalność. Brak przy tym prac o charakterze biograficznym. Niniejsza dysertacja zakłada uzupełnienie owej luki poprzez zaprezentowanie działalności kulturotwórczej, dobroczynnej i oświatowej konserwatystów wschodniogalicyskich. Wśród nich warto wskazać na Fundacje wawelskie Dawida i Antoniny z Suchodolskich Abrahamowiczów oraz Leona

Pinińskiego, którzy na ochronę polskiego dziedzictwa przeznaczili niemal cały posiadany majątek. Do szczególnie powszechnych w gronie Podolaków należało finansowanie budowy obiektów sakralnych (kościół i kapliczek) co czynił chociażby Tadeusz Cieński. Równie często ofiarowywano datki dla stowarzyszeń dobroczynnych podlegających duchowieństwu czego przykład stanowiła postawa Wacława Zaleskiego. Obok filantropii najbardziej dalekowzroczni przedstawiciele konserwatystów wschodniogalicyskich jak Jerzy Konstanty i Witold Czartoryscy dokładali pieczołowitych starań przy zakładaniu ochronek oraz szkół ludowych. Wymienione przypadki stanowią zaledwie niewielki ułamek bogatej aktywności konserwatystów wschodniogalicyskich.

Słowa kluczowe: Lwów, konserwatyści wschodniogalicyscy, autonomia galicyjska, filantropia, oświata

Cultural, philanthropic and educational activities of the Podolia in the years 1867-1914

The proclamation of the so-called December Constitution in 1867 ended several years of political reforms in the Austro-Hungarian monarchy. The aforementioned act enabled the vigorous development of political life, the direction of which was set by conservative circles for nearly four decades. This camp, initially uniform, became increasingly diverse over time, ultimately leading to the separation of two rival factions, namely the Cracow conservatives and the Eastern Galician conservatives. Representatives of the latter almost continuously led the Polish Circle between 1861 and 1906. It is worth emphasizing the dominance of Eastern Galician conservatives in the equally elitist position of vice-president and minister for Galicia. Despite this, they are the only political grouping that does not have a separate monograph devoted to them. Apart from general information scattered among various works, it is impossible to obtain a deeper insight into their activities. There are also no biographical works on the subject. This dissertation aims to fill this gap by presenting the cultural, charitable and educational activities of the conservatives of Eastern Galicia. Among them, it is worth mentioning the Wawel Foundations of Dawid and Antonina Abrahamowicz, née Suchodolski, and Leon Piniński who donated almost their entire fortune to the protection of Polish heritage. Particularly common among the Podolaks was the financing of the construction of religious buildings (churches and chapels), which was done by Tadeusz Cieński, for example. Donations were also often made to charitable associations subordinate to the clergy, an example of which was the attitude of Wacław Zaleski. In addition to philanthropy, the most far-sighted representatives of the conservatives of Eastern Galicia, such as Jerzy Konstanty and Witold Czartoryski, made diligent efforts to establish shelters and folk schools. The above-mentioned cases are only a small fragment of the rich activities of the Eastern Galician conservatives.

Key words: Lviv, Eastern Galician conservatives, Galician autonomy, philanthropy, education

Bibliography:

Chrobak Ł., Książę Andrzej Lubomirski. Ordynat i przemysłowiec w latach 1882 – 1939, Kraków 2021.

Feldman W., Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906, T. I, Kraków 1907.

- Górski A., Podolacy. Obóz polityczny i jego liderzy, Warszawa 2013.
- Łazuga W., Kalkulować...Polacy na szczytach c.k. monarchii, Poznań 2013.
- Szymczak D., Ekscelencja Dawid Abrahamowicz–polityk galicyjski, polski czy austriacki? Szkic do portretu wybitnego Podolaka, [w:] Między polityką historyczną a pamięcią historyczną. red. W. Łazuga, S. Paczos, Poznań 2015.
- Szymczak D., Galicyjska „ambasada” w Wiedniu. Dzieje ministerstwa dla Galicji 1871-1918, Poznań 2013.
- Wątor A., Ziemianin–polityk Tadeusz Cieński 1856–1925. Z dziejów konserwatyzmu wschodniogalicyskiego, Szczecin 1997.

Mgr Artur Karpacz (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Halina Dudała (IHiA UKEN)

Academic supervisor: dr Stanisław Witecki (Uniwersytet Jagielloński)

Portret zbiorowy duchowieństwa parafialnego w dekanacie Nowa Góra w XVII wieku

Na tegorocznej sesji sprawozdawczej chciałbym przedstawić postęp kształcenia w szkole doktorskiej, z naciskiem na realizację założeń uwzględnionych w IPB. Podjęty przeze mnie temat rozprawy wymusza kwerendę przede wszystkim w różnych źródłach kościelnych. Duże znaczenie ma w tej sytuacji gruntowne zbadanie unikalnego tomu akt kongregacji dekanalnych dekanatu Nowa Góra (1634-1757). Weryfikacji znalezionych tam informacji mogą posłużyć akta wizytacji biskupich, inwentarze i rewizje majątków czy akta oficjalatu biskupiego. Część materiałów z parafii dawnego dekanatu nowogórskiego znajduje się również w państwowym zasobie – w Archiwum Narodowym w Krakowie. Są to głównie księgi miejskie Olkusza, Nowej Góry i Chrzanowa, przekazane tam jeszcze w XIX wieku. Warto dodać, iż z racji, że duchowni poza beneficjum plebańskim posiadali też inne prebendy, zatem konieczna była także kwerenda w Bibliotece UJ. Postępy w pracy doktorskiej są powiązane z realizacją Planu Badawczego Szkoły Doktorskiej. W czerwcu 2024 roku otrzymałem środki na zakup sprzętu do digitalizacji (obiektyw, statyw, dysk), celem przeprowadzenia kwerendy w archiwach parafialnych. Do tej pory udało mi się dotrzeć do połowy potrzebnych instytucji, wliczając w to Bibliotekę Miejską w Chrzanowie, gdzie przechowywane są już gotowe skany ksiąg metrykalnych. Również część materiałów została już utrwalona w formie cyfrowej przez proboszczów z Rudawy i Morawicy. Niestety, niektóre parafie nadal pozostają dla mnie niedostępne, z różnych powodów (nieuporządkowane archiwum, niechęć miejscowego duchowieństwa do mojej pracy naukowej, obawa przed represjami z kurii – sic!). Najważniejszym etapem w realizacji pracy doktorskiej jest omówione z promotorami podjęcie się napisania pierwszego rozdziału, składającego się z trzech podrozdziałów: 1.1. Środowisko naturalne i gospodarka, 1.2. Sieć parafialna i klasztory oraz 1.3. Własność i patronat. Niemal w całości udało mi się ukończyć część oznaczoną podpunktem 1.2. W najbliższym czasie planuje zamknąć również fragment 1.1. Największe wyzwanie będzie stanowić podrozdział 1.3., gdyż jego pełne opracowanie będzie możliwe dopiero po analizie całości materiału źródłowego. Na koniec chciałbym dodać, że w roku akademickim 2024/2025 zrealizowałem 45 godzin praktyk współuczestniczących, prowadząc zajęcia razem z dr Moniką Cołbecką i dr Hubertem Mazurem. W maju 2025 roku wziąłem udział w konferencji „Parafia w mieście, miasto w parafii” oraz w Forum Młodych Badaczy Miast. Zgłosiłem się również na

ogólnopolską konferencję „Duchowieństwo w służbie państwa” (Karpacz, październik 2025) oraz na konferencję w Wiedniu (luty 2026).

Słowa kluczowe: duchowieństwo, kler, dekanat, parafia, kongregacje archiwum

A Collective Portrait of the Parochial Clergy in the Deanery of Nowa Góra in the Seventeenth Century

At this year's reporting session, I wish to present the current state of progress on my doctoral dissertation, which focuses on constructing a collective portrait of the parochial clergy in the seventeenth-century deanery of Nowa Góra. The nature of the topic necessitates extensive archival research, particularly in ecclesiastical sources. Of central importance is a comprehensive examination of a unique volume containing the records of deanery congregations from the years 1634–1757. These findings are being verified against a broader range of sources, including episcopal visitation records, parish inventories and property inspections, as well as documents from the diocesan officialate. Some relevant materials originating from the parishes of the historical Nowa Góra deanery are now held in public repositories, chiefly the National Archives in Kraków. These consist primarily of municipal records from Olkusz, Nowa Góra, and Chrzanów, which were transferred there in the nineteenth century. Additionally, due to the fact that clergymen often held other benefices beyond their parish livings, further inquiry in the collections of the Jagiellonian Library has been necessary. Progress on the dissertation is closely linked to the implementation of my IPB within the Doctoral School. In June 2024, I received funding for equipment to facilitate the digitization of archival sources (lens, tripod, hard drive), enabling me to conduct field research in parish archives. Thus far, I have accessed approximately half of the target institutions, including the Municipal Library in Chrzanów, which holds scanned parish registers. A portion of the material has already been digitized by the parish priests of Rudawa and Morawica. Unfortunately, some parishes remain inaccessible due to disorganized archives, local clergy's reluctance to collaborate, or concerns—unfounded though real—about potential diocesan repercussions.

Key words: clergy, clerics, deanery, parish, congregations, archives

Bibliography:

- H. Dudała, *Clerus decanatus plesnensis w świetle protokołów kongregacji dekanalnych pszczyńskich z lat 1691-1756*, Katowice 2015.
- S. Dymek, "Novus Mons" czyli Nowa Góra. Szkice historyczne, Warszawa 2007.
- Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, red. F. Kiryk, R. Kołodziejczyk, t. I, Warszawa – Kraków 1978.
- I. Grabowski, *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, Lwów 1927.
- A. Hamryszczak, *Wizytacje kanoniczne jako źródło historyczne*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 105 (2016), s. 53–62.
- J. Kracik, *Duszpasterstwo parafialne w dekanacie Nowa Góra w pierwszej połowie XVIII wieku*, [w:] *Studia Kościelno-Historyczne*, t. 2, red. B. Kumor, Lublin 1977, s. 127–282.
- Tenże, *Vix Venerabiles. Z dziejów społecznych niższego kleru parafialnego w archidiecezji krakowskiej w XVII-XVIII wieku*, Kraków 1982.
- S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, Lublin 2004.

- T. Markiewicz, Duchowieństwo dekanatu Skąta w świetle wizytacji z 1618 roku, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 94 (2010), s. 79–193.
- T. Małkowska-Holcerowa, Paczółtowice. Dzieje kościoła parafialnego pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny od średniowiecza po czas współczesny, Kraków 1998.
- S. Nasiorowski, „List pasterski” kard. Bernarda Maciejowskiego, Lublin 1992.
- T. Nowicki, Źródła do badań prozopograficznych nad duchowieństwem i personelem parafialnym diecezji wrocławskiej w okresie nowożytnym „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 112 (2019), s. 255–275.
- I. Subera, Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich, Warszawa 1971.
- B. Szady, Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych, Lublin 2003.
- J. Szczepaniak, Duchowieństwo diecezji krakowskiej w XVIII wieku. Studium prozopograficzne, Kraków 2010
- H. E. Wyczawski, Studia nad wewnętrznymi dziejami Kościołami w Małopolsce na schyłku
- D. Ziarkowski, Kościół pod wezwaniem Wszystkich Świętych w Rudawie, Kraków 2013.

Mgr Karol Kordas (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Krzysztof Kloc (IHIA UKEN)

Krakowska konspiracja na kolei w latach 1939-1942

Zagadnienie roli kolejarzy i kolejnictwa w czasie II wojny światowej pozostaje ważnym, choć wciąż zbyt rzadko podejmowanym tematem badań nad realiami życia społecznego i gospodarczego, zwłaszcza w okupowanej Polsce. Po wkroczeniu na polskie ziemie, Niemcy oraz Sowieci wykorzystywali pociągi nie tylko do celów wojskowych, ale i do realizacji polityki represji. Kolej odegrała znaczącą rolę w transporcie wojsk, zaopatrzenia, oraz sprzętu wojskowego, co umożliwiało sprawne prowadzenie działań zbrojnych. Jednocześnie pociągi były wykorzystywane do przymusowego przemieszczania ludności cywilnej - deportacji, wywózek do obozów koncentracyjnych i miejsc kaźni. Niemcy, realizując swój plan zagłady, systematycznie wykorzystywali transport kolejowy do przewożenia ludzi do obozów zagłady. Natomiast Sowieci używali kolei do deportacji tysięcy Polaków w głąb Związku Sowieckiego, co stanowiło ich element polityki pacyfikacji, eliminacji elit i osób sprzeciwiających się ich władzy. W efekcie tych działań, kolej stała się nie tylko narzędziem wojny, ale i symbolem tragedii narodów, nierozzerwalnie związana z cierpieniem milionów. Kolejarze, jako ważny element w systemie logistycznym III Rzeszy, stanowili grupę społeczno-zawodową, która znalazła się w trudnym położeniu wynikającym z presji między pracą na rzecz okupanta, a angażowaniu się w działania konspiracyjne. Analiza skupia się na krakowskiej konspiracji na kolei w latach 1939–1942, a więc w początkowym, wyjątkowo trudnym okresie niemieckiej okupacji. Celem badań jest możliwie jak najdokładniejsze ukazanie rozwoju siatek konspiracyjnych na krakowskim węźle kolejowym, określenie form działalności podejmowanych przez kolejarzy wobec Niemców, zaangażowania w pomoc ludności cywilnej, a także przybliżenie ich codziennych zmagania z okupantem. Kraków odgrywał bardzo ważną rolę w planach okupanta niemieckiego. Przez miasto przebiegały strategiczne szlaki komunikacyjne prowadzące z Berlina i Wiednia transportujące sprzęt niemieckich wojsk aż na wschód, a które w czasie wojny były rozbudowywane w ramach programu Otto i Ostbau. Krakowskie linie kolejowe były szczególnie obciążone po rozpoczęciu Operacji Barbarossa w czerwcu 1941 roku, kiedy to zaczęto na pełną skalę używać kolei do

transportu wojsk oraz sprzętu militarnego. Dodatkowo, przez krakowski węzeł przejeżdżały zarówno pociągi wysiedleńcze jak i transporty kierowane do obozów zagłady. Ponadto Kraków w czasie II wojny światowej pełnił funkcję stolicy Generalnego Gubernatorstwa – to właśnie tutaj mieściły się najważniejsze instytucje i centralne organy niemieckiej administracji. Obecność aparatu władzy Niemców oraz koncentracja niemieckich sił, sprawiły, że miasto to było pod szczególnym nadzorem okupanta. Analizowany okres ma szczególne znaczenie, wówczas III Rzesza odnosiła największe sukcesy na froncie, przez co praca – zwłaszcza konspiracyjna – stanowiła nie lada wyzwanie dla organizacji niepodległościowych. Należy zaznaczyć, że od pierwszych dni okupacji, niemieckie służby bezpieczeństwa rozpoczęły intensywną infiltrację społeczeństwa polskiego. Co więcej, jeszcze przed wybuchem wojny Abwehra tworzyła listy osób, które należało aresztować w pierwszej kolejności, albowiem mogły stanowić zagrożenie w realizacji polityki okupacyjnej Niemiec. Cezurą czasową jest koniec 1942 roku, który został wybrany z kilku powodów. Okres ten odzwierciedla zarówno dynamikę działań konspiracyjnych, jak i zmieniającą się sytuację na froncie. W 1942 roku przemianowano Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) w Armię Krajową (AK), co usprawniło konsolidację organizacji niepodległościowych działających na terenie okupowanej Polski. Ponadto AK zyskała legitymizację i uznanie międzynarodowe jako część Polskich Sił Zbrojnych, a tym samym zwiększone dostawy zaopatrzenia. Natomiast jesienią 1942 r. zapoczątkowano proces porządkowania odcinka walki bieżącej, a w konsekwencji utworzenia Kierownictwa Dywersji (Kedyw) – działu Komendy Głównej AK. W związku z tym zostanie dokonana próba rekonstrukcji dynamiki działań członków polskich grup konspiracyjnych działających na krakowskim węźle kolejowym w latach 1939-1942, opierając się na szczegółowej i krytycznej analizie materiałów.

Słowa kluczowe: kolejarze, Kraków, II wojna światowa, Generalne Gubernatorstwo

The Kraków railway conspiracy in 1939-1942

The issue of the role of railwaymen and the railways during World War II remains an important, though still too seldom addressed, topic of research into the realities of social and economic life, especially in occupied Poland. After invading Polish territory, the Germans and Soviets used trains not only for military purposes, but also to implement their policy of repression. Railways played a significant role in the transportation of troops, supplies, and military equipment, which enabled the efficient conduct of military operations. At the same time, trains were used for the forced movement of the civilian population - deportations, deportations to concentration camps and places of execution. The Germans, in carrying out their extermination plan, systematically used rail transport to transport people to extermination camps. The Soviets, on the other hand, used the railways to deport thousands of Poles deep into the Soviet Union as part of their policy of pacification, the elimination of elites and those opposed to their rule. As a result of these actions, the railways became not only a tool of war but also a symbol of the tragedy of nations, inextricably linked to the suffering of millions. Railwaymen, as an important element in the logistical system of the Third Reich, were a group that found itself in a difficult position resulting from the pressure between working for the occupier and engaging in conspiratorial activities. The study focuses on the Kraków railway conspiracy in the years 1939-1942, that is in the early, very difficult period of the German occupation. The aim of the research is to show as accurately as possible the development of conspiratorial network on the Kraków railway, to define the forms

of activity undertaken by railwaymen against the Germans, their involvement in helping the civilian population, as well as to present their daily struggles against the occupant. Kraków played a very important role in the plans of the German occupier. Through the city ran strategic transport routes leading from Berlin and Vienna transporting German army equipment all the way to the east, and which were expanded during the war as part of the Otto and Ostbau programme. Kraków railway lines were particularly strained after the start of Operation Barbarossa in June 1941, when full-scale use of the railway began for the transport of troops and military equipment. In addition, both displacement trains and transports destined for extermination camps passed through the Kraków railway. Moreover, during the Second World War Kraków served as the capital of the General Government - it was here that the most important institutions and central bodies of the German administration were located. The presence of the German power apparatus and the concentration of German forces meant that this city was under special surveillance by the occupying forces. The analysed period is of particular importance, as it was the time when the Third Reich was most successful at the front, which made work - especially underground work - a considerable task for independence organisations. It should be noted that from the first days of the occupation, the German security services began intensive infiltration of Polish society. Moreover, even before the outbreak of war, the Abwehr had been compiling lists of people to be arrested first, as they could pose a threat to Germany's occupation policy. The time caesura is the end of 1942, which was chosen for several reasons. This period reflects both the dynamics of the underground activities and the changing situation at the front. In 1942, the Union of Armed Struggle (ZWZ) was transformed into the Home Army (AK), which facilitated the consolidation of independence organisations operating in occupied Poland. In addition, the AK gained legitimacy and international recognition as part of the Polish Armed Forces, and thus increased supplies. On the other hand, in the autumn of 1942, the process of organising the section of the day-to-day struggle was initiated, with the consequent creation of the Directorate of Sabotage (Kedyw) - a department of the Home Army General Command. In view of this, an attempt will be made to reconstruct the dynamics of the activities of members of Polish underground groups operating at the Kraków railway in the years 1939-1942, based on a detailed and critical analysis of sources.

Key words: railwaymen, Kraków, World War II, General Government

Bibliography:

- Akcja dywersyjna „N”. Dokumenty i materiały z archiwum Tadeusza Żenczykowskiego, oprac. G. Mazur, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2000
- Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945, t. I, cz. 1 i 2 (wrzesień 1939-czerwiec 1941), red. A. Suchcitz, K. Bożejewicz, H. Pirwitz-Bujnowska, K. Stoliński, W. Grabowski, R. Leśkiewicz, Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Studium Polski Podziemnej – Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, Warszawa 2015.
- Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945, t. II, cz. 1 (czerwiec 1941-kwiecień 1943), red. E. Maresch, A. Suchcitz, K. Bożejewicz, H. Pirwitz-Bujnowska, W. Grabowski, R. Leśkiewicz, Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Studium Polski Podziemnej – Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, Warszawa 2019.

- Bakunowicz Cz., Koleje Generalnego Gubernatorstwa w wojennej organizacji kolejnictwa III Rzeszy Niemieckiej 1939-1945, „Dzieje Najnowsze” 2005, vol 37, no. 1, pp. 29-45.
- Chwalba A., Okupacyjny Kraków w latach 1939-1945, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002.
- Dąbrowa-Kostka S., W okupowanym Krakowie 6.IX.1939-18.I.1945, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1972.
- Dudek W., Wspomnienia okupacyjne, cz. II, Wydawnictwo „Skała” Kraków 1995.
- Dzięciołowski S., Wspomnienia kolejarzy, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1976.
- Gmitruk J., Komorowski K., Matusak P., Żołnierze żelaznych szlaków. Wspomnienia polskich kolejarzy 1939-1945, Warszawa 1988.
- Jarkowska A., Brunatna pajęczyna. Agenci Gestapo w okupowanym Krakowie i ich powojenne losy, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2024.
- Kubitzki V., Reimer M., Die Eisenbahn in Polen 1939-1945: Die Generaldirektion der Ostbahnen, Stuttgart 2004.
- Mierzejewski A., The Most Valuable Asset of the Reich: A History of the German National Railway. Volume 2, 1933-1945, Chapel Hill, NC 2000.
- Pluta-Czachowski K., Organizacja Orła Białego: zarys genezy, organizacji i działalności, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1987.
- Scharf H., Eisenbahnen zwischen Oder und Weichsel, Freiburg 1981.
- Wadrawy B., Kolejarze w Katyniu i innych miejscach kaźni i męki. Biogramy i dokumenty. T. 2, Lublin 2011.

Mgr Michał Maciejewski (II)

Academic supervisor: prof. dr. hab. Mariusz Wołos (IHiA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr. prof. UKEN Piotr Puchalski (IHiA UKEN)

II wojna włosko-abisyńska w polskim dyskursie popularnym

Prezentowany wycinek badań realizowanych w ramach pracy nad dysertacją „Stosunek polskiego państwa i społeczeństwa wobec II wojny włosko-abisyńskiej”, analizuje obraz II wojny włosko-abisyńskiej (1935-1936) w polskim dyskursie popularnym, traktując prasę i inne media masowe lat trzydziestych XX w. jako kluczowe źródło rekonstrukcji ówczesnych postaw społecznych. Celem badania jest ustalenie, jakie narracje – ideowe, emocjonalne i propagandowe – dominowały w polskiej przestrzeni informacyjnej, jak rozkładały się sympatie wobec stron konfliktu oraz w jaki sposób wojna stała się katalizatorem debaty o faszyzmie, kolonializmie, prawie międzynarodowym i polskich ambicjach kolonialnych. W badaniu została zastosowana metodologia analizy dyskursu Teuna A. van Dijka, uzupełnioną kategoriami postkolonialnymi Edwarda W. Saida i Homiego K. Bhabhy. Analizie poddano ponad trzydzieści tytułów prasowych reprezentujących główne nurty polityczne II RP, a także twórczość literacką i publicystykę kolonialną Ligi Morskiej i Kolonialnej. Materiał źródłowy obejmuje zarówno depesze agencyjne, jak i obszernie artykuły opiniotwórcze, reportaże korespondentów z frontu oraz wiersze publikowane w dziennikach. Badanie wykazało istnienie dwóch kontrastowych obrazów Etiopii. Nurt proabisyński eksponował więź religijną z chrześcijańskim „krajem biblijnym”, podkreślał bohaterstwo cesarza Hajle Sellasje i antyimperialistyczny aspekt wojny, a jednocześnie orientalizował Etiopię, opisując ją językiem egzotyki i starożytności. Dyskurs prowłoski odwoływał się do argumentu „misji cywilizacyjnej”, akcentował niewolnictwo i rzekomy brak etiopskiej kultury, a Włochom przypisywał rolę naturalnego depozytariusza dziedzictwa

rzymskiego. Oba obozy chętnie korzystały z uproszczeń rasowych i emocjonalnych klisz, co potęgowało polaryzację przekazu. Istotną osią debaty okazało się porównywanie sytuacji Etiopii z polskim doświadczeniem zaborów i pragnieniem niepodległości. Motyw „kultu niepodległości” – podkreślany zarówno przez lewicową prasę, jak i umiarkowane dzienniki konserwatywne – sprzyjał empatii wobec ofiary agresji i wzmacniał krytykę imperializmu. Równolegle środowiska kolonialne oraz część narodowej prawicy postrzegały faszystowskie Włochy jako atrakcyjny model modernizacyjny i sojusznika w dążeniu do „wyrwania się z post-wersalskich ograniczeń”, co przekładało się na aprobatę włoskiej ekspansji i postulatów własnych akwizycji kolonialnych. Analiza ukazała także wielowarstwową rolę Ligi Narodów: dla prasy proetiopskiej była ona areną zdrady ideałów zbiorowego bezpieczeństwa, podczas gdy obóz prowłoski przedstawiał sankcje genewskie jako hipokryzję mocarstw broniących status quo kolonialnego. W tym kontekście wojna stała się poligonem szerszej dyskusji o prawie międzynarodowym, recepcji faszyzmu oraz pozycji Polski w systemie wersalskim. W warstwie metodologicznej rozdział udowadnia przydatność badań dyskursu popularnego do rekonstrukcji zbiorowych wyobrażeń i ideologii. Pokazuje, że nawet komunikaty drugo- i trzeciorzędne (telegraficzne noty) są cennym wskaźnikiem intensywności zainteresowania tematem, natomiast artykuły opiniotwórcze pozwalają mapować linie podziału ideowego i identyfikować mechanizmy transferu propagandy – m.in. poprzez subsydia włoskiej ambasady dla wybranych redakcji. Podsumowując, II wojna włosko-abisyńska okazała się w polskiej przestrzeni medialnej punktem węzłowym, w którym przecięły się wątki kolonialne, antyfaszystowskie, prawnomiędzynarodowe i tożsamościowe. Rozdział dowodzi, że choć dyskurs był silnie zróżnicowany politycznie, to dominowały w nim narracje redukujące złożoność konfliktu do jasnych podziałów moralnych – „cywilizacja” contra „barbarzyństwo” lub „agresor” contra „ofiara”. Jednocześnie analiza ujawniła, że wojna ta przyczyniła się do rozszerzenia debaty publicznej o kolonializm, wymuszając na polskich elitach i masowym odbiorcy refleksję nad miejscem II RP w globalnym porządku oraz nad ambiwalentnym stosunkiem do idei imperialnych. Wyniki badań wypełniają lukę pozostawioną przez wcześniejsze prace koncentrujące się niemal wyłącznie na wymiarze dyplomatycznym, oferując całościowy obraz recepcji konfliktu w świadomości społecznej II Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: II wojna włosko-abisyńska, prasa międzywojenna, faszyzm włoski, polskie ambicje kolonialne

The Second Italo-Ethiopian War in Polish popular discourse

The excerpt presented from research conducted for the dissertation “The Attitude of the Polish State and Society toward the Second Italo-Abyssinian War” analyses the image of the Second Italo-Abyssinian War (1935-1936) in Polish popular discourse, treating the press and other 1930s mass-media outlets as the primary source for reconstructing contemporary social attitudes. The study seeks to establish which ideological, emotional and propaganda narratives dominated the Polish information space, how sympathies toward the belligerents were distributed, and in what way the war became a catalyst for debate on fascism, colonialism, international law, and Polish colonial ambitions. Teun A. van Dijk’s discourse-analysis methodology was employed, supplemented with post-colonial categories developed by Edward W. Said and Homi K. Bhabha. More than thirty newspapers representing the chief political currents of the Second Polish Republic were examined, along with literary output and colonial journalism produced by the

Maritime and Colonial League. The source base comprises both agency cables and extensive opinion pieces, front-line reportage, as well as poems published in daily papers. The investigation revealed two contrasting images of Ethiopia. The pro-Abyssinian current stressed a religious bond with the Christian “biblical land,” highlighted Emperor Haile Selassie’s heroism and the war’s anti-imperialist aspect, yet simultaneously orientalist Ethiopia, depicting it through the language of exoticism and antiquity. The pro-Italian discourse invoked a “civilising mission,” emphasised slavery and an alleged absence of Ethiopian culture, and cast Italy as the natural custodian of Roman heritage. Both camps freely employed racial simplifications and emotional clichés, intensifying the polarisation of the message. A crucial axis of debate proved to be the comparison of Ethiopia’s plight with Poland’s experience of partition and longing for independence. The motif of the “cult of independence” — underscored in both left-wing periodicals and moderate conservative dailies — fostered empathy for the victim of aggression and sharpened criticism of imperialism. Concurrently, colonial-minded circles and sections of the nationalist right regarded Fascist Italy as an appealing modernisation model and ally in the effort to “break free from post-Versailles constraints,” which translated into approval of Italian expansion and advocacy of Poland’s own overseas acquisitions. The analysis also exposed the League of Nations’ multi-layered role: to the pro-Ethiopian press it was an arena where the ideals of collective security were betrayed, whereas the pro-Italian camp portrayed Geneva sanctions as the hypocrisy of great powers protecting the colonial status quo. In this context, the war served as a testing ground for wider discussions on international law, the reception of fascism, and Poland’s position in the Versailles system. Methodologically, the chapter demonstrates the utility of popular-discourse studies for reconstructing collective imaginaries and ideologies. Even second- and third-tier communications (telegraphic notes) prove valuable indicators of the intensity of interest in the topic, while opinion pieces allow mapping of ideological fault lines and identification of propaganda-transfer mechanisms — for example, through Italian-embassy subsidies to selected editorial boards. In sum, the Second Italo-Abyssinian War emerged in the Polish media sphere as a nodal point where colonial, anti-fascist, international-legal and identity themes intersected. Despite strong political differentiation, the discourse was dominated by narratives that reduced the conflict’s complexity to clear moral dichotomies — “civilisation” versus “barbarism” or “aggressor” versus “victim.” At the same time, the analysis shows that the war broadened public debate on colonialism, compelling Polish elites and mass audiences alike to reflect on the Second Republic’s place in the global order and on its ambivalent stance toward imperial ideas. The findings fill a gap left by earlier scholarship focused almost exclusively on the diplomatic dimension, offering a comprehensive picture of the conflict’s reception within the social consciousness of inter-war Poland.

Key words: Second Italo-Abyssinian War, interwar press, Italian fascism, Polish colonial ambitions

Bibliography:

- Bartnicki, Andrzej. „Abisyńskie próby nawiązania stosunków z Polską w okresie międzywojennym”. *Przegląd historyczny* 56, nr 1 (1965): 104–10.
- Bartnicki, Andrzej. *Pierwszy front II wojny światowej: konflikt włosko - etiopski 1935-1936*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971.

- Caprotti, Federico. „Visuality, Hybridity, and Colonialism: Imagining Ethiopia Through Colonial Aviation, 1935–1940”. *Annals of the Association of American Geographers* 101, nr 2 (marzec 2011): 380–403.
- Chrobaczyńska-Plucińska, Edyta. *Mussolini-Hitler-Franco. Ich polityka wewnętrzna i zagraniczna w świetle polskiej prasy politycznej dwudziestolecia międzywojennego*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 2015.
- Gebissa, Ezekiel. „The Italian invasion, the Ethiopian empire, and Oromo nationalism: The significance of the western Oromo confederation of 1936”. *Northeast African studies* 9, nr 3 (2007): 75–96.
- Henczel, Ligia. „Roman Pollak – współtwórca oddziału Towarzystwa Dante Alighieri w Poznaniu (1927–1939)”. *Poznańskie Studia Polonistyczne Seria Literacka*, nr 45 (30 grudzień 2023): 121–57.
- Kwiatek, A. „Oswoić egzotykę. Obraz rdzennych mieszkańców Czarnej Afryki w publikacjach Ligi Morskiej i Kolonialnej ze szczególnym uwzględnieniem miesięcznika «Morze»”. *Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki Społeczne*, nr 2 (1) (2011).
- Marszał, Maciej. „Polskie elity wobec włoskiego faszyzmu 1922-1939”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio G (IUS)* 58, nr 1 (18 luty 2014).
- Marszał, Maciej. „Włoski faszyzm w interpretacjach polskich socjalistów (1922–1939)”. *Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi XXXIII* (2011): 99–119.
- Puchalski, Piotr. *Polska w Świecie Kolonialnym*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2024.
- Rubinkowska-Anioł, Hanna. „Czy Habesza to Etiopczyk ? Kilka myśli o tworzeniu państwa i narodu w Afryce”. W *Afryka-Pasja Życia*, zredagowane przez Ewa Prądyńska Anna
- Sierpowski, Stanisław. „Miejsce faszyzmu w polsko - włoskich stosunkach kulturalnych okresu międzywojennego”. *Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi VI* (1980): 217–45.
- Sierpowski, Stanisław. *Stosunki polsko - włoskie w latach 1918-1940*. 1975: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2006.
- Skowronek, Bogusław. „Dyskurs prasowy i metody jego badania. Na marginesie książki Wojciecha Kajtocha «Szkice językoznawczo-prasoznawcze»”. *Rocznik Historii Prasy Polskiej* 20, nr 2 (17 czerwiec 2017): 135–40.
- Władyka, Wiesław. „Publicystyka polityczna neokonserwatystów w latach 1926-1935”. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* 15, nr 4 (1976): 459–73.

Mgr Krystian Węgrzyniak (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Jerzy Rajman (IHIA UKEN)

Obrót nieruchomościami w Kazimierzu w pierwszej ćwierci XV w.

Badania socjotopograficzne koncentrują się na szukaniu zależności pomiędzy przestrzenią miasta, a społecznością miejską, która tą przestrzeń zamieszkuje. Głównym narzędziem do zbadania tych odniesień jest prześledzenie transakcji nieruchomościami występujących w księgach miejskich. Pozwalają one zaobserwować proces przechodzenia posiadłości z rąk do rąk co pozwala na prześledzenie zmian własnościowych w ujęciu dynamicznym. Wśród przedmiotów obrotu nieruchomościami najczęściej pojawiają się domy, mniej popularne były ogrody, jatki czy kramy. Czasami jako obiekt transakcji wymieniane są działki, co do których nie zawsze mamy pewność czy były zabudowane czy też nie. Analiza, która będzie tematem wystąpienia została

przeprowadzona w oparciu o najstarszą zachowaną księgę ławniczą miasta Kazimierza obejmującą lata 1407-1427. Wnikliwa kwerenda pozwala zaobserwować, którzy z mieszczan byli najbardziej aktywnymi na rynku nieruchomości miejskich i co za tym idzie wyodrębnić z miejskiej społeczności jego elitę majątkową. Interesujące jest także sprawdzenie w jakim stopniu w obrocie nieruchomościami brali udział przedstawiciele miejskich władz.

Słowa kluczowe: Kazimierz, obrót nieruchomościami, działka miejska, własność

Real estate market in Kazimierz in first quarter of 15th century

The sociotopographical inquiry is predicated on the examination of the correlation between urban space and the urban community that occupies it. The primary instrument for examining these references is to trace the property transactions occurring in the municipal records. They enable to observe the process by which estates pass from hand to hand, which makes it possible to trace ownership changes in dynamic terms. Houses were the most common type of property traded in the real estate market, whereas gardens, butcheries and stalls were less popular. Sometimes plots of land are mentioned as the object of the transaction, about which we are not always sure whether they have been developed or not. This presentation will focus on an analysis based on the oldest surviving jury book of the town of Kazimierz, which covers the years 1407–1427. A thorough search reveals which burghers were the most active in the urban real estate market, and distinguish from the urban community those with greatest wealth. It is also interesting to see the extent to which municipal representatives were involved in the property dealings.

Key words: Kazimierz, real estate market, urban plot, ownership

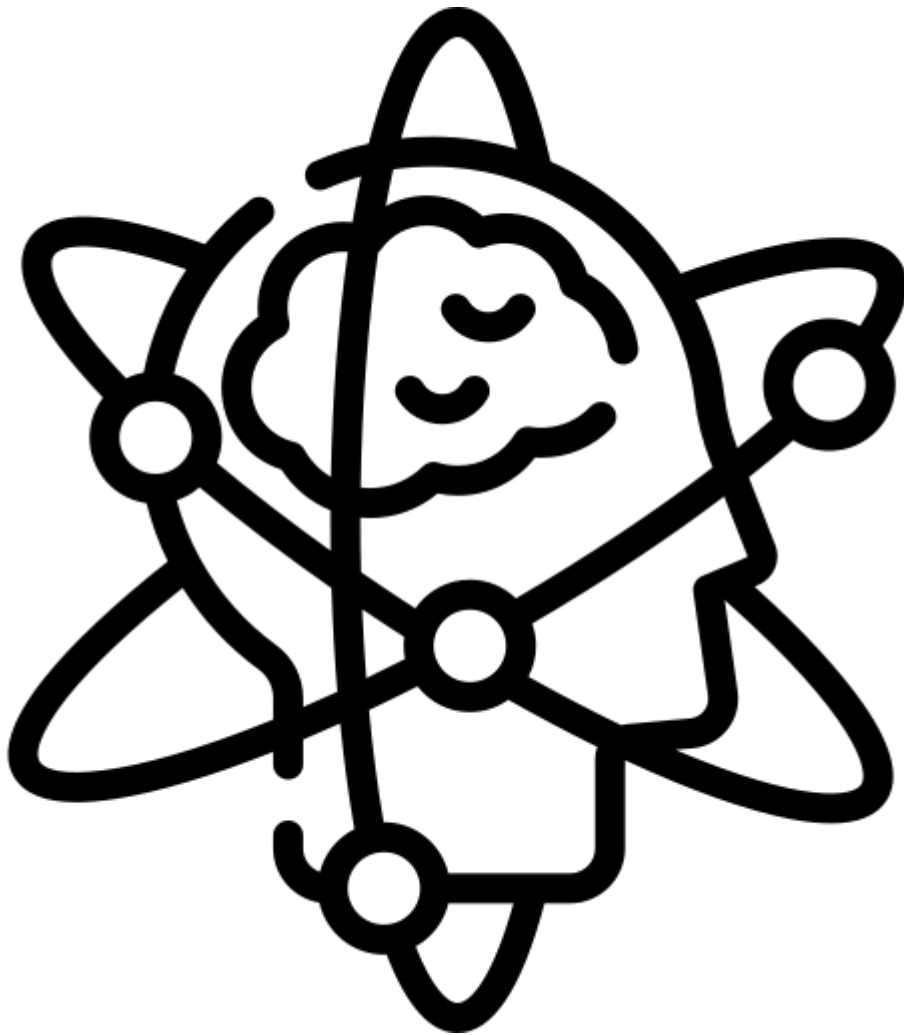
Bibliography:

- Goliński M., Działka miejska w śląskich źródłach pisanych (XIII-XVI w.), „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1995, 43, 3, s. 333-342.
- Łozowski P., Kredyt i dom. Rynki obrotu pieniężnego i nieruchomościami w Warszawie okresu XV i początków XVI wieku, Białystok 2020.
- Rymaszewski Z., Obrót prawny nieruchomościami w Krakowie i podkrakowskim Kazimierzu w średniowieczu, Łódź 2020.
- Sowina U., Średniowieczna działka miejska w świetle źródeł pisanych, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1995, 43, 3, s. 321-331.
- Starzyński M., Urzędnicy miejscy Kazimierza do 1550 roku, Kraków 2016.
- Żurek D., Rynek nieruchomości w małym mieście małopolskim w późnym średniowieczu na przykładzie Chrzanowa, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2023, 15 (19), s. 161-184.

III

Nauki o bezpieczeństwie

Security Sciences

Polityka bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Włoskiej w latach 2008-2019 w zakresie bezpieczeństwa informacji, bezpieczeństwa militarnego, problemu nielegalnej migracji. Studium porównawcze

Praca doktorska odnosi się do bezpieczeństwa informacyjnego nie tylko jako kwestia ochrony informacji istotnych dla bezpieczeństwa państwa, bezpieczeństwa systemów teleinformatycznych czy też odpowiednio wdrażanych narzędzi w celach ochrony zasobów informacyjnych, jako zabezpieczenie przeciw atakom sieciowym, cybernetycznym, których konsekwencje rzutowałyby na funkcjonowanie nowoczesnego państwa. W niniejszej pracy doktorskiej problem nielegalnej migracji definiowany jest jako zjawisko przekraczania granic niezgodnie z prawem, nielegalna migracja w pracy rozumiana jest również jako zakłócenie spokoju i bezpieczeństwa państw europejskich na tle społeczno-gospodarczym, które kreują wiele niepożądanych i niekontrolowanych zjawisk. Ze względu na wieloaspektowe rozumienie bezpieczeństwa militarnego w pracy doktorskiej analizowanie bezpieczeństwa militarnego jest w kontekście strategicznym, międzynarodowym i polityki obronnej. Celem pracy doktorskiej jest porównanie polityki bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Włoskiej w kontekście zmieniających się zagrożeń, przedstawienie oraz ocena roli bezpieczeństwa informacji, bezpieczeństwa militarnego i nielegalnych migracji w procesie kształtowania polityki bezpieczeństwa omawianych państw. Rozprawa doktorska aspiruje również do: analizy wpływu polityki bezpieczeństwa obu państw na relację międzynarodowych w celu zrozumienia w jakim stopniu prowadzona polityka bezpieczeństwa państw wpływa na relację międzynarodowe, oceny współpracy Polski i Włoch w zakresie bezpieczeństwa oraz wpływu polityki bezpieczeństwa na stosunki bilateralne i regionalne, identyfikacji podobieństw i różnic w podejściu do bezpieczeństwa narodowego w RP i Włoszech porównanie i analiza głównych założeń polityki bezpieczeństwa w obu krajach w trzech obszarach: bezpieczeństwa informacji, militarnego oraz migracyjnego (z wyszczególnieniem uwarunkowań historycznych, położenia geopolitycznego, prowadzonej polityki wewnętrznej). Charakteryzowane państwa zostały wybrane z uwzględnieniem różnic społecznych, gospodarczych, geograficznych, a także historycznych. Rzeczpospolita Polska i Republika Włoch wybrana została ze względu na podobieństwa takie jak m.in.: system polityczny, członkostwo w Unii Europejskiej oraz NATO, stabilność polityczna i kryzysy rządowe, podobne wyzwania bezpieczeństwa. Implikacje pracy doktorskiej to propozycje przeanalizowanych i opracowanych strategii, a także metod zwalczania nielegalnych migracji oraz wspomagania procesu kontroli w tym zakresie. Szczegółowa analiza pozwoli na zbadanie zachodzących zmian w obszarze bezpieczeństwa informacji, a w szczególności w zakresie ochrony informacji, cyberzagrożeń, cyberterroryzmu oraz walki informacyjnej. Wynikiem badań w zakresie bezpieczeństwa informacji w pracy doktorskiej będzie przede wszystkim ocena skutecznych i różnych metod ochrony zasobów informacyjnych, identyfikacja słabych punktów bezpieczeństwa informacji, oszacowanie nowo występujących zagrożeń w obszarze cyberbezpieczeństwa. Szczegółowe wyniki pracy doktorskiej dotyczące analizy bezpieczeństwa militarnego państw umożliwiają odpowiednie dostosowanie polityki obronnej, wzmocnienie współpracy międzynarodowej w zakresie obrony, optymalizację zasobów, wzmocnienie sił zbrojnych poprzez wypracowanie odpowiednich strategii. Rezultat przeprowadzonych badań nad

bezpieczeństwem militarnym oraz problemem nielegalnych migracji pozwoli na zidentyfikowanie nowo powstających tras migracyjnych, sytuacji zagrożonych naruszeniem praw człowieka, jak militaryzacja granic wpływa na dynamikę nielegalnych migracji, a przede wszystkim na analizę polityki bezpieczeństwa państw w odpowiedzi na problem nielegalnych migracji i ich wpływu na bezpieczeństwo militarne. Rozprawa doktorska obejmuje trzy główne części: teoretyczną, badawczą, wnioskującą. Pierwsza część omawia w sposób teoretyczny aspekt bezpieczeństwa informacyjnego, bezpieczeństwa militarnego, problemu nielegalnej migracji do wybranych państw. Druga część to wykorzystanie badań własnych przy wykorzystaniu metody analizy porównawczej, której wnioski mają na celu zastosowanie w praktyce dla odpowiednich organów państwowych oraz decydentów. Trzecia część skupia się na przedstawieniu uzyskanych wniosków i zaprezentowaniu prognozy przyszłej sytuacji w zakresie strategii obronnej, a także poruszanych w pracy problemów. W pracy zastosowano metody takie jak: metoda porównawcza- przegląd Literatury i dokumentów, metodologia porównań zastosowanych rozwiązań dotyczących polityki bezpieczeństwa państwa, metoda porównawcza stopnia problemu z nielegalną migracją, przeprowadzenie badań porównawczych dostosowania cyberprzestrzeni wybranych państw przed zagrożeniami i badanie stopnia zaawansowania technologii, ale również: studium przypadku, metoda porównawcza, metoda wywiadu, analiza literatury, metoda obserwacji, metody mieszane, analiza statystyczna.

Słowa kluczowe: polityka bezpieczeństwa, bezpieczeństwo militarne, bezpieczeństwo informacji, wojna informacyjna, cyberbezpieczeństwo, polityka migracyjna, niebezpieczeństwo nielegalnej migracji, bezpieczeństwo państwa

Security policy of the Republic of Poland and the Italian Republic in 2008-2019 in the field of information security, military security, the problem of illegal migration. A comparative study

The dissertation addresses information security not only as a matter of protecting information relevant to state security, the security of ICT systems or properly implemented tools for the protection of information resources, as a safeguard against network, cyber attacks, the consequences of which would impinge on the functioning of the modern state. In this dissertation, the problem of illegal migration is defined as the phenomenon of crossing borders illegally, illegal migration in the work is also understood as the disruption of peace and security of European countries against a socio-economic background, which create many undesirable and uncontrolled phenomena. Due to the multifaceted understanding of military security in the dissertation, analyzing military security is in the context of strategic, international and defense policy. The aim of the dissertation is to compare the security policies of the Republic of Poland and the Italian Republic in the context of changing threats, to present and evaluate the role of information security, military security and illegal migration in the process of shaping the security policy of the countries under discussion. The doctoral dissertation also aims to: analyze the impact of both countries' security policies on international relations in order to understand the extent to which the security policies of the countries affect international relations, evaluate Polish-Italian cooperation in the field of security, and the impact of security policies on bilateral and regional relations, identify similarities and differences in the approach to national security in Poland and Italy, and compare and analyze the main assumptions of security policies in both

countries in three areas: information security, military security, and migration security (with a specification of historical conditions, geopolitical location, and domestic policy). The countries characterized were chosen taking into account social, economic, geographic, as well as historical differences. The Republic of Poland and the Italian Republic were also chosen because of similarities such as the political system, membership in the European Union and NATO, political stability and government crises, similar security challenges, among others. Implications of the dissertation include proposals for analyzed and developed strategies, as well as methods for combating illegal migration and assisting the control process in this regard. The detailed analysis will allow the study of the ongoing changes in the field of information security, and in particular in the field of information protection, cyber threats, cyber terrorism and information warfare. The results of the information security research in the dissertation will mainly be the evaluation of effective and different methods of protecting information resources, the identification of information security vulnerabilities, the estimation of newly emerging threats in the area of cyber security. The detailed results of the dissertation on the analysis of the military security of countries make it possible to adjust defense policies accordingly, strengthen international defense cooperation, optimize resources, strengthen the armed forces by developing appropriate strategies. The result of the conducted research on military security and the problem of illegal migration will allow to identify newly emerging migration routes, situations threatened by human rights violations, how militarization of borders affects the dynamics of illegal migration, and, above all, to analyze the security policy of states in response to the problem of illegal migration and its impact on military security. The dissertation includes three main parts: theoretical, research, conclusion. The first part discusses in a theoretical way the aspect of information security, military security, the problem of illegal migration to selected countries. The second part is the use of own research using the method of comparative analysis, the conclusions of which are aimed at practical application for relevant state bodies and decision-makers. The third part focuses on presenting the conclusions obtained and presenting a forecast of the future situation in the field of defense strategy, as well as the problems raised in the work. The following methods were used in the work: comparative method - review of literature and documents, methodology of comparisons of applied solutions concerning the state's security policy, comparative method of the degree of the problem with illegal migration, conducting comparative research on the adaptation of cyberspace of selected countries to threats and research on the degree of advancement of technology, as well as: case study, comparative method, interview method, literature analysis, observation method, mixed methods, statistical analysis.

Key words: security policy, military security, security information, information warfare, cyber security, migration policy, danger of illegal migration, state security

Bibliography:

- Bellanova R., Glouftsios G., Sicurezza transnazionale e interoperabilità delle banche dati: un approccio infrastrutturale all'integrazione europea, Migrazioni e governance digitale. Persone e dati alle frontiere dell'Europa (pp.49-68) Publisher: Carocci, 2024
- Bistroń M., Artificial Intelligence Applications in Military Systems and Their Influence on Sense of Security of Citizens, Military University of Technology, 2021 Chochowski K., Kryzys na granicy polsko-białoruskiej jako przejaw wojny hybrydowej. Aspekty administracyjnoprawne, Rocznik Nauk Społecznych, 2021

- Ejupi B., National security as a comprehensive notion, state security from the aspect of international law and its political manifesto, *Balkan Journal of Interdisciplinary Research*, 2024, Furhad M.H., Nawrozy R., Sarker I. H., *AI-Driven Cybersecurity: An Overview, Security Intelligence Modeling and Research Directions*, *SN Computer Science*, 2021
- Galera G., Gotz I., Franch S., *Rapporti di ricerca: Accoglienza ed inclusione di richiedenti asilo, rifugiati e migranti in Italia*, Cooperative sociali Enti di Terzo Settore, 2021
- Kamińska M., *Migracja jako niebezpieczny komponent globalizacji*, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, 2020
- Kitler W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne w świetle współczesnych wyzwań teorii i praktyki problemu*, *Wiedza Obronna* Tom 285, 2023,
- Kuznetsova N., *International Migration in the World: Current Development Trends and the Global Problems Management*, *Modern Economics*, 2021
- Lysianskyi P., Shamsutdinov O., Shevchuk M., Svoboda I., *Identification of new threats to the national security of the state*, *Cuestiones Políticas*, 2023,
- Marczyk M., Solarz M., Terebiński B., *Cyberbezpieczeństwo zagrożenia i wyzwania*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, 2023
- Matassa M., *Una strategia nazionale a difesa del cyberspazio*, P. A. PERSONA E AMMINISTRAZIONE, 2023,
- Mazziotti M., *Verso l'elaborazione della prima Strategia nazionale di sicurezza italiana: un'analisi comparata*, In book: *L'interesse nazionale nell'economia delle aziende* (pp.257-286) Publisher: FrancoAngeli, 2023,
- Mąkosa G., *Bezpieczeństwo cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej*, *Studia Bezpieczeństwa Narodowego*, 2021
- Prümmer J., van den Berg B., van Steen T., *A systematic review of current cybersecurity training methods*, *Computers&Security*, 2024
- Rogozińska A., *Zagrożenia jako główna determinanta bezpieczeństwa międzynarodowego*, Towarzystwo Naukowe KUL & Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2021,
- Armando V., Sciortino G., *L'evoluzione delle politiche migratorie in Italia*, *Italian Journal of Social Policy*, 2023
- Steiner N., *International Migration and Citizenship Today*, Routledge, 2023, Taherdoost H., *Cybersecurity vs. Information Security*, *Procedia Computer Science*, 2022 Zhang Z., Huansheng N., Feifei S., Fadi F., Xu Y., Xu J., Zhang F., Kim-Kwang R.C., *Artificial intelligence in cyber security: research advances, challenges, and opportunities*, *Journal of Information Security*, 2024

Mgr Fabian Kobalczyk-Gruda (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Tomasz Skrzyński (IBiL UKEN)

Miejsce i rola Polski w systemie bezpieczeństwa europejskiego (od 20 lutego 2014 roku do 24 lutego 2022 roku)

Polska jest państwem położonym w strategicznym miejscu na mapie Europy, co nadaje jej szczególne znaczenie w kontekście regionalnego i transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Wydarzenia zapoczątkowane 20 lutego 2014 roku, czyli pierwszy etap agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, stanowiły punkt zwrotny w europejskiej architekturze bezpieczeństwa. Proces ten znalazł swoje dramatyczne rozwinięcie w pełnoskalowej inwazji zainicjowanej 24 lutego 2022

roku, co doprowadziło do głębokich przemian geopolitycznych i strategicznych na kontynencie. W tym kontekście Polska, jako jedno z największych państw na wschodniej flance NATO oraz członek Unii Europejskiej, zyskała szczególną rolę w systemie obronnym regionu. Na państwie tym spoczywa istotna odpowiedzialność nie tylko za wzmacnianie wschodnich granic Sojuszu Północnoatlantyckiego, ale również za współkształtowanie zdolności obronnych Unii Europejskiej. Okres pomiędzy rokiem 2014 a 2022 można uznać za czas intensywnej restrukturyzacji miejsca Polski w strukturach bezpieczeństwa euroatlantyckiego. Europa, z kolei, została zmuszona do rewizji dotychczasowej polityki bezpieczeństwa oraz do ponownej oceny decyzji strategicznych podejmowanych w minionych dekadach. Celem niniejszej rozprawy jest poznanie i określenie miejsca i roli Polski w systemie bezpieczeństwa europejskiego w latach 2014–2022, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu konfliktu ukraińskiego na politykę bezpieczeństwa Polski oraz jej aktywności w ramach NATO i UE. Ponadto istotne jest zbadanie roli Polski w NATO i UE, określenie jej pozycji na arenie międzynarodowej, identyfikacja kluczowych wyzwań i działań podejmowanych przez Polskę oraz określenie potencjału. Jako główną hipotezę badawczą przyjęto założenie, że w latach 2014–2022 Polska odgrywała istotną rolę w kształtowaniu systemu bezpieczeństwa w strukturach europejskich. Weryfikacja tej hipotezy zostanie przeprowadzona na podstawie analizy oficjalnych dokumentów rządowych, strategii obronnych, raportów NATO i Unii Europejskiej, komunikatów prasowych oraz innych kluczowych materiałów źródłowych. Celem jest pogłębione zrozumienie kierunków polskiej polityki bezpieczeństwa oraz kontekstu podejmowanych działań w odpowiedzi na zagrożenia geopolityczne. Dodatkowo planowane jest przeprowadzenie wywiadów jakościowych z ekspertami w dziedzinie bezpieczeństwa, dyplomatami, wojskowymi, politykami oraz analitykami. Pozwoli to na uzyskanie cennych danych dotyczących ich ocen i perspektyw związanych z rolą Polski w systemie bezpieczeństwa europejskiego. Istotnym elementem analizy będzie również studium przypadków dotyczących działań Polski w zakresie współpracy międzynarodowej. Zostanie przeprowadzona także analiza danych ilościowych, w tym statystyk dotyczących wydatków na obronność, co pozwoli na ocenę skuteczności i konsekwencji podejmowanych działań z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego. Całość badania uzupełni analiza SWOT, która umożliwi identyfikację mocnych i słabych stron, szans oraz zagrożeń związanych z polską polityką bezpieczeństwa. W kontekście przemian w zakresie bezpieczeństwa Polski szczególne znaczenie przypisano wybranym pozycjom literaturowym, które wnoszą istotny wkład w zrozumienie aktualnych wyzwań geopolitycznych oraz kierunków rozwoju polityki obronnej państwa. Jedną z kluczowych publikacji w tym obszarze jest opracowanie zbiorowe „Bezpieczeństwo Polski w świetle wojny na Wschodzie” pod redakcją Romana Kuźniara, które dostarcza pogłębionej analizy geopolitycznych zmian wywołanych konfliktem rosyjsko-ukraińskim. Pozycja ta umożliwia nie tylko identyfikację nowych wyzwań w zakresie bezpieczeństwa, ale także ocenę odpowiedzi Polski na zmieniające się uwarunkowania lokalne i globalne. Istotnym uzupełnieniem tej analizy jest publikacja „Rzeczpospolita Polska w strukturach NATO i UE. Rola, doświadczenia, perspektywy” pod redakcją Adriana Koronki i Mateusza Matejuka. Autorzy koncentrują się na roli Polski w strukturach sojuszniczych, ukazując mechanizmy funkcjonowania systemu bezpieczeństwa zbiorowego oraz związane z nim wyzwania strategiczne i polityczne. Na szczególną uwagę zasługuje również książka Marka Budzisa „Samotność strategiczna Polski”, która z perspektywy realistycznej prezentuje ocenę zdolności sojuszniczych oraz praktyczne aspekty działań w sytuacji potencjalnego zagrożenia.

Publikacja ta pozwala na krytyczną refleksję nad rzeczywistymi możliwościami wsparcia zewnętrznego oraz koniecznością budowania narodowego potencjału obronnego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo międzynarodowe, wojna na Ukrainie, geopolityka, NATO

The Place and Role of Poland in the European Security System (from February 20, 2014 to February 24, 2022)

Poland is a country situated in a strategic location on the map of Europe, which gives it particular significance in the context of the regional and transatlantic security system. The events initiated on February 20, 2014—the first stage of the Russian Federation's aggression against Ukraine—constituted a turning point in the European security architecture. This process found its dramatic continuation in the full-scale invasion launched on February 24, 2022, which led to profound geopolitical and strategic transformations on the continent. In this context, Poland, as one of the largest countries on NATO's eastern flank and a member of the European Union, has gained a special role in the region's defense system. The country bears significant responsibility not only for strengthening the eastern borders of the North Atlantic Alliance but also for co-shaping the European Union's defense capabilities. The period between 2014 and 2022 can be considered a time of intensive restructuring of Poland's position within the Euro-Atlantic security structures. Europe, in turn, was forced to revise its existing security policy and reassess the strategic decisions made in past decades. The aim of this dissertation is to examine and define the place and role of Poland in the European security system between 2014 and 2022, with particular emphasis on the impact of the Ukrainian conflict on Poland's security policy and its activities within NATO and the EU. Additionally, it is important to explore Poland's role in NATO and the EU, determine its position on the international stage, identify key challenges and actions undertaken by Poland, and assess its potential. The main research hypothesis assumes that in the years 2014–2022, Poland played a significant role in shaping the security system within European structures. The verification of this hypothesis will be conducted based on an analysis of official government documents, defense strategies, NATO and European Union reports, press releases, and other key source materials. The goal is to gain a deeper understanding of the directions of Poland's security policy and the context of the actions taken in response to geopolitical threats. Additionally, it is planned to conduct qualitative interviews with security experts, diplomats, military personnel, politicians, and analysts. This will provide valuable data regarding their assessments and perspectives related to Poland's role in the European security system. An essential element of the analysis will also be case studies of Poland's activities in the field of international cooperation. A quantitative data analysis will also be conducted, including statistics on defense spending, which will allow for an assessment of the effectiveness and consequences of the undertaken actions from the perspective of international security. The entire study will be supplemented by a SWOT analysis, which will enable the identification of strengths and weaknesses, opportunities, and threats associated with Poland's security policy. In the context of changes in Poland's security, special attention is given to selected literature that provides significant insights into the understanding of current geopolitical challenges and the directions of the state's defense policy development. One of the key publications in this area is the collective study „Poland's Security in the Light of the War in the East”, edited by Roman

Kuźniar, which offers an in-depth analysis of the geopolitical changes caused by the Russian-Ukrainian conflict. This work enables not only the identification of new security challenges but also the assessment of Poland's responses to changing local and global conditions. A significant complement to this analysis is the publication „The Republic of Poland in NATO and EU Structures: Role, Experience, Perspectives”, edited by Adrian Koronka and Mateusz Matejuk. The authors focus on Poland's role in allied structures, presenting the mechanisms of the collective security system and the related strategic and political challenges. Also noteworthy is Marek Budzisz's book „Poland's Strategic Solitude”, which, from a realist perspective, presents an assessment of allied capabilities and the practical aspects of action in the face of potential threats. This publication allows for a critical reflection on the actual possibilities of external support and the necessity of building national defense potential.

Key words: National security, international security, war in Ukraine, geopolitics, NATO

Bibliography:

- Alistair J, Shepherd K. The EU Security Continuum Blurring Internal and External Security, Routledge Taylor & Francis Group, London-New York 2022.
- Balogh O. Polska i Węgry w systemie bezpieczeństwa europejskiego, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2022.
- Budzisz M. Samotność strategiczna Polski, Wydawnictwo Zona Zero, Warszawa 2022.
- Chłoń T. Dokąd zmierza NATO? Sojusz Północnoatlantycki, Europa i Polska w świetle decyzji szczytu NATO w Madrycie 29–30 czerwca 2022 r., „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 2022, nr 1.
- Ciupiński A, Siewier M. Polska i Rosja w zmieniającej się Europie, „Sprawy Międzynarodowe”, 2022, nr 2.
- Domżał P i in. Miejsce Polski w strukturach bezpieczeństwa globalnego – czy jest ona istotna z punktu widzenia obecnych struktur bezpieczeństwa w Unii Europejskiej?, „Społeczeństwo Kultura Wartości”, 2023, nr 23.
- Dziewicki A. Ukraina w polityce bezpieczeństwa Polski. Przegląd uwarunkowań po 2014 r., „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, 2018, nr. 1(15).
- Fiszer J. Reformy i ewolucja Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej w latach 2016-2023, „Politeja”, 2024, nr 1(88).
- Kopeć R, Mazur P. Odstraszanie militarne w XXI wieku. Polska - NATO – Rosja, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Kraków 2017.
- Koronka A, Matejuk M.R. Rzeczpospolita Polska w strukturach NATO i UE : rola, doświadczenia, perspektywy, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2019.
- Piechowicz M. Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony UE w perspektywie teoretycznej, praktycznej i agencyjno-instytucjonalnej, „Przegląd Politologiczny”, 2023, nr 1.
- Posen B. Europe Can Defend Itself, „Survival”, 2021, nr 1.
- Romanowska A. Armia ukraińska : nowy początek, „Wiedza Obronna”, 2018, nr 3-4.
- Siewier M i in. Polska bezpieczna czy nie? : służby specjalne - wojsko - dyplomacja w XX i XXI wieku, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2023.
- Stańczyk J. Wpływ Ukrainy, jako sworzni geopolitycznego, na bezpieczeństwo w Europie Środkowo-Wschodniej, „Studia Wschodnioeuropejskie”, 2023, nr 19(2).

- Tonra B. Legitimacy and EU security and defence policy: the chimera of a simulacrum (part of the collection "Understanding legitimacy in EU foreign policy"), „Collective Securitization and Crisification of EU Policy Change”, 2022, nr 1.
- Turczyński P. Potencjał militarny Europy Środkowej – znaczenie w systemie NATO, relacje w obrębie Unii Europejskiej, w kręgu własnym i globalnym, „Wschodnioznawstwo”, 2017, nr 11.
- Wasielowski S. Rola Bukaresztańskiej Dziewiątki (B9) w systemie bezpieczeństwa i obronności RP w następstwie rosyjskiej agresji zbrojnej na Ukrainę, „Świat Idei i Polityki”, 2022, nr 2(21).
- Wasiuta O. Wasiuta S. Encyklopedia bezpieczeństwa, Tom 1-7, Wydawnictwo Libron, Kraków 2021-2024.

Mgr Grzegorz Bator (II)

Academic supervisor: dr hab. Rafał Kopeć (IBiL UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Tomasz Wójtowicz (IBiL UKEN)

Architektura bezpieczeństwa: istota, definicja i typologia

Artykuł podejmuje próbę systematycznego zbadania, w jakim stopniu w polskiej literaturze nauk o bezpieczeństwie funkcjonuje i jest konceptualizowane pojęcie „architektura bezpieczeństwa”. Wstępne obserwacje wskazują na rosnącą frekwencję użycia tego terminu zarówno w debacie publicznej, jak i w opracowaniach analitycznych – od odniesień do strategicznych sojuszy euroatlantyckich po konstrukcje informatyczne i inżynierskie zabezpieczenia infrastruktury. Celem badania było udzielenie odpowiedzi na dwa pytania: pierwszy dotyczył istnienia i charakteru definicyjnych ujęć „architektury bezpieczeństwa” w polskojęzycznych publikacjach, drugi – stopnia, w jakim zidentyfikowane definicje pozwalają wyróżnić ten termin na tle pojęcia „systemu międzynarodowego”. Założono, że próby definiowania są nieliczne i rozproszone, a dominujące koncepcje w znacznym stopniu pokrywają się z klasycznymi ujęciami systemu międzynarodowego, co wskazuje na potrzebę dalszej konceptualizacji. W celu weryfikacji tych hipotez zastosowano metodę scoping review, realizowaną w oparciu o cztery otwarte repozytoria naukowe (OPEN, DOAJ, CEEOL, Google Scholar) oraz dodatkowe źródła biblioteczne, obejmujące okres od 1 stycznia 1980 r. do 1 maja 2025 r. Poszukiwanie frazy „architektura bezpieczeństwa” w wyszukiwarkach poszczególnych baz pozwoliło zgromadzić łącznie 2 972 rekordy, z których po fazie wstępnej selekcji tytułów i streszczeń do dogłębnej analizy zakwalifikowano 192 publikacje. Ocena przebiegała dwustopniowo: faza ilościowa polegała na określeniu częstotliwości występowania terminu oraz jego kontekstów tematycznych (bezpieczeństwo międzynarodowe, regionalne organizacje, geopolityka, IT, inżynieria ochronna), natomiast faza jakościowa skupiła się na identyfikacji prac zawierających formalne próby definicyjne oraz na analizie kontekstów użycia w publikacjach pozbawionych definicji, by ustalić, czy termin funkcjonuje jako synonim systemu międzynarodowego. Wyniki badania wykazały, że tylko dwie niezależne prace (Krzysztofa Rokicińskiego i Damiana Jarnickiego) zawierały próbę sformułowania definicji „architektury bezpieczeństwa”, przy czym obie – mimo odmiennych perspektyw: odpowiednio strukturalno-funkcjonalnej i strategiczno-ewolucyjnej – pozostawały silnie zakorzenione w ujęciu systemu międzynarodowego. Ponadto w analizowanych opracowaniach termin pojawiał się w różnych kontekstach, takich jak ochrona cyberprzestrzeni,

budowa miejskiej infrastruktury antyterrorystycznej czy regulacje prawne w obszarze bezpieczeństwa konsumentów, jednak bez konstrukcji uogólnionego, uniwersalnego znaczeniowo rdzenia pojęcia. Dominująca większość źródeł operowała „architekturą bezpieczeństwa” w charakterze opisowego synonimu układu sił i relacji międzynarodowych, co potwierdziło wstępną hipotezę o braku spójności definicyjnej. W świetle tych ustaleń zaproponowano autorską definicję: architektura bezpieczeństwa to systemowy układ instytucjonalnych, materialnych i informacyjnych elementów (mechanizmy prawne, organizacyjne i techniczne) wraz z ich wzajemnymi relacjami, zorganizowany w celu zarządzania zagrożeniami i zapewnienia ciągłości bezpieczeństwa społecznego. Przesunięcie akcentu z relacji aktorów na ich interesy bezpieczeństwa umożliwia uchwycenie dynamiki konwergencji i kolizji tych interesów oraz rolę mechanizmów implementacyjnych. W oparciu o funkcjonalność analityczną i obserwowaną praktykę zaproponowano typologię, obejmującą cztery zasadnicze wymiary: poziom geograficzny (globalny, regionalny, subregionalny), stabilność (stabilna, niestabilna, przełamana), aktywnych graczy (hegemoniczna, bipolarną, multipolarną) oraz sposób zorganizowania (hegemonia, dwublokowość, koalicje, sieć, anarchia). Takie rozróżnienie pozwala na wszechstronną analizę przypadków – od architektury bezpieczeństwa NATO–UE poprzez model ochrony cyberprzestrzeni po lokalne systemy kontroli zagrożeń. Końcowe wnioski podkreślają, że dotychczasowa literatura nie dostarcza ani jednolitej definicji, ani narzędzi oceny efektywności architektury bezpieczeństwa jako kategorii analitycznej. W związku z tym rekomenduje się kontynuację badań poprzez studia przypadków instytucjonalnych i modelowanie systemowe, które pozwolą zweryfikować użyteczność proponowanej definicji i typologii w praktyce. Ponadto wskazane jest poszerzenie analizy o literaturę anglojęzyczną oraz źródła historyczne sprzed 2000 roku, aby uzyskać pełniejszy obraz ewolucji i różnorodności konceptualizacji architektury bezpieczeństwa.

Security architecture: essence, definition, and typology

This article undertakes a systematic examination of the extent to which the concept of “security architecture” is used and conceptualized within Polish security studies literature. Preliminary observations indicate a growing frequency of this term in both public debate and analytical works—ranging from references to Euro-Atlantic strategic alliances to IT infrastructures and engineering solutions for critical infrastructure protection. The study aimed to answer two questions: first, whether and how “security architecture” is formally defined in Polish-language publications; and second, to what degree identified definitions distinguish the term from the established concept of the “international system.” We hypothesized that definitional attempts are scarce and scattered, and that prevailing conceptions largely overlap with classical understandings of the international system, thereby underscoring the need for further conceptual refinement. To test these hypotheses, we applied a scoping review methodology across four open-access scholarly repositories (OPEN, DOAJ, CEEOL, Google Scholar) supplemented by additional library sources, covering the period from 1 January 1980 to 1 May 2025. A total of 2,972 records were retrieved by querying “security architecture,” of which 192 publications were selected for in-depth analysis following initial screening of titles and abstracts. The review proceeded in two stages: a quantitative phase, which assessed term frequency and thematic contexts (e.g., international security, regional organizations, geopolitics, IT, engineering protections), and a qualitative phase, which identified works offering formal definitions and

analyzed usage contexts in studies lacking explicit definitions to determine whether the term functioned as a synonym for the international system. Findings reveal that only two independent works—by Krzysztof Rokiciński and Damian Jarnicki—proposed formal definitions of “security architecture,” both remaining deeply anchored in the international-system paradigm despite their structural–functional and strategic–evolutionary emphases, respectively. Moreover, the term appeared in diverse contexts—cybersecurity frameworks, urban counter-terrorism infrastructure, and consumer-protection regulations—yet without a generalized, universally meaningful core concept. The overwhelming majority of sources treated “security architecture” as a descriptive synonym for the configuration of international power relations, confirming our hypothesis of definitional inconsistency. In light of these results, we propose the following definition: security architecture is the systemic arrangement of institutional, material, and informational elements (including legal, organizational, and technical mechanisms) and their interrelations, organized to manage threats and ensure the continuity of societal security. Shifting the analytical focus from actor relations to actor security interests captures the dynamics of convergence and conflict among these interests and the role of implementation mechanisms. Based on analytical functionality and observed practice, we introduce a typology structured along four dimensions: geographical scope (global, regional, subregional), stability (stable, unstable, disrupted), active players (hegemonic, bipolar, multipolar), and organizational form (hegemony, bipolar blocs, coalitions, networked, anarchic). This framework permits comprehensive case analyses—from NATO–EU security architecture through cyber-defense models to local threat-control systems. Finally, our conclusions emphasize that existing literature does not provide a unified definition or evaluative tools for security architecture as an analytical category. Accordingly, we recommend further research via institutional case studies and system-modeling approaches to validate the proposed definition and typology in practice. We also suggest expanding the review to include English-language publications and pre-2000 historical sources to develop a more complete understanding of the evolution and diversity of security-architecture conceptualizations.

Bibliography:

- Booth, A., Sutton, A., Papaioannou, D. (2012). Systematic approaches to a successful literature review. Sage. Los Angeles. wyd. 2, s. 24–26
- Buzan, B., Little, R. (2011). Systemy międzynarodowe w historii świata. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. s.20
- Czupryński A., (2020) Istota nauk o bezpieczeństwie. Zeszyty Naukowe SGSP, Nr 73/1/2020,
- Daudt, H. M., van Mossel, C., Scott, S. J. (2013). Enhancing the scoping study methodology: a large, inter-professional team’s experience with Arksey and O’Malley’s framework. BMC Medical Research Methodology, Nr 13(1), s. 1–8.
- Deklaracja madrycka o euroatlantyckim bezpieczeństwie i współpracy, Madryt, 8 lipca 1997 r.
- Jackson R., Sørensen G., (2006) Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych. Teorie i kierunki badawcze, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Jarnicki, D. (2023) Rosyjska wizja współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce. s. 62
- Jarnicki, D. (2024) Status i znaczenie Trójmorza w konstrukcji współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa. Nowa Polityka Wschodnia, nr 1 (40)

- Kondrakiewicz, D. (2015). Między porządkiem a chaosem. Faza nierównowagi systemu międzynarodowego. Wydawnictwo UMCS, Lublin. s. 25
- Krzyżmowski, A. (2009). Plan Miedwiediewa – nowa architektura bezpieczeństwa? Sprawy Międzynarodowe PISM, 2 (LXII), s. 23–33.
- Misiuk A., (2018) O tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Historia i Polityka, nr 23 (30)
- Orłowska, A., Mazur, Z., Łaguna, M. (2017). Systematyczny przegląd literatury: na czym polega i czym różni się od innych przeglądów. Ogrody Nauk i Sztuk, Nr 7, s. 360–361.
- Prezydent Federacji Rosyjskiej. (2008, 5 czerwca). Выступление на встрече с представителями политических, парламентских и общественных кругов Германии. <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/320> [dostęp 11.05.2025].
- Rokiciński, K. (2024). Współczesna architektura bezpieczeństwa obszaru Dunaju. Przegląd Geopolityczny, t. 49, s. 9–18.
- Wojciechowski S. (2017), Współczesne studia strategiczne - między bright i dark side of the moon. Główne obszary badań i towarzyszące temu wyzwania, Stosunki Międzynarodowe, nr 2

Mgr Aleksandra Gębacz (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Tomasz Skrzyński (IBiI UKEN)

Innowacyjne zastosowania technologii wojskowych w Siłach Zbrojnych RP na tle wybranych państw w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego

Celem niniejszej rozprawy jest analiza innowacyjnych zastosowań technologii wojskowych, ze szczególnym uwzględnieniem komponentów opartych na sztucznej inteligencji (AI), w strukturach operacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, w kontekście porównawczym z wybranymi państwami NATO, w tym Wielką Brytanią, Stanami Zjednoczonymi oraz Chińską Republiką Ludową jako aktorem referencyjnym spoza struktur sojuszu. Przeprowadzone badania koncentrują się na identyfikacji kierunków integracji AI w domenie wojskowej oraz ocenie potencjalnych implikacji implementacyjnych w środowisku operacyjnym SZ RP. W ramach pracy dokonano krytycznej analizy doktryn, strategii modernizacyjnych i wybranych programów pilotażowych, uwzględniając uwarunkowania technologiczne, organizacyjne oraz geostrategiczne. Wykazano, że systemowa integracja rozwiązań opartych na AI w siłach zbrojnych nie stanowi już domeny konceptualnych eksperymentów, lecz nabiera wymiaru pragmatycznego w kontekście efektywności bojowej, bezpieczeństwa personelu oraz adaptacyjności struktur wojskowych do wymagań współczesnego pola walki. Na podstawie studium przypadku Wielkiej Brytanii oraz obserwacji testów operacyjnych systemów bezzałogowych zintegrowanych z AI, dokonano translacji potencjału tych rozwiązań na warunki polskie. Zidentyfikowano trzyetapowy model wdrożeniowy (faza koncepcyjna, pilotażowa i operacyjna), uwzględniający symulacyjne środowiska bojowe, interoperacyjność z infrastrukturą NATO oraz zdolność do adaptacji przez wybrane jednostki – w szczególności Siły Powietrzne i Wojska Specjalne operujące na systemach ISR nowej generacji. Równolegle przeprowadzona diagnoza stanu wdrożenia AI w SZ RP, obejmująca inicjatywy takie jak utworzenie Centrum Implementacji AI oraz prace nad narodową strategią rozwoju technologii autonomicznych, wskazuje na początkowy, choć niejednorodny etap rozwoju tych zdolności. W warstwie operacyjnej, sztuczna inteligencja została rozpoznana jako czynnik umożliwiający zwiększenie precyzji i szybkości decyzyjnej, poprawę świadomości sytuacyjnej, a także redukcję ryzyka w

działaniach bojowych w warunkach wysokiego zagrożenia. Konkludując, zaprezentowany materiał badawczy pozwala na sformułowanie tezy, iż skuteczna adaptacja technologii AI w polskim środowisku obronnym wymaga nie tylko inwestycji w infrastrukturę technologiczną, ale także konsekwentnej przebudowy doktryny, modelu edukacyjno-szkoleniowego oraz kultury instytucjonalnej Sił Zbrojnych RP. Uznanie AI za komponent doktrynalny – a nie jedynie wsparcie technologiczne – jawi się jako warunek sine qua non dla kształtowania nowoczesnych zdolności obronnych Rzeczypospolitej Polskiej w perspektywie średnio- i długoterminowej.

Słowa kluczowe: transformacja technologiczna sił zbrojnych, innowacyjne systemy uzbrojenia, interoperacyjność w ramach NATO, nowoczesne technologie obronne, strategiczne bezpieczeństwo międzynarodowe

Innovative Applications of Military Technologies in the Armed Forces of the Republic of Poland in Comparison with Selected States in the Context of International Security

The objective of this dissertation is to analyze the innovative applications of military technologies, with particular emphasis on artificial intelligence (AI)-based components, within the operational structures of the Armed Forces of the Republic of Poland (AF RP), in a comparative context with selected NATO member states—including the United Kingdom and the United States—as well as the People's Republic of China as a reference actor outside the Alliance. The research focuses on identifying the trajectories of AI integration in the military domain and evaluating the potential implementation implications within the operational environment of the Polish Armed Forces. The study presents a critical analysis of doctrines, modernization strategies, and selected pilot programs, taking into account technological, organizational, and geostrategic conditions. It demonstrates that the systemic integration of AI-based solutions in armed forces is no longer confined to conceptual experimentation but assumes a pragmatic dimension in terms of combat effectiveness, personnel safety, and structural adaptability to the demands of contemporary warfare. Drawing on the case study of the United Kingdom and observations of operational testing of AI-integrated unmanned systems, the study extrapolates the potential applicability of these solutions to the Polish context. A three-phase implementation model is identified (conceptual, pilot, and operational stages), incorporating simulated combat environments, interoperability with NATO infrastructure, and adaptability by selected units—particularly the Air Force and Special Forces operating on next-generation ISR systems. A parallel diagnosis of the current stage of AI implementation in the Polish Armed Forces, including initiatives such as the establishment of the AI Implementation Center and ongoing work on a national strategy for autonomous technologies, reveals an early yet uneven stage of development. At the operational level, artificial intelligence is recognized as a key enabler for enhancing decision-making speed and precision, improving situational awareness, and reducing risk in high-threat combat operations. In conclusion, the research substantiates the thesis that effective adaptation of AI technologies in the Polish defense environment requires not only investment in technological infrastructure but also a consistent transformation of doctrine, the education and training model, and the institutional culture of the AF RP. Recognizing AI as a doctrinal component—rather than merely a technological supplement—emerges as a sine qua non condition for the development

of modern defense capabilities of the Republic of Poland in the medium- and long-term perspective.

Key words: technological transformation of armed forces, innovative weapon systems, interoperability within NATO, modern defense technologies, strategic international security

Bibliography:

- Allen, G., Chan, T., Artificial Intelligence and National Security, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard University, 2021.
- Binnendijk, H., Kugler, R. L., Strategic Reassessment: The Future of the U.S. Military, National Defense University Press, 2011.
- Broszko, K., Sztuczna inteligencja w sektorze bezpieczeństwa i obrony. Przyszłość już się zaczęła, <https://magazynterazpolska.pl/pl/a/sztuczna-inteligencja-w-sektorze-bezpieczenstwa-i-obrony-przyszlosc-juz-sie-zaczela-kamil-broszko-bezpieczenstwo-cyberbezpieczenstwo-wywiad-drony-biotechnologia-wojna-zamach-terroryzm>, [dostęp 20.03.2025].
- Flasiński, M., Sztuczna inteligencja, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Kraków, 2024.
- GCAP – Global Combat Air Programme, <https://theaviationist.com/2025/03/17/gcap-institute-for-international-affairs-study/> [dostęp:20.04.2025].
- Horowitz, M. C., Artificial Intelligence and the Future of War, Strategic Studies Quarterly, 2018.
- Kamieński, Ł., Technologia i wojna przyszłości: Wokół nuklearnej i informacyjnej rewolucji w sprawach wojskowych, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2009.
- Kania, E. B., Battlefield Singularity: Artificial Intelligence, Military Revolution, and China's Future Military Power, Center for a New American Security, Washington DC, 2017.
- Kowalczevska, K., Sztuczna inteligencja na wojnie: Perspektywa międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, Scholar, 2021.
- Ministerstwo Obrony Narodowej, Resortowa strategia sztucznej inteligencji do roku 2039, Warszawa, 2024.
- Next Generation Artificial Intelligence Development Plan 2017 (国务院新一代人工智能发展规划), https://www.gov.cn/zhengce/content/2017-07/20/content_5211996.htm, [dostęp: 20.04.2025].
- Nikiel, S., Sztuczna inteligencja na wojnie – Autonomiczne systemy broni, Slavopolit Letters, 2023.

Mgr Wiktor Powiśajtis (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Tomasz Kośmider (Uniwersytet WSB Merito w Poznaniu)

Auxiliary supervisor: dr hab. prof. UKEN Jarosław Jastrzębski (IBiI UKEN)

Zagrożenia zewnętrzne bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

Zachodzące zmiany w środowisku bezpieczeństwa stanowiące konsekwencje globalnej ekspansji ryzyka wymuszają konieczność aktualizacji zakresów zadaniowych podmiotów bezpieczeństwa oraz generowania zintegrowanej platformy bezpieczeństwa umożliwiającej skuteczne reagowanie na pojawiające się kryzysy i zagrożenia. Oprócz wciąż aktualnych zagrożeń pozamilitarnych, czy też poniżej progu wojny, rośnie niebezpieczeństwo wystąpienia pełnoskalowego konfliktu ze wszystkimi jego konsekwencjami, nie wyłączając groźby zajęcia terenu przez przeciwnika. Realizacja zamierzonych przez agresora rezultatów działań

pozamilitarnych, w postaci destabilizacji państwa ofiary prowadzona jest wielopłaszczyznowo, a jej celem jest doprowadzenie do zdominowania i uzależnienia ośrodków władzy bez formalnej zewnętrznej ingerencji. Kolejnym realizowanym przez agresora scenariuszem konfliktu poniżej progu wojny jest złamanie w państwie-ofierze wszelkiej woli oporu, wyizolowanie go na arenie międzynarodowej oraz stworzenie swoistej V kolumny, która umożliwi agresję zbrojną pod pretekstem rzekomych działań humanitarnych lub antyterrorystycznych. Sam konflikt wysokiej intensywności rozpoczyna precyzyjne ataki prowadzone na całym terytorium zaatakowanego państwa i we wszystkich wymiarach pola walki, łącznie z cyberprzestrzenią i wymiarem informacyjnym. Ich celem będzie sparaliżowanie środków dowodzenia, łączności i logistyki państwa ofiary, a także uzyskanie panowania w powietrzu. Działania lądowe w pierwszej kolejności przyjmą postać działań wysokomanewrowych, których celem będzie opanowanie punktów kluczowych, w szczególności ośrodka władzy politycznej zaatakowanego państwa. W przypadku nie osiągnięcia wszystkich zakładanych rezultatów fazy wysokomanewrowej agresor przejdzie do wojny na wyniszczenie, której celem będzie złamanie woli oporu poprzez fizyczne wyniszczenie sił zbrojnych, ludności oraz infrastruktury niezbędnej dla funkcjonowania społeczeństwa. Zajęcie terenu przez przeciwnika wiąże się z wystąpieniem najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego. Należy liczyć się z możliwością stosowania przez agresora działań mających znamiona terroru represyjnego, jak i prewencyjnego w celu zdławienia ruchu oporu. Niezależnie od tego, w przypadku przedłużania się okresu okupacji można spodziewać się działań zmierzających do wynaradawiania polegających na zastępowaniu kultury narodowej kulturą agresora, wymianie elit połączonej z prześladowaniami i deportacjami, a także kolonizacją. Zajęciu terenu może towarzyszyć eksploatacja gospodarcza, w tym wywłaszczenia majątku prywatnego. W każdej z postaci konfliktu szczególne znaczenie będą miały działania informacyjne.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo zewnętrzne, zagrożenia militarne, konflikt niskiej intensywności, konflikt wysokiej intensywności, zajęcie terenu przez przeciwnika

External threats to the national security of the Republic of Poland

The transformations occurring within the security environment, driven by the global proliferation of risks, necessitate a reassessment of the scope of responsibilities assigned to security entities and the development of an integrated security platform capable of enabling effective responses to emerging crises and threats. In addition to persistent non-military threats, particularly those occurring below the threshold of war, there is an increasing risk of full-scale conflict, with all its attendant consequences—including the potential occupation of national territory by an adversary. The aggressor's pursuit of non-military objectives—chiefly the destabilisation of the targeted state—is executed through multifaceted strategies designed to achieve dominance over centres of power and render them dependent, all without overt external intervention. One such sub-threshold conflict scenario involves the deliberate erosion of the victim state's will to resist, its international isolation, and the formation of a Fifth Column that facilitates armed aggression under the guise of humanitarian intervention or counter-terrorist operations. A high-intensity conflict, once initiated, is likely to commence with precision strikes across the entirety of the attacked state's territory and across all domains of warfare, including cyberspace and the information space. The primary objectives of such strikes will be to paralyse the state's command,

communication, and logistics systems, as well as to establish air superiority. Ground operations are expected to begin with high-manoeuvre offensives aimed at seizing strategic locations, particularly the political centre of gravity. Should the aggressor fail to accomplish its objectives in this phase, it is likely to transition into a war of attrition, aimed at breaking the victim's will to resist by physically annihilating its armed forces, civilian population, and essential societal infrastructure. Occupation of territory by an adversary constitutes one of the most severe threats to national security. This scenario includes the potential for both repressive and preemptive terrorist actions designed to suppress resistance. If such an occupation is prolonged, one may anticipate efforts at denationalisation, involving the imposition of the aggressor's culture, the replacement of national elites through persecution and deportation, and processes of colonisation. Territorial occupation may also entail economic exploitation, including the expropriation of private property. Across all forms of conflict, information warfare will play a particularly critical role.

Key words: national security, external security, military threats, low-intensity conflict, high-intensity conflict, occupied territory

Bibliography:

- Buzan B., Little R., *Systemy międzynarodowe w historii świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.
- Darczewska J., *Zawładnąć umysłami i urządzić świat. Rosyjska strategia dywersji i dezinformacji*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 2024.
- Dawidczyk A, Jurczak J., *Metodologia bezpieczeństwa w przykładach i zastosowaniach*. Podręcznik akademicki, DIFIN sp. z o.o., 2022.
- Depczyński M., Elak L., *Rosyjska szuka operacyjna. Teoria i praktyka*, Fundacja Historia i Kultura, Akademia Sztuki Wojennej, 2023.
- Kleczowska A., *Użycie siły zbrojnej między państwami w świetle międzynarodowego prawa zwyczajowego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2018.
- Kośmider T., *Bezpieczeństwo państwa polskiego. Rozważania w kontekście historycznych doświadczeń*, DIFIN, 2018.
- Madajczyk Cz., *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, Tom I i II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970.
- Nye J. S. jr., *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009.
- Tellis A.J., Bially J., Layne Ch., McPherson M., *Measuring national power in the postindustrial age*, RAND, 2000, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1110/RAND_MR1110.pdf
- Wojnowski M., *Narzędzia rosyjskiego imperializmu. Studia nad genezą, ewolucją i rolą działań (środków) aktywnych w polityce zagranicznej Kremla w XX i XXI wieku*, Instytut Historii PAN, 2024.

Mgr Edyta Pytel (II)

Academic supervisor: dr hab. Prof. UKEN Józef Młyński (IZSS UKEN)

Relacja między bezpieczeństwem społecznym a bezpieczeństwem narodowym w Polsce – założenia badania ilościowego i postęp realizacji badania

Celem prezentacji jest przedstawienie metodologii i przebiegu badania ankietowego, którego przedmiotem są społeczne percepcje relacji między bezpieczeństwem społecznym a bezpieczeństwem narodowym w Polsce. Projekt ten stanowi odrębną od rozprawy doktorskiej inicjatywę naukową, mającą na celu rozwinięcie indywidualnego dorobku badawczego autorki. Jego wyniki zostaną wykorzystane w publikacjach naukowych z zakresu nauk o bezpieczeństwie. Bezpieczeństwo społeczne – definiowane na podstawie koncepcji M. Leszczyńskiego (2011) jako stan, w którym obywatele mają zapewnione podstawowe potrzeby bytowe (bezpieczeństwo socjalne), a także warunki do rozwoju (bezpieczeństwo rozwojowe) i uczestnictwa w życiu społecznym (bezpieczeństwo wspólnotowe) – jest jednym z komponentów bezpieczeństwa narodowego. Celem badania jest uchwycenie opinii społecznej na temat wagi i znaczenia bezpieczeństwa społecznego, identyfikacja najpoważniejszych, postrzeganych zagrożeń w tym zakresie oraz oceny skuteczności instytucji publicznych w zapewnieniu tego bezpieczeństwa. Badanie realizowane jest w formule ilościowej z wykorzystaniem platformy internetowej na kwotowo dobranej próbie $N = 900$ osób dorosłych. Parametryzacja próby została przeprowadzona na podstawie aktualnych danych Głównego Urzędu Statystycznego („Rocznik Demograficzny 2024”). Próba została dostosowana pod względem płci, wieku oraz wielkości miejscowości zamieszkania, odzwierciedlając strukturę demograficzną populacji. Narzędzie badawcze powstało na podstawie przeglądu literatury oraz pilotażowych testów – najpierw w grupie eksperckiej ($N=7$), następnie wśród obywateli ($N=10$). Uwagi respondentów pozwoliły m.in. na doprecyzowanie terminologii, wprowadzenie rozróżnienia między aspektami bezpieczeństwa społecznego (socjalny, wspólnotowy, rozwojowy). Kwestionariusz zawiera pytania o ogólne i osobiste poczucie bezpieczeństwa, znajomość dokumentów strategicznych (SBN RP, KPZK), ocenę roli bezpieczeństwa społecznego w bezpieczeństwie narodowym, ocenę instytucji publicznych, hierarchię zagrożeń i doświadczenia z wybranymi podsystemami bezpieczeństwa społecznego (ochrona zdrowia, polityka rodzinna, przeciwdziałanie przemocy, rynek pracy itp.). Do chwili sporządzania niniejszego abstraktu ankietę ukończyło ponad 810 respondentów. Łącznie wykorzystany system odnotował 2987 prób wypełnienia ankiety, z czego zdecydowana większość została automatycznie odrzucona z uwagi na wyczerpanie poszczególnych grup kwotowych. Obecnie nastąpiło spowolnienie badania związane z trudnością w domykaniu brakujących segmentów próby, szczególnie w kategoriach wiek i wielkość miejscowości zamieszkania (np. osoby starsze ze wsi). Badanie to wypełnia lukę empiryczną w obszarze wiedzy o społecznych postawach wobec bezpieczeństwa społecznego. Jego istotność wynika z potrzeby kompleksowego ujęcia bezpieczeństwa jako kategorii nie tylko militarno-gospodarczej, ale też społeczno-integracyjnej, co znajduje coraz szersze uznanie w literaturze naukowej. Wyniki badania mają stanowić podstawę do refleksji nad rolą aspektów społecznych w systemie bezpieczeństwa narodowego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo społeczne, bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo socjalne, percepcje społeczne, badanie ilościowe

The Relationship Between Societal Security and National Security in Poland – Assumptions and Progress of a Quantitative Study

The aim of this presentation is to outline the methodology and progress of a survey-based study focused on public perceptions of the relationship between societal security and national security in Poland. This project is a separate scientific initiative from the author's doctoral dissertation, intended to expand her individual research portfolio. The results will be used in academic publications in the field of security studies. Societal security, defined according to M. Leszczyński's (2011) concept as a condition in which citizens have their basic living needs met (social security), as well as access to development opportunities (developmental security) and participation in social life (community security), is considered one of the components of national security. The study aims to capture public opinion on the importance and role of societal security, identify the most significant perceived threats in this area, and assess the effectiveness of public institutions in ensuring this security. The study is conducted using a quantitative approach via an online platform, with a quota-based sample of N = 900 adult respondents. The sample was parameterized based on the latest data from the Central Statistical Office of Poland ("Demographic Yearbook 2024"). It was adjusted for gender, age, and size of place of residence to reflect the demographic structure of the population. The research tool was developed based on a literature review and pilot testing—first with an expert group (N = 7), then with citizens (N = 10). Feedback from respondents helped refine terminology and introduce distinctions between aspects of societal security (social security, community security, developmental security). The questionnaire includes questions on general and personal feelings of security, familiarity with strategic documents (National Security Strategy of the Republic of Poland, National Urban Policy), assessment of the role of societal security in national security, evaluation of public institutions, a hierarchy of perceived threats, and experiences with selected subsystems of societal security (healthcare, family policy, violence prevention, labor market, etc.). As of the drafting of this abstract, over 810 respondents have completed the survey. In total, the system recorded 2,987 survey attempts, the majority of which were automatically rejected due to quota limits being reached. Currently, the study has slowed due to difficulties in completing the remaining segments of the sample, particularly in age and place-of-residence categories (e.g., older individuals from rural areas). This study addresses an empirical gap in knowledge about public attitudes toward societal security. Its significance stems from the need to approach security in a comprehensive manner - not only as a military-economic category, but also as a social and integrative one - an understanding that is gaining increasing recognition in academic literature. The findings are intended to support reflection on the role of social dimensions within the national security system.

Key words: societal security, national security, social security, public perceptions, quantitative study

Bibliography:

- Creswell J. W., Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane, przeł. J. Gilewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Falecki J., Bezpieczeństwo, w: O. Wasiuta, S. Wasiuta (red.), Encyklopedia Bezpieczeństwa, t. 1, Wydawnictwo Libron, Kraków 2021.

- Gierszewski J., Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego, Difin, Warszawa 2013.
- Gierszewski J., Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego, Difin SA, Warszawa 2013.
- Gierszewski J., Pieczywok A., Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa, Difin, Warszawa 2020, s. 103
- Grzywna P., Bezpieczeństwo społeczne, w: W. Pasierbek, B. Szlachta (red. serii), T. W. Grabowski (red.), Bezpieczeństwo publiczne, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie, Kraków 2023.
- Jarmoszko S., Barczewski W., Bezpieczeństwo społeczne w sytuacjach kryzysowych, Siedlce 2017, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.
- Kunikowski J., Słownik terminów wiedzy obronnej i edukacji dla bezpieczeństwa, Siedlce 2017, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.
- Kuriata R., Bezpieczeństwo narodowe – podstawowe kategorie i ich systematyzacja teoretyczna, w: A. Dębska (red.), Bezpieczeństwo społeczne w systemie bezpieczeństwa narodowego, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2016.
- Leszczyński M., Bezpieczeństwo społeczne wobec wyzwań XXI wieku, Difin SA, Warszawa 2011.
- Majer P., Urbanek A., Bezpieczeństwo społeczne. Ewolucja, instytucje, zagrożenia, Bezpieczeństwo Dziś i Jutro, Warszawa 2016.
- Piwowarski J., Gierszewski J. (red.), W poszukiwaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie, Difin, Warszawa 2018.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, wyd. 4, W. Łepkowski (red.), Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2009.
- Wiśniewski B., Zboina J. (red.), Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2017.
- Zięba R., O tożsamości nauk o bezpieczeństwie, „Bezpieczeństwo narodowe”, Zeszyty Naukowe AON nr 1(86), 2012, s. 7-22.

Mgr Dariusz Zapiór (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Danuta Kaźmierczak (IBiI UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Łukasz Czekaj (IBiI UKEN)

Działania Wojsk Obrony Terytorialnej w wybranych sytuacjach kryzysowych. Optymalizacja współpracy ze społecznością lokalną – proces selekcji województw w kontekście sytuacji kryzysowych

Temat mojej przyszłej rozprawy doktorskiej stanowi o działaniach Wojsk Obrony Terytorialnej w wybranych sytuacjach kryzysowych i optymalizacji współpracy ze społecznością lokalną, tym samym podając, że koncepcja rozprawy doktorskiej skupia się na działalności przeciwkryzysowej najpóźniej utworzonego rodzaju Sił Zbrojnych. Działalność ta dotyczy realizacji zadań związanych z wystąpieniem sytuacji kryzysowej i płynącej z tego konieczności współpracowania badanej formacji ze społecznością lokalną. System bezpieczeństwa wymaga poprawnego funkcjonowania jego kluczowych elementów, którymi są m.in.: współpraca służb ze społecznością lokalną objętą sytuacją kryzysową oraz ich prawidłowy proces komunikacji. W ramach pracy nad dysertacją niezbędne było wskazanie sytuacji kryzysowych, które w ostatnich latach istotnie oddziaływały na bezpieczeństwo obywateli Polski. Również konieczna była realizacja procesu selekcji społeczności lokalnych, które zgodnie z planem miały zostać poddane procesowi badawczemu.

Sytuacjami negatywnie oddziałującymi na bezpieczeństwo obywateli Polski bez wątpienia były zdarzenia takie jak: pandemia COVID-19 wywołana przez koronawirus SARS-CoV-2, kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej w latach 2021-2024 oraz powódź w województwie opolskim w 2024 roku. W ramach realizowanych prac podjąłem się m.in. analizy dziennych raportów Ministerstwa Zdrowia dotyczących zakażeń koronawirusem SARS-CoV-2, by wyłonić województwo, które w badanym okresie posiadało najwyższy współczynnik dziennych wszystkich zakażeń na 10 tysięcy mieszkańców. W ramach sesji sprawozdawczej przygotowano do omówienia zrealizowany proces selekcji województw w kontekście wspomnianych sytuacji kryzysowych.

Słowa kluczowe: Wojska Obrony Terytorialnej, bezpieczeństwo społeczności lokalnych, sytuacje kryzysowe

The activities of the Territorial Defence Forces in selected crisis situations. Optimization of cooperation with the local community – the process of voivodeship selection in the context of crisis situations

The topic of my future doctoral dissertation concerns the activities of the Territorial Defence Forces in selected crisis situations and the optimization of cooperation with the local community. The concept of the dissertation thus focuses on crisis-response activities of the most recently established branch of the Armed Forces. These activities involve tasks related to the occurrence of a crisis situation and the resulting need for the examined formation to cooperate with the local community. The security system requires the proper functioning of its key components, including cooperation between services and the local community affected by a crisis, as well as an effective communication process. In working on the dissertation, it was necessary to identify crisis situations that have significantly affected the safety of Polish citizens in recent years. It was also essential to carry out a selection process of local communities that, according to the plan, were to be subjected to research. Undoubtedly, the events that have had a negative impact on the safety of Polish citizens include: the COVID-19 pandemic caused by the SARS-CoV-2 coronavirus, the migration crisis on the Polish-Belarusian border in the years 2021–2024, and the flood in the Opole Voivodeship in 2024. As part of the research, I conducted, among other things, an analysis of daily reports from the Ministry of Health concerning SARS-CoV-2 infections, in order to identify the voivodeship with the highest daily infection rate per 10,000 inhabitants during the studied period. For the reporting session, a completed voivodeship selection process was prepared for discussion in the context of the aforementioned crisis situations.

Key words: Territorial Defence Forces, local community security, crisis situations

Bibliography:

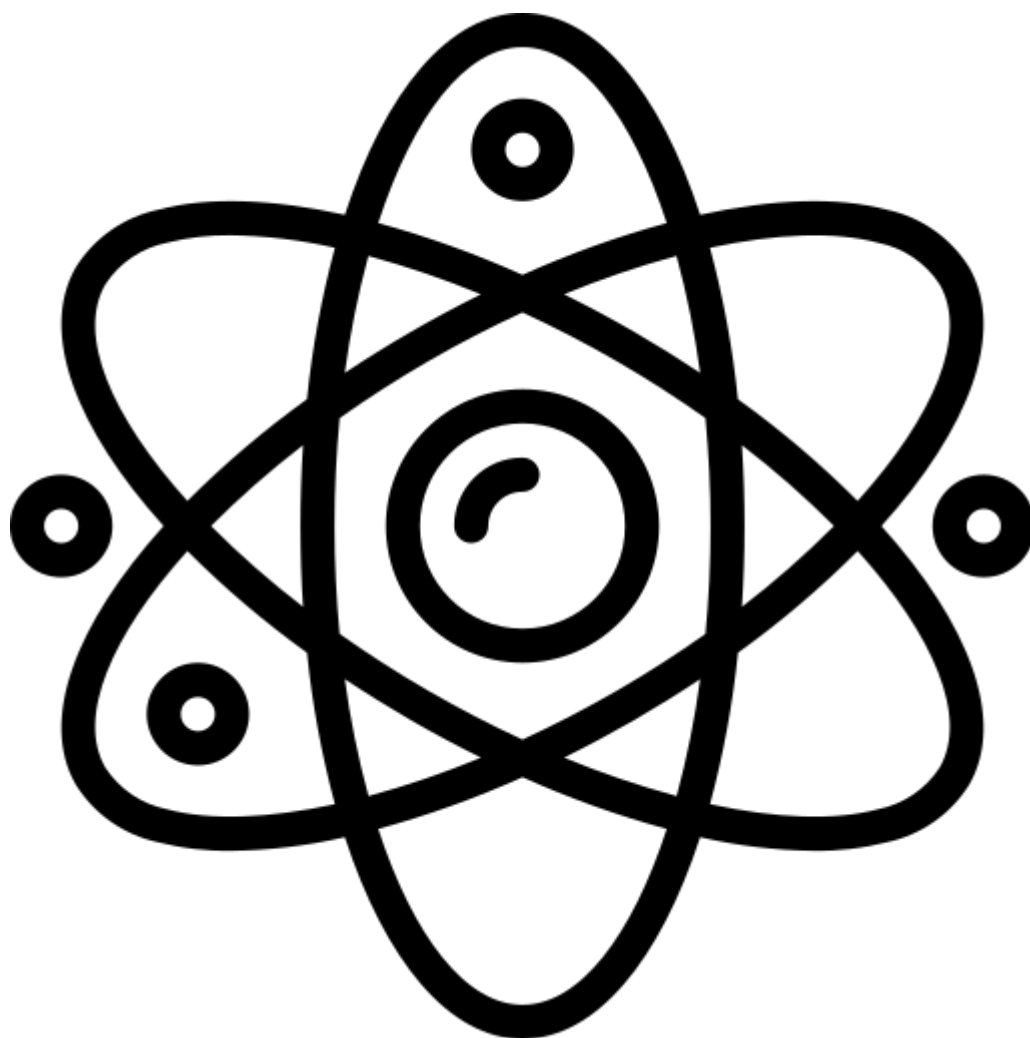
Ciekanowski Z. 2010. Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa. [IN:] Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego, Państwowy Instytut Badawczy (red.) Bezpieczeństwo i technika pożarnicza. Wydawnictwo Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego – Państwowy Instytut Badawczy, pp. 26-46. Józefów.

- Domeracki K. 2019. Istota bezpieczeństwa dyplomacji. [IN:] M. Trombski, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach (red.) Zeszyty Naukowe WSZOP, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach, pp.. 89-102. Katowice.
- Marczak J. 2011. Bezpieczeństwo narodowe. [IN:] R. Jakubczak, J. Marczak (red.), Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie. pp.21. Warszawa.
- Maślak Z., Mikołajczyk Ł. 2020. Wojska Obrony Terytorialnej Rzeczypospolitej Polskiej – geneza, początki tworzenia i stan obecny. [IN:] Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (red.) Studia Administracji i Bezpieczeństwa 2020, pp. 73-95. Gorzów Wielkopolski.
- Nastarowicz T. 2017. Proces tworzenia brygady Obrony Terytorialnej RP. Studium przypadku. [IN:] Kwartalnik Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzejewskiego, M. Lasoń, M. Klisz (red.) Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka. Wojska Obrony Terytorialnej w Polsce i na świecie w drugiej dekadzie XXI wieku, nr 3, pp. 99-114. Kraków.
- Otwinowski W. 2010. Kryzys i sytuacja kryzysowa. [IN:] Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa (red.) Przegląd naukowo metodyczny. Edukacja dla bezpieczeństwa nr 2, pp. 83-89. Poznań. 7. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa , 2020.
-

IV

Nauki fizyczne

Physics

Niskoenergetyczne układy katodoluminescencyjne na bazie ZnO

Tlenek cynku (ZnO) od wielu dekad stanowi przedmiot zainteresowania fizyki ciała stałego, ze względu na swoje korzystne właściwości fizykochemiczne, w tym nietoksyczność, biogodność oraz zdolność do ochrony przed promieniowaniem UV. ZnO jest półprzewodnikiem szerokopasmowym (pasmo wzbronione $\sim 3,3$ eV), o dużej energii wiązania ekscytonu (~ 60 meV), co czyni go szczególnie atrakcyjnym w zastosowaniach optoelektronicznych, takich jak lasery UV, fotodetektory oraz diody elektroluminescencyjne. Istotną rolę w modyfikowaniu właściwości fizycznych ZnO odgrywa proces domieszkowania, który może prowadzić do poprawy parametrów luminescencyjnych oraz umożliwia projektowanie struktur kwantowych (takich jak kropki czy studnie kwantowe). Na podstawie literatury wykazano, że domieszkowanie ZnO pierwiastkami bloku f – szczególnie lantanowcami (Ln), takimi jak europ (Eu), prazeodym (Pr), iterb (Yb) czy terb (Tb) prowadzi do pojawienia się emisji w zakresie światła widzialnego i bliskiej podczerwieni, a także do istotnych zmian w strukturze elektronowej materiału. Pomimo licznych badań nad ZnO i jego domieszkami, analiza literatury wskazuje na brak kompleksowych prac poświęconych szczegółowej charakteryzacji struktury elektronowej układów katodoluminescencyjnych ZnO domieszkowanych pierwiastkami bloku f – w szczególności z użyciem szerokiego spektrum metod fizyki doświadczalnej, takich jak spektroskopia fotoelektronowa (XPS, UPS), spektroskopia katodoluminescencyjna (CL), spektrometria mas jonów wtórnych i rozpylonych oraz dyfrakcja rentgenowska. Skromny jest również zasób literatury na temat korelacji struktury elektronowej z właściwościami luminescencyjnymi oraz wpływu parametrów technologicznych procesu syntezy na charakterystyki optyczne tak wytworzonych luminoforów. Analiza dotychczasowego stanu wiedzy i badań w zakresie katodoluminescencji uzasadnia potrzebę przeprowadzenia systematycznych badań nad tlenkiem cynku domieszkowanym pierwiastkami lantanowców, z ukierunkowaniem na analizę struktury elektronowej oraz właściwości luminescencyjnych. Podstawowy charakter badań ma na celu usystematyzowanie wiedzy na temat fundamentalnych mechanizmów fizycznych odpowiedzialnych za modyfikację właściwości optycznych materiałów szerokopasmowych. Luminescencja to zjawisko emisji promieniowania elektromagnetycznego przez luminofory, którego przyczyną nie jest podwyższona temperatura materiału, lecz inne mechanizmy wzbudzenia, takie jak promieniowanie jonizujące, światło czy wiązka elektronów. Jednym z istotnych rodzajów tego zjawiska jest katodoluminescencja, powstająca w wyniku rekombinacji par elektron-dziura, tworzonych przez wybite elektronów walencyjnych za pomocą pierwotnej wiązki elektronów. Zjawisko to jest szeroko wykorzystywane, technologie źródeł światła oraz w optyce biomedycznej. Z tego względu rośnie zainteresowanie domieszkowaniem ZnO pierwiastkami bloku f, zwłaszcza lantanowcami, takimi jak cer (Ce^{3+}), europ (Eu^{3+}), prazeodym (Pr^{3+}) czy iterb (Yb^{3+}). Jony lantanowców, zarówno w stanie dwu-, jak i trójwartościowym, stanowią ważną klasę aktywatorów luminescencyjnych, powszechnie stosowanych w katodoluminoforach oraz monokryształach. Fizyka atomowa wyróżnia dwa podstawowe mechanizmy emisji w przypadku lantanowców: przejścia wewnątrz powłoki 4f ($4f^n \rightarrow 4f^m$) oraz przejścia między powłoką 4f a wyższą energetycznie powłoką 5d ($4f^n \rightarrow 4f^{n-1}5d$). Oba typy przejść mają istotny wpływ na widmo emisji i czas życia stanów wzbudzonych, a ich

występowanie zależy silnie od środowiska krystalicznego oraz lokalnej symetrii jonów aktywnych. Dotychczasowe prace badawcze sugerują, że wprowadzenie jonów lantanowców do struktury ZnO może wpływać zarówno na położenie pasma wzbronionego, jak i na zmiany w charakterystyce luminescencyjnej. Przykładowo, symulacje komputerowe metodą *ab initio* wykazały, że obecność jonów Pr^{3+} prowadzi do modyfikacji struktury pasmowej poprzez wprowadzenie stanów defektowych w obrębie pasma zabronionego, co skutkuje jego zawężeniem. Zjawisko to związane jest z różnicą promieni jonowych Zn^{2+} i Pr^{3+} , co może prowadzić do lokalnych deformacji sieci krystalicznej. Głównym celem niniejszego projektu będą badania podstawowe w zakresie fizyki materii skondensowanej dotyczące wpływu wybranych jonów lantanowców (Ce^{3+} , Eu^{3+} , Pr^{3+}) na właściwości luminescencyjne ZnO, ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk katodoluminescencji oraz struktury elektronowej. Projekt obejmie syntezę materiałów, ich charakterystykę przy pomocy zaawansowanych metod spektroskopowych oraz analizę wpływu domieszek na efektywność emisji i mechanizmy wygaszania luminescencji (np. relaksację wielofononową). Uzyskane wyniki przyczynią się do lepszego zrozumienia oddziaływania defektów strukturalnych i domieszek lantanowców na właściwości ZnO. Jednocześnie mogą stanowić punkt wyjścia do opracowania przyszłych technologii domieszkowania ZnO.

Low-Energy Cathodoluminescent Systems Based on ZnO

Zinc oxide (ZnO) has been a subject of interest in solid-state physics for many decades due to its favorable physicochemical properties, including non-toxicity, biocompatibility, and its ability to provide protection against UV radiation. ZnO is a wide-bandgap semiconductor (bandgap ~ 3.3 eV) with a high exciton binding energy (~ 60 meV), which makes it particularly attractive for optoelectronic applications such as UV lasers, photodetectors, and light-emitting diodes. An important factor in tailoring the physical properties of ZnO is the doping process, which can enhance its luminescent parameters and enable the design of quantum structures (such as quantum dots or wells). Literature reports have shown that doping ZnO with f-block elements—particularly lanthanides (Ln) such as europium (Eu), praseodymium (Pr), ytterbium (Yb), or terbium (Tb)—leads to emission in the visible and near-infrared regions, as well as to significant changes in the material's electronic structure. Despite extensive research on ZnO and its dopants, a review of the literature indicates a lack of comprehensive studies focused on the detailed characterization of the electronic structure of cathodoluminescent ZnO systems doped with f-block elements—especially using a broad spectrum of experimental physics methods such as photoelectron spectroscopy (XPS, UPS), cathodoluminescence spectroscopy (CL), secondary ion mass spectrometry (SIMS), and X-ray diffraction (XRD). There is also limited literature on the correlation between the electronic structure and luminescent properties, as well as on the influence of technological parameters of the synthesis process on the optical characteristics of such phosphors. The current state of knowledge and research in the field of cathodoluminescence justifies the need for systematic studies of ZnO doped with lanthanide elements, with a focus on analyzing the electronic structure and luminescent properties. The fundamental nature of this research aims to organize knowledge about the basic physical mechanisms responsible for the modification of the optical properties of wide-bandgap materials. Luminescence is the emission of electromagnetic radiation by phosphors, caused not

by elevated temperature but by other excitation mechanisms such as ionizing radiation, light, or electron beams. One important type of this phenomenon is cathodoluminescence, which results from the recombination of electron-hole pairs created by the ejection of valence electrons due to a primary electron beam. This phenomenon is widely used in light source technology and biomedical optics. For this reason, there is growing interest in doping ZnO with f-block elements, particularly lanthanides such as cerium (Ce^{3+}), europium (Eu^{3+}), praseodymium (Pr^{3+}), or ytterbium (Yb^{3+}). Lanthanide ions, in both di- and trivalent states, form an important class of luminescent activators widely used in cathodoluminescent phosphors and single crystals. Atomic physics distinguishes two fundamental emission mechanisms for lanthanides: intra-4f shell transitions ($4f^n \rightarrow 4f^m$) and intershell transitions between the 4f and higher-energy 5d shell ($4f^n \rightarrow 4f^{n-1}5d$). Both types of transitions significantly affect the emission spectrum and excited-state lifetimes, and their occurrence strongly depends on the crystal environment and local symmetry of the active ions. Previous research suggests that incorporating lanthanide ions into the ZnO structure can influence both the bandgap position and the luminescent characteristics. For example, ab initio computer simulations have shown that the presence of Pr^{3+} ions modifies the band structure by introducing defect states within the bandgap, effectively narrowing it. This phenomenon is associated with the difference in ionic radii between Zn^{2+} and Pr^{3+} , which may lead to local distortions in the crystal lattice. The main objective of this project is to conduct fundamental research in condensed matter physics concerning the influence of selected lanthanide ions (Ce^{3+} , Eu^{3+} , Pr^{3+}) on the luminescent properties of ZnO, with particular emphasis on cathodoluminescence phenomena and the electronic structure. The project will involve the synthesis of materials, their characterization using advanced spectroscopic methods, and analysis of the effects of dopants on emission efficiency and luminescence quenching mechanisms (e.g., multiphonon relaxation). The obtained results will contribute to a better understanding of the interplay between structural defects and lanthanide dopants on the properties of ZnO. At the same time, they may serve as a foundation for the development of future ZnO doping technologies.

Bibliography:

- Caroena, G., et al.: Lanthanide impurities in wide bandgap semiconductors: a possible roadmap for spintronic devices. arXiv preprint, 2013. DOI: 10.48550/arXiv.1307.3209. LinkarXiv
- Cruz-Vázquez, C., Bernal, R., Burrueal-Ibarra, S.E., Cota-Valenzuela, E., et al.: Thermoluminescence of β -Irradiated ZnS–ZnO Phosphors. *Journal of Electronic Materials*, 2015, 44(10), 3477–3480. DOI: 10.1007/s11664-015-3809-2. Link
- Douloumis, A., et al.: Tuning the workfunction of ZnO through surface doping with Mn from first-principles simulations. arXiv preprint, 2022. DOI: 10.48550/arXiv.2208.08981. Link
- Hasabeldaim, E., Ntwaeaborwa, O.M., Swart, H.C.: Surface Analysis and Cathodoluminescence Degradation of Undoped ZnO and ZnO:Zn Phosphors. *Journal of Vacuum Science & Technology B*, 2016, 34(4), 041221. DOI: 10.1116/1.4953892. Linkpubs.aip.org+1pubs.aip.org+1
- Khuili, M., et al.: DFT study of rare earth (Tm, Yb, Ce) doped ZnO: structural, optoelectronic and electrical properties. arXiv preprint, 2020. DOI: 10.48550/arXiv.2004.10728. Link
- Lang, Y., Zhao, Y., Yin, R., Li, F.: Synthesis of Ni^{2+} -doped $\text{ZnAl}_2\text{O}_4/\text{ZnO}$ Composite Phosphor Film with Largely Enhanced Polychromatic Emission via a Single-Source Precursor. *Journal of the American Ceramic Society*, 2014, 97(3), 765–770. DOI: 10.1111/jace.12748. LinkCeramics

- Lupan, O., Viana, B., Pauporté, T., et al.: Controlled Mixed Violet–Blue–Red Electroluminescence from Eu^{3+} -Doped ZnO Nanowires/p-GaN Light-Emitting Diodes. *The Journal of Physical Chemistry C*, 2013, 117(50), 26768–26775. DOI: 10.1021/jp407783c. Linkzh.mindat.org+5ResearchGate+5American Chemical Society Publications+5
- Menéndez-Proupin, E., et al.: Electronic and atomic structure of complex defects in highly n-type doped ZnO films. arXiv preprint, 2013. DOI: 10.48550/arXiv.1311.6506. Link
- Picasso, C., et al.: Lanthanide (Eu, Tb, La)-Doped ZnO Nanoparticles Synthesized Using Whey as an Eco-Friendly Chelating Agent. *Nanomaterials*, 2022, 12(13), 2265. DOI: 10.3390/nano12132265. LinkMDPI
- Picasso, C., et al.: Lanthanide-Doped ZnO Nanoparticles: Unraveling Their Role in Structural and Chemical Features. *Nanomaterials*, 2023, 13(1), 123. DOI: 10.3390/nano13010123. LinkPMC
- Rahaman, M., et al.: Understanding the role of rare-earth metal doping on the electronic structure and optical characteristics of ZnO. *Materials Advances*, 2022, 3(14), 5480–5492. DOI: 10.1039/D2MA00394H. LinkRSC Publishing
- Shi, H., et al.: Magnetic coupling properties of rare-earth metals (Gd, Nd) doped ZnO: first-principles calculations. arXiv preprint, 2010. DOI: 10.48550/arXiv.1005.1115. Link
- Tan, C., et al.: Electronic and Magnetic Properties of Rare-Earth Metals Doped ZnO Monolayer. *Advances in Condensed Matter Physics*, 2015, Article ID 329570. DOI: 10.1155/2015/329570. LinkWiley Online Library+1ResearchGate+1
- Wang, Z., Lin, C., Liu, X., Li, G., Luo, Y., Quan, Z., Xiang, H., Lin, J.: Tunable Photoluminescent and Cathodoluminescent Properties of ZnO and ZnO:Zn Phosphors. *The Journal of Physical Chemistry B*, 2006, 110(19), 9469–9476. DOI: 10.1021/jp057214t. LinkAmerican Chemical Society Publications
- Zhou, Y., et al.: Band Gap Engineering and Relationship with Luminescence in Rare Earth Doped ZnO Nanostructures. *Materials Science in Semiconductor Processing*, 2022, 138, 106257. DOI: 10.1016/j.mssp.2021.106257. LinkTaylor & Francis Online
- Zhou, Y., et al.: Investigation of 4f-Related Electronic Transitions of Rare-Earth Doped ZnO Phosphors. *ACS Applied Materials & Interfaces*, 2019, 11(47), 44137–44144. DOI: 10.1021/acsami.9b15659. LinkPubMed
- Zhou, Y., et al.: Lanthanide-Doped Luminescent Materials: Electronic Structures and Photophysical Properties. *Science China Materials*, 2013, 56(9), 739–748. DOI: 10.1360/N032013-00041. LinkSciEngine

Mgr inż. Natalia Woźniak (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. PK Joanna Jałocha-Bratek (Politechnika Krakowska)

Auxiliary supervisor: dr inż. prof. UKEN Magdalena Krupska-Klimczak (IBiI UKEN)

Dynamika galaktyk spiralnych: wpływ pól magnetycznych oraz aktywności w dysku i w centrum

W astrofizyce pojawia się problem płaskiej krzywej rotacji, który polega na tym, że obserwowana krzywa rotacji galaktyk spiralnych nie zgadza się z przewidywaną krzywą rotacji opartą o rozkład jasności i III prawo Keplera, które powinno stosować się tylko do punktowych rozkładów masy. W celu wytłumaczenia płaskiej krzywej rotacji zostaje wprowadzone masywne sferycznie symetryczne halo z ciemnej materii niebarionowej, aby zwiększyć masę galaktyki i uzyskać dynamikę galaktyki zgodną z obserwacjami. Ciemna materia jest formą materii, która nie emituje

ani nie pochłania promieniowania elektromagnetycznego, czyli światła i dzieli się na ciemną materię barionową (np. czarne dziury) i ciemną materię niebarionową, zbudowaną z hipotetycznych cząstek oddziałujących jedynie grawitacyjnie. Ponieważ dotychczas jeszcze nie odkryto cząstek będących budulcem ciemnej materii niebarionowej, można postulować jej brak, lub znacznie mniejszą niż dotychczas zakładaną ilość występującą w galaktykach spiralnych. Projekt badawczy ma na celu zbadanie dynamiki materii w galaktykach spiralnych pod kątem hipotezy modelu dyskowego, który tłumaczy dynamikę galaktyki bez odwoływania się do masywnego sferycznie symetrycznego halo z ciemnej materii niebarionowej, sprawdzenie jaki wpływ na dynamikę materii ma wielkoskalowe pole magnetyczne, dotychczas często zaniedbywane w modelowaniu oraz zbadanie wpływu aktywności w dysku i centrum galaktyki na jej dynamikę. Wobec tego zostaje sformułowana hipoteza, o następującej treści: „Pole magnetyczne ma wpływ na dynamikę materii w galaktykach spiralnych. Aktywność na dysku i centrum, stosunki masa jasność oraz pola magnetyczne są ze sobą powiązane.” Przeprowadzenie badań polega na opracowaniu dostępnych danych empirycznych z wykorzystaniem oprogramowania Mathematica dla wybranych szesnastu galaktyk spiralnych. Rozkład gęstości oraz masa galaktyki bez masywnego sferycznie symetrycznego halo z ciemnej materii niebarionowej metodą szeregów skończonych są wyznaczone za pomocą następujących równań i zależności: równanie Laplace’a próżniowe, równanie Poisson’a z potencjałem grawitacyjnym, związek pomiędzy gęstością powierzchniową, a potencjałem oraz związek pomiędzy potencjałem, a prędkością rotacji. Natomiast metoda iteracyjna polega na zszyciu otrzymanej gęstości powierzchniowej z gęstością wodoru i helu na brzegu galaktyki oraz wyliczeniu krzywej rotacji na podstawie tak zrekonstruowanej gęstości powierzchniowej. Następnie wykorzystując zmierzony rozkład jasności jest wyznaczany stosunek masy do jasności, który jest ilorazem gęstości powierzchniowej i jasności powierzchniowej. Pole magnetyczne oddziałujące z zjonizowaną materią galaktyczną jest opisywane za pomocą równań Navier’a-Stokes’a. Dotychczasowo wpływ pól magnetycznych na dynamikę galaktyk spiralnych był zaniedbywany, ze względu na jego niską mierzoną wartość. Otrzymane wyniki zarówno rozkładu gęstości jak i pola magnetycznego należy przeanalizować pod kątem znalezienia zależności pomiędzy zwiększoną aktywnością w centrum oraz w dysku galaktyki a ilością ciemnej materii jaka byłaby potrzebna do wytłumaczenia płaskiej krzywej rotacji. Celem badań jest zarówno zbadanie dynamiki materii jak i próba wyjaśnienia jak czynniki takie jak pole magnetyczne, aktywność w centrum oraz w dysku, oraz brak ciemnej materii wpływają na krzywą rotacji. Weryfikacja postawionej hipotezy może zmienić rozumienie struktury galaktyk oraz wpłynąć na wiedzę o ciemnej materii i jej roli w dynamice galaktyk spiralnych. We współczesnym modelu kosmologicznym ciemna materia niebarionowa odgrywa kluczową rolę i bez niej nie ma możliwości uformowania się struktur, które obserwujemy we Wszechświecie. Znacznie mniejsza ilość lub brak ciemnej materii niebarionowej miała by poważne konsekwencje dla całego modelu kosmologicznego. Obecnie nauka nie potrafi wyjaśnić powstania galaktyk spiralnych bez uwzględnienia ciemnej materii niebarionowej.

Słowa kluczowe: Model dyskowy, galaktyki spiralne, dynamika galaktyk, płaska krzywa rotacji, ciemna materia niebarionowa, pole magnetyczne, aktywność w centrum, aktywność w dysku

Dynamics of Spiral Galaxies: The Influence of Magnetic Fields and Activity in the Disk and Central Regions

In astrophysics, the flat rotation curve problem arises from the discrepancy between the observed rotation curve of spiral galaxies and the rotation curves predicted based on the luminosity distribution and Kepler's third law, which is strictly applicable only to point-like mass distributions. In order to explain the flat rotation curve, a massive, spherically symmetric halo composed of non baryonic dark matter is introduced to increase the galaxy's mass and reproduce a galactic dynamics consistent with observations. The dark matter is a form of matter that neither emits nor absorbs electromagnetic radiation. It is divided into baryonic dark matter - such as black holes - and non baryonic dark matter, which is composed of hypothetical particles that interact solely through gravity. Since the particles that constitute non baryonic dark matter have not yet been discovered, it's possible to hypothesize its absence or a significantly smaller amount than previously assumed to occur in spiral galaxies. The aim of this research project is to investigate the dynamics of matter in spiral galaxies, within the framework of the disk model hypothesis, which explains galactic dynamics without invoking a massive, spherically symmetric halo composed of non baryonic dark matter, to examine the impact of large scale magnetic fields - often neglected in modeling, as well as to explore the influence of disk and central activity on the overall galactic dynamics. The following hypothesis formulates: „The magnetic field has an influence on the dynamics of matter in spiral galaxies. Activity in the disk and central regions, mass to light ratios and magnetic fields are interrelated.“ The research will be conducted by analyzing available empirical data using Mathematica software for a selected sample of sixteen spiral galaxies. The distribution of density and mass of the galaxy without a massive, spherically symmetric halo composed of non baryonic dark matter using the finite series method, will be determined using the following equations and relations: Laplace's equation in vacuum, Poisson's equation for the gravitational potential, the relation between surface density and potential, and the relation between potential and rotational velocity. The iterative method involves stitching the obtained surface density with the hydrogen and helium density at the galaxy's edge and calculating the rotation curve based on the reconstructed surface density. Subsequently, using the measured luminosity distribution, the mass to light ratio is determined, which is the quotient of the surface density and the surface luminosity. The magnetic field interacting with the ionized matter of the galaxy is described using the Navier-Stokes equations. The influence of magnetic fields in the dynamics of spiral galaxies has been largely neglected due to its low measured value. The results both for the density distribution and the magnetic field, will be analyzed to explore the correlation between increased activity at the center and the disk of the galaxy and the amount of dark matter needed to explain the flat rotation curve. The goal of this research is both to investigate the dynamics of matter and to attempt to explain how factors such as magnetic fields, central and disk activity, and the absence of dark matter influence the rotation curve. Verifying the proposed hypothesis could alter the understanding of galaxy structure and impact knowledge about dark matter and its role in the dynamics of spiral galaxies. In the current cosmological model, non baryonic dark matter is essential, as its absence would preclude the formation of the large scale structures observed in the Universe. A significantly smaller amount or the absence of non baryonic dark matter would have serious consequences for the entire cosmological model. Currently, science is unable to explain the formation of spiral galaxies, without considering the presence of non baryonic dark matter.

Key words: Disk model, spiral galaxies, galaxy dynamics, flat rotation curve, non-baryonic dark matter, magnetic field, central activity, disk activity

Bibliography:

- Battaner, E., Florido, E. 1995, A two-dimensional model of magnetohydrodynamically driven rotation of spiral galaxies without dark matter, *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*, 277, 1129-1133, <https://doi.org/10.1093/mnras/277.3.1129>
- Beck, R. 2002, *Magnetic Fields in Spiral Galaxies*, Springer
- Cooperstock, F. I., Tieu, S. 2005, General Relativity Resolves Galactic Rotation Without Exotic Dark Matter, *Astrophysical Journal*, <https://doi.org/10.48550/arXiv.astro-ph/0507619>
- Jałocha, J., Bratek, Ł. 2019, Galactic magnetic fields in the context of dark matter. Influence on the rotation curves of spiral galaxies, *Proceedings of Science,(ICRC2019)*, 513, <https://doi.org/10.22323/1.358.0513>
- Jałocha, J., Bratek, Ł., Kutschera, M. 2008, Is Dark Matter Present in NGC 4736? An Iterative Spectral Method for Finding Mass Distribution in Spiral Galaxies, *The Astrophysical Journal*, 679, 373–378, <https://doi.org/10.1086/533511>
- Jałocha, J., Bratek, Ł., Kutschera, M., Skindzier, P. 2010, Global disc models for galaxies NGC 1365, 6946, 7793 and UGC 6446, *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*, 406, 2805–2816, <https://doi.org/10.1111/j.1365-2966.2010.16887.x>
- Jałocha, J., Bratek, Ł., Pękala, J., Kutschera, M. 2012, A possible influence of magnetic fields on the rotation of gas in NGC 253, *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*, 427, 393–396, <https://doi.org/10.1111/j.1365-2966.2012.21967.x>
- Jałocha, J., Bratek, Ł., Pękala, J., Kutschera, M. 2012, The role of large-scale magnetic fields in galaxy NGC 891: can magnetic fields help to reduce the local mass-to-light ratio in the galactic outskirts?, *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*, 421, 2155–2160, <https://doi.org/10.1111/j.1365-2966.2012.20447.x>
- Jałocha, J., Bratek, Ł., Pękala, J., Sikora, S., Kutschera, M. 2016, Magnetic flux density from the relative circular motion of stars and partially ionized gas in the galaxy mid-plane vicinity, *The Astrophysical Journal*, 833, 174, <https://doi.org/10.3847/1538-4357/833/2/174>
- Landau, L.D., Lifszyc, J.M. 2021, *Elektrodynamika ośrodków ciągłych*, Wydawnictwo Naukowe PWN
- Palunas, P., Williams, T. B. 2000, Maximum disk mass models for spiral galaxies, *The astronomical journal*, 120, 2884-2903, <https://doi.org/10.1086/316878>

Mgr inż. Aleksander Zawada (I)

Academic supervisor #1: prof. dr hab. Henryk Grzegorz Teisseyre (Instytut Fizyki PAN)

Academic supervisor #2: dr hab. Piotr Konarski (Sieć Badawcza Łukasiewicz - Instytut Tele- i Radiotechniczny)

Badanie katod zawierających związki skandu

Celem projektu jest poznanie procesów fizycznych i fizykochemicznych, zachodzących w katodach tlenkowych z dodatkiem związków skandu [1-3]. Tego typu katody znajdują się obecnie w kręgu zainteresowań badaczy ze względu na możliwość uzyskiwania dużych gęstości prądu emisji elektro-nów przy relatywnie niskich temperaturach pracy [4, 5]. Intensywnie badane są

przede wszystkim katody impregnowane, zaś do tych badań szeroko stosuje się badania „ex situ”. Nie są natomiast szeroko stosowane metody „in situ” co powoduje, że katody nie są badane w warunkach najbardziej zbliżonych do normalnych warunków pracy [6, 7]. Utrudnia to interpretację wyników badań. Z tego względu w tym projekcie zaproponowano szersze zastosowanie badań „in situ”, którym do tej pory poświęcano niewiele uwagi. Historycznie, jeszcze w latach 60. XX wieku, pierwsze badania „in situ” katod w warunkach zbliżonych do normalnych warunków ich pracy polegały na analizie składu atmosfery gazów reszkowych z zastosowaniem spektrometrii mas. W tym ujęciu lampa elektronowa była traktowana jako układ ciało stałe - faza gazowa, w którym faza gazowa oddziałuje na powierzchnię ciała stałego. Zazwyczaj ograniczano się tylko do analizy termodynamicznej możliwych procesów zachodzących w strukturze katody, uzupełniając te rozważania teoretyczne analizą gazów reszkowych. W tym projekcie szczególna uwaga będzie poświęcona analizie procesów zachodzących w samej katodzie, stanowiącej układ ciał stałych: rdzenia katody oraz jej tlenkowego pokrycia. Jednym z celów pracy jest zbadanie składu pierwiastkowego powierzchni katod a także rozkładu głębokościowego pierwiastków metodą spektrometrii mas jonów wtórnych (SIMS). W ramach projektu planuje się przebudowę uchwytu próbek w aparaturze Hiden Analytical SIMS Workstation, tak aby możliwe były badania SIMS „in situ”, tzn. w warunkach utrzymywania wysokiej temperatury badanych katod (ok. 1000 K) oraz w warunkach wysokiej próżni. To stworzy możliwość oceny zmian koncentracji składników katody w zależności od temperatury jej pracy. Te badania „in situ” zostaną uzupełnione metodami „ex situ”, w tym spektroskopią elektronów Augera (AES) a także dyfrakcją rentgenowską (XRD) i skaningową mikroskopią elektronową ze spektroskopią dyspersji energii (SEM, EDS). Badanie AES umożliwi zbadanie wpływu zanieczyszczeń powierzchniowych i ewentualnie międzywarstwowych na właściwości emisyjne katod, a badanie XRD pozwoli na zbadanie budowy krystalicznej związków wchodzących w skład past emisyjnych. Badania SEM pozwolą na zbadanie morfologii powierzchni a badania EDS będą pomocne przy interpretacji ilościowej wyników SIMS. Zastosowanie różnorodnych metod badawczych umożliwi optymalizację procesów technologicznych obróbki katod (odpompowywanie lamp, formowanie i aktywacja) a także umożliwi dobór parametrów pracy lamp z takimi katodami, aby wydłużyć czas ich eksploatacji. Projekt ma charakter aplikacyjny. Przyrządy elektronowe (a więc różnego rodzaju lampy elektronowe) są nadal budowane i produkowane. Zakres ich stosowalności obejmuje takie ważne dziedziny jak medycyna i obronność, gdzie długowieczność i niezawodność emiterów elektronów jest bardzo ważna.

Słowa kluczowe: termoemisja, emiter elektronów, badania „in situ”, katoda skandowa, katoda tlenkowa

Study of Cathodes Containing Scandium Compounds

The aim of this project is to investigate the physical and physicochemical processes occurring in oxide cathodes with the addition of scandium compounds [1-3]. Scandium-containing cathodes have gained significant attention due to their potential to achieve high current densities at relatively low operating temperatures [4, 5]. Currently, research predominantly focuses on impregnated cathodes, utilizing primarily "ex situ" methods. However, "in situ" methods are not widely used, which means that cathodes are not tested in conditions that are as close to their

normal operating conditions [6, 7]. This makes it difficult to interpret the test results. To address this, the project proposes a broader application of "in situ" studies, which have received minimal attention thus far. Historically, the first "in situ" studies of cathodes under conditions approximating normal operation were conducted in the 1960s and involved the analysis of residual gas atmosphere using mass spectrometry. These studies treated the electron tube as a solid–gas phase interaction system, focusing primarily on the thermodynamic analysis of potential processes within the cathode structure. This theoretical model was often complemented by residual gas analyses. One of the aims of this project is to investigate elemental composition of the cathode surface and the depth distribution of elements using secondary ion mass spectrometry (SIMS). Within the project we plan to rebuild the sample holder in the Hiden Analytical SIMS Workstation to enable "in situ" measurements, i.e. in conditions which allow to maintain high temperature of the analysed cathodes (approx. 1000 K) in high vacuum conditions. Such a sample holder will allow us to evaluate changes in the concentration of cathode components depending on the cathode temperature. These "in situ" studies will be supplemented by "ex situ" methods, including Auger electron spectroscopy (AES), X-ray diffraction (XRD) and scanning electron microscopy with energy dispersive spectroscopy (SEM, EDS). The AES study will enable examination of surface and interlayer contamination and XRD will enable study of the crystalline structure of compounds included in the emission pastes. SEM studies will allow for examination of the surface morphology and EDS spectroscopy will be helpful in quantitative interpretation of the SIMS results. The combination of these diverse research methods will optimize the technological processes for cathode treatment, including electron tube evacuation, formation and activation of cathodes, as well as determine optimal operational parameters for tubes. The project has a strong applied focus, as electron devices (e.g., various types of electron tubes) continue to be developed and manufactured. Their applications are important for e.g. medicine and defence, where the long life-time and reliability of electron emitters are paramount. Understanding the processes occurring in scandium-doped oxide cathodes could extend device lifetimes.

Key words: Thermoemission, electron emitter, "in situ" studies, scandium cathode, oxide cathode

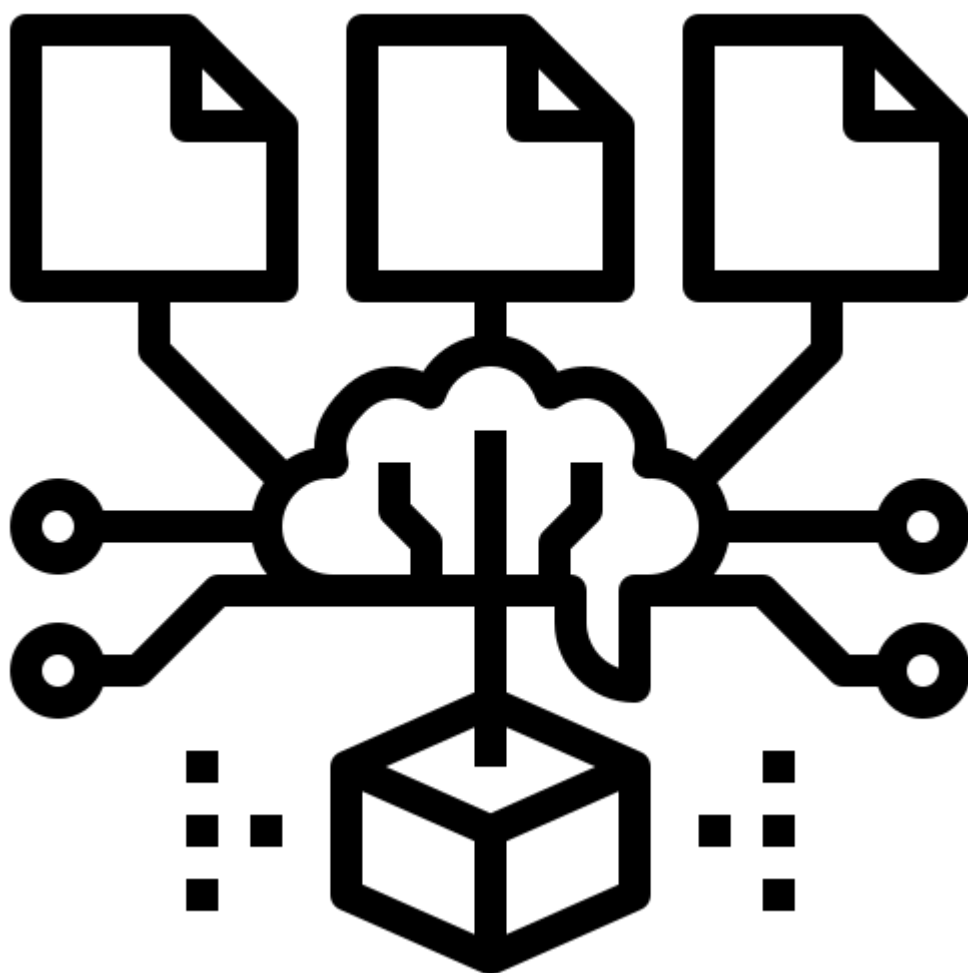
Bibliography:

- Timm, A. E., Rovey, J. L., & Vancil, B. (2024). Evaluation of a Planar Scandate Cathode for Hall Thruster Operation. In AIAA SCITECH 2024 Forum (p. 0484). doi.org/10.2514/6.2024-0484
- Wang, J., Yang, Y., Wang, Y., Liu, W., Zhou, M., & Zuo, T. (2019). A review on scandia doped tungsten matrix scandate cathode. *Tungsten*, 1, 91-100. doi.org/10.1007/s42864-019-00007-8
- Vancil, B., Ohlinger, W. L., Green, M. C., Osborne, C., Schmidt, V., & Vancil, A. (2018). New findings on powder synthesis for scandate cathode matrices. *IEEE Transactions on Electron Devices*, 65(6), 2077-2082. DOI: 10.1109/TED.2018.2820606
- Kapustin, V. I., Li, I. P., Shumanov, A. V., Lebedinskii, Y. Y., & Zablotskii, A. V. E. (2017). Physical operating principles of scandate cathodes for microwave devices. *Technical Physics*, 62, 116-126. doi.org/10.1134/S1063784217010108
- Yang, F., Wang, J., Wang, Y., Liu, W., & Zhu, X. (2016). Investigation of nanosized-scandia-doped dispenser cathodes with machined surfaces. *IEEE Transactions on Electron Devices*, 63(4), 1728-1733. DOI: 10.1109/TED.2016.2528580

- Vaughn, J. M., Jamison, K. D., & Kordesch, M. E. (2009). In situ emission microscopy of scandium/scandium-oxide and barium/barium-oxide thin films on tungsten. *IEEE Transactions on electron devices*, 56(5), 794-798. DOI: 10.1109/TED.2009.2015410
- Wang, J., Wang, Y., Tao, S., Li, H., Yang, J., & Zhou, M. (2003). Scandia-doped tungsten bodies for Sc-type cathodes. *Applied surface science*, 215(1-4), 38-48. doi.org/10.1016/S0169-4332(03)00322-2
- Gibson, J. W., Haas, G. A., & Thomas, R. E. (2002). Investigation of scandate cathodes: emission, fabrication, and activation processes. *IEEE Transactions on Electron Devices*, 36(1), 209-214. DOI: 10.1109/16.21207
- Hasker, J., Van Esdonk, J., & Crombeen, J. E. (1986). Properties and manufacture of top-layer scandate cathodes. *Applied Surface Science*, 26(2), 173-195. doi.org/10.1016/0169-4332(86)90004-8
- Yamamoto, S., Taguchi, S., Aida, T., & Kawase, S. (1984). Some fundamental properties of Sc₂O₃ mixed matrix impregnated cathodes. *Applications of surface science*, 17(4), 504-516. doi.org/10.1016/0378-5963(84)90010-2
- Yamamoto, S., Taguchi, S., Aida, T., & Kawase, S. (1984). Study of metal film coating on Sc₂O₃ mixed matrix impregnated cathodes. *Applications of surface science*, 17(4), 517-529. doi.org/10.1016/0378-5963(84)90011-4
- Stratum, A. J. A. V., Os, J. G. V., Blatter, J. R., & Zalm, P. (1977). U.S. Patent No. 4,007,393. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Taczanowski A. (1956). Przegląd nowych typów katod, *Biuletyn techniczny Zakładów Wytwórczych Lamp Elektrycznych im. Róży Luksemburg*, nr 10.
- Taczanowski A. (1955). Stopy niklu stosowane do produkcji lamp elektronowych, *Biuletyn Techniczny Zakładów Wytwórczych Lamp Elektrycznych im. Róży Luksemburg*, nr 1-2.
- Salter, V. J. (1994). 176Hf/177Hf determination in small samples by a high-temperature SIMS technique. *Analytical Chemistry*, 66(23), 4186-4189. doi.org/10.1021/ac00095a012
-

V

Nauki biologiczne
Biological Sciences

Wiek zachorowania i lokalizacja nowotworu w kontekście V klasyfikacji WHO glejaków opartej o diagnostykę molekularną

Abstrakt Glejaki są jednymi z najczęściej występujących pierwotnych nowotworów ośrodkowego układu nerwowego (OUN), a ich diagnostyka i leczenie stanowią istotne wyzwanie we współczesnej neuroonkologii. Przez wiele lat klasyfikacja tych nowotworów opierała się niemal wyłącznie na kryteriach histopatologicznych. Jednakże rozwój biologii molekularnej w ostatnich latach zmienił podejście do rozpoznawania guzów mózgu, czego przejawem było wprowadzenie w 2016 roku, a następnie aktualizacja w 2021 roku, V edycji klasyfikacji guzów OUN Światowej Organizacji Zdrowia (WHO). Nowa klasyfikacja łączy kryteria morfologiczne z molekularnymi, tworząc spójną i precyzyjniejszą strukturę diagnostyczną. Kluczowym elementem tej klasyfikacji jest identyfikacja charakterystycznych zmian genetycznych, takich jak mutacje IDH1/IDH2, kodelecja 1p/19q, mutacje promotora genu TERT czy amplifikacja genu EGFR. Dzięki temu możliwe jest lepsze prognozowanie przebiegu choroby oraz określenie podtypu glejaka. W publikacjach coraz częściej pojawiają się doniesienia wskazujące, że wiek pacjenta oraz lokalizacja guza mają związek z profilem molekularnym glejaka. Na przykład glejaki z mutacją IDH występują częściej u młodszych dorosłych i wiążą się z lepszym rokowaniem i mogą opisywać podtyp astrocytoma lub oligodendroglioma, podczas gdy glejaki o dzikim typie IDH są charakterystyczne dla pacjentów starszych i mają agresywniejszy przebieg a ich podtyp może wskazać na glioblastoma. Z kolei lokalizacja guza – m.in. w płatach czołowych, skroniowych czy w pniu mózgu – również może wpływać na występowanie określonych zmian molekularnych.. Obok wieku i lokalizacji, rośnie także zainteresowanie analizą wpływu płci na profil molekularny glejaków oraz na przebieg kliniczny choroby. Dodatkowo swoje badania chciałabym wzbogacić o zróżnicowanie wieku pacjenta i wykazać zależności. Pomimo znacznych postępów w diagnostyce molekularnej, wciąż brakuje badań kompleksowo integrujących wiek, lokalizację i molekularne cechy glejaków w kontekście najnowszej klasyfikacji WHO. Dotychczasowe publikacje często ograniczają się do jednego aspektu, analizując osobno markery genetyczne, dane demograficzne lub anatomiczną lokalizację guza. Brakuje szeroko zakrojonych analiz, które łączyłyby te elementy w oparciu o spójne i nowoczesne kryteria diagnostyczne. Celem niniejszej pracy jest wykazanie, że diagnostyka molekularna jest niezbędna dla prawidłowego różnicowania podtypów glejaków, a jej integracja z danymi dotyczącymi wieku, lokalizacji guza oraz płci pacjenta umożliwia bardziej precyzyjne rokowanie i personalizację leczenia. Chciałabym także wykazać że opieranie się jedynie na diagnostyce mikroskopowej materiału, można błędnie określić podtyp guza. Główne pytania badawcze obejmują: porównanie precyzji klasyfikacji histologicznej i molekularnej, związek wieku pacjenta z profilem molekularnym glejaków, korelację pomiędzy lokalizacją guza a typem molekularnym oraz możliwe zależności między płcią a omawianymi parametrami. Formułowane hipotezy zakładają, że badania molekularne znacząco zwiększają precyzję w ocenie podtypu guza, a wiek i lokalizacja nowotworu mają istotny wpływ na jego profil genetyczny. Przypuszcza się także, że różnice w ekspresji markerów molekularnych występują w zależności od wieku i płci, co może stanowić wartościowy prognostycznie i terapeutycznie element. W ramach planowanej analizy, badaniem objętych zostanie 200 próbek tkanek glejaków, dla których wykonane zostaną kompleksowe badania molekularne obejmujące m.in. ocenę mutacji

IDH1/IDH2, statusu 1p/19q, mutacji promotora TERT oraz amplifikacji EGFR. Dane kliniczne pacjentów – w tym wiek, płeć i lokalizacja nowotworu – zostaną zestawione z wynikami badań molekularnych w celu przeprowadzenia wieloczynnikowej analizy statystycznej. Zostaną zastosowane metody statystyki opisowej, analizy korelacji, testy istotności statystycznej oraz modele regresji, które pozwolą na ocenę wpływu poszczególnych zmiennych na przebieg choroby i rokowanie. Dodatkowo zostaną porównane zdjęcia mikroskopowe z profilem molekularnym. Realizacja projektu ma istotne znaczenie praktyczne i naukowe. Z jednej strony może przyczynić się do pogłębienia wiedzy na temat biologii glejaków, z drugiej pozwolić na lepszą indywidualizację leczenia oraz monitorowania pacjentów.. Wnioski z pracy mogą stanowić podstawę do tworzenia zintegrowanych algorytmów diagnostycznych i terapeutycznych oraz mieć zastosowanie w przyszłych badaniach klinicznych i obserwacyjnych.

Age at onset and tumor location in the context of the WHO Grade V glioma classification, grounded in molecular diagnostics.

Gliomas are among the most common primary tumors of the central nervous system (CNS), and their diagnosis and treatment present significant challenges in contemporary neuro- oncology. For many years, classification of these tumors relied almost exclusively on histopathological criteria. However, recent advances in molecular biology have changed the approach to brain tumor diagnostics, as reflected in the introduction of the 2016 WHO classification of CNS tumors and its updated 5th edition in 2021. The new classification combines morphological and molecular criteria, resulting in a more coherent and precise diagnostic framework. A key feature of this system is the identification of specific genetic alterations, such as IDH1/IDH2 mutations, 1p/19q codeletion, TERT promoter mutations, and EGFR amplification. This integration enables more accurate prognostication and subtype determination of gliomas. Recent publications increasingly indicate that patient age and tumor location are associated with the molecular profile of gliomas. For instance, IDH-mutant gliomas are more frequently diagnosed in younger adults and are associated with better prognosis; they often correspond to astrocytomas or oligodendrogliomas. In contrast, IDH-wildtype gliomas are more common in older patients, tend to follow a more aggressive clinical course, and are frequently classified as glioblastomas. Tumor location—such as in the frontal or temporal lobes, or brainstem—can also influence the likelihood of certain molecular alterations. In addition to age and location, there is growing interest in exploring how patient sex may affect the molecular characteristics of gliomas and their clinical progression. I also intend to investigate age stratification in more detail to determine whether specific age-related patterns emerge. Despite significant progress in molecular diagnostics, comprehensive studies that integrate age, tumor location, and molecular characteristics within the context of the current WHO classification are still lacking. Existing studies often focus on only one factor—such as genetic markers, demographic data, or tumor location—without offering a broader, multifactorial perspective based on unified modern criteria. The aim of this study is to demonstrate that molecular diagnostics are essential for the accurate differentiation of glioma subtypes, and that integrating molecular data with age, tumor location, and patient sex allows for more precise prognosis and personalized treatment strategies. I also aim to show that relying solely on microscopic (histological) evaluation may lead to misclassification of tumor subtypes. Key research questions include: how histological classification compares with molecular profiling in terms of diagnostic accuracy; how patient age

correlates with molecular features of gliomas; whether tumor location is associated with specific molecular types; and whether sex-related differences exist in molecular characteristics. The central hypothesis is that molecular diagnostics significantly improve the accuracy of tumor subtype identification, while age and location are important determinants of genetic profiles. It is also presumed that molecular marker expression varies by both age and sex, which could have important prognostic and therapeutic implications. In this project, 200 glioma tissue samples will be analyzed. Comprehensive molecular testing will be performed to assess, among others, IDH1/IDH2 mutations, 1p/19q codeletion status, TERT promoter mutations, and EGFR amplification. Clinical data—including age, sex, and tumor location—will be correlated with molecular results. A multifactorial statistical analysis will be conducted using descriptive statistics, correlation analysis, significance testing, and regression models to assess the impact of each variable on disease progression and prognosis. Additionally, microscopic images will be compared with the molecular profiles to assess consistency and discrepancies in diagnostic approaches. This project is of considerable scientific and practical importance. On one hand, it may contribute to a deeper understanding of glioma biology; on the other, it may support more individualized treatment and patient monitoring strategies. The findings could serve as a basis for developing integrated diagnostic and therapeutic algorithms and may have applications in future clinical and observational studies.

Bibliography:

- Arita, H., Narita, Y., Fukushima, S., Natsume, A., & Wakabayashi, T. (2020). Prognostic impact of IDH1 mutation in glioblastomas.
- Chen, R., Smith-Cohn, M., Cohen, A. L., & Colman, H. (2017). Glioma subclassifications and their clinical significance. *Neurotherapeutics*, 14(2), 284–297.
- Hegi, M. E., Diserens, A. C., Gorlia, T., Hamou, M. F., de Tribolet, N., Weller, M., ... & Stupp, R. (2005). MGMT gene silencing and benefit from temozolomide in glioblastoma. *The New England Journal of Medicine*, 352(10), 997–1003.
- Horbinski, C. (2013). Interpreting glioma pathology in the molecular age. *Modern Pathology*, 26(S1), S52–S59.
- J. Y. (2009). Isocitrate dehydrogenase 1 codon 132 mutation is an important prognostic biomarker in gliomas. *Journal of Clinical Oncology*, 27(25), 4150–4154.
- Louis, D. N., Ohgaki, H., Wiestler, O. D., & Cavenee, W. K. (Eds.). (2016). *WHO classification of tumours of the central nervous system (Revised 4th ed.)*. Lyon: IARC.
- Louis, D. N., Perry, A., Wesseling, P., Brat, D. J., Cree, I. A., Figarella-Branger, D., ... & Ellison, D. W. (2021). The 2021 WHO classification of tumors of the central nervous system: A summary. *Neuro-Oncology*, 23(8), 1231–1251.
- Neuropathology and Applied Neurobiology*, 44(2), 139–150.
- Olar, A., Wani, K. M., Alfaro-Munoz, K. D., Heathcock, L. E., van Thuijl, H. F., Gilbert, M. R., ... & Sulman, E. P. (2015). IDH mutation status and role of WHO grade and mitotic index in overall survival in grade II–III diffuse gliomas. *Acta Neuropathologica*, 129(4), 585–596.
- Parsons, D. W., Jones, S., Zhang, X., Lin, J. C., Leary, R. J., Angenendt, P., ... & Kinzler, K. W. (2008). An integrated genomic analysis of human glioblastoma multiforme. *Science*, 321(5897), 1807–1812.
- Pfister, S. M. (2017). DNA methylation-based classification and grading system for meningioma: A multicentre, retrospective analysis. *The Lancet Oncology*, 18(5), 682–694.

- Pinto, A., Moreira, L., & Cardoso, A. (2019). Sex differences in glioma incidence and outcomes: A systematic review. *Neuro-Oncology*, 21(6), 741–751.
- Reuss, D. E., Kratz, A., Sahm, F., Capper, D., Schrimpf, D., Koelsche, C., ... & Wiestler, B. (2015). Adult IDH wild type astrocytomas biologically and clinically resolve into other tumor entities. *Acta Neuropathologica*, 130(3), 407–417.
- Sahm, F., Capper, D., Stenzinger, A., Jones, D. T., Hovestadt, V., Schrimpf, D., ...
- Sanson, M., Marie, Y., Paris, S., Idbaih, A., Laffaire, J., Ducray, F., ... & Delattre,

Mgr Anna Kucab (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Beata Barabasz-Krasny (IBiNZ UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Anna Sołtys-Lelek (Pracownia Naukowo-Edukacyjna OPN)

Struktura fitocenotyczna i waloryzacja przyrodnicza łąk w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego

Flora i roślinność otuliny OPN są stosunkowo słabo zbadane. Ich poznanie jest pożądane ze względu na możliwość dostarczenia cennych informacji, istotnych dla realizacji celów ochrony na terenie samego Parku. Dotychczas opublikowano niewiele prac dotyczących bezpośrednio obszaru otuliny OPN. Skromne dane o florze strefy ochronnej zawarł w swoich opracowaniach S. Michalik (1978, 1979). J. Baran (2004) wykonał częściową inwentaryzację flory Małesowej Skały. Natomiast W. Bąba (2002/2003) przeprowadził badania nad przemianami roślinności muraw kserotermicznych na Skale Litewce, która jest częścią Góry Moron. Na terenie wybranych fragmentów otuliny OPN dość intensywne badania florystyczne prowadziła w ostatnim czasie M. Janicka (2010, 2011, 2012, 2013, 2018a, 2018b, 2018c). Badaczka ta udokumentowała stanowiska rzadkich i interesujących roślin naczyniowych, występujących na wapiennych ostańcach, stanowiących centra bioróżnorodności w strefie ochronnej OPN. Ponadto scharakteryzowała florę Góry Moron, jednego z najcenniejszych stanowisk roślinności kserotermicznej w otulinowym odcinku doliny Prądnika, Osypca (ostoi gatunków ciepłolubnych otuliny) oraz Dużych Skałek (wapiennego ostańca w zachodniej części strefy buforowej). Dotychczas nie przeprowadzono jednak żadnych kompleksowych badań tego terenu w aspekcie zbiorowisk łąkowych. Celem niniejszej rozprawy doktorskiej jest poznanie zróżnicowania, warunków siedliskowych oraz procesów i czynników ekologicznych, które wpłynęły na powstanie i rozwój obecnych zbiorowisk łąkowych na obszarze otuliny OPN. Badania mają również na celu dokonanie waloryzacji fitosocjologicznej zbiorowisk pod kątem wyznaczenia centrów największej różnorodności gatunkowej, waloryzacji badanych zbiorowisk łąkowych w aspekcie ich sposobów użytkowania (zabiegów użytkowych i ich intensywności), a także przedstawienie propozycji ochrony pod kątem cennych zbiorowisk łąkowych w ramach pakietów przyrodniczych rolno-środowiskowo-klimatycznych. Badania zostaną przeprowadzone w ciągu trzech sezonów wegetacyjnych, w latach 2025-2028. W ramach prac terenowych zostanie wykonanych ok. 200 zdjęć fitosocjologicznych metodą Braun-Blanqueta (1964), w wyznaczonych miejscach na obszarze otuliny OPN. Bazą danych dla zdjęć fitosocjologicznych będzie program TURBOVEG (Hennekens, Schaminée 2001). Analiza numeryczna danych fitosocjologicznych pozwoli wyróżnić grupy zdjęć podobnych. Grupy te zostaną włączone do tabel fitosocjologicznych, będących podstawą do wszystkich późniejszych analiz fitosocjologicznych i florystycznych oraz ekologicznych. Na podstawie analizy florystycznej składu zdjęć określone zostaną wskaźniki:

synantropizacji, apofityzacji i antropofityzacji (Krawiecowa 1968; Kornaś 1977; Jackowiak 1990). Określony zostanie również stosunek gatunków niesynantropijnych do synantropijnych. Przyczyny zmian synantropijnych zostaną wyjaśnione w oparciu o analizę warunków siedliskowych poszczególnych fitocenoz. Warunki siedliskowe wyróżnionych zbiorowisk zostaną scharakteryzowane za pomocą tzw. liczb wskaźnikowych Ellenberga (Pignatti 2005; Ellenberg, Leuschner 2010; Tichý i in. 2023; Dengler i in. 2023). Pozwoli to na uchwycenie różnic warunków siedliskowych, które będą tu wypadkową składu florystycznego każdego zbiorowiska – metoda fitoindykacyjna. Aby ocenić różnorodność oraz stosunki ilościowe między gatunkami w zbiorowiskach wykształconych w różnych warunkach siedliskowych, będzie obliczony wskaźnik ogólnej różnorodności gatunkowej (Schannon, Weaver 1963), a następnie wskaźnik równomierności (Pielou 1975) i wskaźnik dominacji (Simpson 1949). Efektem planowanych badań w ramach niniejszego projektu będzie kompleksowa waloryzacja łąk otuliny OPN – obszaru, który nie był nigdy jeszcze badany w tym aspekcie. Poznanie cech środowiskowych i opracowanie schematów przewidywanych zmian sukcesyjnych wyróżnionych fitocenoz łąkowych ułatwi ich rzeczywistą ochronę, bez konieczności rezygnacji z użytkowania. Natomiast wskazanie możliwych dróg migracji w otulinie gatunków obcych umożliwi opracowanie rozwiązań zabezpieczających przed ich przenikaniem na obszar OPN. Ponadto wskazanie gatunków leczniczych do pozyskiwania ze stanu dzikiego będzie stanowić dla lokalnej społeczności potencjalną inicjatywę do zbioru wspomnianych roślin leczniczych.

Słowa kluczowe: czynniki środowiskowe, synantropizacja, warunki siedliskowe, zbiorowiska łąkowe, zróżnicowanie roślinności

Phytocenotic structure and natural valuation of meadows in the buffer zone of Ojców National Park

The flora and vegetation of the ONP buffer zone are relatively poorly researched. Knowing them is desirable because it can provide valuable information that is essential for achieving conservation goals within the Park itself. So far, few elaborations have been published directly concerning the ONP buffer zone. S. Michalik (1978, 1979) included modest data on the flora of the protection zone in his studies. J. Baran (2004) made a partial valorization of the flora of Małesowa Skała. W. Bąba (2002/2003) researched the changes in the vegetation of xerothermic grasslands on Skała Litewka, which is part of Góra Moroń. In selected parts of the OPN buffer zone, quite intensive floristic studies were recently conducted by M. Janicka (2010, 2011, 2012, 2013, 2018a, 2018b, 2018c). This researcher documented sites of rare and interesting vascular plants occurring on limestone outcrops, which constitute centers of biodiversity in the ONP protection zone. Moreover, she characterized the flora of Góra Moroń, one of the most valuable sites of xerothermic vegetation in the buffer zone of the Prądnik Valley, Osypiec (a refuge for thermophilic species in the buffer zone), and Duże Skałki (a limestone outcrop in the western part of the buffer zone). However, no comprehensive studies of this area in terms of meadow communities have been conducted to date. This doctoral dissertation aims to understand the diversity, habitat conditions and ecological processes and factors that influenced the formation and development of the current meadow communities in the ONP buffer zone. The research also aims to perform a phytosociological valuation of communities in terms of designating the centers of the greatest species diversity, to valorize the studied meadow communities in terms of their

methods of use (utility treatments and their intensity), as well as to present protection proposals for valuable meadow communities within the framework of agro-environmental-climate natural packages. The research will be conducted over three growing seasons, from 2025 to 2028. As part of the field work, approximately 200 phytosociological relevés will be taken using the Braun-Blanquet method (1964) in designated locations within the ONP buffer zone. The database for phytosociological relevés will be the TURBOVEG program (Hennekens, Schaminée 2001). The numerical analysis of phytosociological data will allow us to distinguish groups of similar photos. These groups will be included in phytosociological tables, which will be the basis for all subsequent phytosociological, floristic and ecological analyses. Based on the floristic analysis of the composition of the relevés, the following indices will be determined: synanthropization, apophytization and anthropophytization (Krawiecowa 1968; Kornaś 1977; Jackowiak 1990). The ratio of non-synanthropic to synanthropic species will also be determined. The causes of synanthropic changes will be explained based on the analysis of the habitat conditions of individual phytocoenoses. Habitat conditions of distinguished communities will be characterized using the so-called Ellenberg index numbers (Pignatti 2005; Ellenberg, Leuschner 2010; Tichý et al. 2023; Dengler et al. 2023). This will allow us to capture differences in habitat conditions, which will be the result of the floristic composition of each community – the phytoindication method. To assess the diversity and quantitative relationships between species in communities formed in different habitat conditions, the overall species diversity index (Schannon, Weaver 1963) will be calculated, followed by the evenness index (Pielou 1975) and the dominance index (Simpson 1949). The effect of the research planned within this project will be a comprehensive valorization of the meadows in the OPN buffer zone – an area that has never been studied in this aspect before. Understanding the environmental features and developing patterns of predicted successional changes in the distinguished meadow phytocoenoses will facilitate their actual protection without the need to abandon their use. Indicating possible migration routes of alien species in the buffer zone will enable the development of solutions to prevent their penetration into the ONP area. Moreover, indicating medicinal species to be obtained from the wild will constitute a potential initiative for the local community to collect the mentioned medicinal plants.

Key words: environmental factors, synanthropization, habitat conditions, meadow communities, vegetation diversity

Bibliography:

- Bąba W. 2002/2003. Ekologiczne podstawy ochrony aktywnej i kształtowania ekosystemów muraw kserotermicznych w OPN i otulinie. *Prądnik. Prace Muz. Szafera*, 13, 51–114.
- Baran J. 2004. Rośliny naczyniowe Małesowej Skały w otulinie OPN. Mskr. pracy dyplomowej, Technikum Leśne, Brynek.
- Braun-Blanquet J. 1964. *Pflanzensociologie*. Springer Verlag, Wien.
- Dengler J., Jansen F., Chusova O., Hüllbusch E., Nobis M.P., Van Meerbeek K., i in. 2023. Ecological Indicator Values for Europe (EIVE) 1.0. *Vegetation Classification and Survey*, 4, 7–29.
- Ellenberg H., Leuschner C. 2010. *Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen: In ökologischer, dynamischer und historischer Sicht*, 6, völlig überarb. Aufl. ed. UTB, Stuttgart.
- Hennekens S.M., Schaminée J.H. 2001. TURBOVEG, a comprehensive data base management system for vegetation data. *Journal of Vegetation Science*, 12(4), 589–591.

- Jackowiak B. 1990. Antropogeniczne przemiany flory roślin naczyniowych. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań. *Biologia* 43. ss. 232.
- Janicka M. 2010. Szata roślinna ostańców skalnych w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego. Instytut Botaniki UJ. Kraków (praca magisterska).
- Janicka M. 2011. Rzadkie i interesujące gatunki roślin naczyniowych ostańców wapiennych w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego (Wyżyna Krakowska). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica*, 18(1), 39–45.
- Janicka M. 2012. Brioflora ostańców wapiennych w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego (Wyżyna Krakowska). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica*, 19(1), 117–123.
- Janicka M. 2013. Trawy w zbiorowiskach roślinnych ostańców wapiennych w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego (Wyżyna Krakowska). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica*, 20(2), 245–252.
- Janicka M. 2018a. Szata roślinna Góry Moroń w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego (Wyżyna Krakowska). *Prądnik. Prace Muz. Szafera*, 28, 49–62.
- Janicka M. 2018b. Szata roślinna Osypca w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego (Wyżyna Krakowska). *Prądnik. Prace Muz. Szafera*, 28, 63–74.
- Janicka M. 2018c. Szata roślinna Dużych Skałek w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego (Wyżyna Krakowska). *Prądnik. Prace Muz. Szafera*, 28, 19–32.
- Kornaś J. 1977. Analiza flor synantropijnych. *Wiadomości Botaniczne*, 2(12), 85–91.
- Krawiecowa A. 1968. Udział apofitów i antropofitów w spektrum geograficznym flory Gór Opawski (Sudety Wschodnie). *Materiały Zakładu Fitosocjologii Stosowanej UW*, 25, 97–107.
- Michalik S. 1978. Rośliny naczyniowe Ojcowskiego Parku Narodowego. *Studia Naturae. Ser. A*. 16, 1–171.
- Michalik S. 1979. Charakterystyka ekologiczna kserotermicznej i górskiej flory naczyniowej OPN. *Studia Naturae. Ser. A*, 19, 1–95.
- Pielou E.C. 1975. Indices of diversity and evenness. *Ecological Diversity*. John Wiley and Sons, New York.
- Pignatti S. 2005. Valori di bioindicazione delle piante vascolari della flora d'Italia. *Dipt. di Botanica ed Ecologia dell'Università Camerino*.
- Schannon C.E., Weaver W. 1963. The mathematical theory of communication. Urbana, Univ. of Illinois Press.
- Simpson E.H. 1949. Measurement of diversity. *Nature*, 163, 688.
- Tichý L., Axmanová I., Dengler J., Guarino R., Jansen F., Midolo G., i in. 2023. Ellenberg-type indicator values for European vascular plant species. *Journal of Vegetation Science*, 34(1), e13168.

Mgr Paulina Likus (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Magdalena Greczek- Stachura (UKEN w Krakowie)

Auxiliary supervisor: dr Anna Maciejka (Uniwersytet Medyczny w Łodzi)

Wpływ antybakteryjnego działania pochodnych 2-chinolonu z modyfikowanym pierścieniem rodaniny na wielolekooporne Gram-ujemne bakterie z rodziny Enterobacteriaceae wytwarzające β -laktamazy o rozszerzonym spektrum substratowym (ESBL)

Rodzina Enterobacteriaceae obejmuje różnorodne bakterie gram-ujemne, spośród których szczególne znaczenie mają szczepy zdolne do produkcji β -laktamaz o rozszerzonym spektrum działania (ESBL). Enzymy te rozkładają pierścień β -laktamowy obecny w wielu antybiotykach, takich jak penicyliny, cefalosporyny trzeciej i czwartej generacji (C3G, C4G) oraz monobaktamy, prowadząc do ich unieczynnienia (Nicholson i in., 1994; Canton i in., 2008). Około 2/3 zakażeń szpitalnych wywołują szczepy z grupy ESCAPE, do której należą również Enterobacteriaceae. W zestawieniu WHO z 2017 roku, dotyczącym priorytetowych patogenów opornych na antybiotyki, ESBL-produkujące pałeczki odporne na karbapenemy znalazły się w kategorii krytycznej. Złożoność fenotypów oporności ESBL wynika z różnic w preferencjach substratowych, wrażliwości na inhibitory, poziomie ekspresji oraz aktywności enzymatycznej, co uzasadnia konieczność ich szczegółowej charakterystyki. Dotychczas zidentyfikowano ponad 300 wariantów ESBL, klasyfikowanych do głównych rodzin enzymów takich jak TEM, SHV i CTX-M. Nowe warianty powstały głównie w wyniku mutacji genów kodujących wcześniejsze formy β -laktamaz, m.in. TEM-1, TEM-2 i SHV-1 (Gniadkowski, 2001). CTX-M pochodzą od cefalosporynaz wytwarzanych przez szczepy z rodzaju *Kluyvera*, a następnie zostały przeniesione do patogennych bakterii przez mechanizmy transferu poziomego (Humeniuk i in., 2002). Dynamiczny rozwój lekooporności wśród bakterii niesie za sobą konieczność opracowania nowych, ukierunkowanych terapii oraz bardziej zaawansowanych strategii farmakologicznych (Baraniak i in., 2005; Jabłoński, 2010). Coraz większe znaczenie zyskują badania transkryptomiczne, umożliwiające lepsze poznanie mechanizmów ekspresji genów i otwierające drogę do innowacyjnych metod leczenia (Paterson i in., 2001; Novais i in., 2007). Dotychczasowe doniesienia wskazują na skuteczność pochodnych rodaniny przeciwko szczepom MRSA *Staphylococcus aureus* i innym bakteriom Gram-dodatnim (Hardej i in., 2010; Tejchman i in., 2017). Jednak ich zastosowanie wobec Gram-ujemnych, wielolekoopornych szczepów Enterobacteriaceae produkujących ESBL wymaga dalszych badań ze względu na odmienne struktury błon komórkowych i odrębne mechanizmy obronne. Mimo to, wstępne wyniki własnych eksperymentów sugerują, że wybrane związki wykazują aktywność nie tylko wobec bakterii Gram-dodatnich, ale również wobec Gram-ujemnych. Badania MIC oraz pomiary absorbancji potwierdzają skuteczność tych związków wobec szczepów referencyjnych *E. coli* i *Klebsiella pneumoniae* produkujących ESBL, wskazując na potencjał strukturalnych modyfikacji w przełamywaniu mechanizmów oporności. Otrzymane rezultaty stanowią solidną podstawę do dalszych badań nad molekularnym mechanizmem działania oraz możliwością zastosowania badanych pochodnych w przyszłościowych terapiach.

Słowa kluczowe: mechanizmy oporności, mutacje, bakterie gram-ujemne

The antibacterial effect of 2-quinolone derivatives with a modified rhodanine ring on multidrug-resistant Gram-negative Enterobacteriaceae producing extended-spectrum β -lactamases (ESBL)

The Enterobacteriaceae family comprises a wide range of Gram-negative bacteria, among which particular attention is given to strains capable of producing extended-spectrum β -lactamases (ESBLs). These enzymes hydrolyze the β -lactam ring found in various antibiotics, including penicillins, third- and fourth-generation cephalosporins (C3G, C4G), and monobactams, leading to their inactivation (Nicholson et al., 1994; Canton et al., 2008). Approximately two-thirds of hospital-acquired infections are caused by members of the ESCAPE group, which includes

Enterobacteriaceae. In the WHO's 2017 priority pathogens list, ESBL-producing strains resistant to carbapenems were classified as critical. The diverse resistance phenotypes of ESBLs are due to differences in substrate specificity, inhibitor sensitivity, levels of enzyme expression, and enzymatic activity, which necessitates detailed characterization. Over 300 ESBL variants have been identified to date, grouped into main families such as TEM, SHV, and CTX-M. These variants largely evolved through mutations in genes encoding earlier β -lactamases, including TEM-1, TEM-2, and SHV-1 (Gniadkowski, 2001). The CTX-M enzymes originated from cephalosporinases produced by environmental strains of *Kluyvera* spp., later transferred into pathogenic bacteria via horizontal gene transfer mechanisms (Humeniuk et al., 2002). The rapid progression of antimicrobial resistance highlights the urgent need for specialized pharmacological strategies and the development of novel, targeted therapies (Baraniak et al., 2005; Jabłoński, 2010). Transcriptomic studies offer valuable insight into gene expression mechanisms, potentially enabling the design of innovative treatment approaches (Paterson et al., 2001; Novais et al., 2007). Previous research has demonstrated the antibacterial potential of rhodanine derivatives, particularly against antibiotic-resistant *Staphylococcus aureus* (MRSA) and other Gram-positive bacteria (Hardej et al., 2010; Teichman et al., 2017). However, applying these findings to Gram-negative, multidrug-resistant Enterobacteriaceae strains producing ESBL requires further investigation, due to distinct resistance mechanisms and the structural barrier posed by the outer membrane. Nevertheless, preliminary results from our own studies support this direction. MIC determinations and absorbance measurements confirmed that the tested compounds exhibit activity not only against Gram-positive, but also Gram-negative bacteria. The observed MIC values for reference ESBL-producing strains of *E. coli* and *Klebsiella pneumoniae* suggest that structural modifications of these compounds may effectively overcome typical resistance mechanisms in Gram-negative pathogens. These findings provide a foundation for continued research into the molecular mechanisms of action and the therapeutic potential of the tested derivatives.

Key words: mechanisms of resistance, mutations, gram-negative bacteria

Bibliography:

- Baraniak, A., Fiett, J., Mrówka, A., Walory, J., Hryniewicz, W., Gniadkowski, M. (2005). Evolution of TEM- Type Extended-Spectrum β -Lactamases in Clinical Enterobacteriaceae Strains in Poland. *Antimicrobial Agents and Chemotherapy*, 49(5), 1872–1880.
- Canton, R., Novais, A., Valverde, A., Machado, E., Peixe, L., Baquero, F., Coque, T.M. (2008). Prevalence and spread of extended- spectrum β -lactamase-producing Enterobacteriaceae in Europe. *Clinical Microbiology Infection*, 1, 144-53.
- Gniadkowski, M. (2001). Evolution and epidemiology of extended spectrum β -lactamases (ESBLs) and producing microorganisms. *Clinical Microbiology and Infection*, 7(11), 597–608.
- Hardej, D., Ashby, C. R. Jr., Khadtare, N. S., Kulkarni, S. S., Singh, S., & Talele, T. T. (2010). The synthesis of phenylalanine-derived C5-substituted rhodanines and their activity against selected methicillin- resistant *Staphylococcus aureus* (MRSA) strains. *European Journal of Medicinal Chemistry*, 45(12), 5827–5832.
- Humeniuk, C., Arlet, G., Gautier V., Grimont, P., Labia, Roger., Philippon A. (2002). β -lactamases of *Kluyvera ascorbata*, probable progenitors of some plasmid- encoded CTX-M types. *Antimicrobial Agents and Chemotherapy – ASM Journals*, 46(9), 3045–3049.

- Lewis H. C., Molbak K., Reese C., Aarestrup F. M., Selchau M., Sorum M., Skov R. L.: Pigs as source of methicillin- resistant *Staphylococcus aureus*. CC398 infections in humans. Denmark. *Emerg. Infect. Dis.* 2008, 14, 1383- -1389.
- Nicholson, K.G, Lambert, H.P., O'Grady, F.W. (1994). *Cefalosporyny. Antybiotyki i chemioterapia*. Wydawnictwo Medyczne, 93-138 [In Polish]
- Novais, A., Canton, R., Moreira, R., Peixe, L., Baquero, F., Coque, T.M. (2007). Emergence and dissemination of *Enterobacteriaceae* isolates producing CTX-M-1- like enzymes in Spain are associated with IncFII (CTX-M- 15) and broadhostrange (CTX-M-1, -3, and -32) plasmids. *Antimicrobial Agents and Chemotherapy*, 51, 796– 799.
- Paterson, D.L., Ko, W.C., Von, Gottberg, A., Casellas, J.M., Mulazimoglu, L., Klugman, K.P., Bonomo, R.A., Rice, L.B., McCormack, J.G., Yu, V.L. (2001). Outcome of cephalosporin treatment for serious infections due to apparently susceptible organisms producing extended-spectrum β -lactamases: implications for the clinical microbiology laboratory. *Journal of Clinical Microbiology*, 39, 2206–2212.
- Tejchman, W., Kaczmarek, K., & Wietrzyk, J. (2017). Antibacterial properties of 5-substituted derivatives of rhodanine-3-carboxyalkyl acids. *Medicinal Chemistry Research*, 26(3), 540–550.

Mgr Wiktoria Omachel (I)

Academic supervisor #1: dr hab. Anna Barbasz prof. UKEN (IBiNoZ UKEN)

Academic supervisor #2: dr hab. Elżbieta Rudolphi-Szydło prof. UKEN (IBiNoZ UKEN)

Mechanizmy cytotoksyczności substancji konserwujących dla wybranych linii komórkowych

Konserwanty to związki chemiczne wykazujące właściwości antybakteryjne, przeciwgrzybicze oraz przeciwwirusowe, szeroko stosowane w przemyśle kosmetycznym, farmaceutycznym oraz produktach higieny osobistej. W związku z rosnącą liczbą badań wskazujących na potencjalne działanie toksyczne substancji powszechnie używanych jako konserwanty, przy jednoczesnym braku dokładnej wiedzy na temat mechanizmów ich oddziaływania na komórki ludzkie, konieczne jest uzupełnienie tej luki badawczej. Do grupy najczęściej stosowanych konserwantów należą pochodne izotiazolu (IT) oraz triklosan (TCS). Obecne dowody wskazują, że IT i TCS mogą stanowić poważne zagrożenie dla zdrowia, zarówno konsumentów, jak i pracowników różnych sektorów przemysłowych. Szczególną grupę ryzyka stanowią niemowlęta i małe dzieci, gdyż substancje te są również obecne w produktach kosmetycznych przeznaczonych dla najmłodszych. Nawet niewielkie dawki tych związków mogą wywoływać istotne skutki biologiczne w organizmach o niedostatecznie rozwiniętym systemie obronnym. Celem badań jest określenie mechanizmu cytotoksycznego działania powszechnie stosowanych konserwantów na poziomie komórek. Cel ten zostanie zrealizowany w układzie *in vitro* komórek ludzkich, jak i w modelowych układach membran tych komórek. Przeprowadzone zostaną analizy modyfikacji struktury membran indukowanych przez badane substancje konserwujące, w powiązaniu z poziomem cytotoksyczności, ocenianym na podstawie wskaźników biochemicznych. Nowatorskie połączenie różnych układów badawczych pozwoli na kompleksową ocenę interakcji tych związków na poziomie molekularnym. Badania będą prowadzone z wykorzystaniem metod biochemicznych, umożliwiających ocenę aktywności cytotoksycznej oraz mechanizmu działania wybranych konserwantów w ludzkich komórkach hodowanych *in vitro*. Ponadto zostaną

przeprowadzone analizy oddziaływania tych związków z membranami komórkowymi w modelowych układach, wykorzystujących monowarstwy Langmuir'a.

Słowa kluczowe: izotiazolinony, triklosan, cytotoksyczność, modelowe membrany

Cytotoxicity Mechanisms of Preservative Substances in Selected Cell Lines

Preservatives are chemical compounds with antibacterial, antifungal, and antiviral properties, widely used in the cosmetic, pharmaceutical, and personal hygiene industries. Given the increasing number of studies indicating the potential toxic effects of commonly used preservatives, alongside the lack of precise knowledge about their mechanisms of action on human cells, it is essential to fill this research gap. Among the most frequently used preservatives are isothiazole derivatives (IT) and triclosan (TCS). Current evidence suggests that IT and TCS may pose serious health risks to both consumers and workers across various industrial sectors. Particularly vulnerable groups include infants and young children, as these substances are also present in cosmetic products designed specifically for them. Even small doses of these compounds can exert significant biological effects on developing organisms with immature defense systems. The aim of the study is to determine the cytotoxic mechanisms of commonly used preservatives at the cellular level. This objective will be achieved through investigations conducted in human cell in vitro systems as well as in model membrane systems of these cells. Analyses will be carried out to assess membrane structure modifications induced by the tested preservative substances and their correlation with cytotoxicity levels, evaluated based on biochemical markers. The innovative integration of different research systems will allow for a comprehensive evaluation of the molecular-level interactions of these compounds. The study will be conducted using biochemical methods to assess cytotoxic activity and elucidate the cytotoxic mechanisms of selected preservatives in human cells cultured in vitro. Additionally, analyses of interactions between these compounds and cell membranes in model systems will be performed using Langmuir monolayers.

Key words: isothiazolinones, triclosan, cytotoxicity, model membranes

Bibliography:

- Anderson, S. E., Meade, B. J., Long, C. M., Lukomska, E., & Marshall, N. B. (2016). Investigations of immunotoxicity and allergic potential induced by topical application of triclosan in mice. *Journal of immunotoxicology*, 13(2), 165-172.
- Anselmi, C., Ettorre, A., Andreassi, M., Centini, M., Neri, P., & Di Stefano, A. (2002). In vitro induction of apoptosis vs. necrosis by widely used preservatives: 2 phenoxyethanol, a mixture of isothiazolinones, imidazolidinyl urea and 1, 2 pentanediol. *Biochemical pharmacology*, 63(3), 437-453.
- Burnett CL, Bergfeld WF, Belsito DV, et al. Amended Safety Assessment of Methylchloroisothiazolinone and Methylisothiazolinone as Used in Cosmetics. *International Journal of Toxicology*. 2021;40(1_suppl):20S-33S.
- Olaniyan, L. W. B., Mkwetshana, N., & Okoh, A. I. (2016). Triclosan in water, implications for human and environmental health. *Springerplus*, 5, 1-17.
- Wang, F., Xu, R., Zheng, F., & Liu, H. (2018). Effects of triclosan on acute toxicity, genetic toxicity and oxidative stress in goldfish (*Carassius auratus*). *Experimental animals*, 67(2), 219-227.

Mgr Nhat My Tran (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Łukasz J. Binkowski (IBiNoZ UKEN)

Auxiliary Supervisor: Dr Małgorzata Grybos (E2Lim Laboratory, University of Limoges, France)

Amunicja myśliwska: w kierunku zintegrowanego zrozumienia wpływów biogeochemicznych na ekosystem terenów podmokłych

Tereny podmokłe odgrywają kluczową rolę w utrzymaniu niezbędnych usług ekosystemowych, takich jak filtracja zanieczyszczeń, zachowanie różnorodności biologicznej i regulacja hydrologiczna. Jednakże, działalność łowiecka stanowi znaczące zagrożenie z powodu akumulacji metalowych śrucin w osadach, szkodliwych dla dzikiej przyrody i mikroorganizmów. Pomimo zakazu stosowania amunicji ołowianej na terenach podmokłych wprowadzonego przez Europejską Agencję Chemikaliów od 2021 roku, śruciny ołowiane nadal są obecne, a wpływ materiałów alternatywnych jest niewystarczająco zbadany. Niniejsze badanie ma na celu ocenę wpływu śrutu ołowianego i bezołowiowych alternatyw na procesy biogeochemiczne i mikroorganizmy w osadach terenów podmokłych w miejscowości Zator. Trzy główne cele obejmują: (1) charakterystykę fizykochemiczną i mineralogiczną osadów dennych; (2) ocenę stabilności i kinetyki uwalniania metali z amunicji w warunkach tlenowych i beztlenowych; oraz (3) ewaluację wpływu na procesy mikrobiologiczne, szczególnie denitryfikację. Metodologia obejmuje pobieranie próbek osadów jesienią 2025 roku, analizę przy użyciu zaawansowanych technik, takich jak ICP-MS i XRF, wraz z laboratoryjnymi eksperymentami inkubacyjnymi. Na podstawie wcześniejszych badań przewidujemy, że zarówno ołowiana, jak i alternatywna amunicja wpłynie na cykle biogeochemiczne, przy czym arsen jest bardziej mobilny, a antymon wpływa na procesy denitryfikacji. Wyniki dostarczą ważnych informacji do opracowania środków zarządzania w celu ochrony integralności ekologicznej terenów podmokłych.

Słowa kluczowe: amunicja ołowiana, amunicja bezołowiowa, tereny podmokłe, procesy biogeochemiczne, denitryfikacja

Hunting ammunition: towards an integrated understanding of biogeochemical impacts on wetland ecosystem

Wetlands play a crucial role in maintaining essential ecosystem services such as pollutant filtration, biodiversity maintenance, and hydrological regulation. However, hunting activities pose a significant threat due to the accumulation of metallic pellets in sediments, harmful to wildlife and microorganisms. Despite the European Chemicals Agency's ban on lead ammunition in wetlands since 2021, lead pellets remain present and the impacts of alternative materials are insufficiently studied. This research aims to assess the impact of lead shot and non-lead alternatives on biogeochemical processes and microorganisms in wetland sediments at the Zator site. Three main objectives include: (1) physico-chemical and mineralogical characterization of bottom sediments; (2) assessment of stability and metal release kinetics from ammunition under oxic and anoxic conditions; and (3) evaluation of impacts on microbial processes, particularly denitrification. The methodology includes sediment sampling in autumn 2025, analysis using advanced techniques such as ICP-MS and XRF, along with laboratory incubation experiments. Based on previous research, we anticipate that both lead and alternative ammunition will affect

biogeochemical cycles, with arsenic being more mobile and antimony impacting denitrification processes. Results will provide important insights for developing management measures to protect the ecological integrity of wetlands.

Key words: lead ammunition, non-lead ammunition, wetlands, biogeochemical processes, denitrification

Bibliography:

- An, Y.J., Kim, M. (2009). Effect of antimony on the microbial growth and the activities of soil enzymes. *Chemosphere*, 74, 654–659. <https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2008.10.023>
- Binkowski, Ł. J. (2017). The influence of environmental conditions on lead transfer from spent gunshot to sediments and water: Other routes for Pb poisoning. *Chemosphere*, 187, 330–337. <https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2017.08.103>
- Bullock, A. and Acreman, M. (2023). The role of wetlands in the hydrological cycle, *Hydrol. Earth Syst. Sci.*, 7, 358–389, <https://doi.org/10.5194/hess-7-358-2003>
- Cao, X., Ma, L.Q., Chen, M., Hardison, D.W., & Harris, W.G. (2003). Lead transformation and distribution in the soils of shooting ranges in Florida, USA. *Science of the Total Environment*, 307(1-3), 179-189. [https://doi.org/10.1016/S0048-9697\(02\)00543-0](https://doi.org/10.1016/S0048-9697(02)00543-0)
- ECHA (2021). Annex XV Restriction Report - Lead in Outdoor Shooting and Fishing.
- Li, J., Zhang, Y., Zheng, S., Liu, F., Wang, G. (2019). Anaerobic bacterial immobilization and removal of toxic Sb(III) coupled with Fe(II)/Sb(III) oxidation and denitrification. *Frontiers in Microbiology*, 10:360. <https://doi.org/10.3389/fmicb.2019.00360>
- Rouwane, A., Grybos, M., Rabiet, M., & Guibaud, G. (2021). Potentially mobilizable geogenic As and Sb in an agricultural wetland soil. *Geosciences*. <https://doi.org/10.3390/geosciences11110444>
- S. R., Cohen, M. J., Creed, I. F., Goldenberg, R., Hylin, A., Kalantari, Z., Koussis, A. D., Lyon, S. W., Mazi, K., Mard, J., Persson, K., Pietro, J., Prieto, C., ... Destouni, G. (2017). Wetlands as large-scale nature-based solutions: Status and challenges for research, engineering and management. *Ecological Engineering*, 108, 489-497.
- Thomas, V. G., Gremse, C., & Kanstrup, N. (2015). Non-lead rifle hunting ammunition: issues of availability and performance in Europe. *European Journal of Wildlife Research*, 62, 633-641. <https://doi.org/10.1007/s10344-016-1044-7>

Mgr Ewelina Żegleń (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Magdalena Nowak-Chmura (IBiNoZ UKEN)

Auxiliary supervisor: dr hab. n. med. prof. SUM Marek Asman (Śląski Uniwersytet Medyczny)

Magurski Park Narodowy i otulina Parku jako obszar występowania kleszczy i ryzyka narażenia na choroby odkleszczowe mieszkańców, pracowników oraz turystów

Kleszcze są wektorami licznych patogenów, m.in.: bakterii *Borrelia burgdorferi* sensu lato wywołujących boreliozę z Lyme, bakterii *Anaplasma phagocytophilum* odpowiadających za rozwój anaplazmozy granulocytarnej, pierwotniaków z rodzaju *Babesia* powodujących babeszjozę oraz wirusa kleszczowego zapalenia mózgu (Dutkiewicz i in. 2014). Nieustannie

zachodzące zmiany klimatyczne wpływają na wydłużenie sezonu aktywności kleszczy, zwiększenie ich przeżywalności, a także na zmianę zasięgu występowania kleszczy oraz transmitowanych przez nie chorób (Gliniewicz i in. 2017; Zając i in. 2021). W związku z tym podjęto realizację projektu, którego celem jest m.in. określenie składu gatunkowego kleszczy na terenie Magurskiego Parku Narodowego, ocena zagrożenia przenikania obcych gatunków kleszczy ze Słowacji na teren Polski oraz ocena częstości występowania i współwystępowania *B. burgdorferi* s.l., wirusa KZM, *Anaplasma phagocytophilum* i *Babesia* spp. w kleszczach zebranych w Magurskim Parku Narodowym. Postawiono następujące hipotezy: 1) Magurski Park Narodowy i otulina Parku to obszary powszechnego występowania kleszczy, 2) mieszkańcy, pracownicy oraz turyści MPN są potencjalnie narażeni na infestacje przez kleszcze i odkleszczowe infekcje patogenami takimi jak: *B. burgdorferi* s.l., wirus KZM, *A. phagocytophilum* i inwazję pasożytniczą *Babesia* spp., których te ektopasożyty są wektorami. Celem weryfikacji postawionych hipotez zostaną przeprowadzone badania faunistyczne obejmujące zbiór kleszczy z roślinności z zastosowaniem metody pól badawczych (Daniel i in. 1986) i metody flagowania (Siuda 1993) oraz prace laboratoryjne polegające na oznaczaniu zebranych osobników do gatunku oraz stadium rozwojowego przy wykorzystaniu opisów zamieszczonych w pracach Siudy (1993) i Nowak-Chmury (2013). Ponadto przeprowadzone zostaną badania molekularne służące detekcji wybranych patogenów chorób odkleszczowych oraz badania ankietowe dotyczące wiedzy i świadomości pracowników Parku oraz mieszkańców jego otuliny na temat kleszczy, związanych z nimi zagrożeń oraz profilaktyki chorób odkleszczowych. Wyniki otrzymanych badań będą stanowiły cenne źródło danych dla ochrony zdrowia ludzi oraz przyczynią się do powiększenia zasobów wiedzy na temat fauny kleszczy Magurskiego Parku Narodowego.

Słowa kluczowe: kleszcze, *Ixodes ricinus*, choroby odkleszczowe, Magurski Park Narodowy, otulina Parku

Magura National Park and the Park's buffer zone as an area of tick occurrence and a risk of exposure to tick-borne diseases among residents, employees and tourists

Ticks are vectors of numerous pathogens, including: *Borrelia burgdorferi* sensu lato bacteria causing Lyme borreliosis, *Anaplasma phagocytophilum* bacteria responsible for the development of granulocytic anaplasmosis, protozoa of the *Babesia* genus causing babesiosis, and tick-borne encephalitis virus (Dutkiewicz et al. 2014). Constant climate changes extend the season of tick activity, increase their survival, and also change the range of tick occurrence and diseases transmitted by them (Gliniewicz et al. 2017; Zając et al. 2021). In connection with this, a project was launched, the aim of which is, among others, to determine the species composition of ticks in the Magura National Park, to assess the risk of the penetration of foreign tick species from Slovakia into Poland, and to assess the frequency of occurrence and co-occurrence of *B. burgdorferi* s.l., TBE virus, *Anaplasma phagocytophilum* and *Babesia* spp. in ticks collected in the Magura National Park. The following hypotheses were put forward: 1) Magura National Park and the Park buffer zone are areas of common tick occurrence, 2) residents, employees and tourists of the MPN are potentially exposed to tick infestations and tick-borne infections with pathogens such as *B. burgdorferi* s.l., TBE virus, *A. phagocytophilum* and parasitic invasion by *Babesia* spp., of which these ectoparasites are vectors. In order to verify the hypotheses, faunistic studies will

be conducted, including the collection of ticks from vegetation using the research field method (Daniel et al. 1986) and the flagging method (Siuda 1993), as well as laboratory work consisting in marking the collected individuals to species and developmental stage using the descriptions included in the works by Siuda (1993) and Nowak-Chmura (2013). In addition, molecular studies will be conducted to detect selected pathogens of tick-borne diseases, as well as surveys on the knowledge and awareness of the Park employees and residents of its buffer zone about ticks, related threats and prevention of tick-borne diseases. The results of the studies obtained will be a valuable source of data for the protection of human health and will contribute to the expansion of knowledge resources on the tick fauna of the Magura National Park.

Key words: ticks, *Ixodes ricinus*, tick-borne diseases, Magura National Park, Park buffer zone

Bibliography:

- Dutkiewicz J., Cisak E., Wójcik-Fatla A., Zając V., Sroka J. 2014. Profilaktyka chorób odkleszczowych. *Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka*, 4: 21–23.
- Gliniewicz A., Mikulak E., Przygodzka M. 2017. Methods of testing repellent efficiency against ticks. *Przegląd Epidemiologiczny*, 71(3): 457–465.
- Daniel M., Černý V., Korenberg E.I. 1986. A contribution to the methods of estimating absolute tick numbers. *Folia Parasitologica*, 33(4): 371–379.
- Nowak-Chmura M. 2013. Fauna kleszczy (Ixodida) Europy Środkowej. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Siuda K. 1993. Kleszcze Polski (Acari: Ixodida). Część II. Systematyka i rozmieszczenie. Warszawa: Polskie Towarzystwo Parazytologiczne.
- Zając Z., Kulisz J., Bartosik K., Woźniak A., Dzierżak M., Khan A. 2021. Environmental determinants of the occurrence and activity of *Ixodes ricinus* ticks and the prevalence of tick-borne diseases in eastern Poland. *Scientific Reports*, 11(1): 1–9.

Mgr Klara Dorożyńska (II)

Academic supervisor #1: dr hab. inż. prof. UKEN Piotr Kulinowski (INT UKEN)

Academic supervisor #2: dr hab. prof. UKEN Grzegorz Formicki (IBiNoZ UKEN)

Ocena wpływu wielokrotnego ogrzewania na proszki wykorzystywane w farmaceutycznym druku 3D

Selektywne spiekanie laserowe (SLS) stanowi innowacyjną metodę wytwarzania tabletek farmaceutycznych, umożliwiającą precyzyjne formowanie złożonych struktur przy zachowaniu wysokiej jakości i powtarzalności. Kluczowym czynnikiem determinującym powodzenie tego procesu są właściwości reologiczne proszków stosowanych jako materiały wsadowe. W niniejszej pracy skoncentrowano się na ocenie funkcjonalności i możliwości powtórnego użycia proszków wykorzystywanych w farmaceutycznym druku 3D, obejmując zarówno proszki poliamidowe (PA11 i PA12), jak i proszki zawierające substancję leczniczą (metronidazol). Celem badania było porównanie wpływu temperatury procesu, liczby cykli obróbki termicznej (reusing) oraz różnic wynikających z producenta materiału (w przypadku PA12) na właściwości reologiczne proszków. Analiza została przeprowadzona przy użyciu urządzenia GranuDrum (Awans, Belgia), które pozwala na precyzyjny pomiar parametrów opisujących przepływ proszków, takich jak: kąt

pierwszej lawiny (określający płynność proszku), wskaźnik kohezji (określający tendencję proszku do aglomeracji) oraz histereza przepływu (opisująca różnice w zachowaniu proszku podczas zsypywania i mieszania). W badaniu zastosowano próbki proszków o objętości 150 ml, które umieszczano w bębnie urządzenia pomiarowego. Pomiary wykonano w temperaturze pokojowej (22°C), a następnie po podgrzaniu do 70°C, 100°C oraz 130°C. Procedurę powtórzono pięciokrotnie, uwzględniając pełne schłodzenie proszku pomiędzy cyklami w celu odwzorowania warunków ponownego użycia proszku w warunkach przemysłowych. Analiza wyników wykazała, że wielokrotne podgrzewanie prowadzi do wzrostu kąta zsyłu w temperaturze pokojowej, co świadczy o pogorszeniu właściwości przepływowych proszku i może być związane z procesami aglomeracji lub wzrostem kohezji cząstek. To zjawisko jest istotne z punktu widzenia praktycznego wykorzystania proszków w produkcji addytywnej, ponieważ może prowadzić do nieprawidłowego dozowania lub niestabilności procesu. W zakresie wyższych temperatur (70–130°C) zaobserwowano jednak spadek kąta zsyłu oraz zmianę kohezji. Potwierdza to to, że odpowiedni dobór temperatury procesu może istotnie wpływać na właściwości przepływowe proszków, zmieniając tym samym ich podatność na ponowne użycie. Wyniki analizy wykazały również wyraźne różnice pomiędzy proszkami poliamidowymi pochodzącymi od różnych producentów. Różnice te mogą być wynikiem odmiennych parametrów syntezy, rozkładu wielkości cząstek, morfologii oraz dodatków stosowanych przez producentów. Oznacza to, że przy wdrażaniu technologii SLS w przemyśle farmaceutycznym należy każdorazowo uwzględniać specyfikę materiału oraz dostosowywać parametry procesu do konkretnego proszku w celu zapewnienia wysokiej jakości wydruków. Analizie poddano także sproszkowaną substancję leczniczą (metronidazol). Stwierdzono, że proszek ten wykazuje odmienne właściwości przepływowe w porównaniu do proszków poliamidowych, co należy uwzględnić przy projektowaniu formulacji i parametryzacji procesu druku 3D. Odpowiednie dostosowanie parametrów druku może znacząco wpłynąć na jednorodność osadzenia substancji leczniczej w strukturze tabletki oraz na końcową jakość produktu farmaceutycznego. Podsumowując, właściwości reologiczne proszków wykorzystywanych w farmaceutycznym druku 3D ulegają istotnym zmianom w wyniku wielokrotnego ogrzewania, co wpływa na ich przydatność w kolejnych cyklach produkcyjnych. Kluczowe jest monitorowanie parametrów procesu oraz jakości proszków, aby zapewnić powtarzalność i wysoką jakość wydrukowanych tabletek. Wyniki uzyskane w ramach niniejszego badania mogą stanowić podstawę do dalszych prac związanych z optymalizacją technologii SLS w produkcji leków, a także wskazują na potrzebę indywidualnego podejścia do analizy właściwości proszków w zależności od ich pochodzenia i składu.

Słowa kluczowe: wytwarzanie przyrostowe, druk 3D, selektywne spiekanie laserowe (SLS), charakterystyka proszków

Assessment of the Impact of Multiple Heating Cycles on Powders Used in Pharmaceutical 3D Printing

Selective Laser Sintering (SLS) is an innovative method for manufacturing pharmaceutical tablets, enabling precise shaping of complex structures while maintaining high quality and reproducibility. A key factor determining the success of this process is the rheological property of the powder used as feedstock material. This study focuses on evaluating the functionality and

reusability of powders used in pharmaceutical 3D printing, including both polyamide powders (PA11 and PA12) and powdered active pharmaceutical ingredient (metronidazole). The aim of the study was to compare the effects of the temperature of the process, the number of thermal treatment cycles (reuse), and the differences stemming from the powder manufacturer (in the case of PA12) on the rheological properties of the powders. The analysis was carried out using the GranuDrum device (Awans, Belgium), which allows precise measurement of parameters describing powder flow, such as: first avalanche angle (indicating powder flowability), cohesion index (indicating the tendency of the powder to agglomerate), and hysteresis (describing differences in powder behavior during pouring and mixing). Powder samples of 150 ml volume were placed in the drum of the measuring device. Measurements were taken at room temperature (22°C), and then after heating to 70°C, 100°C, and 130°C. The procedure was repeated five times, with full cooling of the powder between cycles to replicate industrial powder reuse conditions. The results showed that multiple heating cycles led to an increase in the avalanche angle at room temperature, indicating a deterioration in powder flow properties, which may be related to agglomeration processes or increased particle cohesion. This phenomenon is significant from a practical standpoint, as it may cause dosing errors or process instability in additive manufacturing. However, at higher temperatures (70–130°C), a decrease in avalanche angle and change in cohesion value were observed. This confirms that selecting the appropriate process temperature can significantly influence powder flow properties, thereby affecting their suitability for reuse. The analysis also revealed noticeable differences between polyamide powders from different manufacturers. These may result from variations in synthesis parameters, particle size distribution, morphology, and additives used by the manufacturers. This implies that when implementing SLS technology in the pharmaceutical industry, considering the specific characteristics of the powder and adjust process parameters accordingly to ensure high-quality prints is necessary. The study also examined the powdered active pharmaceutical ingredient (metronidazole). It was found that this powder exhibits different flow properties compared to polyamide powders, which should be taken into account when designing formulations and parameterizing the 3D printing process. Proper adjustment of printing parameters can significantly affect the uniform deposition of the active substance within the tablet structure and the final quality of the pharmaceutical product. In conclusion, the rheological properties of powders used in pharmaceutical 3D printing undergo significant changes due to repeated heating, which affects their suitability for subsequent production cycles. It is essential to monitor process parameters and powder quality to ensure repeatability and high quality of printed tablets. The results obtained in this study may serve as a basis for further work on optimizing SLS technology in drug manufacturing and highlight the need for an individual approach to powder property analysis depending on their origin and composition.

Key words: additive manufacturing, 3D printing, selective laser sintering (SLS), powder characteristics, operational safety, matrix dosage forms

Bibliography:

Alijagic A., Engwall M., Särndahl E., Karlsson H., Hedbrant A., Andersson L. et al (2022) "Particle Safety Assessment in Additive Manufacturing: From Exposure Risks to Advanced Toxicology Testing." *Frontiers in Toxicology* 4:836447. doi: 10.3389/ftox.2022.836447.

- Araújo M. R. P., Sa-Barreto L. L., Gratieri T., Gelfuso G. M. & Cunha-Filho M. (2019) "The Digital Pharmacies Era: How 3D Printing Technology Using Fused Deposition Modeling Can Become a Reality" *Pharmaceutics* 11, 128; doi:10.3390/pharmaceutics11030128.
- Bai C.G., Dallasega P., Orzes G. & Sarkis J. (2020) "Industry 4.0 technologies assessment: A sustainability perspective." *International Journal of Production Economics*, 229, 15, doi:10.1016/j.ijpe.2020.107776.
- Barakh Ali S.F., Mohamed E.M., Ozkan T., Kuttolamadom M.A., Khan M.A., Asadi A. & Rahman Z. (2019) "Understanding the effects of formulation and process variables on the printlets quality manufactured by selective laser sintering 3D printing" *International Journal of Pharmaceutics*, 30, 570:118651, doi: 10.1016/j.ijpharm.2019.118651.
- Damanhuri A.A.M., Hariri A., Ab Ghani S., Mustafa M.S.S., Herawan S.G. & Paiman N.A. (2021) "The Effects of Virgin and Recycled PA12 Powders in SLS Processes on Occupational Exposures" *International Journal of Environmental Science and Development* Vol. 12, No. 11, 339-345.
- Mancilla-De-la-Cruz J., Rodriguez-Salvador M., An J. & Chua C.K. (2022) "Three-Dimensional Printing Technologies for Drug Delivery Applications: Processes, Materials, and Effects." *International Journal of Bioprinting*, 8(4):622. doi: 10.18063/ijb.v8i4.622.
- Thakkar R., Jara M. O., Swinnea S., Pillai A. R., & Maniruzzaman M. (2021) "Impact of Laser Speed and Drug Particle Size on Selective Laser Sintering 3D Printing of Amorphous Solid Dispersions" *Pharmaceutics*, 13(8), 1149, <https://doi.org/10.3390/pharmaceutics13081149>.
- Van den Eynde M., Verbelen L. & Van Puyvelde P. (2015) "Assessing polymer powder flow for the application of laser sintering." *Powder Technology*, 286, 151-155, doi:10.1016/j.powtec.2015.08.004.

Mgr Konrad Jabłoński (II)

Brak abstraktu / No abstract available

Mgr Danuta Kadłub (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Andrzej Górzyński (IBNZ UKEN)

Znaczenie środowiska zurbanizowanego Krakowa dla tempa rozkładu i sukcesji owadów na zwłokach świni domowej (*Sus scrofa domesticus* L.)

W obliczu gwałtownej urbanizacji, powodującej przekształcanie środowisk naturalnych, szczególnie ważne staje się pytanie o zdolność miast do utrzymania zróżnicowanych grup organizmów. Ekosystemy miejskie, na pierwszy rzut oka zdają się być biologiczną pustynią, jednak odpowiednie zachowanie terenów zielonych wskazuje na to, że mogą one pełnić doskonałe siedlisko do życia wielu grup zwierząt, a w tym tych, pełniących istotne funkcje ekologiczne (Neo et al. 2024). Szczególną rolę w tej kategorii pełnią owady nekrofilne, które zasiedlają zwłoki kręgowców, przekształcając je zarówno fizycznie, jak i chemicznie. Martwe ciało staje się tymczasowym mikrosiedliskiem, wykorzystywanym przez różne grupy stawonogów, głównie muchówki (Diptera) i chrząszcze (Coleoptera), w ściśle określonej kolejności (Matuszewski 2010). W warunkach naturalnych sukcesja ta przebiega w sposób względnie przewidywalny, jednak w miastach na ten proces nakładają się dodatkowe zaburzenia. Ograniczona możliwość migracji między terenami zielonymi, wynikająca z fragmentacji siedlisk, zanieczyszczenie światłem i

powietrzem, efekt miejskich wysp ciepła (MWC), to tylko wybrane czynniki, które w mieście dodatkowo kształtują skład gatunkowy entomofauny (Angold et al.2006; Fattorini 2016; González-Tokman et al.2017; Firebaugh, Haynes 2019; Adams et al.2020; Owens et al.2020; Foster et al.2021). Celem prezentowanych badań jest analiza wpływu środowiska miejskiego na różnorodność i sukcesję owadów nekrofagicznych w mieście, co umożliwia prowadzone badania terenowe w dwóch lokalizacjach w Krakowie. Do badań wykorzystane zostają każdorazowo zwłoki sześciu świń domowych (*Sus scrofa domestica* L.), ze względu na ich zbliżoną anatomię i fizjologię do zwłok ludzkich. Eksperymenty przeprowadzone zostały dotąd w dwóch sezonach: letnim i jesiennym. Zebrano w sumie 10455 osobników chrząszczy, należących do 14 rodzin i reprezentujących 132 gatunki. Dominującymi grupami były kusakowate (Staphylinidae) oraz omarlicowate (Silphidae), stanowiące trzon entomofauny niezależnie od sezonu. W okresie letnim odnotowano także znaczący udział przedstawicieli rodziny gnilikowatych (Histeridae), natomiast jesienią wykazano zwiększoną liczebność chrząszczy z rodziny poświętnikowatych (Scarabaeoidea). Już na podstawie tych wstępnych danych można zauważyć, że społeczności chrząszczy nekrofilnych w środowisku miejskim charakteryzują się zaskakującym bogactwem gatunkowym. Szczególnie interesujące jest pojawianie się gatunków typowych zarówno dla środowisk synantropijnych, jak i takich, które zazwyczaj związane są z bardziej naturalnymi warunkami siedliskowymi – co może świadczyć o istnieniu w miastach swoistych mozaik mikrośrodków, umożliwiających funkcjonowanie różnych grup ekologicznych.

Słowa kluczowe: entomologia sądowa, ekologia miejska, rozkład, nekrofagi, bioróżnorodność

The significance of Krakow's urban environment for the decomposition rate and succession of insects on domestic pig carcasses (*Sus scrofa domesticus* L.)

In the face of rapid urbanisation, resulting in the transformation of natural environments, the question of cities' ability to support diverse groups of organisms becomes particularly important. Urban ecosystems may initially appear to be biological deserts; however, properly maintained green areas suggest that cities can provide suitable habitats for many animal groups, including those that perform vital ecological functions (Neo et al. 2024). A prominent example of such organisms is necrophilous insects, which colonize vertebrate carcasses and contribute to their physical and chemical decomposition. Dead bodies become temporary microsites inhabited by various arthropod groups, primarily flies (Diptera) and beetles (Coleoptera), following a relatively well-defined successional sequence (Matuszewski 2010). While this succession proceeds predictably under natural conditions, in urban environments, it may be disrupted by additional stressors. Limited dispersal ability due to habitat fragmentation, as well as light and air pollution and the urban heat island effect (UHI), are just a few of the factors that shape the species composition of entomofauna in cities (Angold et al. 2006; Fattorini 2016; González-Tokman et al.2017; Firebaugh, Haynes 2019; Adams et al.2020; Owens et al.2020; Foster et al.2021). The present study aims to analyze how the urban environment influences the diversity and succession patterns of necrophagous insects in the city of Kraków. The research was conducted in two locations within the urban area, using carcasses of six domestic pigs (*Sus scrofa domestica* L.) in each experiment, as they are commonly used proxies for human remains due to their anatomical and physiological similarities. To date, field experiments have been conducted in two seasons: summer and autumn. In total, 10 455 beetle specimens were collected, representing 14

families and 132 species. The dominant groups across both seasons were rove beetles (Staphylinidae) and carrion beetles (Silphidae), which formed the core of the necrophagous community. During the summer experiment, a notable abundance of clown beetles (Histeridae) was recorded, while in the autumn, the assemblage showed an increased presence of scarab beetles (Scarabaeoidea). Even based on this preliminary dataset, necrophilous beetle communities in urban settings exhibit a surprisingly high species richness. Particularly interesting is the co-occurrence of species typically associated with synanthropic environments alongside those usually found in more natural habitats. This suggests that cities may harbour unique mosaics of microhabitats, enabling the coexistence of diverse ecological groups.

Key words: forensic entomology, urban ecology, decomposition, necrophages, biodiversity

Bibliography:

- Adams B.J., Li E., Bahlai C.A., Meineke E.K., McGlynn T.P., Brown B.V. 2020. Local-and landscape-scale variables shape insect diversity in an urban biodiversity hot spot. *Ecological Applications*, 30 (4), e02089. <https://doi.org/10.1002/eap.2089>
- Angold P.G., Sadler J.P., Hill M.O., Pullin A., Rushton S., Austin K., Small E., Wood B., Wadsworth R., Sanderson R., Thompson, K. 2006. Biodiversity in urban habitat patches. *Science of The Total Environment*, 360 (1-3): 196-204. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2005.08.035>
- Fattorini S. 2016. Insects and the city: what island biogeography tells us about insect conservation in urban areas. *Web Ecology*, 16 (1): 41-45. <https://doi.org/10.5194/we-16-41-2016>
- Firebaugh A., Haynes K.J. 2019. Light pollution may create demographic traps for nocturnal insects. *Basic and Applied Ecology*, 34: 118-125. <https://doi.org/10.1016/j.baae.2018.07.005>
- Foster J.J., Tocco C., Smolka J., Khaldy L., Baird E., Byrne M.J., Nilsson D.E., Dacke M. 2021. Light pollution forces a change in dung beetle orientation behavior. *Current Biology*, 31 (17): 3935-3942. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2021.06.038>
- González-Tokman D., Martínez I., Villalobos-Ávalos Y., Munguía-Steyer R., del Rosario Ortiz-Zayas M., Cruz-Rosales M., Lumaret J.P. 2017. Ivermectin alters reproductive success, body condition and sexual trait expression in dung beetles. *Chemosphere*, 178: 129-135. <https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2017.03.013>
- Matuszewski S. 2010. Katalog owadów przydatnych do ustalania czasu śmierci w lasach Polski. Część 1: Wprowadzenie. *Problemy Kryminalistyki*, 267.
- Neo L., Chong K.Y., Lindsay S., Middleton D.J., Tan P.Y., Er K.B.H. 2024. A botanical oasis rather than a biological desert: Rediscoveries, new species and new records in a tropical city. *Plants, People, Planet*, 6: 697–709. <https://doi.org/10.1002/ppp3.10482>
- Owens A.C.S., Cochard P., Durrant J., Farnworth B., Perkin E.K., Seymoure B. 2020. Light pollution is a driver of insect declines. *Biological Conservation*, 241, 108259. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.108259>

Mgr Zuzanna Mucha (II)

Academic supervisor: dr hab. Prof. UKEN Grzegorz Formicki (IBNoZ UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Jacek Kiezuń (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)

Czasowo-przestrzenna ekspresja ER β i GPER w żołądku gruczołowym i mięśniowym zarodków i piskląt kury domowej

Receptory estrogenowe, takie jak receptor estrogenowy beta (ER β) oraz receptor estrogenowy sprzężony z białkiem G (GPER), odgrywają ważną rolę w regulacji licznych procesów biologicznych, nie ograniczając się jedynie do układu rozrodczego. Coraz więcej dowodów wskazuje, że pełnią również istotne funkcje w innych układach, w tym w przewodzie pokarmowym. Estrogeny oddziałują zarówno poprzez klasyczne mechanizmy genomowe, jak i szybkie szlaki niegenomowe, modulując procesy fizjologiczne. W ostatnich latach rośnie zainteresowanie ich rolą poza układem rozrodczym. Pomimo tego, wiedza na temat obecności i roli receptorów estrogenowych w przewodzie pokarmowym ptaków, zwłaszcza w okresie zarodkowym i okołowylęgowym, pozostaje ograniczona. Celem niniejszego badania była szczegółowa analiza ekspresji receptorów estrogenowych ER β oraz GPER w żołądku kury domowej (*Gallus gallus domesticus*). Badanie koncentrowało się na dwóch anatomicznie i funkcjonalnie odrębnych częściach tego narządu — żołądku gruczołowym (proventriculus) oraz żołądku mięśniowym (ventriculus). Ekspresję receptorów oceniano na wybranych etapach rozwoju embrionalnego, tj. w 10, 14 oraz 18 dobie inkubacji, a także w pierwszym dniu po wylęgu. W badaniu uwzględniono także potencjalne różnice w poziomie ekspresji receptorów pomiędzy samcami i samicami, co pozwoliło na ocenę ewentualnego wpływu płci na wzorec ich występowania. Takie podejście umożliwiło określenie zarówno przestrzennego, jak i czasowego charakteru ekspresji ER β i GPER w rozwoju żołądka kury domowej. Materiał badawczy obejmował tkanki żołądka pobrane od osobników obu płci, a do analizy zastosowano technikę immunohistochemiczną umożliwiającą lokalizację receptorów na poziomie komórkowym. Ekspresję ER β i GPER stwierdzono we wszystkich badanych tkankach, niezależnie od etapu rozwoju i płci, przy czym jej intensywność wykazywała pewną zmienność. Obecność receptorów estrogenowych odnotowano zarówno w komórkach nabłonkowych, jak i w komórkach mięśniowych, które pełnią kluczową rolę w motoryce tego narządu. Wyniki te sugerują, że ER β oraz GPER mogą mieć istotny wpływ na procesy różnicowania, wzrostu oraz dojrzewania tych struktur, wpływając już na wczesnych etapach rozwoju embrionalnego na morfologię i funkcjonalność żołądka. Uzyskane wyniki stanowią podstawę do dalszych badań nad hormonalną regulacją rozwoju układu pokarmowego u ptaków, a także nad mechanizmami molekularnymi leżącymi u podstaw działania estrogenów w narządach niespecyficznych płciowo.

Słowa kluczowe: sygnalizacja estrogenowa, zarodek ptaka, rozwój żołądka, immunohistochemia

Spatiotemporal Expression of ER β and GPER in the Glandular and Muscular Stomach of Embryos and Hatchlings of the Domestic Chicken

Estrogen receptors, such as estrogen receptor beta (ER β) and the G protein-coupled estrogen receptor (GPER), play an important role in regulating numerous biological processes, extending beyond the reproductive system. Increasing evidence suggests that they also perform significant

functions in other organ systems, including the gastrointestinal tract. Estrogens exert their effects through both classical genomic mechanisms and rapid non-genomic signaling pathways, modulating various physiological processes. In recent years, there has been growing interest in their extragonadal roles. Nevertheless, knowledge regarding the presence and function of estrogen receptors in the avian digestive tract, particularly during embryonic and perinatal development, remains limited. The aim of this study was to conduct a detailed analysis of the expression of ER β and GPER in the stomach of the domestic chicken (*Gallus gallus domesticus*). The investigation focused on two anatomically and functionally distinct regions of the organ, the glandular stomach (proventriculus) and the muscular stomach (ventriculus). Receptor expression was evaluated at selected stages of embryonic development, specifically on days 10, 14, and 18 of incubation, as well as on the first day post-hatching. The study also considered potential sex-related differences in receptor expression levels, allowing for the assessment of the possible influence of sex on their expression patterns. This approach enabled the characterization of both the spatial and temporal expression of ER β and GPER during chicken stomach development. Tissue samples from both male and female individuals were collected, and immunohistochemical analysis was employed to localize the receptors at the cellular level. Expression of ER β and GPER was observed in all examined tissues, regardless of developmental stage or sex, although the intensity of expression showed some variability. Estrogen receptors were detected in both epithelial cells and muscle cells, the latter being crucial for the motor function of the stomach. These findings suggest that ER β and GPER may play an important role in the processes of differentiation, growth, and maturation of these structures, influencing the morphology and functionality of the stomach as early as during embryonic development. The results provide a foundation for further studies on the hormonal regulation of gastrointestinal tract development in birds, as well as on the molecular mechanisms underlying estrogen action in non-reproductive organs.

Key words: estrogen signalling, avian embryo, gastric development, immunohistochemistry

Bibliography:

- Andrews J.E., Smith C.A., Sinclair A.H. 1997. Sites of Estrogen Receptor and Aromatase Expression in the Chicken Embryo. *General and Comparative Endocrinology*, 108(2): 182-190.
- Campbell-Thompson M., Reyher K.K., Wilkinson L.B. 2001. Immunolocalization of estrogen receptor alpha and beta in gastric epithelium and enteric neurons. *Journal of Endocrinology*, 171(1):65-73.
- Li Y., Xu J., Jiang F., Jiang Z., Liu C., Li L., Luo Y., Lu R., Mu Y., Liu Y., Xue B. 2016. G protein-coupled estrogen receptor is involved in modulating colonic motor function via nitric oxide release in C57BL/6 female mice. *Neurogastroenterology and Motility*, 28(3): 432-442.
- Liu J.Y.H., Lin G., Fang M., Rudd J.A. 2019. Localization of estrogen receptor ER α , ER β and GPR30 on myenteric neurons of the gastrointestinal tract and their role in motility. *General and Comparative Endocrinology*, 1(272): 63-75.
- Luo J., Liu D. 2020. Does GPER Really Function as a G Protein-Coupled Estrogen Receptor in vivo? *Frontiers in Endocrinology*, 31(11):148.
- Smith C.A., Andrews J.E., Sinclair A.H. 1997. Gonadal sex differentiation in chicken embryos: Expression of estrogen receptor and aromatase genes. *The Journal of Steroid Biochemistry and Molecular Biology*, 60(5-6): 295-302.

Ekspozycja na rtęć i ołów wybranych gatunków ptaków wodnych – implikacje fizjologiczne i ekologiczne

Metale, takie jak rtęć (Hg) i ołów (Pb), są jednymi z najczęściej badanych pierwiastków pod kątem narażenia ptaków wodnych. W środowisku wodnym rtęć nieorganiczna ulega przekształceniu do metylortęci – formy organicznej łatwo przyswajalnej przez organizmy, której wzrost obserwowany jest wzdłuż łańcucha troficznego (biomagnifikacja) (Saidon i in. 2020). Forma ta jest szczególnie niebezpieczna dla zwierząt znajdujących się na wyższych poziomach troficznych i drapieżników związanych z ekosystemami wodnymi (m.in. drapieżnych ptaków rybożernych) (Ackermann i in. 2020). Z kolei, głównym źródłem ołowiu są często śruty ołowiane jako skutki uboczne gospodarki łowieckiej i wędkarskiej. Elementy te, pozostają w środowisku nawet kilkaset lat powodując potencjalne skażenie środowiska, a tym samym żyjących tam organizmów (Kanstrup, Balsby 2019). W literaturze powszechnie uważa się, że Hg i Pb mogą indukować stres fizjologiczny, między innymi poprzez zakłócanie procesu tworzenia enzymów (np. dehydrogenazy kwasu delta-aminolewulinowego – enzymu szlaku biosyntezy hemu) i białek potrzebnych do produkcji hemoglobiny (Binkowski, Sawicka-Kapusta, 2015, Berggren 2018), zmniejszoną masę ciała, obniżony poziom hematokrytu (Meissner i in. 2020) czy zwiększanie produkcji reaktywnych form tlenu (RFT) (Koivula, Eeva 2010). Wyniki wielu badań wskazują, że nawet niewielkie stężenia Hg i Pb mogą być szkodliwe, a minimalne podniesienie ich ekspozycji w ekosystemie może znacząco wpłynąć na populację występujących tam organizmów. Celem badań jest ocena bioakumulacji Hg i Pb u gatunków wolnożyjących ptaków wodnych (mewy białogłowej (*Larus cachinnans*) oraz rybitwy białowąsej (*Chlidonias hybrida*)) oraz ocena ich wpływu na szeroko rozumianą kondycję tych zwierząt. Badania są prowadzone we wsparciu z profesjonalnych ornitologów, głównie na terenach wodnych południowej Polski. Pobrany materiał badawczy, w postaci krwi i piór, jest transportowany do laboratorium, gdzie następnie jest analizowany pod kątem zawartości badanych metali. Wstępne wyniki badań wskazują na zróżnicowaną dystrybucję Hg w odniesieniu do wieku ptaków (młode i dorosłe osobniki), jak również badanego materiału (krew i pióra). Końcowe wyniki pozwolą określić potencjalne zagrożenia związane z obecnością zanieczyszczeń oraz wskazać możliwe źródła emisji tych pierwiastków. Dodatkowo, umożliwią one identyfikację wzorców bioakumulacji w ujęciu czasowym oraz przestrzennym.

Słowa kluczowe: metale, biomagnifikacja, bioakumulacja, ptaki

Exposure to mercury and lead of selected waterbird species – physiological and ecological implications

Metals, such as mercury (Hg) and lead (Pb), are among the most commonly studied elements in terms of waterbird exposure. In aquatic environments, inorganic mercury is transformed into methylmercury – an organic form that is easily absorbed by organisms, and whose increase is observed along the food chain (biomagnification) (Saidon et al. 2020). This form is particularly dangerous for animals at higher trophic levels and predators associated with aquatic ecosystems (including piscivorous birds of prey) (Ackermann et al. 2020). On the other hand, the main source

of lead is often lead pellets as a side effect of hunting and angling activities. These elements remain in the environment for even hundreds of years, causing potential environmental contamination, and thus affecting the organisms living there (Kanstrup, Balsby 2019). In the literature, it is widely accepted that Hg and Pb can induce physiological stress, among others by disrupting the process of enzyme formation (e.g., delta-aminolevulinic acid dehydratase – an enzyme of the heme biosynthesis pathway) and proteins needed for hemoglobin production (Binkowski, Sawicka-Kapusta, 2015, Berggren 2018), reduced body mass, decreased hematocrit level (Meissner et al. 2020) or increased production of reactive oxygen species (ROS) (Koivula, Eeva 2010). The results of many studies indicate that even low concentrations of Hg and Pb can be harmful, and minimal increases in their exposure in the ecosystem may significantly affect the population of organisms present there. The aim of the study is to assess the bioaccumulation of Hg and Pb in wild-living waterbird species (Caspian gull (*Larus cachinnans*) and Whiskered tern (*Chlidonias hybrida*)) and to assess their impact on the broadly understood condition of these animals. The research is conducted with the support of professional ornithologists mainly in aquatic areas of southern Poland. The collected research material, in the form of blood and feathers, is transported to the laboratory, where it is then analyzed for the content of the studied metals. Preliminary results indicate a varied distribution of Hg in relation to the age of the birds (young and adult), as well as the studied material (blood and feathers). The final results will allow determining potential threats related to the presence of contaminants and indicate possible emission sources of these elements. Additionally, they will allow the identification of bioaccumulation patterns in temporal and spatial terms.

Key words: metals, biomagnification, bioaccumulation, birds

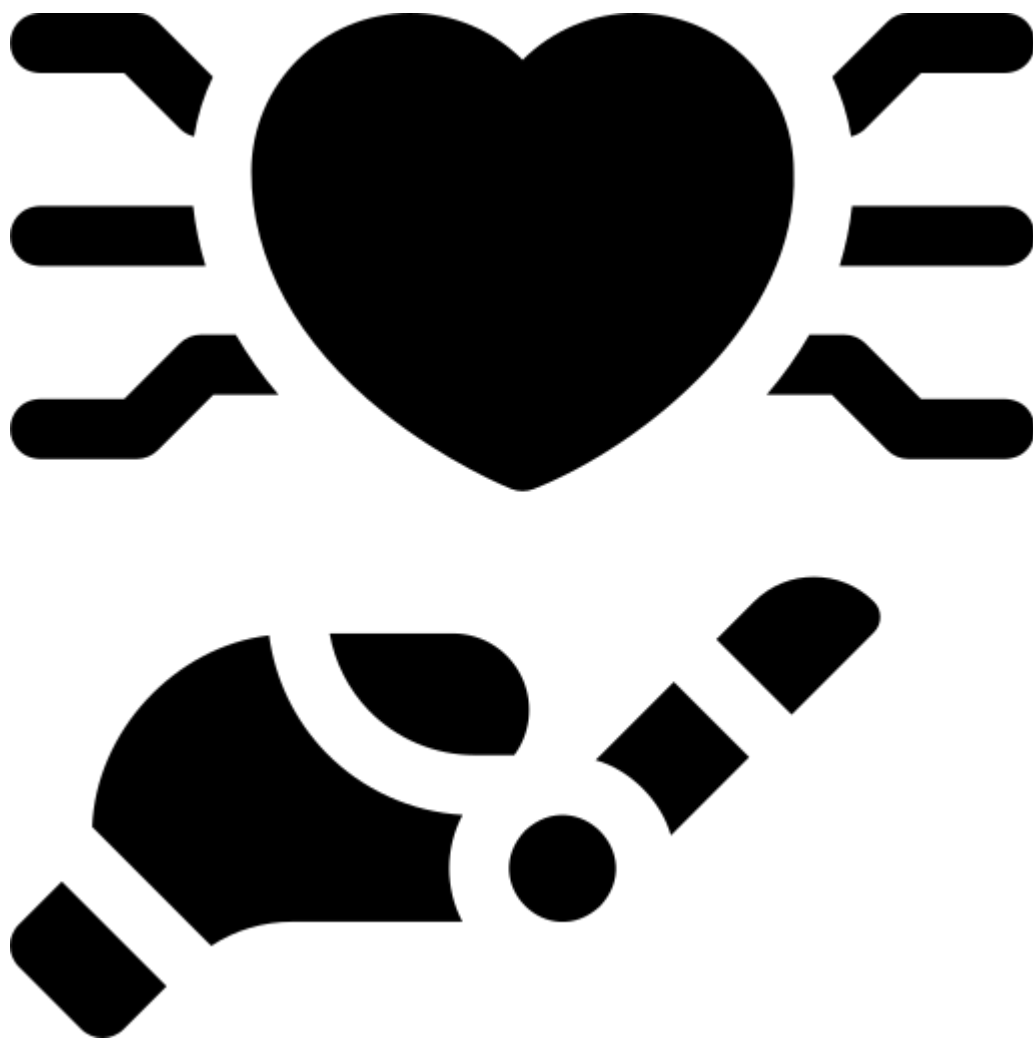
Bibliography:

- Ackerman, J. T., Eagles-Smith, C. A., Herzog, M. P., Hartman, C. A., Peterson, S. H., Evers, D. C., Jackson, A. K., Elliott, J. E., Vander Pol, S. S., & Bryan, C. E. (2016). Avian mercury exposure and toxicological risk across western North America: A synthesis. *Science of the Total Environment*, 568: 749–769.
- Berggren A. 2018. *Ficedula hypoleuca* hemoglobin levels in lead contaminated areas.
- Binkowski Ł.J., Sawicka-Kapusta K. 2015. Lead poisoning and its in vivo biomarkers in Mallard and Coot from two hunting activity areas in Poland. *Chemosphere*, 127: 101–108.
- Kanstrup N., Balsby T.J.S. 2019. Ingested shot in mallards (*Anas platyrhynchos*) after the regulation of lead shot for hunting in Denmark. *European Journal of Wildlife Research*, 65: 1-8.
- Koivula M.J., Eeva T. 2010. Metal-related oxidative stress in birds. *Environmental Pollution* 158: 2359-2370.
- Meissner W., Binkowski Ł.J., Barker J., Hahn A., Trzeciak M. 2020. Relationship between blood lead levels and physiological stress in mute swans (*Cygnus olor*) in municipal beaches of the southern Baltic. *Science of the Total Environment*, 710: 1-7.
- Saidon, N. B., Szabó, R., Budai, P., & Lehel, J. 2023. Trophic transfer and biomagnification potential of environmental contaminants (heavy metals) in aquatic ecosystems. *Environmental Research*, 232.

VI

Pedagogika

Pedagogy

Porównanie kompetencji kluczowych w edukacji wczesnoszkolnej: studium Chin i Polski na przykładzie klas 1–5: analiza przyczyn różnic

Proponowane badania dotyczy porównania kompetencji kluczowych w edukacji wczesnoszkolnej wśród dzieci polskich i chińskich w klasie 1-5. Będzie również analiza przyczyn tych różnic. W pracy będzie przedstawione nie tylko różnice w celach, metodach oraz systemach edukacyjnych Chin i Polski, ale także pogłębioną analizę kompetencji uczniów w początkowym etapie kształcenia. Za pomocą tego badania będzie wyraźnie pokazać jakie są obecne mocne i słabe strony systemów edukacyjnych obu krajów. Dzieci z Chin i Polski różnią się pod względem cech osobowościowych, co jest w dużej mierze wynikiem odmiennych uwarunkowań kulturowych i edukacyjnych. Tym samym wykazują zróżnicowane poziomy kompetencji w poszczególnych obszarach. Rozwój kompetencji kluczowych stanowi jeden z fundamentów edukacji wczesnoszkolnej, a ich kształtowanie ma istotne znaczenie dla przyszłych osiągnięć edukacyjnych i społecznych uczniów. W dotychczasowej literaturze przedmiotu znaleźć można wiele badań dotyczących rozwoju kompetencji uczniów, jednak większość z nich koncentruje się na porównaniach między Stanami Zjednoczonymi a Chinami lub krajami europejskimi i azjatyckimi w ujęciu ogólnym. Brakuje natomiast pogłębionych analiz porównawczych uwzględniających bezpośrednio Chiny i Polskę. Co więcej, istniejące badania często ograniczają się do analizy jednej wybranej kompetencji. Przykładowo, w pracy kompetencje społeczne uczniów a realizacja zadań rozwojowych w okresie późnego dzieciństwa – studium z pogranicza polsko-czeskiego (Ogrodzka-Mazur, 2019), przedmiotem analizy były jedynie kompetencje społeczne. Z kolei w artykule *English and Chinese Children's Performance on Numerical Tasks* (Dowker & Li, 2018) badano jedynie kompetencje matematyczne dzieci z Chin i Wielkiej Brytanii. W niniejszym projekcie badawczym podjęta zostanie próba kompleksowej analizy kilku kluczowych kompetencji: wiedzy ogólnej, kompetencji społeczno-komunikacyjnych, matematycznych, obywatelskich, fizycznych oraz egzaminacyjnych, co pozwoli uzupełnić istniejącą lukę w badaniach. Wybrana metoda badawcza obejmuje zarówno badanie ilościowe i jakościowe. Obserwacje zajęć w polskich i chińskich szkołach, wywiad z nauczycielami i uczniami, ankieta dla nauczycieli i uczniów, teksty standaryzowane w celu badania kompetencji uczniów, oraz analiza wytworów uczniowskich. Przewidywana próba badawcza 3-5 szkół, około 5 klas z różnej szkoły, zarówno szkoły prywatne, publiczne, szkoły znajdują się we wsiach czy miastach. Celem badania jest dokonanie porównania kompetencji uczniów chińskich i polskich w klasach 1–5, w celu zidentyfikowania podobieństw i różnic w zakresie wybranych dziedzin rozwoju. Porównawcza analiza celów kształcenia, metod nauczania, programów nauczania oraz struktur systemów edukacyjnych w Chinach i w Polsce jako możliwych czynników wpływających na rozwój kompetencji uczniów. Analiza innych uwarunkowań różnic i podobieństw w poziomie kompetencji uczniów w obu krajach. (Czynniki kulturowe, społeczne i ekonomiczne). Sformułowanie zaleceń dla przyszłego rozwoju i reform systemów edukacyjnych w obu krajach, na podstawie wyników badań empirycznych. Proponowany temat badawczy może umożliwić profesjonalistom zajmującym się edukacją w obu krajach lepsze zrozumienie zalet i wad poszczególnych systemów, co w efekcie może przyczynić się do poprawy i rozwoju edukacji podstawowej.

Słowa kluczowe: kompetencje kluczowe dzieci, edukacja wczesnoszkolna, cele edukacji, metody edukacji, system edukacji

A Comparison of Key Competences in Early Primary Education: A Study of China and Poland Based on Grades 1–5 – An Analysis of the Causes of Differences

The proposed research concerns a comparative study of key competences among Polish and Chinese pupils in early primary education (grades 1–5). The study also includes an analysis of the underlying causes of these differences. The research will not only present the differences in educational goals, methods, and systems between China and Poland, but will also provide an in-depth analysis of students' competences at the early stage of education. The study aims to clearly demonstrate the strengths and weaknesses of the education systems in both countries. Children from China and Poland differ in terms of personality traits, which is largely the result of distinct cultural and educational backgrounds. Consequently, they exhibit varying levels of competence in different areas. The development of key competences constitutes one of the foundational goals of early primary education, and shaping these competences is of great significance for students' future academic and social success. While existing literature offers numerous studies on the development of student competences, most of them focus on comparisons between the United States and China or provide a general overview of differences between Asian and European countries. However, there is a lack of in-depth comparative studies specifically examining China and Poland. Furthermore, many existing studies tend to analyze only one type of competence. For example, the study "Kompetencje społeczne uczniów a realizacja zadań rozwojowych w okresie późnego dzieciństwa – studium z pogranicza polsko-czeskiego" (Ogrodzka-Mazur, 2019) focused solely on students' social competences, while "English and Chinese Children's Performance on Numerical Tasks" (Dowker & Li, 2018) investigated only mathematical competences of children from China and the UK. This research project will attempt a comprehensive analysis of several key competences, including general knowledge, socio-communicative, mathematical, civic, physical, and examination-related competences. The goal is to address a gap in the existing body of comparative educational research. The chosen methodology will combine both quantitative and qualitative approaches, including classroom observations in Polish and Chinese schools, interviews with teachers and students, surveys, standardized tasks to assess student competences, and analysis of students' work. The anticipated research sample includes 3 to 5 schools, with approximately five classes from various types of institutions—public and private, located in both rural and urban areas. The main objectives of the study are: to compare the competences of Chinese and Polish students in grades 1–5 and identify similarities and differences in selected developmental domains; to analyze differences in educational goals, teaching methods, curricula, and education systems in China and Poland as potential factors influencing competence development; to examine additional contextual variables (cultural, social, and economic) contributing to the observed similarities and differences; to formulate recommendations for future educational development and reforms in both countries, based on the results of empirical research. The proposed research topic may offer education professionals in both China and Poland a better understanding of the strengths and weaknesses of their respective systems, which in turn could support the improvement and development of primary education.

Key words: key competences of children, early primary education, educational goals, teaching methods, education systems

Bibliography:

- Afek, J., & Gut A. (2017). O chińskim modelu wczesnej edukacji dziecięcej w kontekście międzykulturowych badań psychologicznych. *Roczniki Humanistyczne*, 65(9), 5-28. <https://doi.org/10.18290/rh.2017.65.9-1>
- Dennett, S. K., & DeDonno, M. A. (2021). A comparison between Chinese and American male and female college students' critical thinking dispositions. *International Journal of Chinese Education*, 10(3), 1–14.
- Dowker, A., & Li A.M. (2019). English and Chinese Children's Performance on Numerical Tasks. *Frontiers in Psychology*, 9(), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02731>
- Edukacja w Chinach Studium systemu edukacji i jego społeczno-kulturowych uwarunkowań, Anna Mańkowska, 2021
- Fang, S. (2022). A comparison between the problem-solving teaching method (PSTM) used in China and western countries in primary schools (Unpublished master's thesis). University of Glasgow.
- Łukaszcyk, Z. K., & Grebski, M. E. (2020). Comparative analysis of the educational systems in Poland and the United States. *Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization and Management Series*, 148, 383–396.
- Ogrodzka-Mazur, E. (2019). Kompetencje społeczne uczniów a realizacja zadań rozwojowych w okresie późnego dzieciństwa – studium z pogranicza polsko-czeskiego. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Polska szkoła i system edukacji: przemiany i perspektywy, Banach, Czesław (1931-2020); Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń : Adam Marszałek; cop. 1998
- Polska szkoła: szkoła i system edukacyjny w procesie przemian: zapis dekady transformacji, Pawlica, Beata (1969-) Redakcja.; Szczepański, Marek Stanisław (1956-2023) Redakcja.; Wagner, Iwona Redakcja.; Wydawnictwo Naukowe Śląsk; Zakład Socjologii (Wyższa Szkoła Pedagogiczna ; Częstochowa), Częstochowa ; Katowice : "Śląsk"; 2000
- Polski system edukacji po reformie 1999 roku: stan, perspektywy, zagrożenia. 1, Waśko, Piotr (1961-2023) Redakcja.; Wrońska, Marta (pedagog) Redakcja.; Zduniak, Andrzej (1958-) Redakcja.; Elipsa Dom Wydawniczy i Handlowy, Włodzimierz Ulicki
- Polski system edukacji po reformie 1999 roku: stan, perspektywy, zagrożenia 2, Andrzejak, Zygmunt Redakcja.; Kacprzak, Lech Redakcja.; Pająk, Kazimierz (1953-2020) Redakcja.; Elipsa Dom Wydawniczy i Handlowy, Włodzimierz Ulicki Poznań ; Warszawa : "Elipsa"; 2005
- Polski system edukacji po reformie 1999 roku: stan, perspektywy, zagrożenia. 3, Pęczkowski, Ryszard Redakcja.; Elipsa Dom Wydawniczy i Handlowy, Włodzimierz Ulicki, Poznań ; Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa; 2005
- System edukacji w Polsce: osiągnięcia, przemiany, dylematy, Bogaj, Andrzej (1942-); Kwiatkowski, Stefan Michał (1948-); Szymański, Mirosław Józef (1942-) Warszawa : Instytut Badań Edukacyjnych; 1997; [Wyd. 2]. Poznań ; Warszawa : "Elipsa"; 2005
- System edukacyjny w procesie przemian w latach 1989-1996: wyzwania, konteksty i prognozy socjo-pedagogiczne, Podobiński, Stanisław (1950-2003) Redakcja; zakład Socjologii (Wyższa Szkoła Pedagogiczna; Częstochowa) Częstochowa; Wydaw. WSP; 1997

Wang,Y. , Nokkala,T. ,& Moate , J.(2024).Comparing Finnish and Chinese national teacher education frameworks from the teacher competency perspective.European Journal of Teacher Education,(),1-20.<https://doi.org/10.1080/02619768.2024.2361108>

Mgr Justyna Janik (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Henryk Noga (INT UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Tomasz Nesterak (KPS ANS)

Kompetencje cyfrowe i społeczno-emocjonalne a zaangażowanie w cyberprzemoc w okresie adolescencji - strategie radzenia sobie z cyberprzemocą i psychospołeczne konsekwencje

Użytkownicy cyberprzestrzeni narażeni są na wiele niebezpieczeństw, a jednym z nich jest cyberprzemoc, która jest planowym, wielokrotnym i wrogim wykorzystaniem Internetu i pokrewnych technologii w celu wyrządzenia krzywdy jednostce (Waligóra-Huk, 2015). Z raportu EU Kids Online 2020 wynika, iż w Polsce wskaźnik wiktyimizacji cyberprzemocą wśród dzieci i młodzieży występuje na poziomie 40%, a sprawstwa na poziomie 38%. Jest to najwyższy wynik spośród 19 badanych krajów Unii Europejskiej (Smahel i inni, 2020). Z raportu Nastolatki 3.0 wynika, że co trzecia badana osoba była wyzywana, a blisko co czwarta ośmieszana i poniżana w przestrzeni cyfrowej Ponad dwie trzecie młodych internautów (68,4%) twierdzi, że w Internecie problemem jest mowa nienawiści (Lange i inni, 2023). Chociaż na zjawisko cyberprzemocy narażone są jednostki w różnych grupach wiekowych, to szczególną uwagę należy zwrócić na adolescentów, ponieważ w fazie dorastania jednostki podatne są na wszelkie zachowania ryzykowne (w tym cyberprzemoc). Wynika to między innymi z określonych cech osobowości, tj.: niedojrzałości emocjonalnej, drażliwości, skłonności do agresji, wysokiego poziomu wrogości, impulsywności, słabszych umiejętności w kontekście rozwiązywania dylematów życiowych (Baranowska, 2016). Funkcjonowanie w przestrzeni cyfrowej, a także ochrona przed sprawstwem oraz doświadczaniem cyberprzemocy, wymaga wielu kompetencji, szczególnie cyfrowych oraz społeczno – emocjonalnych, które ściśle są ze sobą połączone. Poziom tychże kompetencji można traktować jako czynnik ochronny przed sprawstwem i doświadczaniem cyberprzemocy. Izabela Zych wraz ze swoim zespołem przeprowadziła badanie wśród 2139 nastolatków, podczas których okazało się, iż sprawcy przemocy tradycyjnej i cyberbullyingu wykazali niższe wyniki w zakresie kompetencji społecznych i emocjonalnych niż ofiary, przy czym dziewczęta wykazywały wyższy ich poziom, a chłopcy niższy (Zych, Beltrán-Catalán, Ortega-Ruiz i Llorent, 2018). W kontekście cyberprzemocy warto zwrócić uwagę na następujące kompetencje społeczno-emocjonalne: empatia, samoświadomość, samokontrola i motywacja, samoświadomość społeczna i zachowania prospołeczne, podejmowanie decyzji (tamże). Cele rozprawy doktorskiej są następujące: 1) Ukazanie zależności między poziomem kompetencji cyfrowych i społeczno-emocjonalnych a zaangażowaniem w cyberprzemoc wśród adolescentów; 2) Ukazanie zależności między poziomem kompetencji cyfrowych i społeczno- emocjonalnym a strategiami radzenia sobie z cyberprzemocą przez ofiary; 3) Poznanie konsekwencji psychospołecznych cyberprzemocy oraz ich nasilenia z perspektywy sprawców i ofiar. Ponadto, założono, że: 1) Adolescenti, którzy posiadają wyższy poziom kompetencji cyfrowych i społeczno- emocjonalnych (np. samokontroli, samoświadomości, empatii) są mniej narażeni na bycie sprawcą i ofiarą

cyberprzemocy; 2) Ofiary cyberprzemocy, które wykazują wyższy poziom kompetencji cyfrowych i społeczno-emocjonalnych (np. w podejmowaniu decyzji, samoświadomości) stosują aktywne strategie radzenia sobie z cyberprzemocą (np. proszą o wsparcie ze strony swoich bliskich); 3) Ofiary cyberprzemocy wykazują większe nasilenie skutków cyberprzemocy niż sprawcy w obszarach: samotności, poczucia własnej wartości, zaburzeń w tworzeniu więzi społecznych oraz samoakceptacji i tożsamości. Badania empiryczne będą prowadzone w paradygmacie ilościowym, a wybraną metodą badawczą jest sondaż diagnostyczny. Wybraną techniką badawczą jest ankieta, a narzędziami badawczymi kwestionariusze ankiet. Do realizacji badań posłużą następujące narzędzia badawcze: do zbadania poziomu kompetencji społeczno-emocjonalnych i cyfrowych: Social and Emotional Competencies Questionnaire (Zych, Ortega-Ruiz, Muñoz-Morales i Llorent, 2018); Kwestionariusz Kompetencji Cyfrowych wśród Adolescentów (autorskie narzędzie badawcze); do zbadania skali cyberprzemocy: The European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (Twardowska-Staszek i Zych, 2019); do ukazania strategii radzenia sobie z cyberprzemocą: The Coping with Cyberbullying Questionnaire (Sticca i inni, 2015); do ukazania psychospołecznych skutków cyberprzemocy: Social Connectedness Scale-Revised (Lee, Draper i Lee, 2001); Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965); DeJong Gierved Loneliness Scale (Grygiel, Humenny, Rębisz, Świtaj i Sikorska, 2013); Self-Concept and Identity Measure (SCIM) (Kaufman, Puzia, Crowell, Prince, 2019). Próba badawcza dobrana jest w sposób celowy, a tworzyć ją będą uczniowie i uczennice klas 4-8 szkoły podstawowej (około 800 osób).

Słowa kluczowe: adolescencja, cyberprzemoc, kompetencje cyfrowe, kompetencje społeczno-emocjonalne

Digital and socio-emotional competencies and involvement in cyberbullying during adolescence – coping strategies and psychosocial consequences

Digital and socio-emotional competencies and involvement in cyberbullying during adolescence – coping strategies and psychosocial consequences sers of cyberspace are exposed to various dangers, one of which is cyberbullying, defined as the intentional, repeated, and hostile use of the Internet and related technologies to cause harm to an individual (Waligóra-Huk, 2015). According to the EU Kids Online 2020 report, the rate of cyberbullying victimization among children and adolescents in Poland is 40%, while the rate of perpetration is 38%, which is the highest among the 19 European Union countries surveyed (Smahel et al., 2020). The Teenagers 3.0 report indicates that one in three respondents reported being insulted, and nearly one in four reported being ridiculed and humiliated in the digital space. More than two-thirds of young Internet users (68.4%) claim that hate speech is a problem online (Lange et al., 2023). Although individuals of different age groups may be exposed to cyberbullying, particular attention should be given to adolescents, as during adolescence individuals are especially vulnerable to risky behaviors, including cyberbullying. This results from specific personality traits such as emotional immaturity, irritability, a tendency toward aggression, high levels of hostility, impulsivity, and weaker skills in solving life dilemmas (Baranowska, 2016). Functioning in the digital environment, as well as protection from becoming either a perpetrator or victim of cyberbullying, requires various competencies, particularly digital and socio-emotional ones, which are closely interconnected. The level of these competencies can be considered a protective factor against

involvement in cyberbullying, either as a victim or a perpetrator. A study conducted by Izabela Zych and her team on 2,139 adolescents showed that perpetrators of traditional bullying and cyberbullying demonstrated lower levels of social and emotional competencies compared to victims, with girls displaying higher levels of these competencies and boys lower levels (Zych, Beltrán-Catalán, Ortega-Ruiz & Llorent, 2018). In the context of cyberbullying, particular attention should be paid to the following socio-emotional competencies: empathy, self-awareness, self-control and motivation, social awareness and prosocial behaviors, and decision-making (ibid.). The objectives of this doctoral dissertation are as follows: (1) to show the relationship between the level of digital and socio-emotional competencies and adolescents' involvement in cyberbullying; (2) to show the relationship between the level of digital and socio-emotional competencies and the coping strategies used by cyberbullying victims; (3) to explore the psychosocial consequences of cyberbullying and their intensity from the perspective of both perpetrators and victims. Moreover, the following assumptions are made: (1) adolescents with a higher level of digital and socio-emotional competencies (e.g., self-control, self-awareness, empathy) are less likely to become perpetrators or victims of cyberbullying; (2) cyberbullying victims with higher levels of digital and socio-emotional competencies (e.g., decision-making, self-awareness) are more likely to apply active coping strategies (e.g., seeking support from close individuals); (3) cyberbullying victims experience more intense consequences of cyberbullying than perpetrators in areas such as loneliness, self-esteem, difficulties in forming social bonds, self-acceptance, and identity. Empirical research will be conducted within a quantitative paradigm, and the selected research method is the diagnostic survey. The chosen research technique is the questionnaire, and the research tools are survey questionnaires. The following research instruments will be used: to examine the level of socio-emotional and digital competencies: the Social and Emotional Competencies Questionnaire (Zych, Ortega-Ruiz, Muñoz-Morales & Llorent, 2018); the Digital Competencies Questionnaire for Adolescents (original tool); to examine the scale of cyberbullying: The European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (Twardowska-Staszek & Zych, 2019); to identify coping strategies: The Coping with Cyberbullying Questionnaire (Sticca et al., 2015); to explore the psychosocial consequences of cyberbullying: the Social Connectedness Scale-Revised (Lee, Draper & Lee, 2001); the Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965); the DeJong Gierveld Loneliness Scale (Grygiel, Humenny, Rębisz, Świtaj & Sikorska, 2013); and the Self-Concept and Identity Measure (SCIM) (Kaufman, Puzia, Crowell & Prince, 2019). The research sample will be selected purposively and will consist of students from grades 4 to 8 of primary school (approximately 800 individuals).

Key words: adolescence, cyberbullying, digital competencies, socio-emotional competencies

Bibliography:

- Baranowska, A. (2016). Zachowania ryzykowne modzieży. *Journal of Education, Health and Sport*, 6(6), pp. 517-530.
- Grygiel, P., Humenny, G., Rębisz, S., Świtaj, P. i Sikorska, J. (2013). Validating the Polish adaptation of the 11-item De Jong Gierveld Loneliness Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 29(2), pp. 129-139.

- Lange, R., Wrońska, A., Ładna, A., Kamiński, K., Błazej, M., Jankiewicz, A. i Roślaniec, K. (2023). *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*. Warszawa: NASK-Państwowy Instytut Badawczy.
- Lee, R., Draper, M. i Lee, S. (2001). Social Connectedness, Dysfunctional Interpersonal Behaviors, and Psychological Distress: Testing a Mediator Model. *Journal of Counseling Psychology*, 48(3), pp. 310-318.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton University Press.
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Olafsson, K., . . . Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*.
- Solecki, R. (2017). *Aktywność młodzieży w cyberprzestrzeni. Profilaktyka patologicznego używania Internetu*. Warszawa-Milanówek: Oficyna Wydawnicza Von Velke.
- Sticca, F., Machmutow, K., Stauber, A., Palladino, B., Nocentini, A., Menesini, E., . . . Guckin, C. (2015). The Coping with Cyberbullying Questionnaire: Development of a New Measure. *Societies*, 5(2), pp. 515-536.
- Twardowska-Staszek, E. i Zych, I. (2019). Bullying and Cyberbullying among Children and Adolescents: A Comparative Analysis of Research Projects Conducted in Poland and Spain. *Challenges for Prevention. Studia Paedagogica Ignatiana*, 22(3), pp. 115-136.
- Waligóra-Huk, A. (2015). *Cyberprzemoc wśród młodzieży ze szkół wiejskich*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Zych, I., Ortega-Ruiz, R., Muñoz-Morales, R. i Llorent, V. (2018). Dimensions and Psychometric Properties of the Social and Emotional Competencies Questionnaire (SEC-Q) in youth and adolescents. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 50(2), pp. 98-106.

Mgr Van Pham Tran (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Łukasz Albański (IP UKEN)

Znaczenie kompetencji cyfrowych w kształceniu nauczycieli geografii na uniwersytetach pedagogicznych w wietnamie: studium przypadku

Celem badania jest usystematyzowanie podstaw teoretycznych i praktycznych dotyczących opisu zjawiska transformacji cyfrowej w kształceniu nauczycieli geografii na uniwersytetach pedagogicznych w Wietnamie. Badanie analizuje obecny stan wykorzystania transformacji cyfrowej w tym procesie, identyfikuje mocne i słabe strony, wyzwania i możliwości oraz proponuje rozwiązania optymalizujące integrację technologii cyfrowych w celu podniesienia jakości kształcenia. Wzrost poziomu kompetencji cyfrowych w kształceniu nauczycieli geografii jest zatem niezbędnym krokiem w celu dostosowania do zmian w edukacji ogólnej i poprawy jakości nauczania. Proces ten napotyka na liczne trudności, takie jak niedostateczna infrastruktura techniczna, ograniczone zasoby finansowe, niska jakość kadr akademickich oraz brak spójnych polityk wspierających. Chociaż krajowe strategie edukacyjne promują transformację cyfrową, rzeczywista implementacja w większości szkół wyższych jest niespójna, a jej efekty nie zostały jeszcze dokładnie ocenione. Główna hipoteza badania zakłada, że kompetencje cyfrowe w kształceniu nauczycieli geografii mają znaczenie na jakość kształcenia i efektywność nauczania. Badanie odpowie na trzy główne pytania badawcze: (1) Jaki jest obecny stan transformacji cyfrowej w kształceniu nauczycieli geografii w wietnamskich uniwersytetach pedagogicznych? (2) Jakie czynniki wpływają na wdrażanie transformacji cyfrowej w kształceniu nauczycieli geografii? (3) W jaki sposób kompetencje cyfrowe mają znaczenie dla jakości

kształcenia i efektywność nauczania? b) Metody badawcze: Badanie wykorzystują strategię mieszaną, łącząc dane ilościowe i jakościowe, aby uzyskać pełny obraz znaczenia kompetencji cyfrowych na procesy kształcenia. Dane pierwotne zostaną zebrane za pomocą ankiet i wywiadów z nauczycielami, a dane wtórne będą pochodzić z analizy treści materiałów dostępnych na stronach internetowych instytucji edukacyjnych. c) Wkład rozprawy w rozwój dyscypliny. Proponowany projekt badawczy zakłada: - poszerzenie i uzupełnienie podstaw teoretycznych związanych z transformacją cyfrową i kompetencjami cyfrowymi w Wietnamie, - dyskusję nad różnymi kierunkami badań nad transformacją cyfrową w kształceniu nauczycieli z krytyczną refleksją, na ile proponowane rozwiązania teoretyczne odnoszą się do specyfiki realiów regionalnych i kulturowych państw rozwijających się. d) Znaczenie społeczne/gospodarcze. Badania mogą posłużyć do dyskusji nad wytycznymi dla kształcenia nauczycieli w Wietnamie oraz roli transformacji cyfrowej w edukacji wyższej krajów rozwijających się. e) Forma i struktura rozprawy. Struktura pracy składa się z następujących rozdziałów: Rozdział 1. Przegląd literatury przedmiotu; Rozdział 2. Metodologia badań: cel, problemy badawcze, hipotezy; Rozdział 3. Wyniki badań; Rozdział 4. Rekomendacje dla kształcenia nauczycieli geografii; f) Harmonogram i finansowanie. Zgodnie z przedstawionym indywidualnym planem badawczym zostaną zrealizowane następujące zadania: - przeprowadzenie badań terenowych w Wietnamie; - publikacja wyników badań w formie artykułów oraz wygłoszenie referatów na konferencjach, g) Dotychczasowy postęp: Obecnie w ramach projektu zostały wykonane (lub są w trakcie realizacji) następujące zadania: - opracowanie planu badawczego z wytycznymi dla przyszłych prac i działań badawczych, - przegląd literatury przedmiotu

Słowa kluczowe: transformacja cyfrowa, kompetencje cyfrowe, kształcenie nauczycieli geografii, uniwersytety pedagogiczne, Wietnam

The significance of digital competencies in geography teacher training at pedagogical universities in vietnam: a case study

Theses and assumptions: This study aims to systematize the theoretical and practical basis for digital transformation in training of Geography teachers at pedagogical universities in Vietnam. Research on the status of using digital transformation in the training of Geography teachers at pedagogical universities in Vietnam. Identify strengths, weaknesses, challenges, and opportunities, and propose solutions for optimizing the integration of digital technologies to improve the quality of training. The digital transformation process in geography teacher training in Vietnam faces difficulties and challenges from facilities and digital capacity of lecturers to accessibility and application of students. National policies have set goals to promote digital transformation in education, but the actual implementation in conventional colleges is still not synchronous, and the effectiveness has not been evaluated. In the field of geography teacher training, the urgent requirement is how to integrate digital technology into the educational training program, improve the digital capacity of teachers and students, and prepare for teaching in an environment that is increasingly dependent on technology. The main hypothesis is that the digital competencies of geography teacher training have a positive and significant effect on training quality and teaching effectiveness. To evaluate this hypothesis, this study will focus on three main questions: (1) What is the current status of the digital transformation of geography teacher training in pedagogical universities in Vietnam? (2) What factors influence the

implementation of digital transformation in Geography teacher training? (3) How do digital competencies impact training quality and teaching effectiveness? b) Research methods The study uses a mixed method to combine quantitative and qualitative data, providing a comprehensive view of the significance of digital competencies in teacher training. Primary data are collected through surveys and interviews, while secondary data were obtained from professional documents concerning teacher training colleges through websites. c) Contribution of the dissertation to the development of the discipline, possibly other disciplines The project proposal will contribute to the development of the discipline: - broadening and supplementing the theoretical background related to digital transformation and digital competences in Vietnam, - offering critical insights into research directions on digital transformation in teacher training, with a focus on their applications for regional and cultural specifics of middle income countries. d) Social, economic, or other significance - if identifiable The results of the research will be used for support government policy goals in Vietnam on teacher training and will promote a discussion about the role of digital education transformation in middle income countries. e) Form and structure of the dissertation The thesis structure consists of: Chapter 1. Literature review; Chapter 2. Methodology: aims, research problems, hypothesis; Chapter 3. Findings of the Study; Chapter 4. Solutions to improve digital capacity in Geography teacher training. f) Schedule of work on the dissertation, funding (in a concise form). The following tasks within the project are planned: - conducting field studies at pedagogical universities in Vietnam (content analysis of websites, selecting samples, designing interview questionnaires), - publish the results of the research in journal articles and at the conferences. g) Progress to date, achievements. Currently, the following tasks are completed (or are in progress) within the project: - development of the research plan with specific content for each period, - critical literature review (drawn from such sources as Web of Science, Scopus, and Google Scholar).

Bibliography:

- Albański, Ł., & Kowalski, M. (2022). Does AI come to schools? Some concerns about teaching in times of the COVID-19 pandemic. *Polish Journal of Social Rehabilitation/Resocjalizacja Polska*, 24, 73. <https://doi.org/10.22432/pjsr.2022.24.06>
- Bui, T. N., Le, V. T., & Luu, D. L. (2020). Higher education: Opportunities and challenges in digital transformation. *Journal of Information and Communication*.
- Bondarenko, O., & others. (2023). Digitalization of geographic higher education: problems and prospects. *Journal of Physics Conference Series* 2611(1): 012015. DOI:10.1088/1742-6596/2611/1/012015.
- De Oliveira, K. K. S., & de Souza, R. A. C (2022). Digital transformation towards Education 4.0. *Informatics in Education*. Vol.21, No.2, 283-309
- Le, Q. M., & Le, N. T. (2024). Solutions for digital transformation in education at military universities today. *Vietnam Journal of Educational Science*.
- Le, V. T., & others. (2023). Implementing digital transformation in higher education institutions in the current period. *Educational Management Journal*, 15(5).
- McCarthy, A. M., Maor, D., McConney, A., & Cavanaugh, C. (2023). Digital transformation in education: Critical components for leaders of system change. *Social Sciences & Humanities Open*, 8(1), 100479. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2023.100479>.
- Nguyen, T. L. Y., & others. (2020). Digital education: Trends and perspectives in teacher education in Vietnam. In S. Pal et al. (Eds.). *Digital education pedagogy* (pp. 32). Apple Academic Press.

Mgr Thi Lan Nhi Truong (I)

Academic supervisor: prof. dr hab. Joanna Madalińska-Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Kompetencje cyfrowe nauczycieli akademickich kształcących przyszłych nauczycieli w wietnamskim szkolnictwie wyższym: analiza wielokontekstowa

Rozwój technologii cyfrowych ma kluczowe znaczenie dla współczesnej edukacji, w tym w kontekście kształcenia nauczycieli akademickich, którzy przygotowują przyszłych nauczycieli do pracy w cyfrowym społeczeństwie. W szczególności w Wietnamie, kraju rozwijającym się z rosnącym dostępem do technologii, kwestia kompetencji cyfrowych nauczycieli akademickich staje się coraz bardziej istotna. Badania dotyczące kompetencji cyfrowych nauczycieli akademickich w Wietnamie są stosunkowo nowym obszarem, a ich celem jest analiza, jak te kompetencje są integrowane w procesie nauczania oraz w jaki sposób nauczyciele przygotowują swoich studentów do pracy w cyfrowym środowisku edukacyjnym. Przedmiotem badań jest także rozwój kompetencji cyfrowych samych nauczycieli akademickich oraz wpływ warunków instytucjonalnych i systemowych na ten proces. Badania będą miały charakter jakościowy i obejmą trzy duże miasta Wietnamu: Hanoi, Ho Chi Minh City i Da Nang. Przeprowadzona zostanie analiza porównawcza, mająca na celu zrozumienie, jak różnorodne warunki w poszczególnych regionach wpływają na rozwój kompetencji cyfrowych nauczycieli akademickich. Istotnym celem jest zbadanie, w jaki sposób technologie cyfrowe są wykorzystywane w nauczaniu przyszłych nauczycieli, jaką rolę pełnią w tym procesie oraz w jaki sposób przygotowują one studentów do pracy w cyfrowym społeczeństwie. Badania skupią się także na mechanizmach wykorzystywanych przez nauczycieli akademickich do rozwoju swoich własnych kompetencji cyfrowych, analizując wyzwania, z jakimi się spotykają, oraz formy wsparcia, które są im oferowane. Ponadto, w badaniach uwzględniona zostanie analiza polityk edukacyjnych, programów wsparcia i dostępności infrastruktury cyfrowej, które wpływają na jakość nauczania i rozwój kompetencji cyfrowych nauczycieli. Wyniki badań będą miały znaczący wpływ na rozwój polityki edukacyjnej w Wietnamie oraz na praktyczne aspekty integracji technologii w edukacji wyższej, szczególnie w kontekście kształcenia nauczycieli. Badania te mają również na celu zidentyfikowanie luk w kompetencjach cyfrowych nauczycieli akademickich oraz wskazanie obszarów wymagających interwencji i wsparcia. Wyniki mogą przyczynić się do opracowania rekomendacji dla władz edukacyjnych w Wietnamie dotyczących polityk wspierających rozwój kompetencji cyfrowych wśród nauczycieli akademickich oraz poprawy jakości kształcenia nauczycieli w kontekście cyfryzacji. Ostatecznie badania dostarczą cennych informacji na temat rozwoju kompetencji cyfrowych nauczycieli akademickich i będą miały kluczowe znaczenie dla przyszłości wietnamskiego systemu edukacyjnego.

Słowa kluczowe: kompetencje cyfrowe, edukatorów nauczycieli, szkolnictwo wyższe, ramy HeDiCom

Teacher Educators' Digital Competence in Higher Education in Vietnam: A Multi-Context Analysis

The development of digital technologies is crucial for modern education, particularly in the context of training teacher educators who prepare future educators for working in a digital society. In Vietnam, a developing country with increasing access to technology, the issue of digital competencies of teacher educators is becoming increasingly important. Research on digital competencies of teacher educators in Vietnam is a relatively new field, and its aim is to analyse how these competencies are integrated into the teaching process and how teachers prepare their students for work in a digital educational environment. The research will also focus on the development of digital competencies of teacher educators themselves, as well as the impact of institutional and systemic conditions on this process. The study will adopt a qualitative approach, covering three major cities in Vietnam: Hanoi, Ho Chi Minh City, and Da Nang. A comparative analysis will be conducted to understand how diverse conditions in different regions affect the development of digital competencies among teacher educators. A significant goal is to explore how digital technologies are used in teaching future educators, the role they play in this process, and how they prepare students for working in a digital society. The research will also focus on the mechanisms used by teacher educators to develop their own digital competencies, examining the challenges they face and the forms of support provided to them. Additionally, the study will include an analysis of educational policies, support programs, and the availability of digital infrastructure that impact the quality of teaching and the development of digital competencies among teachers. The findings of this research will have a significant impact on the development of educational policy in Vietnam and on the practical aspects of technology integration in higher education, particularly in the context of teacher education. The research also aims to identify gaps in the digital competencies of teacher educators and highlight areas that require intervention and support. The results may contribute to the development of recommendations for educational authorities in Vietnam regarding policies that support the development of digital competencies among teacher educators and improve the quality of teacher education in the context of digitalization. Ultimately, this research will provide valuable insights into the development of digital competencies among teacher educators and will be crucial for the future of the Vietnamese educational system.

Key words: digital competence, teacher educators, higher education, HeDiCom framework

Bibliography:

- Akour, M., & Alenezi, M. (2022). Higher Education Future in the Era of Digital Transformation. *Education Sciences*, 12(11). <https://doi.org/10.3390/educsci12110784>
- Alenezi, M. (2021). Deep dive into digital transformation in higher education institutions. *Education Sciences*, 11(12). <https://doi.org/10.3390/educsci11120770>
- Creswell. (2017). *Research design qualitative quantitative and mixed methods approaches*
- Flores, M. A., & Swennen, A. (2020). The COVID-19 pandemic and its effects on teacher education. In *European Journal of Teacher Education* (Vol. 43, Issue 4, pp. 453–456). Routledge. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1824253>
- Thái, D. T., Quỳnh, H. T., & Linh, P. T. T. (2021). DIGITAL TRANSFORMATION IN HIGHER EDUCATION: AN INTEGRATIVE REVIEW APPROACH. *TNU Journal of Science and Technology*, 226(09), 139–146. <https://doi.org/10.34238/tnu-jst.4366>

- Tondeur, J., Howard, S., Van Zanten, M., Gorissen, P., Van der Neut, I., Uerz, D., & Kral, M. (2023). The HeDiCom framework: Higher Education teachers' digital competencies for the future. *Educational Technology Research and Development*, 71(1), 33–53. <https://doi.org/10.1007/s11423-023-10193-5>
- Zhao, Y., Pinto Llorente, A. M., & Sánchez Gómez, M. C. (2021). Digital competence in higher education research: A systematic literature review. *Computers and Education*, 168. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104212>

Mgr Wiktoria Cieślukiewicz (II)

Academic supervisor: dr hab. Natalia Demeshkant prof. UKEN (IP)

Postawy nauczycieli wobec zrównoważonego rozwoju w świetle zdrowia psychicznego uczniów

Współczesna edukacja stawia przed nauczycielami wyzwania związane nie tylko z przekazywaniem wiedzy o zrównoważonym rozwoju, ale także z kształtowaniem u uczniów odpowiedzialnych postaw wobec środowiska i społeczeństwa. Jednocześnie wzrastająca liczba problemów psychicznych wśród dzieci i młodzieży rodzi pytanie o to, jak nauczyciele mogą wspierać dobrostan uczniów w kontekście edukacji proekologicznej? Celem wystąpienia jest analiza postaw nauczycieli wobec idei zrównoważonego rozwoju oraz ich wpływu na kondycję psychiczną uczniów. W oparciu o wyniki badań przeprowadzonych wśród pedagogów szkół podstawowych i średnich zostanie przedstawiona ich świadomość oraz podejście do integrowania tematyki ekologicznej z troską o zdrowie psychiczne młodzieży. Szczególna uwaga zostanie poświęcona roli nauczycieli w pomaganiu uczniom radzić sobie z lękiem klimatycznym oraz strategiom dydaktycznym, które mogą sprzyjać budowaniu poczucia sprawczości i emocjonalnej odporności. Wyniki wskazują, że edukacja zrównoważonego rozwoju, uwzględniająca aspekty psychologiczne, może przyczyniać się do kształtowania bardziej świadomego i odpornego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: nauczyciele, zrównoważony rozwój, kondycja psychiczna uczniów, edukacja proekologiczna, lęk klimatyczny

Teachers' attitudes towards sustainable development in the light of students' mental health

Contemporary education poses challenges for teachers related not only to the transfer of knowledge about sustainable development, but also to shaping responsible attitudes towards the environment and society in students. At the same time, the increasing number of mental problems among children and young people raises the question of how teachers can support the well-being of students in the context of environmental education? The aim of the presentation is to analyse teachers' attitudes towards the idea of sustainable development and their impact on the mental condition of students. Based on the results of research conducted among primary and secondary school educators, their awareness and approach to integrating environmental issues with care for the mental health of young people will be presented. Particular attention will be paid to the role of teachers in helping students cope with climate anxiety and teaching

strategies that can foster a sense of agency and emotional resilience. Results indicate that psychologically mindful sustainability education can contribute to a more informed and resilient society.

Key words: teachers, sustainable development, mental condition of students, pro-ecological education, climate anxiety

Bibliography:

- Czerny, M. (2016). Edukacja dla zrównoważonego rozwoju: wyzwania i kontrowersje. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skarżyńska, K. (2019). Psychologia klimatyczna. Jak zmiany klimatu wpływają na nasze emocje, zachowania i decyzje. Kraków: Znak.
- O'Brien, C., & Howard, P. (2016). Education for Sustainable Happiness and Well-Being. New York: Routledge.
- Goleman, D., Bennett, L., & Barlow, Z. (2012). Edukacja ekologiczna. Jak wychowywać dzieci do odpowiedzialności za przyszłość planety. Warszawa: Wydawnictwo Maman.
- Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, R. E., Mayall, E. E., ... & van Susteren, L. (2021). Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey. *The Lancet Planetary Health*, 5(12), e863-e873.
- Seligman, M. E. P. (2011). Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being. New York: Free Press.
- UNESCO (2017). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Zimbardo, P., & Coulombe, N. (2016). The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life. New York: Simon & Schuster.

Mgr Karolina Kilar (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Katarzyna Plutecka (IPS UKEN)

Poczucie sensu życia i własnej wartości z perspektywy uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Zaproponowany projekt badawczy dotyczy poczucia sensu życia oraz własnej wartości w narracjach uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, którzy pochodzą z rodzin dysfunkcyjnych. Podjęcie niniejszej tematyki badawczej wynika z przekonania, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim są grupą, która wśród osób niepełnosprawnych intelektualnie ma największy potencjał do osiągnięcia znaczących, z punktu widzenia ich możliwości i dynamizmu rozwojowego efektów. Wiąże się to zarówno z możliwościami, jakie daje uczniom edukacja, ale także ze środowiskiem rodzinnym, z jakiego pochodzą. Podjęte w projekcie badania wspomogą osoby, które na co dzień pracują z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Zrozumienie sytuacji uczniów, ich trudności życiowych, a także możliwość wskazania im w odpowiednim czasie ich mocnych stron oraz potencjału rozwojowego, z pewnością wpłynie na późniejsze decyzje uczniów, którzy będą wchodzili w dorosłe życie z innym spojrzeniem na świat niż to, którego doświadczyli w środowisku

rodzinnym. Wybrana metoda badawcza to studium przypadku w ramach którego zostaną przeprowadzone wywiady narracyjne, obserwacje oraz analiza dokumentów. Wybór tej metody jest celowy, ze względu na złożoność problemu badawczego (obejmuje wiele zmiennych i elementów, z których nie można oczekiwać jednego wyniku) oraz chęć wnikliwej i dogłębnej analizy tego konkretnego zjawiska. W ramach przygotowań do głównego etapu projektu przeprowadzono badania pilotażowe z udziałem trzech uczestniczek, uczennic szkół specjalnych w Krakowie. Celem pilotażu było wstępne rozpoznanie doświadczeń, potrzeb oraz mechanizmów wsparcia psychospołecznego wśród nastolatków wychowujących się w różnych strukturach rodzinnych. Pilotaż pozwolił na weryfikację narzędzi badawczych oraz doprecyzowanie pytań wywiadu, co umożliwiło lepsze dostosowanie metodologii do specyfiki grupy docelowej. Wyniki pilotażu potwierdziły zasadność dalszych badań jakościowych oraz wskazały na konieczność uwzględnienia indywidualnych doświadczeń i perspektyw uczestniczek w analizie głównych czynników wpływających na ich dobrostan psychiczny i społeczny.

Słowa kluczowe: Niepełnosprawność intelektualna, sens życia, rodzina dysfunkcyjna

The sense of meaning in life and self-esteem from the perspective of students with mild intellectual disabilities

The proposed research project concerns the sense of meaning in life and self-worth in the narratives of students with mild intellectual disabilities who come from dysfunctional families. Taking up this research topic results from the belief that people with mild intellectual disabilities are a group that has the greatest potential among people with intellectual disabilities to achieve significant, from the point of view of their capabilities and developmental dynamism, effects. This is related both to the opportunities that education offers students, but also to the family environment they come from. The research undertaken in the project will support people who work with students with mild intellectual disabilities on a daily basis. Understanding the situation of students, their life difficulties, as well as the possibility of pointing out their strengths and development potential at the right time will certainly influence the later decisions of students who will enter adult life with a different perspective on the world than the one they experienced in their family environment. The chosen research method is a case study, which will involve narrative interviews, observations, and document analysis. The choice of this method is deliberate, due to the complexity of the research problem (it includes many variables and elements, from which one cannot expect a single result) and the desire for a thorough and in-depth analysis of this particular phenomenon. As part of the preparations for the main stage of the project, pilot studies were conducted with the participation of three participants, students of special schools in Krakow. The aim of the pilot was to initially identify the experiences, needs, and mechanisms of psychosocial support among teenage girls growing up in different family structures. The pilot allowed for the verification of research tools and the refinement of interview questions, which allowed for better adjustment of the methodology to the specificity of the target group. The results of the pilot confirmed the validity of further qualitative research and indicated the need to take into account the individual experiences and perspectives of the participants in the analysis of the main factors influencing their mental and social well-being.

Key words: Intellectual disability, meaning of life, dysfunctional family

Bibliography:

- Adler, A. (1986). Sens życia. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bandura, A. (2007). Teoria społecznego uczenia się. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Baumeister, R. F., Vohs, K. D. (2002). The pursuit of meaningfulness in life. [w:] Snyder C. R., Lopez S. J. Handbook of positive psychology, US: Oxford University Press.
- Chelstowski, K. (2002). Wartości a wychowanie dziecka niepełnosprawnego intelektualnie. [w:] Jodłowska, B. Dziecko w kręgu wychowania, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Chrzanowska, I. (2015). Pedagogika specjalna. Od tradycji do współczesności. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Czapiński, J. (1992). Psychologia szczęścia: przegląd badań i zarys teorii cebulowej. Oficyna Wydawnicza Akademos.
- Imrie, R. (2004). Disability, Embodiment and the meaning of the home. Housing Studies, 19(5), pp. 745-763.
- Spętana, J. (2015) Sens życia jako problem badawczy we współczesnej pedagogice [w:] Spętana, J., Domagała, D., Drabik – Podgórna, V. (red.), Filozoficzne implikacje w pedagogice. O sensie życia, edukacji i wychowaniu, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Wyczesany, J. (2002) Biopsychospołeczna koncepcja niepełnosprawności i jej znaczenie dla funkcjonowania dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych [w:] Wyczesany, J., Mikrut, A. (red.), Kształcenie zintegrowane dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.

Mgr Julia Małkowska (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Ireneusz Światała (IP UKEN)

Program profilaktyczny „Gra w Dobre ZachowaniA” w klasach integracyjnych

Profilaktyka w Polsce odgrywa coraz większą rolę w systemie edukacji, szczególnie w kontekście wsparcia dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym, trudnościami emocjonalnymi czy zaburzeniami zachowania. Polskie szkoły, zgodnie z założeniami polityki oświatowej, są zobowiązane do realizacji programów profilaktycznych, których celem jest nie tylko zapobieganie uzależnieniom, przemocy czy wykluczeniu, ale także wspieranie zdrowia psychicznego, rozwijanie kompetencji społecznych oraz wzmacnianie pozytywnych postaw u uczniów. W Polsce profilaktyka opiera się na trzech poziomach: uniwersalnym (skierowanym do wszystkich uczniów), selektywnym (adresowanym do grup ryzyka) oraz wskazującym (dla jednostek wykazujących konkretne symptomy zagrożeń). Programy profilaktyczne powinny być zgodne z podstawą programową, ale także dopasowane do realnych potrzeb danej społeczności szkolnej. Duże znaczenie ma tu współpraca szkoły z instytucjami wspierającymi, takimi jak poradnie psychologiczno-pedagogiczne, organizacje pozarządowe czy samorządy. W ostatnich latach coraz większy nacisk kładzie się na profilaktykę pozytywną, skoncentrowaną nie tylko na eliminowaniu zagrożeń, ale przede wszystkim na budowaniu zasobów – wzmacnianiu poczucia własnej wartości, rozwijaniu umiejętności interpersonalnych i kształtowaniu postawy odpowiedzialności społecznej. W tym kontekście programy takie jak „Gra w Dobre ZachowaniA” stanowią przykład skutecznej, nowoczesnej profilaktyki, która odpowiada na aktualne wyzwania wychowawcze i edukacyjne. Ich wprowadzenie do klas integracyjnych może stanowić realne wsparcie dla uczniów, a także pozytywnie wpływać na klimat całej szkoły. Program ten został wybrany jako

jeden z najskuteczniejszych programów profilaktycznych i rekomendowany przez takie instytucje jak: Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA), Center for the Study and Prevention of Violence (CSPV) oraz Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA), które zakwalifikowało program do najwyższej kategorii skuteczności – „BENEFICIAL”. „Gra w Dobre Zachowania” to program oparty na zabawie, który uczy dzieci współpracy, odpowiedzialności i uważności. Zajęcia odbywają się w zespołach, a uczniowie sami odpowiadają za przestrzeganie zasad i wzajemne wsparcie – nauczyciel pełni jedynie rolę obserwatora. Taka forma pracy rozwija zdolności społeczne, komunikacyjne i organizacyjne uczniów oraz kształtuje umiejętność radzenia sobie z sukcesami i porażkami. Co ważne, dzieci uczą się również, że ich zachowanie wpływa na całą grupę. Celem programu jest wzmacnianie pożądanych zachowań – takich jak współpraca, wzajemna pomoc, życzliwość czy przestrzeganie zasad – poprzez pozytywne wzmocnienia. W dłuższej perspektywie nabyte umiejętności społeczne stanowią czynnik chroniący dzieci przed sięganiem po używki i rozwijaniem zachowań agresywnych. W niniejszej pracy pragnę przedstawić potencjał programu „Gra w Dobre Zachowania” w pracy z dziećmi w klasie integracyjnej. Głównym celem badania jest odpowiedź na pytanie: Jaki wpływ ma program profilaktyczny na funkcjonowanie uczniów w klasie integracyjnej? Zamierzam przyjrzeć się, w jaki sposób program wpływa na rozwój dzieci – zarówno pod względem społecznym, emocjonalnym, jak i edukacyjnym – oraz jak kształtuje ich relacje rówieśnicze i zaangażowanie w proces dydaktyczny.

Słowa kluczowe: terapia behawioralna, niepełnosprawność, klasy integracyjne, pozytywne wzmacnianie, program profilaktyczny, uzależnienia

Preventive Program “The Good Behavior Game” in Inclusive Classrooms

Prevention in Poland plays an increasingly important role in the education system, particularly in the context of supporting children and adolescents at risk of social exclusion, emotional difficulties, or behavioral disorders. Polish schools, in accordance with the assumptions of educational policy, are obliged to implement preventive programs aimed not only at preventing addictions, violence, or exclusion but also at supporting mental health, developing social competencies, and strengthening students' positive attitudes. In Poland, prevention is based on three levels: universal (addressed to all students), selective (targeted at at-risk groups), and indicated (for individuals showing specific symptoms of risk). Preventive programs should align with the core curriculum but also be tailored to the real needs of a given school community. Cooperation between schools and supporting institutions—such as psychological and pedagogical counseling centers, NGOs, or local governments—is of great importance. In recent years, there has been an increasing emphasis on positive prevention, which focuses not only on eliminating threats but primarily on building resources—strengthening self-esteem, developing interpersonal skills, and shaping a sense of social responsibility. In this context, programs such as The Good Behavior Game represent an example of effective, modern prevention that addresses current educational and upbringing challenges. Its implementation in inclusive classrooms can provide real support to students and positively influence the overall school climate. This program has been recognized as one of the most effective preventive programs and recommended by institutions such as the Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA), the Center for the Study and Prevention of Violence (CSPV), and the European Monitoring Centre

for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), which has classified the program in the highest category of effectiveness – “BENEFICIAL.” The Good Behavior Game is a play-based program that teaches children cooperation, responsibility, and mindfulness. Classes are conducted in teams, and students are responsible for following the rules and supporting one another—the teacher acts only as an observer. This form of work develops students' social, communication, and organizational skills and shapes their ability to cope with success and failure. Importantly, children also learn that their behavior affects the entire group. The program aims to reinforce desirable behaviors—such as cooperation, mutual help, kindness, and rule-following—through positive reinforcement. In the long term, the acquired social skills act as protective factors against substance use and aggressive behavior. In this thesis, I aim to present the potential of The Good Behavior Game program in working with children in an inclusive classroom. The main objective of the study is to answer the question: What is the impact of the preventive program on the functioning of students in an inclusive classroom? I intend to explore how the program influences children's development—socially, emotionally, and educationally—and how it shapes their peer relationships and engagement in the educational process.

Key words: behavioral therapy, disability, inclusive classrooms, positive reinforcement, preventive program, addictions

Bibliography:

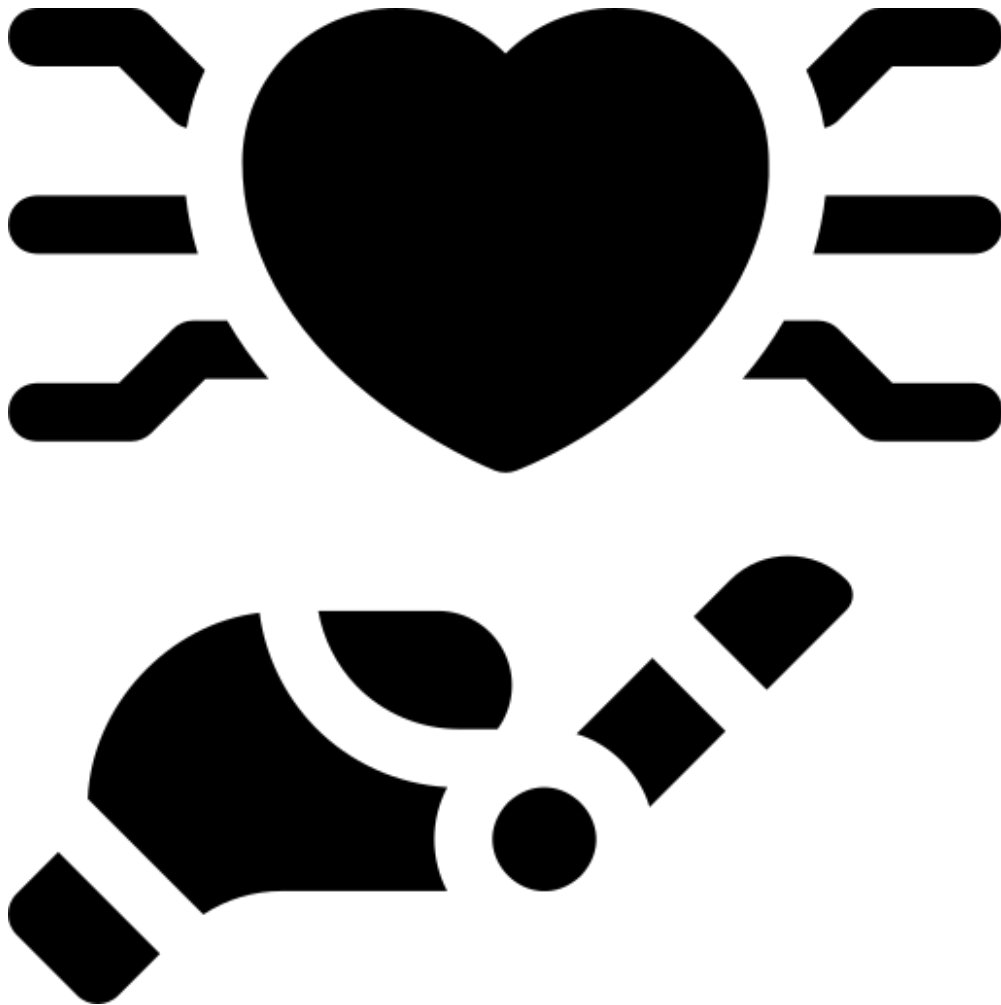
- Bauman T., Pilch T., Radzko A., *Zasady badań pedagogicznych.*, Warszawa Żak, 1995, s. 43-45.
- Bogucka J., *Pełne uczestnictwo*, [w:] J. Bogucka, M. Kościelska (red.), *Wychowanie i nauczanie integracyjne*, Społeczne Towarzystwo Oświatowe Bogucka, Warszawa 1994.
- Burzyńska U., Domański W., *Specyfika pracy wychowawcy w grupie integracyjnej*, [w:] J. Bogucka, M. Kościelska (red.), *Wychowanie i nauczanie integracyjne*, Społeczne Towarzystwo Oświatowe, Warszawa 1994.
- CHODKOWSKA M., *Razem damy sobie radę. W drodze do zintegrowanego społeczeństwa*, WSiP, Warszawa 2009.
- Ćwirynkało K., *Pozycja socjometryczna uczniów niepełnosprawnych a postawa nauczycieli wobec integracji*, [w:] Z. Kazanowski, D. Osik-Chudowolska (red.), *Integracja osób niepełnosprawnych w edukacji i integracjach społecznych*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003.
- Dryżałowska G., *Rozwój językowy dziecka z uszkodzonym słuchem a integracja edukacyjna. Model kształcenia integracyjnego*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, (2017). *Good Behaviour Game - group-contingent positive reinforcement of children's prosocial behavior*.
- Gajdzica Z., *Kategorie sukcesów w opiniach nauczycieli klas integracyjnych jako przyczynek do poszukiwania koncepcji edukacji integracyjnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2014.
- Jagiełło-Wolsza A., (2019). *Raport GOOD BEHAVIOR GAME 2019*, Kraków.
- Kazanowski Z., Mazur B., *Samoocena młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie w stopniu lekkim jako wyznacznik integracji społecznej*, [w:] G. Dryżałowska, H. Żuraw (red.), *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych*, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2004.
- Kocoń-Rychter K., Okulicz-Kozaryn K., (2020) *Good Behavior Game w realiach polskiej szkoły*, Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Serwis informacyjny Uzależnienia, ISSN 2543-8816, nr. 4 (92)

Lipińska-Lokś J., Zmiany stosunków między dziećmi pełnosprawnymi i dziećmi z niepełnosprawnością w klasach integracyjnych, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2011.

VII

Psychologia

Psychology

Mgr Karolina Dymek (I)

Academic supervisor: prof. Felice Iasevoli (University School of Naples "Federico II". Italy)

Auxiliary supervisor: dr prof. UKEN Łukasz Krzywoszański (IPs UKEN)

Rozpoznawanie emocji z muzyki w spektrum autyzmu: poszukiwanie neuronalnych korelatów przetwarzania emocji

Osoby w spektrum autyzmu (ang. Autism Spectrum Disorder, ASD) często napotykają trudności w rozpoznawaniu emocji (ang. emotion recognition, ER), szczególnie w kontekście rozpoznawania ekspresji mimicznych, co ma swoje podłoże poznawcze i neuronalne (Corbett i in., 2009; Tottenham i in., 2013; Hadjikhani i in., 2017). Co więcej, aleksytymia, która często współwystępuje z ASD, może leżeć u podstaw deficytów w przetwarzaniu emocji w autyzmie (Berthoz & Hill, 2005; Silani et al., 2008). Chociaż trudności w ER są często obserwowane u osób z ASD, wyniki badań sugerują, że rozpoznawanie emocji w ASD w odpowiedzi na muzykę wydaje się stanowić odrębny proces. Wyniki badań z wykorzystaniem neuroobrazowania wskazują, że zarówno osoby z ASD, jak i typowo rozwijające się (ang. typically developing, TD) aktywują te same obszary mózgu związane z przetwarzaniem emocji i układem nagrody podczas słuchania radosnej i smutnej muzyki (Caria i in., 2011; Gebauer i in., 2014). W badaniach tych wykazano jednak istotne różnice międzygrupowe w reakcjach na emocjonalne bodźce muzyczne w kluczowych obszarach mózgu zaangażowanych w przetwarzanie emocji i funkcje poznawcze (Caria i in., 2011; Gebauer i in., 2014). Co więcej, pilotażowe badanie EEG wykazało, że dzieci z ASD i te rozwijające się typowo mogą w podobny sposób przetwarzać emocjonalną muzykę. Jednakże, zaobserwowano istotną różnicę w ich reakcjach na określony fragment muzyczny, wskazującą na obciążenie poznawcze (ang. cognitive load) w odpowiedzi na ten utwór w grupie ASD (Portnova i in., 2018). Odkrycia te rodzą ważne pytania dotyczące natury przetwarzania emocjonalnego w ASD, sugerując, istnienie specyficznych różnic w sposobie wywoływania emocji przez muzykę. Należy zastanowić się, czy osoby autystyczne przetwarzają emocje z muzyki inaczej niż osoby typowo rozwijające się, a jeśli tak, to co odpowiada za różnice w reakcjach neuronalnych? Jeśli takie różnice istnieją, kluczowe byłoby ustalenie czy przetwarzanie emocji z muzyki jest bardziej wymagające poznawczo dla autystycznych osób, szczególnie w odpowiedzi na określone emocje muzyczne. Biorąc pod uwagę powszechne współwystępowanie aleksytymii z ASD, konieczny jest jej pomiar i rozważenie jako potencjalnego predyktora różnic w ER wobec muzyki między grupami. Aby odpowiedzieć na postawione wyżej pytania, planowane jest przeprowadzenie badań empirycznych, których celem jest zapewnienie głębszego wglądu w to, jak osoby w spektrum autyzmu przetwarzają emocje przekazywane przez muzykę, przyczyniając się do lepszego zrozumienia rozpoznawania emocji w ASD oraz wypełnienie luki badawczej w zakresie literatury z obszaru rozpoznawania emocji z muzyki przez osoby w spektrum autyzmu. W projekcie zostaną zaimplementowane techniki uczenia maszynowego (ang. Machine Learning, ML) do wykrywania emocji na podstawie wzorców oscylacji neuronalnych, rozważając asymetrię czołową (ang. frontal brain asymmetry, FBA) jako neuromarker przetwarzania i regulacji emocjonalnej (Staffa i in., 2023). FBA można obliczyć, odejmując moc sygnałów EEG od pasm częstotliwości alfa i beta wyodrębnionych z elektrod przednich i czołowych obszarów mózgu w obydwu półkulach (Al-Nafjan i in., 2017; Ramírez i in., 2012; Ramírez-Meléndez i in., 2022). Wskazuje się na wysoką trafność rozpoznawania emocji poprzez zastosowanie algorytmów ML do rozróżniania stanów emocjonalnych w oparciu o FBA (Esposito i in., b.d.; Ramirez-Melendez i

in., 2022; Staffa i in., 2023). Ramirez-Melendez i in. (2022), wykorzystując rozpoznawanie emocji na podstawie EEG, zademonstrowali, że muzyka może poprawić ER w ASD w przypadku rozpoznawania ekspresji mimicznych. Biorąc pod uwagę hipotezę, że przetwarzanie określonych emocji muzycznych może być bardziej wymagające poznawczo dla osób z ASD, ważne jest przeanalizowanie amplitud pasma theta w odpowiedzi na prezentowane bodźce. Fale theta są najbardziej czułym wskaźnikiem obciążenia poznawczego w odpowiedzi na zwiększone wymagania zadaniowe (Chikhi i in., 2022). Zaproponowane badania zostaną przeprowadzone na osobach dorosłych. Uczestnicy, którzy spełniają niezbędne kryteria i tym samym zakwalifikują się do udziału w projekcie, zostaną zaproszeni do wykonania niezbędnej baterii testów. Następnie osoby badane wezmą udział w zadaniu eksperymentalnym, które polegało będzie na słuchaniu emocjonalnych fragmentów muzycznych prezentowanych w zrandomizowanej kolejności podczas rejestrowania aktywności EEG. Po ekspozycji uczestnicy zostaną poproszeni o subiektywną ocenę emocji wywołanych przez prezentowane fragmenty muzyczne. Wyniki tego projektu zapewnią głębszy wgląd w to, jak osoby z ASD przetwarzają emocje przekazywane przez muzykę, przyczyniając się do bardziej kompleksowego zrozumienia rozpoznawania emocji w spektrum autyzmu.

Słowa kluczowe: spektrum autyzmu (ASD), rozpoznawanie emocji, emocje muzyczne, asymetria czołowa, elektroencefalografia (EEG)

Musical Emotion Recognition in Autism Spectrum Disorder: Investigating Neural Correlates of Emotional Processing

Individuals with Autism Spectrum Disorder (ASD) frequently encounter difficulties in emotion recognition (ER), particularly in the context of human facial recognition, which has its cognitive and neural underpinnings (Corbett et al., 2009; Tottenham et al., 2013; Hadjikhani et al., 2017). Furthermore, alexithymia, which frequently co-occurs with ASD, may underlie the deficits in emotion processing in autism (Berthoz & Hill, 2005; Silani et al., 2008). Although difficulties in ER are frequently observed in autistic individuals, the evidence suggests that ER in ASD in response to music appears to be a distinct process. Neuroimaging findings have indicated that both autistic and typically developing (TD) individuals activate the same brain regions related to emotion processing and the reward system when listening to happy and sad music (Caria et al., 2011; Gebauer et al., 2014). However, significant differences in response to emotional musical stimuli have been indicated in these studies in the critical brain regions engaged in emotion processing and cognitive functions (Caria et al., 2011; Gebauer et al., 2014). Furthermore, a preliminary EEG study indicated that children with ASD and those typically developing may comparably process emotional music. However, a distinction was observed in their reactions to a specific musical excerpt indicating cognitive load in the ASD group (Portnova et al., 2018). These findings raise important questions about the nature of emotional processing in ASD, suggesting that there may be specific differences in how emotions are elicited by music. The fundamental question remains: Do individuals with ASD process emotions from music differently than TD individuals, and if so, what accounts for the differences in neural responses? If such differences exist, it would be crucial to determine whether processing emotions from music is more cognitively demanding for autistic individuals, particularly in response to specific emotions elicited by music. Given the common co-occurrence of alexithymia with autism, it is essential to measure and consider

alexithymia as a predictor of variations in emotion recognition in response to music between groups. To address these questions, it is planned to undertake empirical studies that aim at filling a gap in the current research. The objective is to investigate whether autistic individuals process emotions conveyed by music differently. In this project machine learning (ML) techniques will be implemented to detect emotions from neural oscillatory patterns, considering frontal brain asymmetry (FBA) as a neuromarker of emotional processing and regulation (Staffa et al., 2023). FBA can be calculated by subtracting the power of EEG signals from the alpha and beta frequency bands extracted from anterior and frontal electrodes in both hemispheres (Al-Nafjan et al., 2017; Ramírez et al., 2012; Ramírez-Meléndez et al., 2022). Several studies have demonstrated the high accuracy of differentiating emotional states based on FBA using ML algorithms (Esposito et al., n.d.; Ramirez-Melendez et al., 2022; Staffa et al., 2023). Ramirez-Melendez et al. (2022) using this EEG-based methodology have indicated that music can improve emotion recognition in ASD from facial expressions. Given the hypothesis that processing specific musical emotions may be cognitively more demanding for autistic individuals, it is important to analyse theta band amplitudes in response to presented stimuli. Theta waves are the most sensitive indicator of cognitive load in response to increased task demands (Chikhi et al., 2022). This project will be focused on adults. Participants who meet the necessary criteria and are thus eligible to participate in the project will be invited to complete necessary battery tests. Following this, subjects will participate in the experimental task, which involves listening to emotional musical excerpts presented in a randomised order during the recording of the EEG activity. Following the presentation, participants will be invited to provide subjective estimations of the emotions elicited by presented musical fragments. The results of this project will provide deeper insights into how autistic individuals process emotions conveyed through music, contributing to a more comprehensive understanding of emotion recognition in the autism spectrum.

Key words: autism spectrum disorder (ASD), emotion recognition, musical emotions, frontal brain asymmetry (FBA), electroencephalography (EEG)

Bibliography:

- Al-Nafjan, A., Hosny, M., Al-Wabil, A., & Al-Ohali, Y. (2017). Classification of Human Emotions from Electroencephalogram (EEG) Signal using Deep Neural Network. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications* 8(7).
- Corbett, B. A., Carmean, V., Ravizza, S., Wendelken, C., Henry, M. L., Carter, C., & Rivera, S. M. (2009). A functional and structural study of emotion and face processing in children with autism. *Psychiatry Research Neuroimaging*, 173(3), 196–205. <https://doi.org/10.1016/j.psychresns.2008.08.005>
- Davidson, R. J., Ekman, P., Saron, C. D., Senulis, J. A., & Friesen, W. v. (1990). Approach-withdrawal and cerebral asymmetry: Emotional expression and brain physiology: I. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 330–341. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.2.330>
- Esposito, C., & D’errico, L. (n.d.). Emotion recognition by EEG and physiological data in patients with schizophrenia: a study with wearable devices.
- Gebauer, L., Skewes, J., Westphael, G., Heaton, P., & Vuust, P. (2014). Intact brain processing of musical emotions in autism spectrum disorder, but more cognitive load and arousal in happy vs. sad music. *Frontiers in Neuroscience*, 8(8 JUL). <https://doi.org/10.3389/fnins.2014.00192>

- Hadjikhani, N., Johnels, J. Å. S., Zürcher, N. R., Lassalle, A., Guillon, Q., Hippolyte, L., Billstedt, E., Ward, N., Lemonnier, E., & Gillberg, C. (2017). Look me in the eyes: constraining gaze in the eye-region provokes abnormally high subcortical activation in autism. *Scientific Reports*, 7(1). <https://doi.org/10.1038/s41598-017-03378-5>
- Portnova, G., Maslennikova, A., & Varlamov, A. (2018). Same music, different emotions: assessing emotions and EEG correlates of music perception in children with ASD and typically developing peers. *Advances in Autism*, 4(3), 85–94. <https://doi.org/10.1108/AIA-01-2018-0001>
- Ramirez, R., & Vamvakousis, Z. (2012). Detecting emotion from EEG signals using the Emotive Epoc device. *Lecture Notes in Computer Science (Including Subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*, 7670 LNAI, 175–184. https://doi.org/10.1007/978-3-642-35139-6_17
- Ramirez-Melendez, R., Matamoros, E., Hernandez, D., Mirabel, J., Sanchez, E., & Escude, N. (2022). Music-Enhanced Emotion Identification of Facial Emotions in Autistic Spectrum Disorder Children: A Pilot EEG Study. *Brain Sciences*, 12(6), 704. <https://doi.org/10.3390/brainsci12060704>
- Redondo Pedregal, C., & Heaton, P. (2021). Autism, music and Alexithymia: A musical intervention to enhance emotion recognition in adolescents with ASD. *Research in Developmental Disabilities*, 116, 104040. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.104040>
- Sivathanan, S., Dahary, H., Burack, J. A., & Quintin, E.-M. (2023). Basic emotion recognition of children on the autism spectrum is enhanced in music and typical for faces and voices. *PLOS ONE*, 18(1), e0279002. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0279002>
- Staffa, M., D'Errico, L., Sansalone, S., & Alimardani, M. (2023). Classifying human emotions in HRI: applying global optimization model to EEG brain signals. *Frontiers in Neurobotics*, 17. <https://doi.org/10.3389/fnbot.2023.1191127>
- Su, Y., Liu, Y., Xiao, Y., Ma, J., & Li, D. (2024). A review of artificial intelligence methods enabled music-evoked EEG emotion recognition and their applications. *Frontiers in Neuroscience*, 18. <https://doi.org/10.3389/fnins.2024.1400444>
- Tottenham, N., Hertzog, M. E., Gillespie-Lynch, K., Gilhooly, T., Millner, A. J., & Casey, B. (2013). Elevated amygdala response to faces and gaze aversion in autism spectrum disorder. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 9(1), 106–117. <https://doi.org/10.1093/scan/nst050>
- Zhao, G., Zhang, Y., & Ge, Y. (2018). Frontal EEG asymmetry and middle line power difference in discrete emotions. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 12. <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00225>

Mgr Weronika Gajda (I)

Academic supervisor: prof. dr hab. Józef Gierowski (Uniwersytet SWPS, Wydział w Katowicach)
 Promotor pomocniczy: dr hab. Magdalena Grzyb (Uniwersytet Jagielloński)

Motywacje sprawców zabójstw kobiet: analiza uwarunkowań psychospołecznych

Kobietobójstwo (femicide), definiowane jako zabójstwo kobiet przez mężczyznę motywowane płcią (Russell, 2010), stanowi coraz częściej wyodrębnianą kategorię z ogółu przestępstw

przeciwko życiu. W Polsce szacuje się, że rocznie od 400 do 500 kobiet pada ofiarą zabójstwa (CPK, 2013), choć oficjalne statystyki policyjne wskazują wartości znacznie niższe (około 150 przypadków). Pomimo powagi problemu, dotychczasowe badania w ograniczonym stopniu podejmują kwestie motywacji oraz psychospołecznych uwarunkowań sprawców tego rodzaju zbrodni. Celem pracy jest charakterystyka sprawców zabójstw kobiet oraz opracowanie ich typologii, opartej na motywacjach i kontekstach psychospołecznych. Kluczowym elementem analizy jest zastosowanie modelu motywacyjnego sprawców zabójstw autorstwa Gierowskiego (2008), który wyróżnia się kompleksowością i szerokim zastosowaniem w badaniach nad motywami zabójstw. Model ten zakłada istnienie wiodącego motywu determinującego zachowanie sprawcy oraz uwzględnia zarówno czynniki sytuacyjne, jak i osobowościowo-biologiczne (Gierowski, 2011). W niniejszym badaniu zostanie on poszerzony o specyfikę kobietobójstw, co umożliwi uwzględnienie zarówno wewnętrznych czynników (np. impulsywność, zaburzenia psychiczne), jak i zewnętrznych (np. relacje z ofiarą, stresory sytuacyjne), a także kulturowych. Podstawowym źródłem danych będą akta spraw dotyczących zabójstw kobiet. Narzędzie badawcze, opracowane na podstawie metodologii prof. Gierowskiego (1989) oraz dr hab. Grzyb (2024), zostanie dostosowane do specyfiki kobietobójstw. Analiza obejmie zmienne osobowościowe (np. impulsywność, zaburzenia osobowości), sytuacyjne (np. stresory środowiskowe, dynamika relacji interpersonalnych) oraz kulturowe (np. normy społeczne, stereotypy płciowe). Zastosowanie akt sądowych jest uzasadnione ich wysoką wartością merytoryczną, umożliwiającą dostęp do szczegółowych informacji dotyczących sprawców, ofiar i kontekstów przestępstw. Ze względu na ograniczoną wiarygodność zeznań skazanych wynikającą z wpływu resocjalizacji oraz upływu czasu od popełnienia przestępstwa, nie planuje się przeprowadzania badań w zakładach karnych. Do identyfikacji homogenicznych grup sprawców wykorzystana zostanie analiza skupień, co pozwoli na opracowanie kompleksowej typologii sprawców kobietobójstw. Dodatkowo przeprowadzone zostaną pogłębione wywiady z wybranymi sprawcami reprezentującymi zróżnicowane pod względem motywu wiodącego podgrupy. Zakłada się, że sprawcy kobietobójstw nie tworzą jednorodnej grupy, a najliczniejszą kategorię będą stanowić sprawcy powiązani z przemocą domową (Grzyb, 2024). Wyniki badania mają na celu pogłębienie wiedzy na temat mechanizmów przemocy wobec kobiet oraz stworzenie bardziej efektywnych strategii prewencyjnych.

Słowa kluczowe: kobietobójstwo, zabójstwo kobiety, motywacje sprawców, przemoc domowa, analiza skupień

Motivations of Perpetrators of Femicides: An Analysis of Psychosocial Conditions

Femicide, defined as the killing of women by men motivated by gender (Russell, 2010), is increasingly being recognized as a distinct category within crimes against life. In Poland, it is estimated that between 400 and 500 women are killed each year (CPK, 2013), although official police statistics report significantly lower numbers (approximately 150 cases annually). Despite the seriousness of the problem, existing research has so far paid limited attention to the motivations and psychosocial determinants of perpetrators of such crimes. This dissertation aims to characterize perpetrators of femicide and develop a typology based on their motivations and psychosocial contexts. A key element of the analysis is the application of Gierowski's motivational model of homicide offenders (2008), known for its comprehensiveness and broad applicability in

research on homicide motivation. This model assumes the presence of a dominant motive that drives the offender's behaviour, incorporating both situational and personality-biological factors (Gierowski, 2011). In the present study, the model is expanded to account for the specific nature of femicide, allowing the inclusion of internal factors (e.g., impulsivity, mental disorders), external factors (e.g., relationship with the victim, situational stressors), and cultural influences. The primary source of data will be court case files involving the murder of women. The research instrument, based on the methodology of Prof. Gierowski (1989) and Dr. habil. Grzyb (2024), will be adapted to the specificity of femicide. The analysis will include personality variables (e.g., impulsivity, personality disorders), situational variables (e.g., environmental stressors, interpersonal relationship dynamics), and cultural variables (e.g., social norms, gender stereotypes). The use of court records is justified by their high substantive value, providing detailed information about perpetrators, victims, and crime contexts. Due to the limited reliability of offenders' testimonies, affected by the passage of time and resocialization processes, prison-based interviews will not be conducted. Cluster analysis will be used to identify homogeneous groups of perpetrators, enabling the development of a comprehensive typology of femicide offenders. In addition, in-depth interviews will be conducted with selected perpetrators representing diverse dominant motivational subgroups. It is hypothesized that perpetrators of femicide do not form a homogeneous group, and that the largest category will consist of those linked to domestic violence (Grzyb, 2024). The findings are intended to deepen the understanding of mechanisms underlying violence against women and contribute to the development of more effective preventive strategies.

Key words: femicide, killing of women, perpetrator motivations, domestic violence, cluster analysis

Bibliography:

- Centrum Praw Kobiet (2013). Stereotyp ponad prawem.
- Gierowski, J. K. (1989). Motywacja zabójstw. Akademia Medyczna im. Mikołaja Kopernika w Krakowie.
- Gierowski, J. K. (2008). Psychologiczna ocena osoby sprawcy czynu zabronionego. W: Gierowski, J. K., Jaśkiewicz-Obydzińska, T. i Najda, M. (red.), Psychologia w postępowaniu karnym (s. 333-450). LexisNexis.
- Gierowski, J. K. (2011). Diagnoza procesów motywacyjnych - nowe wyzwania i niewykorzystane możliwości psychologii sądowej. *Chowanna*, t. 2(37), 131-158.
- Grzyb, M. (2024). Kobieta jako ofiara zabójstwa. Studium kryminologiczne. Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja.
- Russell, D. E. H. (2010). The Origin and Importance of the Term Femicide.

Mgr Kamila Sap (I)

Academic supervisor: dr hab. Łukasz Gawęda, prof. IP PAN (Instytut Psychologii PAN)

Auxiliary supervisor: dr Radosław Stupak (IPs UKEN)

Rola informacji związanych z diagnozami zaburzeń psychicznych i autostygmatyzacji w decyzji o podejmowaniu działania

Autostygmatyzacja (internalizowanie piętna) to proces osadzony w kontekście społeczno-kulturowym, w którym świadomość, akceptacja i stosowanie stereotypów wobec siebie wiążą się z negatywnymi konsekwencjami, takimi jak dewaluacja, poczucie wyobcowania, pogorszenie jakości życia, przekonania o daremności swoich działań (Livingston i Boyd, 2010). Osoby z diagnozami zaburzeń psychicznych mogą internalizować piętno, między innymi ze względu na obecne w społeczeństwie stereotypy i uprzedzenia związane z diagnozami schizofrenii lub depresji (Świtaj, 2009). Badania wskazują, że zinternalizowane piętno może być związane również z efektem „Why Try” (dlaczego próbować?; Corrigan i in., 2016). Osoby, które internalizują piętno związane z diagnozą zaburzenia psychicznego mogą postrzegać siebie jako niezdolne do podejmowania efektywnych działań oraz pozbawione wpływu na otaczającą rzeczywistość, co podważa ich wiarę w możliwość realizacji celów (Styła, 2021). Celem rozprawy doktorskiej będzie sprawdzenie wpływu ekspozycji na informacje o diagnozie na podejmowanie decyzji i kontynuowanie zadań wymagających wysiłku jako behawioralnego wskaźnika efektu „Why Try”, uwzględniając aspekty związane z autostygmatyzacją, doświadczeniami z dzieciństwa i poczuciem własnej godności. Badania będą prowadzone w planie eksperymentalnym oraz korelacyjnym. Porównanie reakcji oraz dokonywanych wyborów w grupach – osób z diagnozami depresji, schizofrenii oraz osób bez diagnozy umożliwi sprawdzenie, czy obecność diagnozy i towarzyszące jej piętno mają wpływ na dobór poziomu trudności zadania oraz na wytrwałość w jego realizacji. Tego rodzaju badania mogą pomóc lepiej zrozumieć, w jaki sposób uwewnętrznione przekonania związane z diagnozą wpływają na funkcjonowanie jednostki w sytuacjach wymagających wysiłku, podejmowania decyzji oraz utrzymania motywacji.

Słowa kluczowe: zinternalizowane piętno, autostygmatyzacja, doświadczenia z dzieciństwa, schizofrenia, depresja

The Role of Information Related to Mental Disorder Diagnoses and Self-Stigmatization in Decision-Making and Taking Action

The self-stigmatization is a process embedded within a socio-cultural context, in which the awareness, acceptance, and application of stereotypes toward oneself are associated with negative consequences such as devaluation, a sense of alienation, reduced quality of life, and beliefs about the futility of one's actions (Livingston & Boyd, 2010). Individuals diagnosed with mental disorders can internalize stigma, partly due to societal stereotypes and prejudices associated with diagnoses such as schizophrenia or depression (Świtaj, 2009). Research indicates that internalized stigma can also be linked to the “Why Try” effect (Corrigan et al., 2016), in which individuals who internalize stigma related to a mental health diagnosis can perceive themselves as incapable of effective action and lacking influence over their environment—ultimately undermining their belief in the possibility of achieving personal goals (Styła, 2021). The aim of

this dissertation is to examine the impact of exposure to diagnostic information on decision-making and task persistence in effortful activities as a behavioral indicator of the “Why Try” effect. This will be analyzed in the context of self-stigmatization, childhood experiences, and sense of dignity. The study will use both experimental and correlational methods. A comparison of the responses and choices of individuals diagnosed with depression or schizophrenia, and those without any diagnosis, will allow for the assessment of whether the presence of a diagnosis and its associated stigma influence task difficulty selection and persistence in task completion. This research may contribute to a deeper understanding of how internalized beliefs associated with mental health diagnoses affect functioning in situations that require effort, decision-making, and sustained motivation.

Key words: internalized stigma, self-stigma, childhood experiences, schizophrenia, depression

Bibliography:

- Corrigan, P. W., Larson, J., Ruesch, N. (2009). Self-stigma and the “why try” effect: impact on life goals and evidence-based practices. *World Psychiatry*, 8(2), 75-81.
- Cunha, O., Sousa, M., Pereira, B., Pinheiro, M., Machado, A. B., Caridade, S., Almeida, T. C. (2024). Positive childhood experiences and adult outcomes: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 0(0).
- Hofmann, M., Jermann, F., Baggio, S., Küng, A. L., Favre, S., Dayer, A., Aubry, J.M., Richard-Lepouriel, H. (2023). Childhood trauma and self-stigma in mood disorders. *Psychiatry Research Communications*, 3(3), 100129.
- Livingston, J. D., Boyd, J. E. (2010). Correlates and consequences of internalized stigma for people living with mental illness: A systematic review and meta-analysis. *Social science & medicine*, 71(12), 2150-2161.
- Narayan, A. J., Merrick, J. S., Lane, A. S., Larson, M. D. (2023). A multisystem, dimensional interplay of assets versus adversities: Revised benevolent childhood experiences (BCEs) in the context of childhood maltreatment, threat, and deprivation. *Development and Psychopathology*, 35(5), 2444-2463.
- Ritsher, J. B., Otilingam, P. G., Grajales, M. (2003). Internalized stigma of mental illness: psychometric properties of a new measure. *Psychiatry Research*, 121(1), 31-49.
- Styła, R. (2021). Schizofrenia a funkcjonowanie poznawcze. Zaburzenia elementarnych czynności poznawczych z perspektywy psychologicznej. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Świtaj, P. (2009). Rola diagnozy psychiatrycznej w procesie stygmatyzacji osób z zaburzeniami psychicznymi. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 18(4), 377-386.

Mgr Monika Sobczak (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. ucz. Ewa Gurba (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II)

Podmiotowe i środowiskowe uwarunkowania przemocowych zachowań adolescentów w Internecie

Przemoc w Internecie stanowi zjawisko, które dotyczy coraz liczniejszej grupy adolescentów, co jest odbiciem postępującego przenoszenia się ich społecznego funkcjonowania do przestrzeni

wirtualnej (Chan, Cheung & Lee, 2021; Dębski & Flis, 2023; Lange et al., 2023; Zhu, Huang, Evans & Zhang, 2021). Adolescenci stanowią zarówno ofiary, jak i sprawców różnych form zachowań, które mogą być sklasyfikowane jako przemocowe. W przygotowywanej rozprawie doktorskiej przemoc w Internecie rozumiana jest jako intencjonalny atak na drugiego człowieka, wymierzony w jego zasoby osobiste (takie jak wizerunek, samoocena, dobre imię, wiarygodność, dobrostan). Pojęcie to wiąże się z wieloma zjawiskami, których definicje pokrywają się tylko w pewnym stopniu, takimi jak cyberbullying, czy powszechnie wymieniana w polskim dyskursie cyberprzemoc. W większości źródeł cyberbullying jest rozumiany jako zjawisko powtarzalne w czasie, analogicznie do klasycznego bullyingu (Chan, Cheung & Wong, 2019; Pyżalski, 2012; Pyżalski 2014). Malecki wraz z zespołem proponują używanie w tekstach anglojęzycznych pojęcia „online hating”, które stanowi odpowiednik używanego w Polsce określenia „hejt” i jest definiowane jako publikowanie jawnie negatywnej oceny osoby lub obiektu w celu wyrażenia swojego negatywnego nastawienia wobec nich, niezależnie do tego, czy wywoła to szkodę, sprowokuje reakcję lub zaszkodzi statusowi jakiejś grupy (2021). Takie pojęcie, podobnie jak „hejt”, zawiera w sobie wszystkie akty internetowej przemocy, bez kryterium powtarzalności w czasie, i z tego powodu również jest używane na potrzeby niniejszego projektu. Celem projektu doktorskiego jest opracowanie modelu opisującego podmiotowe i środowiskowe uwarunkowania angażowania się adolescentów w zachowania przemocowe w Internecie, a także ujmującego wzajemne zależności tych czynników. Ważnym elementem prac nad rozprawą jest również opracowanie autorskiego narzędzia, które będzie pozwalało określić, na ile uczestnicy badania są w stanie różnicować zjawisko hejtu i krytyki w Internecie. Jak wynika z raportu Państwowego Instytutu Badawczego NASK „Nastolatki 3.0” z 2023 roku, blisko 18% adolescentów nie jest w stanie określić, czy doświadczyło przemocy internetowej, zaś 25% nie potrafi stwierdzić, czy sytuacje dotyczące innych osób, które obserwują w Internecie, są formą przemocy, czy też nie. Takie statystyki mogą wskazywać na to, że granica pomiędzy przemocą (w popularnym dyskursie określaną jako hejt) a tym, co dopuszczalne, ale nieprzyjemne (krytyką) nie jest oczywista dla młodzieży, co powinno zostać uwzględnione w badaniach. Alarmujący jest fakt, że ponad dwie trzecie badanych adolescentów uważa przemoc za problem we współczesnym Internecie. Zidentyfikowanie wpływu różnych zmiennych, a więc zarówno czynników podmiotowych, jak i środowiskowych, które warunkują angażowanie się w zachowania przemocowe w sieci, może mieć bezpośrednie zastosowanie w tworzeniu programów profilaktycznych i interwencyjnych zapobiegającym takiej aktywności młodych ludzi w sieci. Obecnie w ramach projektu rozwijane są dwie równoległe metody badawcze przeznaczone do określania zdolności adolescentów do różnicowania hejtu od krytyki. Pierwsza oparta jest o autentyczne przykłady wypowiedzi zaczerpnięte z mediów społecznościowych, druga zaś o przygotowane w tym celu scenariusze zachowań. Ich użyteczność zostanie zweryfikowana w badaniu pilotażowym.

Słowa kluczowe: przemoc w Internecie, hejt, adolescencja, media społecznościowe, cyberprzemoc

Personal and Environmental Factors Associated with Adolescent Online Violence

Adolescent online violence is a phenomenon that, with an increasing shift of social functioning to the virtual space, affects a growing number of young people (Chan, Cheung & Lee, 2021;

Dębski & Flis, 2023; Lange et al., 2023; Zhu, Huang, Evans & Zhang, 2021). Adolescents are both the victims and the perpetrators of various behaviours that can be classified as aggressive or hurtful. Online violence amongst adolescents, as it is defined for the sake of this project, is an act of attacking, insulting or ridiculing someone verbally via the Internet, mainly on social media. It is closely related to other similar phenomena, such as cyberbullying and hate speech, however, there are some key differences and nuances worth discussing. For example, in most sources cyberbullying is defined as something that is being conducted by a group or an individual repeatedly and overtime, against targets who cannot easily defend themselves (Chan, Cheung & Wong, 2019; Pyżalski, 2012; Pyżalski 2014). Malecki and colleagues propose using the term “online hating”, defined as the activity of posting an explicitly negative assessment of a person or an object primarily for the purpose of expressing one’s negative attitude toward that person or object, independently of whether this will cause actual harm to a concrete person, provoke others to respond or whether it will diminish the value of a given social group (2021). Such a definition covers the instances of adolescent online violence that do not meet the definition of cyberbullying due to it not being a repeated occurrence, and therefore this term will also be used for the sake of this project. The primary objective of this research project is to investigate the personal and environmental factors of violent behaviours amongst adolescents on the Internet and discover the underlying relations between them (in the form of a model). A secondary objective is to develop a valid method of assessing adolescents’ ability to distinguish between violence (hating) and criticism. Data from the 2023 Polish National Research Institute NASK report “Nastolatki 3.0” reveals that nearly 18% of Polish adolescents are uncertain whether they have even experienced online violence, and 25% cannot determine whether observed situations constitute violence or criticism. These statistics may suggest that the difference between unacceptable violence (online hating) and what is acceptable but unpleasant (criticism) is not entirely clear to them. This ambiguity underscores the pressing need to clarify the distinction between hate and criticism in adolescents' online experiences. What is also alarming, more than two-thirds of the adolescents participating in this study assert that hate speech is an important issue on the Internet. Despite the growing body of literature addressing these issues, a large, comprehensive model explaining the factors corresponding to such behaviours remains underdeveloped. Incorporating a wide variety of factors into the research is a real asset of the proposed project. Currently, two independent methods of assessing the ability to differentiate hate from criticism are being developed. One is based on actual samples found on social media, and the other – on behaviour scenarios designed for this specific purpose. Their usability will be determined by a pilot study.

Key words: online violence, online hating, adolescence, social media, cyberbullying

Bibliography:

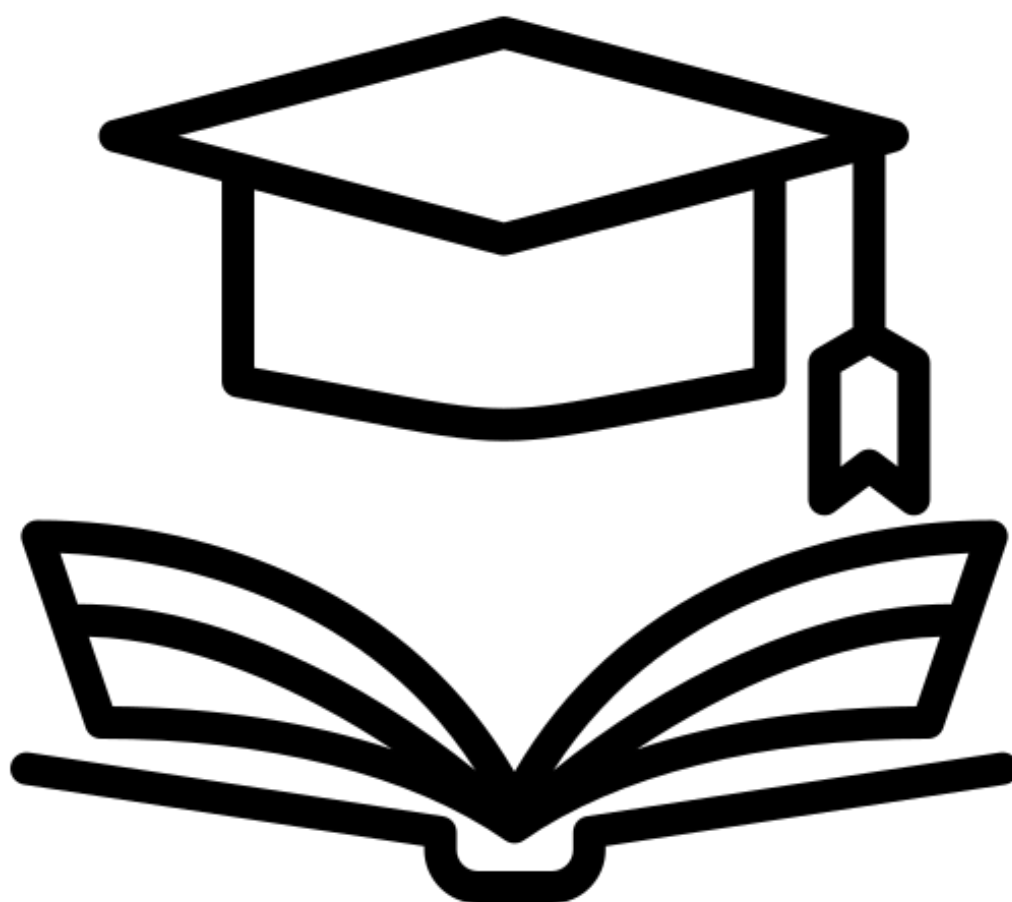
- Chan, T. K., Cheung, C. M., & Lee, Z. W. (2021). Cyberbullying on social networking sites: A literature review and future research directions. *Information Manager*, 58.
- Chan, T. K., Cheung, C. M., & Wong, R. Y. (2019). Cyberbullying on Social Networking Sites: The Crime Opportunity and Affordance Perspectives. *Journal of Management Information Systems*, 36(2), 574–609.

- Dębski, M., & Flis, J. (2023). MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychicznym. Raportz badania dotyczącego zdrowia psychicznego, poczucia własnej wartości i sprawczości wśród młodych ludzi w Polsce.
- Lange, R., Wrońska, A., Ładna, A., Kamiński, K., Błazej, M., Jankiewicz, A., & Roślaniec, K. (2023). Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniowi rodziców. NASK – Państwowy Instytut Badawczy.
- Malecki, W. P., Kowal, M., Dobrowolska, M., & Sorokowski, P. (2021). Defining online hating and online haters. *Frontiers in psychology*, 12, 744614.
- Pyżalski, J. (2012). Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Pyżalski, J. (2014). Elektroniczna agresja rówieśnicza – ustalenia empiryczne ostatniej dekady. W: J. Jarczyńska (red.), *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży*. Wydawnictwo UKW.
- Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying Among Adolescents and Children: A Comprehensive Review of the Global Situation, Risk Factors, and Preventive Measures. *Frontiers in Public Health*, 9, 634909.
-

VIII

Nauki prawne

Legal Sciences

Przetwarzanie danych przez systemy AI jako podstawa ich funkcjonowania – ograniczenia prawne w dostępie i przetwarzaniu danych osobowych oraz innych, wybranych danych prawnie chronionych a szkolenie systemów sztucznej inteligencji

Tematyka sztucznej inteligencji w ostatnim czasie zyskuje na znaczeniu, a społeczeństwo upatruje coraz większe szanse w rozwoju tego sektora. Systemy AI dla prawidłowego i efektywnego funkcjonowania, wymagają dostarczania im ogromnej ilości danych, na których mogą się uczyć. W tym celu niezbędne jest zapewnienie odpowiedniej ilości danych o wysokiej wartości, co będzie skutkowało osiąganiem lepszych i bardziej dopasowanych wyników. Dane wykorzystywane do szkolenia często będą chronione prawnie, ze względu na potrzebę ochrony podstawowych dóbr człowieka, przykładowo jego danych osobowych. To zaś implikuje istnienie regulacji prawnych, które ograniczają sposób korzystania z ww. Wobec tak zarysowanej tematyki należy wskazać, iż przedmiotem niniejszej pracy jest analiza prawna problematyki przetwarzania danych chronionych przez systemy sztucznej inteligencji jako podstawy ich funkcjonowania, skupiając się na aspekcie dostępu do danych prawnie chronionych, z punktu widzenia obowiązujących regulacji prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony danych osobowych. Celem dysertacji jest uzyskanie wniosków *de lege lata* co do problemu, czy obowiązujące w naszym systemie regulacje prawne, dotyczące wybranych danych prawnie chronionych, w szczególności danych osobowych, hamują rozwój sztucznej inteligencji, przede wszystkim z punktu widzenia ograniczeń prawnych w dostępie do nich i ich legalnym przetwarzaniu. W czasach gdy występowanie systemów AI staje się coraz powszechniejsze potrzeba sprawdzenia, czy aktualne rozwiązania prawne nie ograniczają zbyt możliwości rozwojowych AI, tak by w razie uzasadnionej potrzeby, możliwe było podjęcie właściwych kroków legislacyjnych, celem umożliwienia rozwoju i wykorzystania pojawiającego się potencjału. Obok tego istotne będzie więc również uzyskanie wniosków *de lege ferenda* co do możliwych i pożądanych rozwiązań prawnych, w zakresie dostępu i przetwarzania owych wybranych danych prawnie chronionych, umożliwiając efektywny rozwój sztucznej inteligencji poprzez etap szkolenia systemów. Badaniu należy poddać przede wszystkim regulacje prawne dotyczące wybranych danych prawnie chronionych, które mogą utrudniać ich dostępność na potrzeby szkoleniowe, przede wszystkim w obszarze ochrony danych osobowych oraz innych tajemnic prawnie chronionych. Następnie potrzeba sprawdzenia, czy w naszym systemie prawnym funkcjonują regulacje, które podejmują problematykę dostępności danych prawnie chronionych (w szczególności danych osobowych) na potrzeby rozwijania technologii AI, umożliwiając podmiotom zainteresowanym ich eksploatację na potrzeby szkoleniowe. Dla realizacji powyższego należy skupić się na rozwiązaniach wypracowanych w ramach Europejskiej Strategii do danych, ze szczególnym uwzględnieniem: prawa do ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego, regulacji dot. otwartości danych oraz europejskiego zarządzania danymi. Kolejno cenne będzie również zbadanie możliwych propozycji regulacyjnych, dla potrzeby szerokiego dostępu do danych, przy jednoczesnym wystarczającym poszanowaniu ich ochrony we wskazanych obszarach. Dla osiągnięcia tak zarysowanych wyników badań, wykorzystane

zostaną przede wszystkim metody dogmatycznoprawna, teoretycznoprawna oraz uzupełniająco historycznoprawna.

Słowa kluczowe: sztuczna inteligencja, przetwarzanie danych, szkolenie systemów AI, dostęp do danych, ograniczenia prawne, dane prawnie chronione, dane osobowe

Data processing by AI systems as the basis for their functioning – legal restrictions on access to and processing personal data and other selected legally protected data vs training of artificial intelligence system

The topic of artificial intelligence is gaining importance. Society sees more and more opportunities in the development of this sector. AI systems, in order to function properly and effectively, require a huge amount of data to learn from. To do this, it is necessary to provide an adequate amount of high-value data, which will result in achieving better and more tailored results. Data used for training systems will often be legally protected, due to the need to protect basic human rights, for example personal data. This in turn implies the existence of legal regulations that limit the way of using the above. In view of the topic outlined in this way, it should be noted that the subject of this work is a legal analysis of the issue of protected data processing by artificial intelligence systems as the basis for their functioning, focusing on the aspect of access to legally protected data, from the point of view of applicable legal regulations, with particular emphasis on the protection of personal data. The aim of this dissertation is to achieve *de lege lata* conclusions about whether the legal regulations applicable in our system, regarding selected legally protected data, especially personal data, will inhibit development of artificial intelligence, primarily from a perspective of legal restrictions on access to them. In times when the occurrence of AI systems is becoming more and more common, there is a need to verify, whether the legal solutions already adopted do not excessively limit development opportunities. In addition, it will also be important to obtain *de lege ferenda* conclusions regarding legal solutions in terms of access to selected legally protected data, enabling the effective development of artificial intelligence at the stage of training systems. First of all, the study may focus on the legal regulations concerning selected legally protected data that may hinder their availability for training purposes, primarily in the area of personal data protection and other legally protected secrets. Then, it should be checked whether our legal system has regulations that address the issue of access to legally protected data (especially personal data) for the purposes of developing AI technology, enabling interested parties to use them for training purposes. To achieve the above, it is necessary to focus on solutions developed within the European strategy for data, with particular emphasis on: right to reuse public sector information, regulations on data openness and European data governance. It will also be valuable to examine possible regulatory proposals for the need for wide access to data, while sufficiently respecting their protection in the indicated areas. In order to achieve the research results outlined in this way, the following methods will be used primarily: dogmatic-legal, theoretical-legal and supplementary – historical-legal.

Key words: artificial intelligence, data processing, training AI systems, data access, legal restrictions, legally protected data, personal data

Bibliography:

- Błażewski M., Behr J., Środki prawne ochrony danych osobowych, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego nr 124, Wrocław 2018.
- Fischer B., Piskorz-Ryń A., Artificial intelligence in the context of data governance, *International Review of Law, Computers & Technology*, 35(3) 2021, p. 419–428.
- Jędrzejczak M., Protection of Personal Data Processed in Artificial Intelligence Systems, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2024/3, p. 86 -98.
- Lubasz D., Zasady legalności, przejrzystości i minimalizacji danych w ogólnym rozporządzeniu o ochronie danych osobowych w kontekście sztucznej inteligencji [in:] *Prawo sztucznej inteligencji*, L. Lai, M. Świerczyński (ed.), Warszawa 2020.
- Poscher R., Artificial Intelligence and the Right to Data Protection [in:] *The Cambridge Handbook of Responsible Artificial Intelligence. Interdisciplinary Perspectives*, S. Voenekey, P. Kellmeyer, O. Mueller, W. Burgard (eds.), Cambridge Law Handbooks. Cambridge University Press 2022, p. 281-289.
- Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Dz.Urz.U.E.L 2016 Nr 119, str. 1).
- Regulation (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on European data governance and amending Regulation (EU) 2018/1724 (Data Governance Act) (Dz.Urz.U.E.L 2022 Nr 152, str. 1).
- Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Dz.Urz.U.E.L z 2024 r. str. 1689).
- Szpringer W., Datafikacja. Gospodarka oparta na danych. Konkurencja a regulacja. Warszawa 2022.

Mgr Kinga Dudzik (I)

Academic supervisor: prof. dr hab. Włodzimierz Wróbel (Uniwersytet Jagielloński)

Auxiliary supervisor: dr Ewa Czerwińska-Jakimiuk (IDiSM UKEN)

Zdrowie psychiczne jako dobro chronione prawem z perspektywy prawa karnego

W semestrze letnim bieżącego roku akademickiego szczególną uwagę poświęciłam analizie literatury z zakresu psychologii kryminalistycznej. Zgromadzony materiał pozwolił mi na lepsze zrozumienie procesów psychicznych związanych z przeżywaniem traum, mechanizmów reakcji ofiar na doznaną krzywdę oraz trudności związanych z oceną ich stanu psychicznego w kontekście procesowym. Wiedza ta stanowi ważne zaplecze teoretyczne dla dalszych etapów projektu, w szczególności w zakresie oceny opinii biegłych oraz możliwości dowodzenia uszczerbku

psychicznego w postępowaniu karnym. Dodatkowo, w ramach projektu planowane jest porównanie omawianej problematyki z perspektywy prawa cywilnego i prawa medycznego, w których zdrowie psychiczne również stanowi przedmiot ochrony. Takie zestawienie pozwoli lepiej uchwycić systemowy charakter zagadnienia oraz wskazać potencjalne różnice i podobieństwa w podejściu do ochrony tego dobra prawnego. Analiza powyższych obszarów – obejmująca zarówno stan orzecznictwa, praktykę organów ścigania, jak i kwestie dowodowe – umożliwi sformułowanie wniosków de lege ferenda. Proponowane w ramach projektu rozwiązania mogą przyczynić się do skuteczniejszego reagowania na przypadki naruszenia zdrowia psychicznego oraz wzmocnienia jego realnej ochrony jako dobra prawnego w systemie prawa karnego.

Mental Health as a Legally Protected Good in Criminal Law: A Doctrinal and Practical Analysis

This research project explores how mental health, as a protected legal interest, is addressed within the framework of criminal law, with particular focus on the practical treatment of this issue by law enforcement and the judiciary. Despite its legal protection, cases concerning solely psychological harm are rarely seen in court practice. The study seeks to identify the reasons behind this absence, which likely go beyond evidentiary challenges and may involve systemic and procedural shortcomings, especially at the preliminary investigation stage. The project examines whether psychological harm is acknowledged and evaluated during criminal proceedings, and whether cases involving only mental harm — with no physical component — are pursued. It also analyzes prosecutorial practices related to such complaints, including how and whether relevant evidence is secured, and whether convictions are obtained in such cases and what penalties are imposed. An important part of the research involves a review of expert reports prepared by psychologists and psychiatrists in such cases. This includes an assessment of the diagnostic tools and criteria used to determine the existence and extent of psychological harm. During the current academic semester, particular attention has been devoted to reviewing literature in the field of criminal psychology. This has provided a deeper understanding of trauma responses and the evidentiary difficulties associated with assessing the psychological condition of victims in legal contexts. Additionally, the project includes a comparative element, examining how mental health protection is approached in civil and medical law, where psychological well-being is also of concern. This broader perspective helps illuminate the interdisciplinary nature of the issue. By analyzing case law, institutional practices, and evidentiary challenges, the project aims to propose informed solutions that can enhance the protection of mental health as a legal good within the criminal justice system.

Bibliography:

- Bublitz J.C., Merkel R., Crimes Against Minds. On Mental Manipulations, Harms and Human Right to Mental Self-Determination, *Crim Law and Philos*, 2014, nr 8, s. 51–77.
- Gruza E., *Psychologia sądowa dla prawników*, Warszawa 2021.
- Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Wyd. V, 2023.
- Mularski K., Art. 448 KC [Naruszenie dobra osobistego], w: *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 353–626*, red. Gutowski M., Warszawa 2022.

- Gierowski J.K., Paprzycki L., Niepoczytalność i psychiatryczne środki zabezpieczające. Zagadnienia prawno-materialne, procesowe, psychiatryczne i psychologiczne, Warszawa 2013.
- Jodłowski J., Szewczyk M., w: Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a, red. Wróbel W., Zoll A., Warszawa 2017.
- Wierzba K., Janeczek P., Kowalski P., Jurek T., Pourazowe zaburzenia zdrowia psychicznego, w: Medycyna sądowa. Opiniowanie kliniczne i medycyna sądowa, red. Teresiński G., Warszawa 2021.
- Pużyński S., Choroba psychiczna – problemy z definicją oraz miejscem w diagnostyce i regulacjach prawnych, *Psychiatria Polska* 2007, t. XLI (3), s. 303.
- Małecki M., Odpowiedzialność karna za czyny przeciwko zdrowiu w prawie medycznym, w: System Prawa Medycznego. Tom 6 – Odpowiedzialność Publicznoprawna, red. Barczak-Oplustil A., Sroka T., Warszawa 2022.
- Heitzman J., Stres w etiologii przestępstw agresywnych, Kraków 2002.

Mgr Natalia Turaczy (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Czesław Kłak (IPEiA UKEN)

Instytucja koronera w polskim systemie prawa na tle porównawczym

Celem dysertacji jest wykazanie zasadności implementacji instytucji koronera do polskiego porządku prawnego, która niewątpliwie usprawni procedurę stwierdzania zgonu. Od wielu lat zarówno RPO jak i Naczelna Rada Lekarska wskazują na bezwzględną potrzebę wprowadzenia do obrotu prawnego przepisów regulujących materię stwierdzania, dokumentowania i rejestrowania zgonów, w tym powołania stanowiska koronera. Główną hipotezą badawczą pracy jest analiza czy wprowadzenie instytucji koronera, odpowiednio dostosowanej do warunków polskiego systemu prawa, może uporządkować i ujednolicić procedury związane z ustalaniem przyczyn zgonów, a także usprawnić postępowanie. Aby właściwie zbadać postawioną hipotezę, konieczne będzie rozważenie hipotez szczegółowych, które pozwolą na wieloaspektowe ujęcie tematu. Punktem wyjścia do rozważań będzie projekt ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z 2021 roku, który jako pierwszy wprowadza termin „koroner” do polskiej legislacji. Projekt ten – mimo, że nowatorski – nie tworzy spójnej instytucji, a raczej powierzchownie rozwiązuje wybrane problemy związane z ustalaniem zgonu. Projektowe przepisy mają zapobiec sytuacjom, gdy nie ma osoby, która mogłaby stwierdzić zgon czy też trzeba stwierdzić przyczynę śmierci w razie niespodziewanego i nagłego zgonu. Istotnym zamierzeniem jest ukazanie naglącej potrzeby powołania koronera oraz gruntownych zmian związanych z procedurą stwierdzania zgonu. Autor planuje poddać projekt analizie krytycznej i zidentyfikować jego niedoskonałości w świetle doświadczeń innych państw. Projektowa funkcja koronera zostanie zestawiona z tą instytucją w krajach anglosaskich tj. w wybranych stanach Stanów Zjednoczonych i w Wielkiej Brytanii oraz z alternatywnymi rozwiązaniami w niektórych państwach europejskich tj. Francja, Niemcy oraz Włochy. Zakres porównania będzie zawierał przede wszystkim obowiązki koronera, wymogi powołania, uprawnienia oraz procedurę stwierdzania zgonu i wystawiania karty zgonu. Komparatystyka będzie obejmowała również ustawy w jakich zawarte są regulacje dotyczące koronera. W polskim porządku prawnym procedura stwierdzania zgonu oraz ustalania jego przyczyny wciąż pozostaje nieuszczegółowiona i obarczona licznymi problemami praktycznymi. Aktualny projekt ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych (druk UD 294), zawiera propozycję

powołania koronera jako instytucji odpowiedzialnej za stwierdzanie zgonu w sytuacjach podejrzenia udziału osób trzecich, a także podmiotu organizującego sekcję zwłok. Projekt ten, choć wielokrotnie krytykowany (m.in. przez NRL, konsultantów krajowych i środowiska lekarzy), otwiera szerokie pole do dyskusji naukowej i prawniczej na temat kształtu tej instytucji, zakresu jej kompetencji i miejsca w strukturze administracyjnej państwa. W ramach prowadzonych badań zostanie podjęta próba określenia czy polski ustawodawca może oprzeć się na regulacjach, dotyczących koronera oraz procedury stwierdzania zgonu, wybranych państw anglosaskich i europejskich, a także czy obecnie proponowane regulacje w projekcie ustawy wystarczająco precyzują zawód koronera. Analiza pozwoli stwierdzić czy polska legislacja jest w stanie przyjąć nowe rozwiązania, dostosowane do specyfiki polskiego porządku prawnego. Efektem pracy będą postulaty *de lege ferenda* w zakresie zmian w ustawie o cmentarzach i chowaniu zmarłych, kodeksie postępowania karnego oraz przepisach regulujących pracę lekarzy i biegłych. Proponowane rozwiązania będą oceniane pod kątem spójności z konstytucyjną zasadą decentralizacji, realności wdrożenia oraz ochronę praw osób zmarłych i ich rodzin. W pracy zostaną zbadane zagadnienia związane z kompetencjami koronera, jego statusem zawodowym i procesowym, relacjami z innymi organami państwowymi. Rozprawa doktorska ma na celu przeprowadzenie wszechstronnej analizy potrzeby utworzenia instytucji koronera w polskim systemie prawnym, na podstawie: analizy przepisów obowiązujących oraz projektów ustaw; studium opinii instytucji eksperckich (NRL, RPO); wskazania rekomendacji legislacyjnych i ustrojowych, zmierzających do stworzenia efektywnej, niezależnej i zaufanej publicznie instytucji odpowiadającej za nadzór nad ustalaniem przyczyn zgonów. Metodologia badań oparta będzie przede wszystkim na wykładni norm prawa tych obowiązujących jak i tych proponowanych oraz metodzie prawnoporównawczej, która pozwoli przybliżyć instytucję koronera w innych państwach. Projekt będzie opierał się również na badaniach empirycznych m.in. ankietach przeprowadzonych w wybranych instytucjach wojewódzkich czy też powiatowych.

Słowa kluczowe: karta zgonu, koroner, procedura stwierdzania zgonu, ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych

The coroner's institution in the Polish legal system in a comparative perspective

The dissertation aims to indicate legitimacy of implementing the coroner's institution to the Polish legal order, which will undoubtedly improve procedure for the confirmation of death. For many years, the Ombudsman and the Supreme Medical Council have been pointing out the absolute need for legislation to regulate the matter of ascertaining, documenting and registering deaths, including establishment of the coroner's function. The main research hypothesis of the study is to analyse whether the introduction of the institution of the coroner, appropriately adapted to the conditions of the Polish legal system, can organize and unify procedures related to the determination of the causes of death, as well as streamline the proceedings. The starting point for consideration will be the draft Cemeteries and Burials Act, which is the first to introduce the term 'coroner' into Polish legislation. This draft does not create a coherent institution, but rather superficially solves selected problems related to the determination of death. The draft legislation is intended to prevent situations where there is no person to determine death or the cause of death has to be determined in the event of an unexpected and sudden death. An important intention is to demonstrate the urgency of the need for a coroner and the fundamental

changes associated with the procedure for determining death. Significant intention of the project is to demonstrate critical necessity for the formation of a coroner and the fundamental changes associated with procedure of determining death. Role of the coroner will be compared with this institution in Anglo-Saxon countries (selected states of the United States and the United Kingdom) and the alternatives in some European countries, such as France, Germany and Italy. Scope of the comparison will mainly include the duties of the coroner, requirements for appointment, powers and the procedure for determination of death and issuing of a death certificate. Comparison will also include the acts in which the coroners' regulations are contained. In the Polish legal order, the procedure for declaring death and determining the cause of death is still not specified and is fraught with numerous practical problems. The current draft of cemeteries and burials act proposes the establishment of a coroner as an institution responsible for ascertaining death in situations of suspected third party involvement, as well as an entity to organise an autopsy. This project, although repeatedly criticised (by, among others, the NRL, national consultants and medical circles), opens a wide field for scientific and legal discussion on the shape of this institution, the scope of its competence and its place in the administrative structure of the state. The research will attempt to determine whether the Polish legislator can rely on the regulations, concerning the coroner and the procedure of confirmation of death, of selected Anglo-Saxon and European countries, and whether the currently proposed regulations in the bill sufficiently specify the profession of coroner. Analysis will reveal if the Polish legislature is capable of adopting new solutions adjusted to the current circumstances and specifics of the Polish legal regime. Solutions proposed by the legislator will be discussed on the basis of the Draft of the Cemeteries and Burials Act. The result of the work will be *de lege ferenda* proposals for amendments to the Cemeteries and Burials Act, the Code of Criminal Procedure and the laws regulating the work of doctors and experts. The proposed solutions will be assessed in terms of consistency with the constitutional principle of decentralisation, feasibility of implementation and protection of the rights of the deceased and their families. The dissertation will examine issues related to the coroner's competencies, their professional and procedural status, and relationships with other state authorities. The planned doctoral thesis aims to conduct a comprehensive analysis of the need to establish the institution of the coroner within the Polish legal system. This analysis will be based on: a review of applicable legislation and legislative proposals; a study of opinions issued by expert institutions; and the formulation of legislative and systemic recommendations aimed at creating an effective, independent, and publicly trusted institution responsible for overseeing the determination of causes of death. Research methodology will be primarily based on the interpretation of legal norms, both those in force as well as those proposed, and a comparative legal method, which will enable to visualise the concept of the coroner in other countries. The project will also be in coherence with empirical research based on empirical research, e.g. surveys conducted in selected regional or district institutions.

Key words: Cemeteries and Burials Act, coroner, death certificate, proceedings to declare a person dead

Bibliography:

Brooks Erin G., Reed Kurt D., Principles and Pitfalls: a Guide to Death Certification, 2015, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4504663/> .

- Całkiewicz M., Oględziny zwłok i ich znalezienia, Poltex, Warszawa 2019.
- Coroners and Justice Act 2009, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/25>.
- Death Certification and the Role of the Medical Examiner/Coroner” – ScienceDirect, <https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/medical-examiner>
- Drembkowski P., Ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Joselh A., Allison H.C., Handbook of Crime Scene Investigation, Boston-London-Sydney-Toronto 1980
- Marcinkowski T., Medycyna sądowa dla prawników, t. I, t. II, Warszawa 2000.
- Opinia Rady Legislacyjnej z dnia 30.06.2022 r. o projekcie ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych, Rada Legislacyjna przy Prezesie Rady Ministrów, numer RL. 461.16/2022.
- Projekt ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 23 września 2021 r., nr UD 278, IX kadencja Sejmu.
- Skiba W., Wykorzystanie dowodu z czynności oględzinowych w procesie karnym i innej działalności, Problemy Praworządności 1984, nr 2.
- Stanowisko Prezydium Naczelnej Rady Lekarskiej Nr 109/21/P-VIII .w sprawie projektu ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych oraz projektu ustawy - Przepisy wprowadzające ustawę o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 21 października 2021 r.
- Stefański R.A., Oględziny i otwarcie zwłok jako czynności procesowe, Prokuratura i Prawo nr 3, 2005.
- Tomaszewski T., Dowód z opinii biegłego w procesie karnym, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2000.
- Ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31.01.1959 r., Dz.U.2023.887 t.j. z dnia 2023.05.10.
- Witkowska K., Procesowe, kryminalistyczne i sądowo-lekarskie aspekty oględzin zwłok, Państwo i Prawo 2012, nr 6.

Mgr Paulina Wójcik (I)

Academic supervisor: prof. dr hab. Jerzy Kasprzak (IPEiA UKEN)

Przesłuchanie biegłego. Problematyka prawno-kryminalistyczna

Przedmiotem rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Przesłuchanie biegłego. Problematyka prawno-kryminalistyczna” jest analiza roli i funkcji biegłego w polskim postępowaniu karnym, ze szczególnym uwzględnieniem przesłuchania biegłych sądowych w kontekście dynamicznego rozwoju nowych technologii oraz zmieniającej się rzeczywistości prawnej i procesowej. Punktem wyjścia do podjęcia tej tematyki była konstatacja, że od 1988 roku – kiedy prof. Tadeusz Tomaszewski opublikował fundamentalną pozycję „Przesłuchanie biegłego w postępowaniu karnym” – nie dokonano pogłębionej, kompleksowej aktualizacji tej problematyki. W tym czasie nie tylko znacząco rozwinęły się nowe specjalizacje biegłych (np. informatyka sądowa, cybernetyka), lecz również zmienił się model procesu karnego, jego zasady, praktyka sądowa i oczekiwania względem dowodów naukowych. Celem głównym pracy jest szczegółowa analiza prawno-kryminalistycznych aspektów przesłuchania biegłych w postępowaniu karnym oraz diagnoza kluczowych problemów, jakie napotykają sądy w interpretacji opinii biegłych – zwłaszcza w sprawach związanych z nowymi technologiami i cyberprzestępczością. Autorka zakłada, że obecny model przesłuchania biegłych nie jest dostosowany do współczesnych potrzeb

wymiaru sprawiedliwości, a brak aktualizacji procedur oraz regulacji prawnych prowadzi do licznych trudności dowodowych, niekiedy skutkujących błędami orzecznictwymi. W ramach rozprawy postawiono szereg hipotez badawczych, wśród których kluczowe są: (1) ograniczona zdolność sądu do zrozumienia opinii biegłych z zakresu technologii cyfrowych i informatyki, (2) brak przejrzystości oraz odpowiedniej metodologii w wielu opiniach biegłych, (3) niedostosowanie obowiązujących regulacji prawnych do wymogów procesu karnego z udziałem biegłych nowej generacji oraz (4) potrzeba reformy przepisów karnoprosesowych w zakresie dowodu z opinii biegłego, szczególnie w odniesieniu do danych cyfrowych, logów systemowych czy danych z urządzeń mobilnych. Na potrzeby rozprawy przyjęto kilka celów szczegółowych: analizę funkcji biegłego w polskim postępowaniu karnym, identyfikację trudności praktycznych i teoretycznych związanych z przesłuchaniem biegłych, ocenę wpływu rozwoju technologii na pracę biegłych oraz zbadanie skuteczności komunikacji pomiędzy biegłymi a sędziami. Zasadnicza część badań poświęcona jest także propozycjom *de lege ferenda*, mającym na celu usprawnienie przesłuchań biegłych oraz poprawę jakości ich opinii. Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny, łączący perspektywę prawną, kryminalistyczną oraz technologiczną. Badania empiryczne obejmują analizę akt spraw sądowych, wywiady z sędziami oraz rozmowy z biegłymi – szczególnie w zakresie informatyki sądowej i cybernetyki. Dodatkowo zostaną podjęte starania celem odbycia stażu badawczego w Instytucie Ekspertyz Sądowych im. prof. dra Jana Sehna oraz w Żandarmerii Wojskowej, co pozwoli na praktyczne zapoznanie się ze specyfiką pracy biegłych. Analiza obejmuje także funkcjonowanie laboratoriów kryminalistycznych oraz ocenę sposobów prezentowania opinii na rozprawie. Praca zakłada kilka zasadniczych rozdziałów, odpowiednio rozbudowujących tematykę. Punktem wyjścia będzie problematyka prawa dowodowego w postępowaniu karnym. Porusza ona także instytucje biegłego – jego statusu, typów oraz różnic między opinią a ekspertyzą. Następnie kompleksowo przedstawiona zostanie charakterystyka przesłuchania biegłego i jego taktykę, koncentrując się na przejrzystości opinii dla sądu. Kolejny rozdział ukaże potrzebę powoływania nowych kategorii biegłych w odpowiedzi na ewolucję przestępczości i rozwój technologii. W końcowych rozdziałach praca analizuje problemy praktyczne i prawne związane z działalnością biegłych oraz formułuje postulaty *de lege lata* i *de lege ferenda*. W toku pracy wykorzystana zostanie metoda analizy literatury, analiza akt sądowych, wywiady eksperckie oraz obserwację uczestniczącą (udział w wokandach). Zgromadzony materiał umożliwi sformułowanie wniosków dotyczących aktualnych wyzwań, jakie stoją przed wymiarem sprawiedliwości w kontekście dowodu z opinii biegłego, a także rekomendacji dotyczących zmian legislacyjnych. Rozprawa wpisuje się w szerszą debatę na temat roli biegłych w postępowaniach karnych i potrzeb modernizacji procedur dowodowych w świetle cyfryzacji życia społecznego. Ma również wartość praktyczną: jej rezultaty mogą zostać wykorzystane w kształceniu sędziów, prokuratorów i biegłych, a także przy opracowywaniu standardów sporządzania opinii w sprawach karnych, w których materiał dowodowy opiera się na informacjach technicznych lub cyfrowych.

The Interrogation of an Expert Witness: Legal and Forensic Issues

The subject of this doctoral dissertation, titled “The Interrogation of an Expert Witness: Legal and Forensic Issues”, is an analysis of the role and function of expert witnesses in Polish criminal proceedings, with particular emphasis on the interrogation of court-appointed experts in the context of the dynamic development of new technologies and the evolving legal and procedural

landscape. The inspiration for this study stems from the observation that, since 1988—when Professor Tadeusz Tomaszewski published the seminal work “The Interrogation of an Expert in Criminal Proceedings”—no comprehensive and in-depth update of this issue has been undertaken. Since then, not only have new expert specializations emerged (e.g., digital forensics, cybernetics), but the model of criminal proceedings itself has changed, including its principles, judicial practices, and expectations regarding scientific evidence. The main objective of this dissertation is to provide a detailed legal and forensic analysis of expert witness interrogation in criminal proceedings and to diagnose key challenges that courts face when interpreting expert opinions—especially in cases involving new technologies and cybercrime. The author argues that the current model of expert interrogation is not adapted to the contemporary needs of the justice system, and the lack of updated procedures and legal regulations results in significant evidentiary difficulties, sometimes leading to judicial errors. Several research hypotheses are put forward, the most significant of which include: (1) the limited ability of courts to understand expert opinions in digital and IT-related fields; (2) the lack of clarity and adequate methodology in many expert reports; (3) the misalignment of current legal regulations with the requirements of criminal proceedings involving next-generation experts; and (4) the need to reform procedural laws concerning expert evidence, particularly in relation to digital data, system logs, and data from mobile devices. The dissertation sets out several specific goals: an analysis of the expert’s function in Polish criminal procedure, identification of theoretical and practical challenges in expert interrogation, an assessment of the impact of technological development on expert work, and an examination of the effectiveness of communication between experts and judges. A major part of the research is also devoted to *de lege ferenda* proposals aimed at improving expert interrogations and enhancing the quality of expert opinions. This is an interdisciplinary work, combining legal, forensic, and technological perspectives. The empirical research includes case file analysis, interviews with judges, and discussions with expert witnesses—particularly in the fields of digital forensics and cybernetics. Additionally, research internships at the Prof. Jan Sehn Institute of Forensic Research and the Military Gendarmerie are planned to gain practical insight into the specific nature of expert work. The study also examines the operation of forensic laboratories and methods of presenting expert reports during trial. The dissertation is structured into several key chapters that systematically develop the subject matter. It begins with evidentiary issues in criminal proceedings, discusses the institution of expert witnesses—including their status, types, and the difference between an opinion and an expert report—and then presents a comprehensive characterization of expert interrogation tactics, with a focus on clarity for the court. A subsequent chapter highlights the need to introduce new categories of experts in response to technological developments and the evolution of crime. The final chapters address practical and legal challenges associated with expert activity and propose both *de lege lata* and *de lege ferenda* recommendations. The research methodology includes literature analysis, case file examination, expert interviews, and participant observation (e.g., attending court hearings). The collected material will allow for the formulation of conclusions regarding the current challenges facing the justice system in relation to expert evidence, as well as recommendations for legislative reform. This dissertation contributes to the broader debate on the role of expert witnesses in criminal proceedings and the necessity of modernizing evidentiary procedures in light of the digitalization of society. It also has practical value: its findings may be used in the training of judges, prosecutors, and expert witnesses, and in developing standards for preparing expert opinions in criminal cases involving technical or digital evidence.

Bibliography:

- Aboujaoude E., Wirtualna osobowość naszych czasów, mroczna strona e-osobowości, Kraków 2012;
- Adamski A., Prawo karne komputerowe, Warszawa 2000;
- Bieńkowska B.T., W trosce o kontradiktoryjność dowodu z opinii biegłego, w: A. Przyborowska-Klimczak, A. Taracha (red.), Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika, Warszawa 2011;
- Błaszczak Ł., Markiewicz K. (red.), Rola biegłego w postępowaniu sądowych, Wrocław 2016;
- Bojańczyk A., Czy znowelizowane przepisy procedury karnej pozwalają obrońcy na korzystanie z opinii prywatnych?, Palestra 2015, nr 3-4;
- Bojańczyk A., Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawnoporównawczej, Warszawa 2011;
- Bond C., Solen M., Harper P., The Expert Witness, London Bond Solon Publishing Ltd. 1996;
- Chrustowski T., Biegły w postępowaniu przygotowawczym, Warszawa 1977;
- Cohen S.A., The role of the Forensic Expert in a Criminal Trial [w:] Criminal Reports, Wyd. 3. 1978. T.1;
- Czeczot Z., Tomaszewski T., Kryminalistyka ogólna, Toruń 1996;
- Doda Z., Gaberle A., Dowody w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz. T. 1. Warszawa 1995;
- Doda Z., Kontrola dowodu z opinii biegłego w trybie art. 182 k.p.k., Pal. 1977, Nr 6;
- Drajewicz D., Ocena opinii biegłego w postępowaniu karnym, PS 2014, nr 6;
- Eichstaedt K., Depko A. R., Gałęcki P., Krasowska A., Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa, w sprawach karnych, nieletnich oraz wykroczeń, Warszawa 2022;
- Goździaszek Ł., Perspektywy wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu sądowym, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 10.

Mgr Nicole Deneka (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Inga Kawka (IPEiA UKEN)

Pomoc państwa a kryzysy międzynarodowe: równowaga między interwencją w rynek wewnętrzny UE a jego spójnością?

XXI wiek to okres zarówno pogłębiania integracji europejskiej, jak i występowania licznych poważnych kryzysów międzynarodowych, takich jak globalny kryzys finansowy z lat 2007–2009, pandemia COVID-19 oraz agresja Rosji na Ukrainę. Kryzysy te stanowiły poważne wyzwania dla stabilności Unii Europejskiej oraz funkcjonowania jednolitego rynku. W odpowiedzi na te wydarzenia Komisja Europejska wielokrotnie wdrażała tymczasowe ramy kryzysowe w zakresie pomocy publicznej, mające na celu umożliwienie państwom członkowskim szybszego i bardziej elastycznego reagowania na nadzwyczajne okoliczności, przy jednoczesnym zachowaniu ram prawnych wynikających z unijnej polityki konkurencji. Prezentacja koncentruje się na analizie głównych celów, jakie przyświecają wprowadzaniu tych nadzwyczajnych ram pomocy państwa w czasie kryzysów międzynarodowych. Punktem wyjścia jest pytanie badawcze: Jakie są kluczowe cele tymczasowych ram pomocy publicznej przyjmowanych przez Komisję Europejską w sytuacjach kryzysowych? Z jednej strony, zwolennicy tych działań wskazują na konieczność zapewnienia elastyczności i szybkiej reakcji w obliczu gwałtownych zmian społeczno-

gospodarczych. Z drugiej strony, krytycy ostrzegają przed możliwością zakłócenia konkurencji, nierównym wsparciem między państwami członkowskimi i ryzykiem długofalowego osłabienia zasad jednolitego rynku. Prezentacja składa się z trzech zasadniczych części. W pierwszej omówione zostaną ogólne zasady prawa pomocy państwa w Unii Europejskiej oraz prawne podstawy stosowania tymczasowych ram kryzysowych. W drugiej przedstawione zostaną wybrane przykłady najważniejszych ram wprowadzonych w ostatnich latach, z analizą ich struktury, zakresu i stosowania. Trzecia część poświęcona będzie refleksji nad tym, w jaki sposób Komisja Europejska stara się równoważyć potrzebę szybkiej interwencji gospodarczej z długoterminowym celem ochrony uczciwej konkurencji i spójności rynku wewnętrznego. Celem prezentacji jest lepsze zrozumienie sposobu, w jaki prawo pomocy państwa adaptuje się do sytuacji nadzwyczajnych, oraz tego, jak można pogodzić elastyczność działania z poszanowaniem fundamentalnych zasad integracji europejskiej.

Słowa kluczowe: prawo pomocy państwa, polityka konkurencji, Unia Europejska, międzynarodowe kryzysy

State aid and international crises: balance between EU internal market's intervention and integrity?

The 21st century has been marked by both the ongoing process of European integration and a series of major international crises, including the 2007–2009 financial crisis, the COVID-19 pandemic, and Russia's aggression against Ukraine. Each of these events has posed serious challenges to the stability and functioning of the European Union and its internal market. In response, the European Commission has introduced a number of temporary crisis frameworks within EU state aid law. These measures were intended to provide member states with the necessary flexibility to support their economies and protect strategic sectors, while still operating within the broader legal constraints of EU competition policy. This presentation focuses on examining the primary objectives behind the adoption of these temporary state aid frameworks during international crises. It addresses the central question: What are the key goals of the crisis-related state aid frameworks introduced by the European Commission in times of emergency? On one hand, supporters argue that more flexible state aid rules are essential to ensure a fast and effective response to rapidly evolving economic and social conditions. On the other hand, critics warn that such measures may distort competition, lead to unequal support among member states, and weaken the integrity of the internal market. The presentation is structured into three main parts. First, it introduces the general principles of EU state aid law and the legal basis for temporary frameworks. Second, it presents case studies of the most relevant crisis frameworks adopted in recent years, analyzing their structure, scope, and implementation. Finally, it reflects on how the European Commission attempts to balance the urgent need for economic intervention in times of crisis with the long-term goals of maintaining fair competition and preventing fragmentation of the internal market. The aim is to contribute to a better understanding of how state aid law evolves in response to exceptional circumstances and how legal flexibility can be reconciled with fundamental market principles.

Key words: state aid law, competition policy, European Union, international crises

Bibliography:

- Hauser R., Niewiadomski Z., Wróbel A. (red.), *Publiczne prawo gospodarcze. System Prawa Administracyjnego*, Tom 8B, C.H.Beck, Warszawa 2018.
- Cseres K., Reyna A., *EU State Aid Law and Consumer Protection: An Unsettled Relationship in Times of Crisis*, *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 12, Issue 8, October 2021, str. 617–629, <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpab037>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- D'Sa R., "Instant" State Aid Law in a Financial Crisis – A U-Turn?, *European State Aid Law Quarterly*, vol. 8, no. 2, 2009, str. 139–44. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/26683025>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Dobaczewska A., *Efektywność pomocy publicznej dla przedsiębiorców w okresie i po pandemii COVID-19*, *Studia Prawnoustrojowe*, 2022, nr 57. <https://doi.org/10.31648/sp.7987>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Dudzik S., *Pomoc państwa dla przedsiębiorstw publicznych w prawie Wspólnoty Europejskiej. Między neutralnością a zaangażowaniem*, Kraków 2002.
- Działo J., *State aid and competition policy in the European Union in the period of economic crisis*, *Ekonomia i Prawo, Economics and Law*, Online, Vol. 13, no. 1, str. 211–224, doi: 10.12775/EiP.2014.016, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Heimler A., Frédéric J., *The Limitations of European Union Control of State Aid*, *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 28, no. 2, 2012, str. 347–67. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/43741300>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Honoré M., *State Aid and COVID-19 – Hot Topics*, *European State Aid Law Quarterly*, vol. 19, no. 2, 2020, str. 111–14. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/48685976>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Kopeć A., *Pomoc publiczna w dobie pandemii COVID-19*, *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, 2021, nr 1(10), https://ikar.wz.uw.edu.pl/images/numery/72/iKAR_1_10_21_8_Kopecc.pdf, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Kowalik-Bańczyk K., Szwarc-Kuczer M., Wróbel A. (red), *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90–222)*, Warszawa 2012.
- Luja R., *State Aid and the Financial Crisis: Overview of the Crisis Framework*, *European State Aid Law Quarterly*, vol. 8, no. 2, 2009, str. 145–60. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/26683026>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Maczkovics C., *How Flexible Should State Aid Control Be in Times of Crisis?*, *European State Aid Law Quarterly*, vol. 19, no. 3, 2020, str. 271–83. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/48685809>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Maziarz A., *Reguły konkurencji Unii Europejskiej*, C.H.Beck, Warszawa 2019.
- Podsiadło P., *Pomoc publiczna dla instytucji finansowych w warunkach kryzysu – założenia i realizacja*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 2011, nr 173, https://dbc.wroc.pl/Content/73343/Podsiadlo_Pomoc_Publiczna_Dla_Instytucji_Finansowych_w_Warunkach_2011.pdf, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Riedel P. et al., *Learnings from the Commission's Initial State Aid Response to the COVID-19 Outbreak*, *European State Aid Law Quarterly*, vol. 19, no. 2, 2020, str. 115–26. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/48685977>, data dostępu: 10 maja 2024 r.
- Rosiak K., Przybyszewska E., *Poland: State Aid in Times of Global Pandemic*, *European State Aid Law Quarterly*, vol. 19, no. 3, 2020, str. 395–98. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/48685825>, data dostępu: 10 maja 2024 r.

Akty prawne

Rozporządzenie Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 187, str. 1 ze zm.).

Rozporządzenie Komisji nr 1407/2013 z 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis (Dz.U. UE. L. z 2013 r. Nr 352, str. 1 ze zm.).

Rozporządzenie Rady (UE) 2015/1588 z 13 lipca 2015 r. w sprawie stosowania art.107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do niektórych kategorii horyzontalnej pomocy państwa (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 248, str. 1 ze. zm.).

Rozporządzenie Rady (UE) 2015/1589 z 13 lipca 2015 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania art. 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. U. UE.L. z 2015 r. Nr 248, str. 9).

Traktat o Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 ze zm.).

Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 ze zm.).

Dokumenty unijne

Komunikat Komisji - Tymczasowe kryzysowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki po agresji Rosji wobec Ukrainy (Dz. U. UE. C. z 2022 r. str. 131 ze zm.).

Komunikat Komisji - Tymczasowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającej epidemii COVID-19 (Dz. U. UE. C. z 2020 r. str. 91 ze zm.).

Komunikat Komisji - Tymczasowe wspólnotowe ramy prawne w zakresie pomocy państwa ułatwiające dostęp do finansowania w dobie kryzysu finansowego i gospodarczego (Dz. U. UE. C. z 2009 r. Nr 16, str. 1 i wersje późniejsze).

Zawiadomienie Komisji w sprawie uproszczonej procedury rozpatrywania niektórych rodzajów pomocy państwa (Dz. U. UE. C. z 2009 r. Nr 136, str. 3).

Zawiadomienie Komisji w sprawie pojęcia pomocy państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2016 r. Nr 262, str. 1).

Mgr Natan Fischer (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Grzegorz Krawiec (IPEiA UKEN)

Ograniczenia stosowania wybranych postanowień Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE. L nr 119, str.1), w działalności twórczej jako próba znalezienia równowagi między przetwarzaniem danych osobowych a prawem do wolności wypowiedzi i informacji

Celem dysertacji jest opracowanie propozycji standardyzacji ograniczeń stosowania przepisów Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. (dalej: „RODO”) w działalności twórczej, poprzez realizację jasno określonych celów szczegółowych. Badania przeprowadzone w niniejszej pracy odnoszą się do wielu aspektów związanych z dziedziną ochrony danych osobowych, których wszechstronna analiza pozwala na kompleksowe ujęcie problematyki badawczej. Pierwszy z obranych celów dotyczy ustalenia zakresu

zastosowania prawa do bycia zapomnianym jako ograniczenia o charakterze pośrednim, odnoszącego się do wszystkich enumeratywnie wymienionych rodzajów działalności wskazanych w art. 2 ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (dalej: „UODO”). Celem tego zabiegu jest wyodrębnienie specyfiki tego prawa oraz ocena jego wpływu na przetwarzanie, w szczególności przechowywanie, danych osobowych. Następnie zostanie przeprowadzona systematyzacja typowych kolizji norm na przykładach wybranych rodzajów działalności związanych z wolnością wypowiedzi i informacji, z uwzględnieniem kontekstu miejsc ich utrwalania i rozpowszechniania. Dysertacja zmierza również do sprecyzowania kręgu podmiotów uprawnionych do skorzystania z wyłączeń i ograniczeń w stosowaniu przepisów przy działalności związanej z materiałami prasowymi, twórczością literacką, artystyczną oraz wypowiedzią akademicką. Dokładne wyodrębnienie tych podmiotów ma istotne znaczenie, gdyż mimo wskazania konkretnych rodzajów działalności, w przepisach szczegółowych dostrzegalny jest brak precyzyjnego określenia, kto może się nimi zajmować. Podstawowymi metodami badawczymi zastosowanymi w pracy są: (i) metoda dogmatyczno-prawna, w ramach której analizie poddano przepisy aktów normatywnych, judykaturę oraz piśmiennictwo prawnicze (w tym komentarze i glosy); (ii) metoda prawnoporównawcza, umożliwiająca zestawienie postawionych hipotez badawczych z rozwiązaniami funkcjonującymi w różnych systemach prawnych, a także analizę orzecznictwa i praktyki instytucji krajowych i międzynarodowych; (iii) metoda historyczno-prawna, służąca prześledzeniu ewolucji regulacji prawnych w kontekście historycznym. Realizacja powyższych celów z zastosowaniem zaprezentowanych metod badawczych pozwoli sformułować rekomendacje dotyczące standaryzacji ograniczeń stosowania przepisów RODO, prowadzące do zrównoważenia interesu ochrony danych osobowych i prawa do wolności wypowiedzi oraz informacji, co w rezultacie przyczyni się do zwiększenia pewności prawa w zakresie przetwarzania danych osobowych.

Słowa kluczowe: dane osobowe, RODO, przetwarzanie danych osobowych, prawo do bycia zapomnianym

Limitations on the Application of Selected Provisions of Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (OJ L 119, p. 1), in Creative Activities as an Attempt to Strike a Balance Between the Processing of Personal Data and the Right to Freedom of Expression and Information

The objective of this dissertation is to develop a proposal for standardizing the limitations on the application of the provisions of Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (hereinafter: “GDPR”) in creative activities, through the implementation of clearly defined specific goals. The research conducted in this dissertation addresses numerous aspects related to the field of personal data protection, the comprehensive analysis of which enables a thorough examination of the research problem. The first objective concerns determining the scope of the right to be forgotten as an indirect limitation, applicable to all types of activities enumerated in Article 2 of the Personal Data Protection Act of 10 May 2018

(hereinafter: “PDPA”). The purpose of this analysis is to identify the specific nature of this right and assess its impact on the processing—particularly the storage—of personal data. Subsequently, a systematization of typical conflicts of norms will be conducted, using examples of selected types of activities related to the freedom of expression and information, taking into account the context of the places where such expression is recorded and disseminated. The dissertation also aims to clarify the group of entities entitled to benefit from exemptions and limitations in the application of legal provisions in the context of press activities, literary and artistic creation, and academic expression. Precisely identifying these entities is crucial, as despite the indication of specific types of activity, the relevant provisions lack a clear definition of who may legitimately carry them out. The primary research methods used in the dissertation are: (i) the dogmatic-legal method, used to analyze legal acts, case law, and legal literature (including commentaries and case notes); (ii) the comparative-legal method, which enables the juxtaposition of the formulated research hypotheses with solutions found in different legal systems, as well as the analysis of national and international jurisprudence and institutional practices; and (iii) the historical-legal method, aimed at tracing the evolution of legal regulations in a historical context. The implementation of these objectives through the presented research methods will make it possible to formulate recommendations for the standardization of limitations in the application of the GDPR provisions. This, in turn, will contribute to achieving a balance between the protection of personal data and the right to freedom of expression and information, ultimately enhancing legal certainty in the area of personal data processing.

Key words: personal data, GDPR, processing of personal data, right to erasure

Bibliography:

- Fajgielski P., Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz, wyd. II, Warszawa 2022.
- Litwiński P., Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) [w:] P. Litwiński (red.) Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Wybrane przepisy sektorowe. Komentarz, Warszawa 2021.
- Sakowska –Baryła M., Ochrona danych osobowych a dostęp do informacji publicznej i ponowne wykorzystywanie informacji sektora publicznego, Warszawa 2022.
- Zawadzka N. [w:] E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz (red.), RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz, Warszawa 2018.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE. L nr 119, s.1).
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Hurbain przeciwko Belgia z dnia 22 czerwca 2021 r., skarga nr 57292/16, LEX nr 3189123.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9 lutego 2023 r., sygn. akt III OSK 6781/21.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie Google Spain SL, Google Inc. Przeciwko Agencia Espanola de Proteccion de Datos (AEPD), Mario Costeja Gonzalez, z dnia 13 maja 2014 r., sygn. akt C-131/12.

Prawo Unii Europejskiej jako determinant struktury kapitału banków

Struktura kapitału, definiowana najczęściej jako relacja kapitału własnego do kapitału obcego, jest jednym z najważniejszych pojęć w naukach o zarządzaniu finansami. Decyzje dotyczące struktury finansowania przedsiębiorstw mają fundamentalne znaczenie dla ich stabilności finansowej, kosztów finansowania oraz wartości rynkowej. Podstawy teoretyczne badania struktury kapitału sięgają przede wszystkim teorii Modiglianiego i Millera, którzy dowodzili, że w idealnych warunkach rynkowych struktura kapitału nie wpływa na wartość firmy. W praktyce jednak, przy występowaniu podatków, kosztów bankructwa czy asymetrii informacji, struktura kapitału staje się istotnym czynnikiem kształtującym wartość przedsiębiorstwa. Rozwój nauki przyniósł kolejne teorie takie jak teoria kompromisu (trade-off theory), teoria hierarchii źródeł finansowania (pecking order theory) czy teoria agencji (agency theory). W literaturze przedmiotu najczęściej wskazywane determinanty struktury kapitału obejmują rentowność, wielkość przedsiębiorstwa, ryzyko operacyjne, politykę dywidendową czy dostępność zabezpieczeń. Jednak zauważalnie rzadziej analizowane są determinanty prawne. Szczególnie niewiele uwagi poświęca się regulacjom prawnym jako potencjalnym determinantom decyzji finansowych przedsiębiorstw. Sytuacja ta jest jeszcze bardziej widoczna w kontekście banków i instytucji finansowych, które ze względu na swoją specyfikę działalności funkcjonują w mocno uregulowanym środowisku. W ramach prowadzonych przeze mnie badań analizuję, czy prawo Unii Europejskiej może być uznane za determinant struktury kapitału banków europejskich. Jedną z podstawowych hipotez badawczych jest założenie, że prawo UE pełni rolę „meta-determinantu”, który oddziałuje na inne klasyczne determinanty struktury kapitału, takie jak wysokość podatków, wymogi kapitałowe czy warunki finansowania długu. Tym samym regulacje prawne mogą stanowić istotny czynnik wpływający na decyzje kapitałowe banków, pośrednio determinując ich strategie finansowe. Drugim obszarem moich obecnych badań jest analiza definicji legalnej banku w prawie krajowym oraz w prawie Unii Europejskiej. W polskim porządku prawnym definicja banku charakteryzuje się znaczną nieprecyzyjnością. Z kolei w prawie UE brak jest bezpośredniej definicji banku – prawo unijne odwołuje się głównie do definicji instytucji kredytowej. Ten stan rzeczy powoduje konieczność szczegółowego zbadania konsekwencji prawnych i praktycznych wynikających z odmiennych podejść legislacyjnych na poziomie krajowym oraz europejskim. W realizacji powyższych celów badawczych stosuję trzy podstawowe metody naukowe: metodę prawno-dogmatyczną, pozwalającą na analizę obowiązujących norm prawnych; metodę komparatystyczną, umożliwiającą zestawienie rozwiązań prawnych krajowych z unijnymi oraz metodę ekonomicznej analizy prawa, która pozwala ocenić efektywność regulacji prawnych z punktu widzenia ich skutków ekonomicznych. W trakcie wystąpienia przedstawione zostaną również działania, które podjąłem w ramach realizacji mojego Indywidualnego Planu Badawczego. Zaliczyć można do nich złożenie wniosku o dofinansowanie badań, aktywny udział w konferencji naukowej oraz prowadzenie zajęć dydaktycznych dla studentów.

European Union Law as a Determinant of Banks' Capital Structure

Capital structure, typically defined as the proportion between equity and debt, is one of the core concepts in financial management science. Decisions regarding corporate financing structures fundamentally influence financial stability, funding costs, and market valuation. The theoretical foundations of capital structure research originate primarily from the Modigliani-Miller theorem, which posited that, under perfect market conditions, capital structure has no impact on firm value. However, practical conditions involving taxes, bankruptcy costs, and information asymmetry make capital structure a significant factor influencing enterprise valuation. Over time, several theories have emerged, notably the trade-off theory, pecking order theory, and agency theory. Literature traditionally highlights profitability, company size, operational risk, dividend policy, and asset tangibility as primary determinants of capital structure. Remarkably, legal determinants are seldom explicitly examined, particularly in terms of their influence on corporate financial decisions. This oversight is especially notable within the banking and financial sectors, which operate in highly regulated environments. My ongoing research investigates whether European Union law can be considered a determinant of the capital structure of European banks. One primary research hypothesis posits that EU law acts as a “meta-determinant” influencing classical capital structure determinants such as taxation levels, capital adequacy requirements, and debt financing conditions. Consequently, legal regulations could substantially shape banks’ capital decisions by indirectly guiding their financial strategies. The second major component of my research is a comparative analysis of the legal definition of banks in Polish national law and European Union law. The legal definition of a bank in Polish law is notably imprecise. Conversely, EU law lacks a direct definition of a bank, primarily referencing the definition of a credit institution. This discrepancy necessitates a detailed examination of the legal and practical implications arising from differing legislative approaches at national and EU levels. To achieve these research goals, I apply three fundamental research methods: the legal-dogmatic method for in-depth analysis of existing legal regulations; the comparative method to compare national and EU legislative frameworks; and the economic analysis of law method, assessing the efficiency and economic impact of legal norms. Additionally, my presentation will outline actions undertaken within my Individual Research Plan, including grant application, active participation in scientific conference, and teaching activities with university students.

Bibliography:

- Jaworski J., Czerwonka L., *Struktura kapitału przedsiębiorstw w Polsce*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2022.
- Marcinkowska M., *Standardy kapitałowe banków. Bazylejska Nowa Umowa Kapitałowa w polskich regulacjach nadzorczych*, Regan Press, Warszawa 2010.
- Mikos-Sitek A. (red.), Zapadka P. (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2022.
- Gropp R., Heider F., *The determinants of bank capital structure*, European Central Bank. Working Paper Series, No. 1096, September 2009.
- Coeurderoy R., *Are there Legal Determinants of Capital Structure? A European Comparison*, Paper presented at ISNIE 2000 Conference in Tübingen, September 22-24, 2000.
- Bielawska A., *Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.

Petersen M. A., Basel III Liquidity Regulation and Its Implications, Economics Collection, New York 2014.
Ramirez J., Handbook of Basel III Capital – Enhancing Bank Capital in Practice, Wiley, New Jersey 2017.

Mgr Krzysztof Szastok (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Włodzimierz Wróbel (Uniwersytet Jagielloński)

Projekt zmian przepisów kodeksu karnego, sierpień 1981 r.: Niesdoszła Reforma Polskiego Prawa Karnego

Wydarzenia sierpnia 1980 roku i liberalizacja życia społeczno-politycznego jaka po nich nastąpiła, dała możliwość przeprowadzenia szerokiej debaty nad nowelizacją powszechnie krytykowanego kodeksu karnego z 1969 roku. Jesienią 1980 roku stu przedstawicieli nauki prawa karnego złożyło list, którego inicjatorem był doktor Uniwersytetu Warszawskiego – Stanisław Frankowski do Ministra Sprawiedliwości Jerzego Bafii, w którym zaprotestowali przeciwko nadmiernej represyjności polityki karnej państwa (w literaturze wydarzenie to nazywane jest listem stu). Pod jego wpływem Minister Sprawiedliwości zarządzeniem nr 33/80/P z dnia 14 listopada 1980 roku powołał Komisję do opracowania propozycji zmian prawa karnego. Przewodniczącym Komisji został Tadeusz Skóra podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości. Komisja dzieliła się na: Zespół Prawa Karnego Materialnego, Zespół Prawa Karnego Procesowego, Zespół Prawa Karnego Wykonawczego i Zespół Prawa Karnego Wojskowego. Zespołowi Prawa Karnego Materialnego przewodził prof. Igor Andrejew. Wśród członków Zespołu, znajdowały się osoby, które później zostały członkami Zespołu Prawa Karnego Materialnego i Wojskowego Komisji ds. Reformy Prawa Karnego m.in.: prof. Kazimierz Buchała, mec. Maciej Dubois, prof. Tomasz Kaczmarek i prof. Leszek Kubicki. Efektem prac Zespołu było sporządzenie w sierpniu 1981 roku Projektu zmian przepisów kodeksu karnego. Intencją twórców było poddanie go pod dyskusję środowisk prawniczych, której wyniki miałyby zostać uwzględnione przy opracowaniu ostatecznej wersji nowelizacji. Reforma prawa karnego miała opierać się na czterech zasadniczych celach: 1. zmniejszenie represyjności systemu prawa karnego, który był w ocenie członków Zespołu, celem podstawowym; 2. podniesienie poziomu ochrony praw obywatelskich zarówno dla sprawcy przestępstwa jak i pokrzywdzonego; 3. dostosowanie przepisów prawa karnego do zmian jakie zaszły w życiu społeczno-gospodarczym, postępu naukowo-technicznego oraz ożywienia obrotu międzynarodowego; 4. udoskonalenie obowiązujących instytucji prawa karnego oraz dokonanie poprawek techniczno-legislacyjnych przepisów kodeksu karnego. Spośród propozycji zmian w kodeksie karnym uznanych przez Zespół Prawa Karnego Materialnego za najistotniejsze należy wskazać: 1. zmniejszenie dolnej granicy kary pozbawienia wolności z 3 do 1 miesiąca; 2. dolna granica przestępstw zagrożonych karą 5 lat pozbawienia wolności miała wynosić 1 miesiąc, co dawałoby możliwość Sądowi wymierzenia na podstawie art. 54 kk alternatywnie kary ograniczenia wolności lub grzywny w miejsce kary pozbawienia wolności; 3. orzeczenie przez Sąd kary dodatkowej w postaci konfiskaty mienia miało stać się fakultatywne; 4. wprowadzenie możliwości orzeczenia przez Sąd na rzecz pokrzywdzonego nawiązki tytułem zadośćuczynienia za krzywdę moralną, cierpienie fizyczne lub szkodę majątkową w oparciu o zasadę słuszności; 5. wprowadzenie zasady prymatu orzekania przez Sąd kar wolnościowych w przypadku możliwości alternatywnego wyboru rodzaju kar; 6. uprzednie skazanie za podobne

przestępstwo nieumyślne nie miało stanowić okoliczności wpływającej na zaostrzenie kary; 7. depenalizacja przestępstw ograniczających wolność sumienia i wyznania tj. art. 194 kk i art. 195 kk. Kwestia kary śmierci miała zostać poddana dyskusji społecznej. W projekcie zaproponowano alternatywnie zniesienie i zastąpienie jej karą dożywotniego pozbawienia wolności lub znaczne jej ograniczenie. Podobnie w przypadku kwestii przepisów dotyczących recydywy, projekt zakładał dwa rozwiązania alternatywne, które miały zostać poddane dyskusji społecznej. Zaproponowany projekt znowelizowanego kodeksu karnego, pomimo, że w swoich założeniach bardziej ostrożny od projektu przedstawionego przez Społeczną Komisję Kodyfikacyjną w czerwcu 1981 roku, należy uznać za znaczący. Był dowodem, że ówczesne kierownictwo Ministerstwa Sprawiedliwości miało świadomość, że prawo karne musi ulec zliberalizowaniu. Dokonanie proponowanych zmian w kodeksie karnym stanowiłoby jednoznaczny sygnał odejścia od represyjnej polityki karnej i stanowiłoby podstawę do dalszych zmian. Jednakże, wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 roku, zaprzepaściło szansę przeprowadzenia szerokiej liberalnej reformy kodeksu karnego.

Słowa kluczowe: prawo karne, kodeks karny, projekt kodeksu karnego, reforma prawa karnego

Draft Amendments to the Criminal Code, August 1981: An Unfulfilled Reform of Polish Criminal Law

The events of August 1980 and the subsequent liberalization of socio-political life provided an opportunity for a broad debate on the amendment of the widely criticized Criminal Code of 1969. In the autumn of 1980, one hundred representatives of criminal law scholars submitted a letter, initiated by Dr. Stanisław Frankowski from the University of Warsaw, to the Minister of Justice, Jerzy Bafia. In this letter, they protested against the excessive repressiveness of the state's criminal policy (this event is known in literature as the "letter of the hundred"). Influenced by this, the Minister of Justice, by order No. 33/80/P of November 14, 1980, appointed a Commission to develop proposals for changes to criminal law. Tadeusz Skóra, Undersecretary of State at the Ministry of Justice, became the Commission's chairman. The Commission was divided into: the Substantive Criminal Law Team, the Procedural Criminal Law Team, the Executive Criminal Law Team, and the Military Criminal Law Team. The Substantive Criminal Law Team was led by Professor Igor Andrejew. Among the members of the Team were individuals who later became members of the Substantive and Military Criminal Law Team of the Commission for Criminal Law Reform, including: Prof. Kazimierz Buchała, Maciej Dubois (attorney-at-law), Prof. Tomasz Kaczmarek, and Prof. Leszek Kubicki. The Team's work resulted in the drafting of a Bill on amendments to the Criminal Code in August 1981. The creators' intention was to submit it for discussion among legal circles, the results of which were to be taken into account in developing the final version of the amendment. The criminal law reform was to be based on four main objectives: 1. Reducing the repressiveness of the criminal law system, which, in the opinion of the Team members, was the primary goal. 2. Raising the level of protection of civil rights for both offenders and victims. 3. Adapting criminal law provisions to changes in socio-economic life, scientific and technological progress, and the revitalization of international trade. 4. Improving existing institutions of criminal law and making technical and legislative corrections to the Criminal Code provisions. Among the most significant proposed changes to the Criminal Code identified by the Substantive Criminal Law Team, the following should be highlighted: 1. Reducing

the lower limit of imprisonment from 3 to 1 month. 2. The lower limit for offenses punishable by 5 years of imprisonment was to be 1 month, which would allow the court, on the basis of Article 54 of the Criminal Code, to alternatively impose a penalty of restriction of liberty or a fine instead of imprisonment. 3. The court's power to impose an additional penalty in the form of property confiscation was to become discretionary. 4. Introducing the possibility for the court to award compensation (nawiązka) to the victim for moral harm, physical suffering, or property damage, based on the principle of equity. 5. Introducing the principle of prioritizing the imposition of non-custodial sentences by the court when there was an alternative choice of penalties. 6. Prior conviction for a similar unintentional offense was not to constitute a circumstance leading to harsher punishment. 7. Depenalization of offenses restricting freedom of conscience and religion, i.e., Articles 194 and 195 of the Criminal Code. The issue of the death penalty was to be subjected to public discussion. The draft proposed either its abolition and replacement with life imprisonment or a significant limitation of its application. Similarly, regarding provisions on recidivism, the draft assumed two alternative solutions that were to be subjected to public discussion. The proposed draft of the amended Criminal Code, although more cautious in its assumptions than the project presented by the Social Codification Commission in June 1981, should be considered significant. It was proof that the then leadership of the Ministry of Justice was aware that criminal law needed to be liberalized. Implementing the proposed changes to the Criminal Code would have been a clear signal of moving away from repressive criminal policy and would have formed the basis for further changes. However, the introduction of martial law in December 1981 thwarted the chance for a broad liberal reform of the criminal code.

Key words: Criminal law, the Criminal Code, the draft Criminal Code, and criminal law reform

Bibliography:

Andrejew I., Reforma Prawa Karnego, Państwo i Prawo 7/1981, s. 52-63

Buchała K., Prace nad nowym kodeksem karnym - próba podsumowania, Państwo i Prawo 10/1998, s. 3-9

Komisja do opracowania propozycji zmian prawa karnego, Projekt zmian przepisów kodeksu karnego, sierpień 1981 r.

Spółeczna Komisja Kodyfikacyjna, Społeczny projekt nowelizacji ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 roku Kodeks Karny, sierpień 1981 r.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. KODEKS KARNY (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.).

IX

Nauki o polityce i administracji

**Political Science and Public
Administration**

Mgr Seymour Ingilabli (I)

Academic supervisor: prof. dr hab. Jacek Sroka (IDiSM UKEN)

Auxiliary supervisor: dr UKEN Karol Bieniek (IDiSM UKEN)

Warunki systemowo-polityczne i geopolityczne dynamiki relacji między USA a Turcją pod rządami Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP)

Niniejsza dysertacja bada złożone systemowo-polityczne i geopolityczne czynniki kształtujące relacje między Stanami Zjednoczonymi a Turcją pod rządami Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP) od jej dojścia do władzy w 2002 roku. Opierając się na założeniu, że wewnętrzne struktury polityczne mają znaczący wpływ na orientację polityki zagranicznej. Badanie to analizuje zmieniający się krajobraz polityczny Turcji, szczególnie po przejściu na system prezydencki w 2017 roku, co doprowadziło do zauważalnej centralizacji władzy. Ta zmiana ma znaczące konsekwencje dla procesu decyzyjnego, zmieniając dynamikę zarządzania i wpływając na międzynarodowe zaangażowanie Turcji. Badanie to identyfikuje kluczowe cechy tureckiego systemu politycznego, w tym współzależność między podziałami społeczno-politycznymi – takimi jak podziały świecko-religijne i napięcia etniczne – a ich wpływem zarówno na politykę wewnętrzną, jak i na stosunki międzynarodowe, zwłaszcza ze Stanami Zjednoczonymi. Te wewnętrzne podziały komplikują jednoznaczną decyzję dotyczącą polityki zagranicznej Turcji, Tworzy, sytuację, w której stabilność wewnętrzna często jest priorytetem w porównaniu do współpracy międzynarodowej. Ponadto badanie analizuje, w jaki sposób te czynniki społeczno-polityczne przyczyniły się do wzrostu antyamerykańskich nastrojów w Turcji, zaostrzonych przez historyczne urazy wynikające z interwencji USA w regionie. Dysertacja bada również związek między polityką gospodarczą a stosunkami międzynarodowymi, zakładając, że strategie ekonomiczne Turcji są ściśle powiązane z jej celami dyplomatycznymi. Podejście AKP do zarządzania gospodarką nie tylko odzwierciedla wewnętrzne priorytety, ale także stara się wykorzystać narzędzia ekonomiczne do wzmocnienia pozycji geopolitycznej Turcji. Ta zależność rodzi pytania o skuteczność polityki zagranicznej Turcji oraz jej zdolność do poruszania się w skomplikowanych relacjach międzynarodowych w obliczu wewnętrznych wyzwań. Stosując metodologię jakościową, badanie to wykorzystuje analizę tematyczną różnorodnych źródeł – w tym dokumentów rządowych, wywiadów i raportów medialnych – aby zapewnić kompleksowe zrozumienie relacji USA-Turcja pod rządami AKP. Porusza też luki istniejące w literaturze dotyczącej integracji czynników ekonomicznych z polityką zagraniczną oraz stosując teorię ról (role theory), badanie to dąży do wzbogacenia dyskursu na temat globalnej dyplomacji we współczesnej geopolityce. Ostatecznie niniejsza dysertacja dostarcza cennych spostrzeżeń na temat tego, w jaki sposób wewnętrzne zmiany polityczne w Turcji wpływają na jej relacje międzynarodowe ze Stanami Zjednoczonymi. Wyniki podkreślają konieczność uwzględniania czynników wewnętrznych przez badaczy i decydentów przy analizie dynamiki polityki zagranicznej, co sprzyja bardziej niuansowemu rozumieniu relacji USA-Turcja w coraz bardziej złożonym krajobrazie globalnym. Dzięki tej analizie, badania mają na celu dostarczenie informacji przyszłym badaniom nad stosunkami międzynarodowymi, podkreślając wzajemne powiązania między polityką wewnętrzną a strategiami polityki zagranicznej.

Słowa kluczowe: Relacje USA-Turcja; Partia Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP); Polityka zagraniczna; System polityczny; Strategie ekonomiczne

Systemic-Political and Geopolitical Conditions of the Dynamics of Relations Between the US and Turkey Under the Rule of the Justice and Development Party (AKP)

This dissertation investigates the intricate systemic-political and geopolitical factors shaping the relations between the United States and Turkey under the governance of the Justice and Development Party (AKP) since its ascendance in 2002. Grounded in the premise that domestic political structures significantly influence foreign policy orientations, this research delves into Turkey's evolving political landscape, particularly following the transition to a presidential system in 2017, which has led to a notable centralization of power. This shift has profound implications for policymaking, as it alters the dynamics of governance and influences Turkey's international engagements. The study identifies critical characteristics of Turkey's political system, including the interplay between socio-political cleavages—such as secular-religious divides and ethnic tensions—and their impact on both domestic policies and international relations, especially with the United States. These internal divisions complicate Turkey's foreign policy decisions, creating a landscape where domestic stability is often prioritized over international collaboration. The research further explores how these socio-political factors have contributed to a growing anti-American sentiment within Turkey, exacerbated by historical grievances stemming from U.S. interventions in the region. Moreover, this dissertation examines the relationship between economic policies and foreign relations, positing that Turkey's economic strategies are intricately aligned with its diplomatic objectives. The AKP's approach to economic management not only reflects internal priorities but also seeks to leverage economic tools to enhance Turkey's geopolitical standing. This alignment raises questions about the effectiveness of Turkey's foreign policy and its ability to navigate complex international relationships amidst domestic challenges. Employing a qualitative methodology, this research utilizes thematic analysis of diverse sources—including government documents, interviews, and media reports—to provide a comprehensive understanding of U.S.-Turkey relations under the AKP government. By addressing existing gaps in literature regarding the integration of economic considerations into foreign policy and applying role theory, this study aims to enrich the discourse surrounding global diplomacy in contemporary geopolitics. Ultimately, this dissertation contributes valuable insights into how Turkey's internal political developments influence its international relations with the United States. The findings underscore the necessity for scholars and policymakers to consider domestic factors when analyzing foreign policy dynamics, thereby fostering a more nuanced understanding of U.S.-Turkey relations in an increasingly complex global landscape. Through this exploration, the research aspires to inform future studies on international relations, emphasizing the interconnectedness of domestic politics and foreign policy strategies.

Key words: US-Turkey Relations; Justice and Development Party (AKP); Foreign Policy; Political System; Economic Strategies

Bibliography:

Aydın, M. (2019). Turkey's foreign policy in the new era: The AKP's geopolitical vision. Istanbul: Bilgi University Press.

- Arslan, A., Çakmak, C., & Makaradze, T. (2018). The impact of domestic political crises on international alliances: The case of US-Turkey relations. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 22(3), 245-262. <https://doi.org/10.1080/19448953.2020.1766854>
- Coşkun, A. (2017). *Turkey's foreign policy: The AKP era and beyond*. Istanbul: SETA Publications.
- Togan, S. (2011). Domestic influences on Turkish foreign policy: The Kurdish question and political Islam. *Turkish Studies*, 12(3), 345-367. <https://doi.org/10.1080/14683849.2011.596123>
- Yılmaz, S., & Özdemir, A. (2018). The AKP's consolidation of power and its implications for foreign policy. *Turkish Studies*, 19(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1431234>
- Özbudun, E., & Gençkaya, Ö. F. (2009). Democratization in Turkey: The role of civil society and political parties in the AKP era. *Turkish Studies*, 10(2), 215-234. <https://doi.org/10.1080/14683840902878863>

Mgr Marta Puhach (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Liudmyla Kryvachuk (IDiSM UKEN)

Poza ramami zdolności państwa: pomiar roli zagranicznej pomocy rozwojowej na Ukrainie

Proponowane badanie ma na celu identyfikację, wyjaśnienie, pomiar i ocenę roli zagranicznej pomocy rozwojowej w procesach transformacyjnych na Ukrainie w okresie porewolucyjnym 2014–2022 oraz wojennym po 2022 roku. Dla Ukrainy okres po Rewolucji Godności, okupacji części Wschodniej Ukrainy, aneksji Krymu przez Federację Rosyjską (2013–2014) oraz wojny rozpoczętej w 2022 roku, oznaczał znaczący wzrost pomocy zagranicznej oraz przejście w kierunku porozumień pomocowych na rzecz polityki. W 2022 roku oficjalna pomoc rozwojowa na rzecz Ukrainy osiągnęła wartość 16,1 miliarda USD – szesnastokrotny wzrost z 0,92 mld USD w 2021 r. i więcej niż Ukraina otrzymała łącznie w latach 2014–2021, a w 2023 roku wzrosła do 38,9 miliarda USD. Ukraina stała się największym beneficjentem międzynarodowej pomocy w historii, jeśli chodzi o jedno państwo w jednym roku. Składniki, kwoty, cele i skutki oficjalnej pomocy rozwojowej różnią się znacząco w każdym kraju odbiorcy i stanowią złożone zjawisko. Analizy przekrojowe dotyczące związku między pomocą zagraniczną a wzrostem gospodarczym wykazały niewiele solidnych dowodów na pozytywny (lub negatywny) związek między napływem pomocy do kraju a jego wzrostem gospodarczym (G. Rajan, Subramanian, 2008; A. Dreher i S. Langlotz, 2017). Istnieją jednak różne inne powiązania i skutki, jakie pomoc zagraniczna przynosi krajowi odbiorcy. Dyskusje naukowe o roli pomocy zagranicznej (niewojskowej) dotyczą następujących kwestii: pomoc zagraniczna jako narzędzie demokratyzacji (Bermeo, 2016); podmioty dostarczające pomoc (Dunton i Hasler, 2022); warunkowość pomocy zagranicznej (de Mesquita i Smith, 2009); procesy demokratyzacji w krajach postkomunistycznych, które obejmują pomoc zagraniczną jako agencję zmiany (Bunce i Wolchik, 2011); pomoc zagraniczna jako jeden z wskaźników zachodniego wpływu (Way, 2008); działania międzynarodowych darczyńców na rzecz wzmocnienia sektora społeczeństwa obywatelskiego (de Mesquita i Smith, 2017). Biorąc pod uwagę złożoność pojęcia zagranicznej pomocy rozwojowej, która w przypadku Ukrainy stała się częścią transformacji, łącząc wielopoziomowe relacje między darczyńcami, podmiotami dostarczającymi pomoc i instytucjami w czasach licznych kryzysów militarnych i humanitarnych

wynikających z interwencji Rosji, badanie ma na celu wypracowanie podejścia, które pozwoli na wyjaśnienie związku między pomocą zagraniczną a niejednoznacznymi zmianami instytucjonalnymi w kraju. Wstępna ocena związku między wysokością oficjalnej pomocy rozwojowej (na podstawie danych OECD) a siłą społeczeństwa obywatelskiego (wskaźnik z „Nation in Transit” score) jako zmiennymi niezależnymi, a wdrażaniem reform (Indeks Reform opracowany do regularnych ocen tempa reform przy użyciu transparentnej i powtarzalnej metodologii Vox Ukraine) jako zmienną zależną, wykazała (wstępny) pozytywny, istotny związek: wzrost o jednostkę w pomocy zagranicznej dawał wzrost o 1,11 punktu w Indeksie Reform w prostym modelu OLS dla okresu 2014–2021. Choć ograniczone, to powiązanie stało się punktem wyjścia do sformułowania kluczowego pytania badawczego: W jaki sposób można zmierzyć i wyjaśnić skutki zagranicznej pomocy rozwojowej wysłanej na Ukrainę na transformację kraju w okresie od 2014 r.? Rozwija się ono w określonych pytaniach badawczych: 1) Jakie cechy oraz tendencje są charakterystyczne dla okresu procesów transformacyjnych na Ukrainie w latach 2014–2022 oraz po 2022 roku? 2) Jakie rodzaje zewnętrznej pomocy rozwojowej otrzymywała Ukraina po 2014 roku, czym się charakteryzowały i jak możemy ich klasyfikować? 3) Jak możemy zlokalizować rolę pomocy zewnętrznej na Ukrainie po 2014 roku, uwzględniając wielopoziomowy system kluczowych odbiorców, darczyńców oraz podmiotów dostarczających pomoc zagraniczną? 4) Jakie inne zmienne i czynniki miały wpływ na relację między pomocą zewnętrzną a zmianami transformacyjnymi na Ukrainie? 5) Jaka rola zagranicznej pomocy rozwojowej na Ukrainie w kontekście jej pomiaru i oceny w czasach kryzysów militarnych i humanitarnych oraz wpływu na procesy decyzyjne? Hipoteza zerowa: Nie ma związku między zagraniczną pomocą rozwojową a demokratycznymi przemianami na Ukrainie; pomoc rozwojowa wysłana na Ukrainę w okresie od 2014 r. nie miała wpływu na przemiany w kraju. Hipoteza alternatywna: wpływ był znaczący; składnik demokratyzacji zagranicznej pomocy rozwojowej dostarczonej Ukrainie był znaczący w okresie od 2014 r., w przeciwieństwie do okresu od 1991 r. do 2014 r., kiedy warunkowość pomocy rozwojowej nie była tak szeroko stosowana w przypadku umów pomocowych i reform promowanych. W ramach projektu badawczego przewiduje się wykorzystanie metod: analizy instytucjonalno-prawnej, porównawczej (komparatystycznej), historycznej, metod ilościowych (budowa modeli regresyjnych) oraz metod jakościowych (wywiady pogłębione i studia przypadków).

Słowa kluczowe: pomoc zagraniczna, pomoc rozwojowa, oficjalna pomoc rozwojowa (ODA), Ukraina, wojna na Ukrainie, transformacje demokratyczne, transformacje instytucjonalne, społeczeństwo obywatelskie, podmioty dostarczające pomoc

Beyond State Capacity: Measuring the Role of Foreign Development Aid in Ukraine

The proposed research aims to track, explain, measure, and assess the role of foreign development aid in the transformational processes in Ukraine during the post-revolutionary period (2014–2022) and the full-scale war period after 2022. For Ukraine, the period following the Revolution of Dignity, the occupation of parts of Eastern Ukraine, and the annexation of Crimea by the Russian Federation (2013-2014), which escalated into a full-scale war with Russia starting in 2022, marked a significant surge in foreign aid and a shift toward aid-for-policy agreements. In 2022, the official development aid to Ukraine reached USD 16.1 billion – a sixteen-

time rise from USD 0.92 billion in 2021 and more than Ukraine received throughout 2014-2021 combined, and in 2023, it increased to 38.9 billion USD. That made Ukraine the largest recipient of international aid ever for any single country in a single year. The components, amounts, aims, and effects of official development aid vary significantly in each recipient country and present a complex phenomenon. The cross-sectional analyses on the association between foreign aid and growth have shown little robust evidence of a positive (or negative) relationship between aid inflows into a country and its economic growth (G. Rajan, Subramanian, 2008; A. Dreher and S. Langlotz, 2017). However, there are various other associations and impacts that foreign aid brings to a recipient country. Scholarly discussions on the role of foreign (non-military) aid look into the following aspects: foreign aid as a tool for democratization (Bermeo, 2016); the entities providing aid (Dunton and Hasler, 2022); the conditionality of foreign aid (de Mesquita and Smith, 2009); democratization processes in post-communist countries, which include foreign aid as an agent of change (Bunce and Wolchik, 2011); foreign aid as one of the indicators of Western leverage (Way, 2008); and the efforts of international donors to strengthen the civil society sector (de Mesquita and Smith, 2017). Given the complexity of the notion of foreign development aid that, in the case of Ukraine, became a part of the transition, intertwined multilayered relationships between donors, delivery actors, and institutions in times of multiple military and humanitarian crises resulting from Russian interventions, this research aims to find an approach that will allow to explain the relationship between foreign aid and ambiguous institutional changes in the country. The preliminary assessment of the association between the amounts of official development aid (based on OECD data) and strength of civil society (the indicator from Nation in Transit score) as independent variables and implementation of reforms (Reform Index developed for regular assessments of the pace of reforms by transparent and replicable methodology of Vox Ukraine) as dependent variable has shown the (preliminary) positive significant association: a one unit increase in foreign aid provided 1.11 increase in Reform Index score in a simple OLS regression pre-model for the period of 2014-2021. Although limited, this association has become the starting point for formulating the key research question: How can the effects of foreign development aid sent to Ukraine on a country's transformations be measured and explained for the period 2014 onwards? It unfolds into the specified research questions: 1) What key characteristics and emerging trends define the transformational processes in Ukraine from 2014 to 2022 and in the post-2022 period? 2) What types of foreign development assistance were allocated to Ukraine following 2014, what defining characteristics did they have, and how can they be systematically categorized? 3) How can the role of foreign aid in Ukraine post-2014 be examined within the context of the multi-dimensional system involving aid recipients, donors, and delivery actors? 4) What other variables and factors played a role in shaping the relationship between foreign aid and transformational changes in Ukraine? 5) What is the role of foreign development aid in Ukraine in terms of its measurement and assessment amidst military and humanitarian crises, and its possible influence on decision-making processes? The null hypothesis: There is no association between foreign development aid and democratic transformations in Ukraine; the development aid sent to Ukraine in the period of 2014 onwards did not have effects on the country's transformations. Alternative Hypothesis: the association is significant; the democratisation component of foreign development aid delivered to Ukraine has been significant for the period after 2014 onwards, as opposed to the period from 1991 to 2014, when the conditionality of development aid was not as widely used for aid-for-policy deals and reforms advocated. The research will draw on methods

such as institutional-legal, comparative, and historical analysis, quantitative methods (regression models), and qualitative methods (in-depth interviews and case studies).

Key words: foreign aid, foreign development aid, official development assistance (ODA), Ukraine, war in Ukraine, democratic transformations, institutional transformations, civil society, delivery actor

Bibliography:

- Dahl, Robert A. On democracy. Yale university press, 2020
- Dahl, Robert A. Polyarchy: Participation and opposition. Yale university press, 2008
- Bueno de Mesquita, B., & Smith, A. (2009). A political economy of aid. *International Organization*, 63(2), 309–340. <https://doi.org/10.1017/S0020818309090109>
- Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Institutional Change as a Response to Unrealized Threats: An Empirical Analysis, *Journal of Conflict Resolution* 2023, Vol. 67(5) 1032–1062, DOI: 10.1177/00220027221126073
- Sarah Blodgett Bermeo, Aid Is Not Oil: Donor Utility, Heterogeneous Aid, and the Aid-Democratization Relationship, *International Organization* 70, Winter 2016, pp. 1–32
- Caroline Dunton, Jack Hasler, Opening the black box of international aid: understanding delivery actors and democratization, *International Politics* (2021) 58:792–815 <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00276-y>
- Dreher, A., & Langlotz, S. (2020). Aid and growth: New evidence using an excludable instrument. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 53(3), 1162-1198.
- OECD (2023). Official development assistance (ODA). <https://www.oecd.org/en/topics/official-development-assistance-oda.html>
- Puhach, M. (2016). Interview by the author: Chaotic Aid. *Texty Think Tank*. https://texty.org.ua/articles/72225/Haotychna_dopomoga_Khto_jak_i_dla_chogo-72225/
- Raj, R. G., & Subramanian, A. (2008). Aid and growth: What does the cross-country evidence really show? *The Review of Economics and Statistics*, 90(4), 643–665. <https://doi.org/10.1162/rest.90.4.643>
- Bochsler, D., Kriesi, H. (2013). Varieties of Democracy. In: *Democracy in the Age of Globalization and Mediatization. Challenges to Democracy in the 21st Century series*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137299871_4
- Coppedge et al., "V-Dem country-year dataset v15.", <https://www.v-dem.net/data/the-v-dem-dataset/country-year-v-dem-fullothers-v15/>
- House, Freedom. "Nations in Transit 2024-Ukraine." *Democracy* 40 (2024): 100

Mgr Aleksandra Dudzik (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Marek Klimek (IZiSS UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Krzysztof Chaczko (IZiSS UKEN)

Od nurtu osłonowego do nurtu usługowego. Przeobrażenia w systemie pomocy społecznej w Polsce po roku 1989

Rozprawa doktorska podejmuje zagadnienie przemian ideowych w polskim systemie pomocy społecznej po 1989 roku, skupiając się na ewolucji od podejścia osłonowego, przez aktywizujące, do współczesnego modelu usługowego. Celem pracy jest identyfikacja i scharakteryzowanie dominujących nurtów ideowych kształtujących ten system, a także analiza ich źródeł, uwarunkowań społeczno-politycznych, skutków prawnych oraz wpływu na funkcjonowanie instytucji realizujących zadania pomocowe. Punkt wyjścia stanowi założenie, że mimo zmieniających się koncepcji ideowych, podstawowa funkcja pomocy społecznej – czyli ochrona osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej – pozostaje niezmienna od czasów transformacji ustrojowej. Badania oparto na wielowymiarowej metodologii obejmującej analizę instytucjonalno-prawną, analizę dokumentów, analizę treści oraz metodę komparatystyczną, służącą porównaniu poszczególnych etapów rozwoju systemu pomocy społecznej. Struktura dysertacji będzie obejmować kilka zasadniczych części. We wstępie zostaną przedstawione zagadnienia wprowadzające, określony zostanie paradygmat badawczy oraz opisana metodologia zastosowana w projekcie. Pierwszy rozdział przybliży podstawowe informacje na temat systemu pomocy społecznej w Polsce, jego miejsce w strukturze polityki społecznej państwa oraz kierunki rozwoju na przestrzeni lat. Kolejna część poświęcona będzie analizie podejścia osłonowego – omówiona zostanie jego specyfika, ramy czasowe, wpływ na sytuację społeczną oraz obowiązujące w danym okresie regulacje prawne. W dalszej części zaprezentowany zostanie model aktywizujący, ze szczególnym uwzględnieniem roli Unii Europejskiej w jego kształtowaniu, a także współpracy między instytucjami publicznymi a organizacjami pozarządowymi. Następny rozdział skoncentruje się na nurcie usługowym, przedstawiając rozwój nowoczesnych form wsparcia, proces deinstytucjonalizacji, utworzenie centrów usług społecznych oraz działania realizowane na poziomie lokalnych społeczności. W zakończeniu zostaną sformułowane kluczowe wnioski, zawierające porównanie analizowanych nurtów ideowych oraz wskazane zostaną możliwe kierunki dalszego rozwoju systemu. Dysertację uzupełnią bibliografia oraz aneks zawierający materiały źródłowe i pomocnicze.

Słowa kluczowe: pomoc społeczna, polityka społeczna, 1989, nurty, Unia Europejska, deinstytucjonalizacja

From the Protective to the Service-Oriented Approach: Transformations in the Social Assistance System in Poland After 1989

This doctoral dissertation addresses the issue of ideological transformations in the Polish social assistance system following the year 1989, focusing on the evolution from a protective approach, through an activating model, to the contemporary service-oriented model. The aim of the study is to identify and characterize the dominant ideological currents shaping this system, as well as to analyze their origins, socio-political determinants, legal consequences, and their impact on the functioning of institutions responsible for providing social support. The starting point is the assumption that, despite changing ideological concepts, the fundamental function of social assistance—protecting individuals in difficult life situations—has remained unchanged since the time of the political transformation. The research is based on a multidimensional methodology that includes institutional and legal analysis, document analysis, content analysis, and a comparative method used to examine various stages in the development of the social assistance system. The structure of the dissertation consists of several main sections. The introduction

presents the key issues, defines the research paradigm, and describes the methodology employed in the project. The first chapter provides basic information about the social assistance system in Poland, its place within the structure of the state's social policy, and its developmental directions over the years. The next section focuses on the analysis of the protective approach—discussing its characteristics, time frame, impact on the social situation, and legal regulations in force during that period. Subsequently, the activating model is presented, with particular emphasis on the role of the European Union in shaping this model, as well as the cooperation between public institutions and non-governmental organizations. The following chapter concentrates on the service-oriented approach, presenting the development of modern forms of support, the process of deinstitutionalization, the establishment of social service centers, and activities carried out at the level of local communities. The conclusion will formulate key findings, including a comparison of the analyzed ideological approaches and suggestions for possible directions of further development of the system. The dissertation will be supplemented by a bibliography and an appendix containing source and supplementary materials.

Key words: social assistance, social policy, 1989, ideological currents, European Union, deinstitutionalization

Bibliography:

- Bojanowska E., Chaczko K., Krzyszkowski J., Zdebska E. (red.). (2022). Pomoc społeczna: idea – rozwój – instytucje. Warszawa: PWN.
- Bojanowska E., Grewiński M., Rymsza M., Uścińska G. (red.). (2018). Stulecie polskiej polityki społecznej 1918-2018. Warszawa: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: Narodowe Centrum Kultury.
- Brenk M., Chaczko K., Płask R. (2018). Organizacja pomocy społecznej w Polsce 1918-2018. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Firlit-Fesnak G., Szyłko-Skoczny M. (red.). (2018). Polityka społeczna. Podręcznik akademicki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gagacka M., Głąbicka K. (red.). (2009). Współczesne wyzwania dla lokalnej polityki społecznej. Radom: Politechnika Radomska.
- Golinowska S. (red.). (2000). Dekada polskiej polityki społecznej. Warszawa: Wydawnictwo IPiS.
- Głąbicka-Auleytner K. (2004). Polityka społeczna państwa polskiego u progu członkostwa w Unii Europejskiej. Radom: Wydaw. ITE.
- Głąbicka-Auleytner K., Gagacka M. (red.). (2019). Organizacja usług socjalnych. Radom: Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego.
- Grata P. (red.). (2013). Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Grata P. (red.). (2022). Budowa nowoczesnego społeczeństwa po 1989 roku. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Grewiński M. (red.). (2021). Usługi społeczne we współczesnej polityce społecznej: przegląd problemów i wizja przyszłości. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Grewiński M., Krzyszkowski J. (red.). (2012). Wybrane aspekty międzynarodowej polityki społecznej – pomoc społeczna i aktywna integracja. Warszawa: Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.
- Grewiński M., Lizut J. (red.). (2021). Deinstytucjonalizacja w polityce społecznej: szanse i zagrożenia. Warszawa: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej: Uczelnia Korczaka; Radom: nakładem Instytutu Naukowo-Wydawniczego "Spatium".

- Grewiński M., Lizut J. (red.). (2023). Stulecie ustawy o opiece społecznej: od ochrony socjalnej do nowoczesnego systemu pomocy społecznej. Warszawa: Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej: Uczelnia Korczaka.
- Hryniewicz J. (red.). (2001). Decentralizacja funkcji społecznych państwa. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Hryniewicz J. (red.). (2002). Przeciw ubóstwu i bezrobociu: lokalne inicjatywy obywatelskie. Warszawa: ISP.
- Kazimierczak T., Rymsza M. (2003). W stronę aktywnej polityki społecznej. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Klimek M., Czerw J. (red.). (2011). Współczesne kierunki rozwoju pomocy społecznej. Tarnobrzeg: Neiko Plus Drukarnia Cyfrowa Studio Reklamy.
- Krzyszkowski J. (2010). Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem. Determinanty funkcjonowania środowiskowej pomocy społecznej na poziomie lokalnym. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Leś E. (2001). Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Nitecki S. (2008). Prawo do pomocy społecznej w polskim systemie prawnym. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Salomonowicz W. (oprac.). (1989). Porozumienia Okrągłego Stołu. Olsztyn: Wydawnictwo NSZZ Solidarność Regionu Warmińsko-Mazurskiego.
- Rymsza M. (2004). Reformy społeczne: bilans dekady. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Sierpowska I. (2023). Pomoc społeczna. Komentarz, wyd. VI. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska.
- Szarfenberg R., Żołędowski C., Theiss M. (red.). (2010). Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Uścińska G., Bojanowska E. (red.). (2021). Wybrane zagadnienia współczesnej polityki społecznej – między nauką a praktyką. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Zalewski D. (2005). Opieka i pomoc społeczna. Dynamika instytucji. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

Mgr Piotr Fołta (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Piotr Długosz (IDiSM UKEN)

Motywacje i decyzje wyborcze młodych wyborców w wyborach parlamentarnych z 2023 roku - komunikat z badań

Omawiane badanie przedstawia kompleksową analizę motywacji i decyzji wyborczych młodych wyborców w Polsce, koncentrując się na ich postawach i zachowaniach w trakcie wyborów parlamentarnych w 2023 roku. Badanie miało na celu pogłębione zrozumienie czynników determinujących wybory polityczne osób z grupy wiekowej 18-29 lat oraz ocenę ich ogólnego poziomu partycypacji obywatelskiej. W celu osiągnięcia tych założeń, przeprowadzono samodzielne badania jakościowe, wykorzystując technikę wywiadu pogłębionego (IDI). Podejście to pozwoliło na uchwycenie niuansów i złożoności perspektyw młodych ludzi, wykraczając poza proste deklaracje preferencji. Podsumowując badania własne, można przyjąć, że respondenci przeciwni PiS-owi poszli na wybory, m.in. po to, aby odsunąć partię Jarosława Kaczyńskiego od władzy. W wywiadach dowiedzieliśmy się, że według badanych Prawo i Sprawiedliwość

niewystarczająco dba o młodych. Respondenci skarżyli się, że rząd o nich zapomniał i ważniejsze są od nich inne grupy społeczne. Uważają, że inflacja jest w dużej mierze skutkiem rządów tej partii, m.in. przez ich działania związane z pomocą społeczną. Przeciwnicy rządu głosowali na inne partie z powodu poglądów politycznych. Jednakże większość oponentów PiS-u poparła brak podatku do 26. roku życia. Większość przeciwników tego ugrupowania ma nadzieję, że wraz z powołaniem nowego rządu będzie lepiej. Wyjątek stanowią głównie wyborcy Konfederacji, którzy są przeciwko wszystkim partiom – oni pomimo zmiany władzy nie mają nadziei, że będzie lepiej. Jeśli chodzi o wyborców partii Kaczyńskiego, to ci również uważają, że będzie tylko gorzej. Badani głosujący na to ugrupowanie nie przepadają za Koalicją Obywatelską. Między innymi to strach przed rządami Donalda Tuska zmotywował ich do pójścia na wybory. Respondenci uzasadniali swoją aktywną partycypację wyborczą przede wszystkim chęcią zmiany władzy. To pragnienie wynikało z głębokiego niezadowolenia z dotychczasowych rządów PiS, a także z przekonania, że partia ta nie tylko nie odpowiada na potrzeby i oczekiwania ich grupy wiekowej, ale wręcz marginalizuje ich interesy. Młodzi wyborcy wyrażali rozczarowanie brakiem perspektyw, odczuwanym stagnacją gospodarczą oraz ogólnym kierunkiem polityki państwa. Badanie dostarcza cennych wglądów w mechanizmy kształtujące wybory polityczne i partycypację młodych obywateli, oferując szczegółową perspektywę na ich motywacje i postawy po wyborach parlamentarnych w 2023 roku. Pozwala to na lepsze zrozumienie dynamicznie zmieniającego się krajobrazu politycznego Polski oraz roli, jaką w nim odgrywa najmłodsze pokolenie.

Słowa kluczowe: młodzi wyborcy, motywacje wyborcze, decyzje polityczne, wybory parlamentarne 2023, Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Koalicja Obywatelska (KO), partycypacja polityczna, zachowania wyborcze, preferencje polityczne

Motivations and voting decisions of young voters in the 2023 parliamentary elections - research report

This study presents a comprehensive analysis of the motivations and electoral decisions of young voters in Poland, focusing on their attitudes and behaviors during the 2023 parliamentary elections. The research aimed to gain a deeper understanding of the factors influencing the political choices of individuals aged 18-29, as well as to assess their overall level of civic participation. To achieve these goals, independent qualitative research was conducted using in-depth interviews (IDIs). This approach allowed us to capture the nuances and complexities of young people's perspectives, moving beyond simple declarations of preferences. Summarizing our findings, we can conclude that respondents opposed to PiS went to the polls primarily to remove Jarosław Kaczyński's party from power. Through the interviews, we learned that, in the opinion of those surveyed, Law and Justice (PiS) did not adequately address the needs of young people. Respondents complained that the government had forgotten about them, prioritizing other social groups. They believe that inflation is largely a result of PiS's governance, partly due to their social assistance policies. Opponents of the government voted for other parties based on their political views. However, most PiS opponents supported the tax exemption for individuals under 26. The majority of this group hopes that things will improve with the formation of a new government. Voters for Konfederacja are an exception; they are against all parties and, despite the change in power, do not believe things will get better. As for Kaczyński's party voters, they

also believe that the situation will only worsen. Respondents who voted for PiS generally dislike the Civic Coalition (KO). Among other reasons, the fear of Donald Tusk's government motivated them to participate in the elections. Respondents justified their active electoral participation primarily by their desire for a change in government. This desire stemmed from deep dissatisfaction with the previous PiS administration and the conviction that the party not only failed to address the needs and expectations of their age group but also marginalized their interests. Young voters expressed disappointment with the lack of prospects, perceived economic stagnation, and the overall direction of state policy. This study offers valuable insights into the mechanisms shaping the political choices and participation of young citizens, providing a detailed perspective on their motivations and attitudes following the 2023 parliamentary elections. It contributes to a better understanding of Poland's dynamically changing political landscape and the role the youngest generation plays within it.

Key words: young voters, electoral motivations, political decisions, 2023 parliamentary elections, Law and Justice (PiS), Civic Coalition (KO), political participation, voting behavior, political preferences

Bibliography:

- Forum Idei IBRiS. (2023). Wyborczy portret Polaków, Magazyn Fundacji IBRiS, <https://ibris.pl/2023/10/02/forum-idei-ibris-3/>.
- Hukałowicz, I. (2023). Wybory parlamentarne 2023. Oficjalne wyniki. Jaki podział mandatów?, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9323508,wybory-parlamentarne-2023-oficjalne-wyniki-podzial-mandatow.html>.
- Kaźmierska, K. (1997). Wywiad Narracyjny – technika i pojęcia analityczne. W: M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszevska-Pawełek. (red.), Biografia a tożsamość narodowa (pp. 35–44). Uniwersytet Łódzki. Katedra Socjologii Kultury.
- Kądziała, A. (2023). Polityczny portret młodych Polaków 2023., <https://www.kas.de/pl/web/polen/einzeltitel/-/content/polityczny-portret-mlodych-polakow-2023-1>
- Kądziała, A. (2019). Partycypacja wyborcza młodych Polaków – uwarunkowania i wyzwania, *Prawo i Polityka*, 9, pp.104–124.
- Konecki, K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. PWN.
- Latos, G. (2023). Wybory 2023: Jak głosowali młodzi ludzie? I jak wyglądałaby Polska, gdyby do wyborów poszli wyłącznie oni? Pobrane z: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9323015,wybory-2023-jak-glosowali-mlodzi-exit-poll.html>.
- Szafraniec, K. (2012). Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła, *Nauka*, 1, pp. 101–122.
- Szymańska, A., Köhler, C. (2018). Pogłębiony wywiad indywidualny z dziennikarzem: uwagi warsztatowe. W: A. Szymańska (red.). *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*. Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego pp. 235-258.

Mgr Francis Salawu (II)

Academic supervisor: #1: prof. dr hab. Jacek Sroka (IDiSM UKEN)

Academic supervisor #2: dr hab. prof. UKEN Beata Ziębińska (IZiSS UKEN)

Skuteczność pomocy humanitarnej Organizacji Narodów Zjednoczonych w promowaniu rozwoju społecznego wśród osób wewnątrznie przesiedlonych w Nigerii w latach 2010–2021

Nigeria odnotowuje ponad 495 013 osób przesiedlonych z powodu pasterzy Fulani, bandytyzmu, konfliktów komunalnych i terroryzmu, ponieważ w samym Benue (region środkowego pasa Nigerii) mieszka ponad 44 000 osób. (Andzenge i Iorbo: 2024). Przerodziło się to z pandemii krajowej w międzynarodową, ponieważ wiele międzynarodowych agencji, zwłaszcza Organizacji Narodów Zjednoczonych, zainwestowało zarówno swój czas, jak i zasoby, aby rozwiązać sytuację tych osób. Badania te zostały zainspirowane obserwacją, że pomimo napływu pomocy, w szczególności przez agencje, nie nastąpiła znacząca poprawa warunków życia społecznego osób dotkniętych tą sytuacją, większość z nich, jeśli nie wszystkie, nadal cierpi z powodu ubóstwa, niedożywienia, niewystarczającego dostępu do opieki zdrowotnej, analfabetyzmu i braku bezpieczeństwa, przedwczesnej śmiertelności. Badania rozpoczęły holistyczne studium, wykorzystując podejście mieszanej metodologii (metody ilościowe i jakościowe), aby odkryć zarówno polityczne, jak i społeczne intryki, które mają miejsce podczas dystrybucji, alokacji i oceny pomocy na życie osób. Szczegółowo opisując podejście, przyjęto badanie ilościowe, aby ocenić krótkoterminowy i długoterminowy wpływ pomocy humanitarnej na życie osób dotkniętych, poprzez przeprowadzenie ankiety w wybranych obozach, biorąc pod uwagę cechy demograficzne, aby należycie reprezentować populację osób przesiedlonych w Nigerii. Badanie jakościowe obejmuje zarówno wywiady indywidualne, jak i dyskusje grupowe na temat „kluczowych informatorów” składających się z badaczy, pracowników humanitarnych, pracowników odpowiednich ministerstw i agencji, pracowników Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nigerii, urzędników obozowych i przedstawicieli rządu w obozach, o których uważa się, że mają szczegółowe spostrzeżenia i doświadczenia w kwestiach dotyczących rozwoju społecznego osób żyjących w IDP w Nigerii, co daje chirurgię czynników politycznych, ekonomicznych i społecznych, które utrudniały dystrybucję pomocy i wpłynęły na wpływ pomocy na życie osób. Zastosowane metody badawcze mają na celu udzielenie odpowiedzi na inne pytania dotyczące tego, w jaki sposób polityki sformułowane i wdrożone w godzinach nadliczbowych nie rozwiązały problemów osób przesiedlonych? i jaka jest droga naprzód? mają pochodzić z sugestii ekspertów i diagnoz kluczowych interesariuszy zaangażowanych w administrowanie i zarządzanie pomocą humanitarną w Nigerii. Wyniki badań mają nie tylko umożliwić dostęp do wpływu pomocy humanitarnej, ale także zaproponować pomysły, strategie, inicjatywy, które stworzą trwałe rozwiązania trudnej sytuacji osób wewnątrznie przesiedlonych w Nigerii i jako nakładanie się na resztę świata, która doświadcza podobnej sytuacji.

Słowa kluczowe: Pomoc humanitarna, osoby wewnątrznie przesiedlone, skuteczność, rozwój społeczny

The Effectiveness of United Nations Humanitarian Aid in Promoting Social development among Internally Displaced Persons in Nigeria from 2010 to 2021

Nigeria has reports of over 495,013 persons who have been displaced due to Fulani Herdsmen, banditry, communal conflicts and terrorism as Benue (middle-belt region of Nigeria) alone houses over 44,000 persons. (Andzenge & Iorbo: 2024). This has generated from a national pandemic to an international one as many international agencies especially from the United Nations have invested both their time and resources to see that the situations of these affected persons are solved. This research has been inspired from the observation that despite the influx of aid by specifically the agencies, there has not been a significant improvement on the social living conditions of the affected persons, majority of these affected persons, if not all, still suffers from poverty, malnutrition, inadequate healthcare access, illiteracy and insecurity, early mortality. The research embarked on an holistic study by employing mixed methods (quantitative and qualitative methods) approach to discover both the political and social intrigues that occur during the distribution, allocation and evaluation of the aid on the lives of the persons. Detailing the approach further, the quantitative study is adopted to assess the short and long term impact of the humanitarian aid to the lives of the affected persons by embarking on a survey on selected camps taking into cognizance the demographic characteristics to duly represent the population of the displaced persons in Nigeria. The qualitative study involves both one-on-one interview and focus group discussions on 'key informants' consisting of researchers, humanitarian workers, relevant ministries and agencies staff, United Nations Organizations workers in Nigeria, camp officials and government representatives in camps, who are believed to have detailed insights and experiences on issues bothering the social development of the persons living in IDPs in Nigeria, this gives a surgery on the political, economic and social factors that have impeded the distribution of aid and affected the impact of the aid on the lives of the persons. The research methods employed seeks to answers other questions on how has the policies formulated and implemented overtime not resolved the problems of the displaced people? and what is the way forward? intended to be sourced from the expertise suggestions and diagnosis of the key stakeholders involved in the administration and management of humanitarian aid in Nigeria. The research outcome is not intended to only access the impact of humanitarian aid but also proffer ideas, strategies, initiatives that will birth long lasting solutions to the plight of internally displaced persons in Nigeria and as an overlap to the rest of the world that experience this similar situation.

Key words: Humanitarian aid, Internally Displaced Persons, Effectiveness, Social Development

Bibliography:

- Albert, I. O., & Abah, J. (2024). Surviving Humanitarian Crisis in Nigeria: Coping Strategies of Internally Displaced Persons (IDP) in Benue State, Northcentral, Nigeria. *Wukari International Studies Journal*, 8(3), 165-176.
- Aigbe, E., & Justin, U. (2018). Patron-client network and its implications for good governance in Nigeria: An X-Ray. *Afro-Asian Journal of Social Sciences*, 9(1). Akinterinwa, B. A., & Osuntokun, A. (2012). *Nigeria and the United Nations: Fifty Years of Foreign Policy, 1960-2010*. University Press PLC.

- De Mesquita, B. B., & Smith, A. (2009). A political economy of aid. *International Organization*, 63(2), 309-340. doi:10.1017/s0020818309090109
- Fatile, J. O., & Bello, W. O. (2015). Managing internally displaced persons in Nigeria: the case of insurgency in the north-east geo-political zone. *International journal of development strategies in humanities, management and social sciences*, 5(2), 145-166.
- Findley, M. G., Harris, A. S., Milner, H. V., & Nielson, D. L. (2017). Who controls foreign aid? Elite versus public perceptions of donor influence in aid- dependent Uganda. *International Organization*, 71(4), 633-663. doi:10.1017/s0020818317000273
- Johns Johnson, M. K. (2019). *Humanitarian Aid and Development in Nigeria: Chal challenges and Opportunities*. Oxford University Press.
- Lall, R. (2023). *Making international institutions work: The politics of performance*. Cambridge University Press.

Mgr Artem Susolia (III)

Academic supervisor: prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek (Uniwersytet Jagielloński)

Sprawozdanie z postępów w realizacji projektu doktorskiego pod tytułem: „Funkcjonowanie Ukrainy w ekstraordynaryjnych warunkach toczącej się wojny – refleksja deskryptywno-empiryczna”

W prezentowanym projekcie doktorskim naczelnym celem badawczym było zbadanie funkcjonowania Ukrainy jako państwa w stanie toczącej się wojny. Problem badawczy został sformułowany w formie pytania dotyczącego charakteru i stopnia funkcjonalności państwa Ukraińskiego w stanie wojny (od 24 lutego 2022 r.). W związku z tym, że praca składa się z dwóch części: teoretycznej i empirycznej, eksplorowane było dwa zasadnicze cele badawcze. W części teoretycznej celem było określenie i wskazanie problemów w działalności naczelných organów państwowych (lub ich braku) w zakresie realizacji ich podstawowych funkcji w kontekście trwającej wojny na Ukrainie. Natomiast w części empirycznej celem było zbadanie opinii obywateli Ukrainy na temat funkcjonowania ww. organów państwa i oceny realizacji przez państwo ukraińskie wybranych do analizy funkcji. Weryfikacja tych celów pozwala na próbę ocenę skuteczności funkcjonowania państwa w czasie wojny. Warto zaznaczyć, że w odpowiedzi na zalecenia Komisji ds. oceny śródkresowej poczyniono kilka modyfikacji w projekcie: 1) wydłużono ram czasowych analizowanego zjawiska o rok (od 24.02.22 do 31.12.24) ; 2) przedstawione zostały historyczne wątki konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w XX i XXI wieku w celu lepszego wyjaśnienia genezy toczącej się wojny; 3) wyjaśnione zostało znaczenie użytych terminów: „wojna”, „specjalna wojskowa operacja” stwierdzając, że terminy te nie są synonimami. Autor jest obecnie w trakcie zakończenia zasadniczej części rozprawy. Mimo to, Rozdział V jest stale aktualizowany w miarę pojawiania się nowych opracowań dot. problemu badawczego (w momencie napisania tego sprawozdania autor oczekuję na publikację raportu Freedom House's "Nations in Transit" za 2024 r. w celu uzupełniania niezbędnych danych). Generalnie rzecz biorąc obserwowalny jest spadek zainteresowania tematyką Ukrainy. Po wnikliwej kwerendzie można wnioskować, że dużo badań nie zawiera ocen funkcjonowania państwa, lecz tylko opisują działalność rządu i innych naczelných organów władzy. Zatem

zauważalnym jest brak ewaluacji i jasnych indykatorów funkcjonowania Ukrainy, co wpływa na trudności na pozyskiwaniu danych. Niewątpliwie projekt zatem ma charakter interdyscyplinarny, gdyż mieści się na pograniczu takich dziedzin nauki jak politologia, nauki o bezpieczeństwie i stosunki międzynarodowe. Projekt ma dużą wartość naukową, ponieważ z uwagi na dotychczasowy brak badań dotyczących podobnych zagadnień, niewątpliwie wypełnia niezagospodarowaną lukę w dyscyplinie nauk politycznych i administracji.

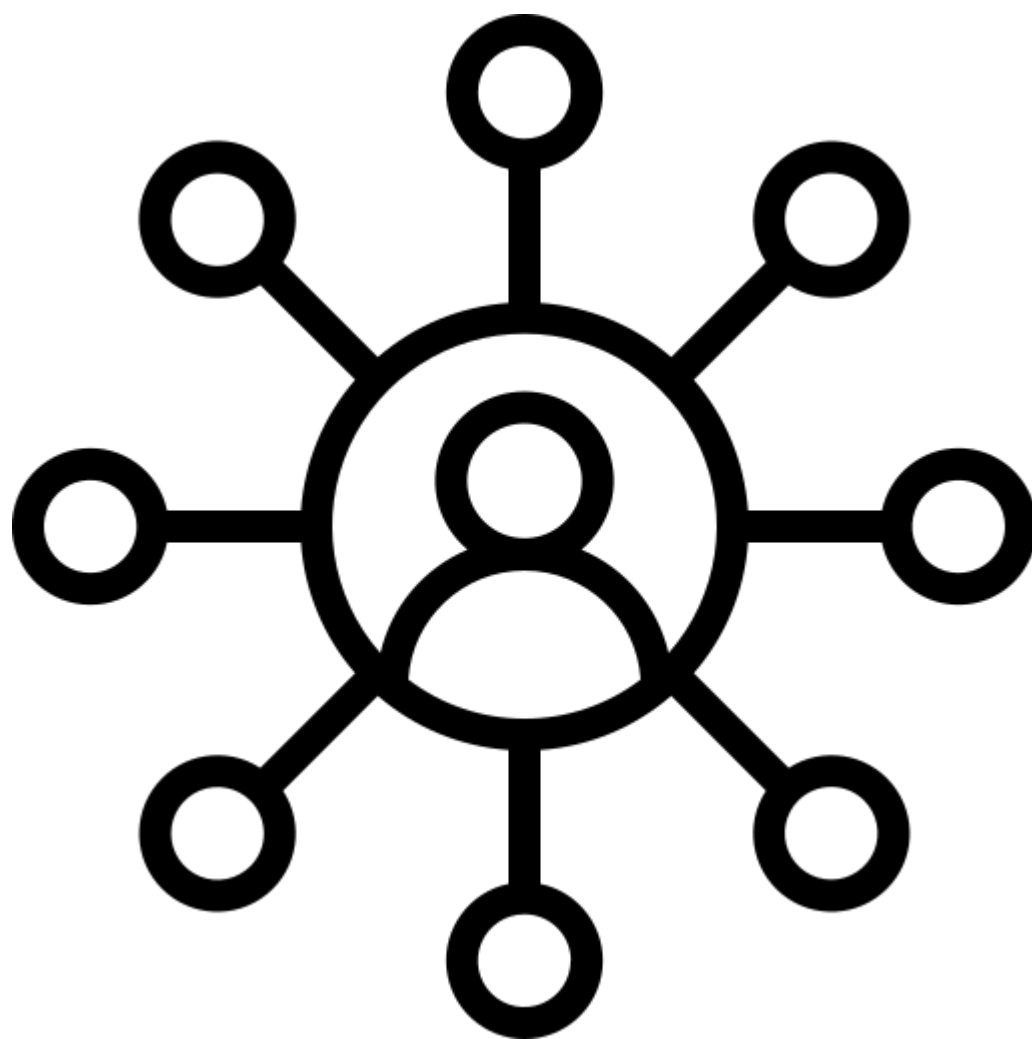
The report on the progress of the doctoral project entitled: “Functioning of Ukraine in extra-coordinate conditions of the ongoing war - descriptive-empirical reflection”

In the presented doctoral project, the main research objective was to investigate the functioning of Ukraine as a state in a state of ongoing war. The research problem was formulated in the form of a question concerning the nature and degree of functionality of the Ukrainian state in a state of war (as of 24 February 2022). As the work consists of two parts: theoretical and empirical, two main research objectives were explored. In the theoretical part, the aim was to identify and pinpoint problems in the activities of the chief state bodies (or lack thereof) in the implementation of their basic functions in the context of the ongoing war in Ukraine. On the other hand, in the empirical part, the aim was to investigate the opinions of Ukrainian citizens on the functioning of the above-mentioned state bodies and the assessment of the Ukrainian state's performance of the functions selected for analysis. Verification of these objectives allows us to attempt to assess the effectiveness of the functioning of the state during the war. It is worth noting that several modifications were made to the project in response to the recommendations of the Interim Evaluation Commission: 1) the time frame of the analysed phenomenon was extended by one year (from 24.02.22 to 31.12.24) ; 2) the historical threads of the Russian-Ukrainian conflict in the 20th and 21st centuries were presented in order to better explain the genesis of the ongoing war; 3) the meaning of the terms used was clarified: ‘war’, ‘special military operation’ stating that these terms are not synonymous. The author is currently in the process of completing the main part of the dissertation. Nonetheless, Chapter V is constantly being updated as new studies on the research problem emerge (at the time of writing this report, the author is awaiting the publication of Freedom House's “Nations in Transit” report for 2024 to supplement the necessary data). In general, there is an observable decline in interest in the topic of Ukraine. After a thorough search, it can be concluded that a lot of studies do not contain evaluations of the functioning of the state, but only describe the activities of the government and other supreme authorities. Thus, it is noticeable that there is a lack of evaluations and clear indicators of Ukraine's functioning, which influences the difficulty of acquiring data. Undoubtedly, therefore, the project has an interdisciplinary character, as it falls on the borderline of scientific fields such as political science, security science and international relations. The project is of scientific value because, given the lack of a study on similar issues to date, it undoubtedly fills an unexploited gap in the discipline of political science and administration.

X

Sztuki plastyczne

Fine Arts

Między Dokumentalizmem a Aktywizmem. Jak Fotografia może chronić i promować dziedzictwo kulturowe górniczych orkiestr dętych

Temat rozprawy doktorskiej lokuje się w obrębie współczesnych badań z zakresu fotografii artystycznej i dokumentalnej, w szczególności w przestrzeni, gdzie praktyka twórcza spotyka się z refleksją nad rolą obrazu w procesach społecznych, kulturowych i tożsamościowych. Coraz częściej w literaturze przedmiotu podkreśla się potrzebę przekraczania klasycznego podziału na „dokument” i „sztukę” na rzecz podejść hybrydowych, w których fotografia może pełnić funkcje poznawcze, aktywistyczne, edukacyjne i kulturotwórcze. Zgodnie z nurtem art-based research oraz z praktykami opartymi na współuczestnictwie, fotografia jest w tym projekcie traktowana nie tylko jako medium rejestrujące rzeczywistość, ale również jako narzędzie dialogu, pamięci oraz społecznego zaangażowania, zdolne do generowania nowych form obecności w przestrzeni publicznej. Szczególne znaczenie zyskują strategie wizualne umożliwiające redefinicję relacji między twórcą a bohaterami obrazu oraz między dziełem a jego społeczno-kulturowym kontekstem. Pomimo rosnącej liczby opracowań na temat roli fotografii w badaniach społeczno-kulturowych, niewiele projektów skupia się na funkcji fotografii jako narzędzia ochrony i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego – zwłaszcza w kontekście transformacji postindustrialnych. Istniejąca literatura koncentruje się głównie na aspektach historycznych i antropologicznych, podkreślając znaczenie pamięci miejsca oraz wizualnej reprezentacji krajobrazów przemysłowych, jednak rzadko analizuje ten problem przez pryzmat współczesnych praktyk artystyczno-dokumentalnych. Projekt ten odpowiada na tę lukę, sytuując fotografię dokumentalną i artystyczną jako kluczowe narzędzie analizy i działania we współczesnych społecznościach lokalnych. Studium przypadku stanowią górnicze orkiestry dęte – nie jako główny temat badań, lecz jako pole umożliwiające przetestowanie potencjału fotografii w jej funkcji dokumentalnej, aktywistycznej i kulturotwórczej. Orkiestry te, będące przez dekady integralną częścią życia społecznego i symbolicznego regionów górniczych, współcześnie ulegają marginalizacji lub zanikowi. Jednocześnie ich historia i obecność mają potencjał do inicjowania refleksji nad tożsamością kulturową i wspólnotową. Celem rozprawy jest zbadanie, w jaki sposób fotografia dokumentalna – traktowana jako refleksyjna praktyka artystyczna – może służyć jako narzędzie ochrony i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Projekt zmierza do uchwycenia zarówno estetycznego, jak i społeczno-kulturowego wymiaru funkcjonujących współcześnie orkiestr dętych, przy jednoczesnym poszukiwaniu wizualnych i narracyjnych strategii wspierających lokalną świadomość dziedzictwa. W centrum zainteresowania znajduje się również potencjał fotografii jako medium dialogu między tradycją a nowoczesnością oraz jako narzędzia wzmacniania społecznej podmiotowości. Projekt uwzględnia także wykorzystanie sztucznej inteligencji (AI) jako środka wspomagającego narrację wizualną – w szczególności do artystycznej rekonstrukcji nieudokumentowanych wcześniej wydarzeń z udziałem orkiestr dętych. Eksperymenty z AI mają charakter krytyczny i eksploracyjny: służą refleksji nad granicami dokumentu i fikcji, nad rolą wyobraźni w rekonstrukcji pamięci oraz nad możliwością tworzenia alternatywnych reprezentacji przeszłości. Metodologia badawcza obejmuje kwerendę źródeł, analizę dokumentów archiwalnych, wywiady pogłębiane z członkami orkiestr i ich rodzinami,

obserwację uczestniczącą oraz działania oparte na współpracy ze społecznościami lokalnymi. Szczególną wagę przywiązuje się do długoterminowości relacji badacz–uczestnicy i do procesów współtworzenia materiału wizualnego. Praca zakłada także refleksję nad pozycją badacza jako osoby pochodzącej z badanej społeczności – oraz nad wpływem tej sytuacji na jakość, etykę i zaangażowanie badań. Projekt uwzględnia perspektywę międzynarodową – poprzez analizę porównawczą obejmującą wybrane regiony w Niemczech, Austrii, Walii i Stanach Zjednoczonych. W krajach, w których przemysł górniczy został wygaszony (Walia, Niemcy), badaniu poddane zostaną ślady dziedzictwa i mechanizmy jego ochrony. Z kolei w regionach, gdzie kopalnie wciąż funkcjonują (Austria, USA), projekt skupi się na analizie współczesnych ról kulturowych i społecznych orkiestr oraz ich związku z tożsamością zawodową i lokalną. Hipoteza główna zakłada, że fotografia dokumentalna – traktowana jako krytyczna i zaangażowana praktyka – może nie tylko dokumentować zanikające zjawiska, ale także uczestniczyć w ich ochronie i redefinicji. Projekt bada także, czy artystyczna dokumentacja wizualna może wpływać na procesy społecznej legitymizacji dziedzictwa oraz tworzyć przestrzeń dla alternatywnych narracji tożsamościowych i kulturowych.

Słowa kluczowe: fotografia, sztuki plastyczne, górny Śląsk, górnictwo, muzyka, orkiestra dęta, aktywizm, sztuczna inteligencja, dziedzictwo kulturowe, Śląsk, ai, dokumentacja

Between Documentary and Activism. How Can Photography Protect and Promote the Cultural Heritage of Mining Brass Bands?

This doctoral dissertation is situated within the field of contemporary research in artistic and documentary photography, particularly in the space where creative practice intersects with reflection on the role of the image in social, cultural, and identity-forming processes. Increasingly, scholarly literature highlights the need to move beyond the classical division between "document" and "art" toward hybrid approaches in which photography can fulfill cognitive, activist, educational, and culture-forming functions. Following the tenets of art-based research and participatory practices, photography in this project is treated not only as a medium for recording reality but also as a tool for dialogue, memory, and social engagement—capable of generating new forms of presence in public space. Of particular significance are visual strategies that allow for a redefinition of the relationship between the creator and the subject, and between the artwork and its socio-cultural context. Despite a growing body of literature on the role of photography in socio-cultural research, few projects focus on photography as a tool for the protection and promotion of intangible cultural heritage—especially in the context of post-industrial transformation. Existing research is primarily concerned with historical and anthropological aspects, emphasizing the importance of place-based memory and visual representation of post-industrial landscapes, but rarely addresses this issue through the lens of contemporary artistic-documentary practices. This project addresses this gap by positioning documentary and artistic photography as key tools of analysis and action within contemporary local communities. The selected case study focuses on mining brass bands—not as the main research subject, but as a field in which to test the potential of photography in its documentary, activist, and culture-forming functions. These bands, which for decades were an integral part of the social and symbolic life of mining regions, are today being marginalized or disappearing altogether. At the same time, their history and continued presence have the potential to initiate

reflection on cultural and communal identity. The aim of this dissertation is to investigate how documentary photography— as a reflective artistic practice—can serve as a tool for the protection and promotion of intangible cultural heritage. The project seeks to capture both the aesthetic and socio-cultural dimensions of currently functioning brass bands while exploring visual and narrative strategies that support local heritage awareness. It focuses on the potential of photography as a medium for dialogue between tradition and modernity, and as a tool for strengthening social subjectivity. The project also incorporates the use of artificial intelligence (AI) as a means of supporting visual narrative—particularly for the artistic reconstruction of previously undocumented events involving brass bands. These AI experiments are critical and exploratory in nature, serving as a reflection on the boundaries between document and fiction, the role of imagination in reconstructing memory, and the potential for creating alternative representations of the past. The research methodology includes source queries, analysis of archival documents, in-depth interviews with band members and their families, participant observation, and actions based on collaboration with local communities. Particular emphasis is placed on the long-term relationships between the researcher and participants, and on processes of co-creation of visual material. The project also entails a reflection on the researcher's position as someone originating from the community under study—and on how this positioning affects the quality, ethics, and engagement of the research. The project adopts an international perspective through comparative analysis involving selected regions in Germany, Austria, Wales, and the United States. In countries where the mining industry has been phased out (Wales, Germany), the study will focus on the remnants of heritage and mechanisms of its preservation. In contrast, in regions where mining operations are still active (Austria, USA), the project will examine the contemporary cultural and social roles of brass bands and their relationship to professional and local identity. The central hypothesis posits that documentary photography— understood as a critical and engaged practice—can not only document vanishing phenomena, but also contribute to their protection and redefinition. The project also explores whether artistic visual documentation can influence processes of social legitimization of heritage and create space for alternative identity and cultural narratives.

Key words: photography, visual arts, Upper Silesia, mining, music, brass band, activism, artificial intelligence, cultural heritage, Silesia, AI, documentation

Bibliography:

- Azoulay, A. (2008). *The Civil Contract of Photography*. Zone Books, New York.
- Bogre, M. (2011). *Photography as Activism: Images for Social Change*. Taylor & Francis Ltd.
- Collier, J., & Collier, M. (1986). *Visual Anthropology: Photography as a Research Method* (Revised and Expanded Edition). University of New Mexico Press, Albuquerque.
- Freund, G. (1979). *Photography and Society*. David R. Godine Publisher.
- Kolenda, K. (2019). Aestheticising the Post-Industrial Debris: Industrial Ruins in Contemporary British Landscape Photography. *LISA e-journal*, XVII(1).
- Michałowska, M. (2008). *Obraz utajony. Szkice o fotografii i pamięci*. Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk.
- Michałowska, M. (2012). *Foto-teksty. Związki fotografii z narracją*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Olechnicki, K. (2003). *Antropologia obrazu: fotografia jako metoda, przedmiot i medium nauk społecznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

- Pink, S. (2009). *Etnografia wizualna: Obrazy, media i przedstawienie w badaniach* (M. Skiba, Trans.). WUJ, Kraków.
- Rokita, Z. (2020). *Kajś: Opowieść o Górnym Śląsku*. Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Rosler, M. (1991). *If You Lived Here: The City in Art, Theory, and Social Activism*. Bay Press, Seattle.
- Sekula, A. (2010). *Społeczne użycie fotografii* (K. Pijarski, Trans.). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Mgr Gabriela Palicka (I)

Academic supervisor: dr hab. Małgorzata Niespodziewana-Rados (UKEN)

auxiliary supervisor: dr Daria Malicka (UKEN)

Antarktyda jako współczesna utopia

Mark Fisher, na początku książki *Realizm Kapitalistyczny* przywołuje stwierdzenie że łatwiej wyobrazić sobie koniec świata niż koniec kapitalizmu. Odnoszę wrażenie że obecnie dominują społeczne narracje mające zapobiec lub spowolnić pewne procesy, zamiast zaproponować alternatywę dla wadliwych systemów. Nowe pomysły znajduje na polu literatury science-fiction, spekulatywnego dizajnu oraz akceleratorystycznych zapędach części potentatów branży technologicznej, często powiązanych z ucieczką w kosmos (i zbudowaniem społeczeństwa od zera). Dlatego jako temat i punkt wyjścia moich badań stawiam sobie pytanie o możliwość istnienia współczesnej utopii na Antarktydzie. Kontynent ten w wielu aspektach powiązany jest ze źródłosłowem słowa Utopia - zlepku outopos i eutopos (nie-miejsce i dobre miejsce). Struktury żyjących tam społeczeństw mają konkretny podział na role (jak klasyczne utopie), bazy polarników przywodzą na myśl wizje Sci Fi kolonii na obcych planetach, istnieje "celowość" tam ludzkiej obecności. Sam kontynent ukryty jest w większości pod grubą warstwą lodowca (który, paradoksalnie jest dla naukowców cennym źródłem wiedzy o historii planety). Biał lodowców kontrastuje z bogactwem morskiego życia. Antarktyda jest dosłownym końcem świata, estetycznym *carte blanche*. Zaryzykuję twierdzenie że Antarktyda kwalifikuje się do kategorii Foucaultowskiej heterotopii. W ramach moich poszukiwań teoretycznych podejmę próbę zdefiniowania czym cechuje się potencjalna współczesna utopia, z uwzględnieniem w jej strukturach osób nie-ludzkich, podejścia do środowiska naturalnego, szanowania umów międzynarodowych. Chciałabym uzyskać jasny obraz jakie są założenia ideowe funkcjonujących tam ludzkich siedlisk, zadać pytanie o to czy dotarł tam kapitalizm, jaka jest praktyka funkcjonowania osób tam przebywających. Nie mam ścisłych ram tej części poszukiwań - specyfika sztuki jako narzędzia badawczego pozwala na meandrowanie, eksplorowanie specyficznych wątków które przyciągną uwagę artysty-badacza. Planowane metody badawcze to sięgnięcie do literatury przedmiotu, nawiązanie kontaktu z instytucjami zajmującymi się badaniem kontynentu oraz przeprowadzenie wywiadów z osobami które przebywały na Antarktydzie. W poszukiwaniach uwzględnię także istniejące realizacje artystyczne związane z tematem utopii i Antarktydy. Część stricte artystyczna badań będzie wynikała z efektów poszukiwań teoretycznych - w mojej praktyce artystycznej staram się by forma podążała za treścią. Nie wykluczam że jeśli projekt rozwinie się wielowątkowo, elementem spinającym różne obszary/powstałe dzieła będzie forma artbooka.

Słowa kluczowe: Antarktyda, utopia, posthumanizm, science-fiction, wizje futurystyczne, kapitalizm

Antarctica as a contemporary utopia

Mark Fisher, at the beginning of his book *Capitalist Realism*, recalls the statement that it is easier to imagine the end of the world than the end of capitalism. It is my impression that currently dominating social narratives are focused to prevent or slow down certain processes, rather than to offer an alternative for failing systems. New ideas are found in the realm of science-fiction literature, speculative design and the accelerationist undertones of some of the giants of technological industry (often linked to leaving Earth behind and start new society from scratch). Therefore, as the topic and starting point of my research, I pose the question of the possibility of the existence of a contemporary utopia in Antarctica. This continent is in many aspects related to the root of the word Utopia - a cluster of outopos and eutopos (non-place and good place). The structures of the societies living there have a clear division of roles (like in classical utopias), the polar bases are reminiscent of Sci Fi visions of colonies on alien planets, there is a 'purpose' to the human presence there. The continent itself is mostly hidden under a thick glacial layer (which, paradoxically, is a valuable source of knowledge about the planet's history for scientists). The whiteness of the glaciers contrasts with the abundance of marine life. Antarctica is the literal end of the world, an aesthetic *carte blanche*. I would risk saying that Antarctica qualifies as a Foucaultian heterotopia. As part of my theoretical research, I will attempt to define what a potential contemporary utopia is characterised by, including non-human persons in its structures, approach to the environment and respect for international agreements. I would like to get a clear picture of what are the mission statements of the human habitats that function there, to ask whether capitalism has arrived there, what is the human practice of functioning there. I do not have a strict framework for this part of the research - the specificity of art as a research tool allows for meandering, exploring specific threads that will attract the attention of the artist-researcher. The research methods I plan to use include accessing the literature on the subject, contacting institutions involved in the exploration of the continent and interviewing people who have been to Antarctica. I will also include existing artworks related to the theme of utopia and Antarctica in my research. The strictly artistic part of the research will be a result of the effects of the theoretical research - in my artistic practice I aim for the form to follow the content. I do not exclude the possibility that if the project develops in a multithreaded way, artbook will be a chosen medium to link different areas/artworks produced in the research process.

Key words: Antarctica, utopia, posthumanism, science-fiction, visions of the future, capitalism

Bibliography:

- Dunne A., Raby F., *Speculative Everything*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts 2013
Amundsen R., *Moje życie polarnika*, tłm. Halina Thylwe, Iskry, Opole 1993
Fisher M., *Realizm Kapitalistyczny*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2020
Aranda J. Wood B. Vidokle A. (red.), *Supercommunity – Diabolical Togetherness Beyond Contemporary Art*, Verso, Nowy Jork 2017
Richard Noble (red.), *Utopias*, Whitechapel Gallery, Londyn 2009

Peter Fretwell, *Antarctic Atlas*, Particular Books 2021
Baudrillard J., *The Illusion of the End*, Polity Press, Oxford 1994
Ranciere J., *Estetyka jako polityka*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2007
Morton T., *Dark Ecology*, Columbia University Press, Nowy Jork 2016

Mgr Aleksandra Przybysz (I)

Academic supervisor: prof. dr.hab. Alicja Panasiewicz (IsiD UKEN)

Czy przestaniemy bać się ciemności? Gotyk i horror w Antropocenie. Jak sztuka współczesna może współtworzyć eksperymentalną historię naturalną XXI wieku

Antropocen to epoka transgresji, w której granice między tym, co ludzkie i nieludzkie, naturalne i syntetyczne, ulegają rozmyciu. Rzeczywistość nabiera cech „gotyckich”: jest nawiedzona, dziwna, niespójna, pełna grozy i niepewności. W literaturze i kulturze wizualnej (np. Lovecraft, VanderMeer, new weird, body horror, botanic gothic) znajdujemy obrazy nowego, postludzkiego świata, zamieszkanego przez hybrydy, toksyczne formy życia, zmutowaną materię i radioaktywne duchy. Artystyczne przedstawienia ekologicznej zagłady, skażenia, rozpadu i złożoności materii wpisują się w szerszy nurt estetyk nie-ludzkich, których celem jest zakwestionowanie dominujących narracji o świecie i człowieku. Gotyk i horror stają się produktywnymi strategiami badawczymi (Eugene Thacker, 2011). Budują niejednoznaczny obraz historii naturalnej. Posthumanistyczny horror czy ekogotyk (Andrew Smith i William Hughes, 2013) nie tylko rejestrują przemiany środowiskowe, ale je diagnozują i konceptualizują. To estetyka afektywna, uosabiana poprzez wstręt, fascynację i lęk. Otwiera przestrzeń, w której można mówić o niepoznawalności rzeczy i ich złożonych relacjach (Graham Harman, Quentin Meillassoux). To najodpowiedniejszy język do opisanego działania hiperobektów, szeroko opisanych w książce Timothy’ego Mortona „Hyperobjects: Philosophy and Ecology After the End of the World” (2013). Hiperobiekty to monstrualnych rozmiarów zjawiska, których nie możemy zobaczyć w całości, są zbyt rozproszone w czasie i przestrzeni. Ich skutki manifestują się punktowo, lecz ich wpływ rozciąga się na dekady i kontynenty. Są niewidoczne gołym okiem – a jednak głęboko materialne i realne. Hiperobektami są m.in.: globalne ocieplenie, produkty kapitalizmu, złoża ropy naftowej, rozpad plutonium- 239. Widzimy oraz czujemy w danym momencie jedynie pozostawione przez nie ślady. Doświadczamy drastycznych zmian w krajobrazie, anomalii pogodowych, hałd śmieci czy smogu. Są obecne w naszym ciele np. pod postacią mikroplastiku. Wytworzył się nowy rodzaj skały – plastiglomerat - wykonana jest z mieszanki ziaren osadowych, biologicznych szczątków, uformowanych przez plastik. W wyniku prób nuklearnych na pustyni w Nowym Meksyku wytworzył się nowy minerał jakim jest trinityt. Współczesna historia naturalna jest wielopoziomowym rejestrem hiperobektów. Estetyczne przeżycie towarzyszące zderzeniu z hiperobiektem można określić jako widmowość, uczucie nawiedzenia (Jeffrey Andrew Weinstock, 2017). Świadomość ich istnienia umiejscawia nas w samym środku ekogotyckiej opowieści. Brak reprezentacji estetycznej hiperobektów jest problematyczny. Przyczynia się do denializmu klimatycznego. Jedynymi ich przedstawieniami są dane naukowe – wykresy, wskaźniki, tabele, które nie przemawiają do ludzkiej wyobraźni. Potrzebne jest wytworzenie nowych wzorców estetycznych. Sztuka, w tej perspektywie, nie jest jedynie narzędziem ilustracji, lecz staje się metodą poznania. Posiada narzędzia do wpisania w historię naturalną obrazu zjawisk, które wymykają się poznaniu. Potrafi opisać „rzeczy same w sobie” lepiej niż naukowe

analizy (Harman). W moim podejściu sztuka funkcjonuje jako komplementarny system epistemologiczny, który dzięki swojej sensoryczności, afektywności i eksperymentalności pozwala badać złożone, nieuchwytnie fenomeny XXI wieku. Głównym celem i założeniem mojej pracy jest wdrażanie teorii hiperobiektów do działań artystycznych wykorzystując przy tym gotyckie tropy. Tego typu podejście znajduje oparcie w koncepcjach mrocznej ekologii (dark ecology), również zaproponowanej przez Mortona, która odrzuca romantyczną wizję natury jako harmonijnej i „czystej”, na rzecz uznania nieuchronnej splątania z tym co dziwne i obce. Praca doktorska, proponuje połączenie sztuki współczesnej z teoriami filozofii spekulatywnej, naukami przyrodniczymi i estetyką grozy, podejmuje tym samym próbę twórczej syntezy wiedzy humanistycznej i naukowej. Realizacją części artystycznej będzie instalacja interdyscyplinarna.

Słowa kluczowe: hiperobiekt, historia naturalna, mroczna ekologia, ciemność, Antropocen, materiały syntetyczne, horror, posthumanizm, estetyka, globalne ocieplenie, interdyscyplinarność, ekogoty, afekt

Can We Overcome Our Fear of the Dark? How Contemporary Art Can Co-create an Experimental Natural History of the 21st Century

The Anthropocene is an epoch of transgression, in which the boundaries between the human and non-human, the natural and synthetic, become blurred. Reality takes on "Gothic" features: it is haunted, strange, incoherent, full of horror and uncertainty. In literature and visual culture (e.g., Lovecraft, VanderMeer, new weird, body horror, botanic gothic), we meet visions of a new, posthuman world inhabited by hybrids, toxic life forms, mutated matter, and radioactive ghosts. Artistic representations of ecological catastrophe, contamination, decay, and material complexity align with a broader current of non-human aesthetics, whose aim is to challenge dominant narratives about the world and the human being. Gothic and horror become productive research strategies (Eugene Thacker, 2011), constructing an ambiguous image of natural history. Posthuman horror or eco-gothic (Andrew Smith and William Hughes, 2013) not only registers environmental transformations, but also diagnoses and conceptualizes them. This is an affective aesthetics, embodied through disgust, fascination, and fear. It opens a space in which one can speak of the unknowability of things and their complex relationships (Graham Harman, Quentin Meillassoux). It is the most proper language to describe the workings of hyperobjects, extensively explored in Timothy Morton's book *Hyperobjects: Philosophy and Ecology After the End of the World* (2013). These are phenomena of monstrous scale that we cannot perceive in their entirety; they are too diffused in time and space. Their effects manifest locally, but their influence stretches across decades and continents. They are invisible to the naked eye—yet deeply material and real. Hyperobjects include, among others: global warming, the products of capitalism, oil deposits, and the decay of plutonium-239. At any given moment, we can only perceive the traces they leave behind. We experience drastic changes in the landscape, weather anomalies, garbage mounds, or smog. They are present in our bodies, for example, as microplastics. A new kind of rock—plastiglomerate—has formed, made from a mixture of sediment grains, biological debris, and plastic. Nuclear tests in the New Mexico desert created a new mineral: trinitite. Contemporary natural history is a multi-layered record of hyperobjects. The aesthetic experience accompanying an encounter with them can be described as spectrality, a feeling of being haunted (Jeffrey Andrew Weinstock, 2017). Awareness of their

existence places us at the very heart of an eco-gothic narrative. The lack of aesthetic representation of hyperobjects is problematic. It contributes to climate denialism. The only representations are scientific data—graphs, indices, tables—which do not speak to the human imagination. What is needed is the development of new aesthetic models. From this perspective, art is not merely a tool of illustration but has become a method of cognition. It has the means to inscribe into natural history the image of phenomena that escapes conventional understanding. It can describe “things-in-themselves” better than scientific analyses (Harman). In my approach, art functions as a complementary epistemological system which—through its sensoriality, affectivity, and experimental nature—allows for the exploration of complex and elusive phenomena of the 21st century. The main goal and premise of my work is to apply the theory of hyperobjects to artistic practice, using Gothic motifs. This approach is rooted in the concept of dark ecology, also proposed by Morton, which rejects the romantic vision of nature as harmonious and "pure" in favor of embracing the inevitable entanglement with the strange and the alien. This doctoral project proposes a synthesis of contemporary art with speculative philosophy, the natural sciences, and the aesthetics of horror—an attempt at a creative fusion of humanistic and scientific knowledge. The artistic component will take the form of an interdisciplinary installation.

Key words: hyperobject, natural history, dark ecology, darkness, Anthropocene, synthetic materials, horror, posthumanism, aesthetics, global warming, ecogothic, interdisciplinarity, affect

Bibliography:

- Art in the Anthropocene: Encounters Among Aesthetic, Politics, Environments and Epistemologies,
 Artful Objects: Graham Harman on Art and the Buisness of Speculative Realism, Edited by Isak Nilson and Erik Wikberg, Sernberg Press 2021
 Arts of Living on a Damaged Planet. Ghosts and Monsters of the Anthropocene.
 Church D., Post- Horror : Art, Genre and Cultural Elevation, Edinburgh University Press, 2023
 Dark Scenes from Damaged Earth. The Gothic Anthropocene., Edited by J.D. Edwards, R. Graulund, J. Höglund, University of Minnesota Press, 2022
 Ecogothic in Nineteenth-Century American Literature, Edited by Dawn Keetley, Matthew Sivils, Routledge 2016
 Edited by A. Tsing, N. Bubandt, E. Gan and H. Swanson, Minnesota Press, 2017
 Edited by H. Davis and E. Turpin, Open Humanities Press, Londyn 2015
 Harman G., Object- Oriented Ontology. A New Theory of Everything., Penguin Books, 2018
 Harman G., Weird Realism: Lovecraft and Philosophy, John Hunt Publishing, 2012
 Morton T., Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World, University of Minnesota Press, 2013
 Morton T., Mroczna ekologia. Ku logice przyszłego współistnienia, Oficyna Związek Otwarty, Warszawa 2023

Mgr Grzegorz Bugaj (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Małgorzata Wielek (IMiEA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Radosław Strzelecki (Uniwersytet Jagielloński)

Projekt doktorancki „Freeride MTB i sztuka wizualna – somatoestetyka”

Na samym początku prezentacji poruszam skrótowo postępy w projekcie dotyczące dysertacji, projektu filmowego, prac wizualnych i Indywidualnego Planu Badawczego. Następnie omawiam dwie najważniejsze, aktualnie kwestie. Jest to zorganizowana w lutym duża wystawa indywidualna, prezentująca projekt doktorancki oraz metodologię zarządzania wiedzą i danymi w projekcie. Najważniejszymi celami zorganizowania wystawy „Double Black Diamond” były: zaprezentowanie i promocja projektu doktoratu przed szerszą publicznością, ukazanie postępów badawczo/artystycznych w pracy, zmierzenie się z prezentacją w dużej przestrzeni wystawienniczej, uzyskanie nowych kompetencji wystawienniczych, odkrywanie i rozwiązywanie charakterystycznych problemów związanych z eksponowaniem mojego projektu doktoranckiego. Koncepcja i proces realizacji – Tytuł „Double Black Diamond” pochodzi z oznaczenia eksperckich tras ekstremalnych w górskich parkach rowerowych. W etycznym kontekście odnosi się do indywidualnej, najeżonej niebezpieczeństwami i wyzwaniem trasy jaką jest życie każdego z nas, pokonanie tej trasy jest trudne ale też satysfakcjonujące. W kontekście artystycznym i sportowym, termin ten odnosi się do drogi obranej przez artystów oraz do pokonywania rzuconych sobie wyzwań przez sportowców. Wyzwaniem conceptualnym było ukazanie w sposób naturalny i intuicyjny dwóch pozornie nie związanych ze sobą światów które współtworzę jako artysta i sportowiec. Jednym światem jest lokalna społeczność artystyczna związana z miastem, drugim, społeczność rowerowa związana z lasem. Ostatecznym dopełnieniem myśli zawartej w ekspozycji był motyw ekologiczny, oczyszczanie lasu ze śmieci przez rowerzystów i przypadkowa zbieżność daty trwania wystawy, ze 120 leciem narodzin Stanisława Witkacego (nieformalny patron mojego projektu). W efekcie końcowym ekspozycja została zaaranżowana na profesjonalnym, światowym poziomie sztuki współczesnej. Zorganizowane wydarzenia towarzyszące spowodowały iż wystawa przez cały czas trwania przyciągała nowych odbiorców. Drugim ważnym punktem prezentacji jest temat zarządzania wiedzą i danymi. W związku z projektem gromadzę dużo multimedialnych danych takich jak filmy, zdjęcia, teksty, wykresy i dane numeryczne. Najlepszym narzędziem do zarządzania projektem okazał się program OBSIDIAN. OBSIDIAN to darmowy program wykorzystywany przez naukowców na całym świecie. Po wstępnym objaśnieniu działania programu w przechodzę do pokazania mojego projektu w tymże programie. Prezentacja fragmentu projektu doktoranckiego w Obsidianie kończy prezentację.

Słowa kluczowe: Somatoestetyka, estetyka pragmatyczna, flow, FreerideMTB, malarstwo, zarządzanie danymi, odmienne stany świadomości, metodologia, wystawa sztuki

PhD project “Freeride MTB and visual art -somatoesthetics”

At the very beginning of the presentation I briefly touch on the progress of the project regarding the dissertation, the film project, the visual work and the Individual Research Plan. I then discuss the two most important current issues. It is a major solo exhibition organized in February,

presenting the project's PhD project and the project's knowledge and data management methodology. The most important goals of organizing the exhibition "Double Black Diamond" were to present and promote the PhD project to a wider audience, to show the research/artistic progress of the work, to face the work with a presentation in a large exhibition space, to gain new competencies exhibition skills, discovering and solving characteristic problems of related to exhibiting my doctoral project. Concept and process - The title "Double Black Diamond" comes from the designation of expert extreme trails in mountain bike parks. In an ethical context, it refers to the individual route fraught with dangers and challenges that is everyone's life, overcoming this route is difficult but also rewarding. In an artistic and sports context, the term refers to the path taken by artists and the overcoming of challenges thrown at themselves by athletes. The conceptual challenge was to show naturally and intuitively the two seemingly unrelated worlds that I co-create as an artist and athlete. One world is the local art community connected to the city, the other, the cycling community connected to the forest. The final complement to the thought contained in the exhibition was an ecological motif, the clearing of the forest of trash by cyclists and the coincidental coincidence of the date of the exhibition, with the 120th anniversary of the birth of Stanisław Witkacy (the informal patron of my project). In the end, the exhibition was arranged at a professional, world-class level of contemporary art. Organized accompanying events meant that the exhibition attracted new viewers throughout its duration. The second important point of the presentation is the topic of knowledge and data management. In connection with the project, I collect a lot of multimedia data such as videos, photos, texts, charts and numerical data. The best tool for managing the project turned out to be the OBSIDIAN program. OBSIDIAN is a free program used by researchers around the world. After an introductory explanation of how the program works I proceed to show my project in the program. A demonstration of an excerpt from a doctoral project in Obsidian concludes the presentation.

Key words: Somatoesthetics, pragmatic aesthetics, flow, FreerideMTB, painting, data management, altered states of consciousness, methodology, art exhibition

Bibliography:

- Csikszentmihályi M., Flow. Stan przepływu. Wydawnictwo Feeria. Łódź 2022
Filek J., Etyka, reiterpretacja. Wydawnictwo Homini. Kraków 2014
John Dewey., Art as Experience. Wydawnictwo Ossolineum. Wrocław 1975
Nietzsche F., Ecce homo. Wydawnictwo Vis-a-Vis Etiuda. Kraków 2002
Shusterman R., Estetyka pragmatyczna. Żywe piękno i refleksja nad sztuką. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław 1998
Stanisław Ignacy Witkiewicz., Narkotyki. Wydawnictwo CM. Warszawa 2019

Praktyka artystyczna w autoetnograficznych badaniach nad czynnikami niesamowitości we współczesnym społeczeństwie

W ramach projektu doktorskiego zajmuję się autoetnograficznym badaniem własnego dziennika rysunkowego jako narzędzia do poszerzania wyobrażeń na temat niesamowitości w I ćwierci XXI wieku. Dziennik powstaje poprzez codzienne szkicowanie przeżytego dnia, cienkopisem kreślarskim na papierze 9 x 9 cm. Od 1.10.2024 - 31.05.2025 powstało 245 rysunków. W oparciu o dziennik i zauważone niesamowitości w życiu społecznym tworzę kolejne prace artystyczne, dotychczas w ramach projektu powstało 27 obrazów w technice tempery jajowej na płótnie oraz 8 autoetnograficznych opisów. W ramach sesji sprawozdawczej przedstawię efekty badań na przykładzie moich dwóch wystaw zrealizowanych w roku akademickim 2024/2025: wystawy indywidualnej „Dobra chęć” w Biurze Wystaw Artystycznych w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz wystawy zbiorowej „Fauna. Zwierzęta na wojnie i ich ludzie” w Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku. Podczas zeszłorocznej prezentacji Indywidualnego Planu Badawczego wyjaśniłam pojęcie niesamowitości i jakie może mieć znaczenie w badaniach nad społeczeństwem. Przypomnę krótko czym jest interesująca mnie niesamowitość. Niesamowitość (das Unheimlichkeit) jest czynnikiem wywołującym specyficzne uczucie niepokoju a zarazem zaciekawienia. Powodują go, znajome przedmioty występujące w nieznanym kontekście. Przyczyny zaistniałego wrażenia wymykają się racjonalnemu wyjaśnieniu. Wśród tego typu odczuć pojawiają się dziecięce fantazje i lęki, często nieracjonalne dla dorosłego człowieka. Badacze wyszczególniają dwa rodzaje niesamowitości: indywidualną i zbiorową. Gdzie ta pierwsza ma charakter bardzo osobniczy i to co dla jednych jest niesamowite dla jednostki nie musi takie być dla ogółu. Można jednak zauważyć w jakiejś cechy wspólne. Wystawa „Dobra chęć” trwająca od 16.11.2024-10.01.2025 roku była pierwszą indywidualną prezentacją moich prac w publicznej instytucji kultury. BWA Ostrowiec Świętokrzyski wygrało grant na realizację tego projektu. Wystawie towarzyszył katalog, gdzie opublikowano moje autoetnograficzne opowiadanie o zdarzeniach niesamowitych. Ekspozycja składała się z trzech serii obrazów. Centralną część ekspozycji stanowił cykl: Exodus. Historia świata z perspektywy skarpetek. Skupiłam się na nim na indywidualnym odczuwaniu niesamowitości. Dopiero w kolejnej warstwie można przełożyć te indywidualne odczuwanie na zbiorowe. Cykl składa się z 17 obrazów. Na obrazach widzimy, w każdym przypadku, dwie nogi leżące, na łóżku, ukazane z perspektywy znanej każdemu podczas oglądania własnych stóp. Cechami odróżniającymi od siebie poszczególne przedstawienia są zmieniające się wzory na skarpetkach, pościeli, oraz tło, przestrzeń rozpościerająca się za stopami, poza krawędzią łóżka. Przedstawione wielobarwne, statyczne sceny na obrazach wydają się na pierwszy rzut oka pełne pozytywnej energii. Kojarzą się z dokładną przeciwnością unheimlich, czymś domowym kojarzonym jest ze swojskością, przytulnością, sytuacją codzienną, zwykłą. Bo coś może być bardziej domowe, codzienne, a zarazem kojarzące się z wygodą i relaksem, niż leżenie w mięciutkim łóżku w słodkich kolorowych skarpetkach? W istocie jednak opowiadają o sytuacji dużego dyskomfortu, obcości i zniewolenia. Badania niesamowitości w skarpetkowym cyklu zostały zakwalifikowane i przedstawiłam je na międzynarodowej konferencji autoetnograficznej ISAN w marcu 2025 roku. Tytułowa „Dobra chęć” również może być badana w kontekście niesamowitości. Znalezione przeze mnie we

wrześniu 2024 roku na terenie ziemi świętokrzyskiej cokolwiek wykuty przez lokalnego kamieniarza napis „Dobra chęć” który postanowiłam przenieść na płótno i zawiesić na ekspozycji nad głowami widza. Niesie on za sobą podwójne znaczenie zarówno pozytywne jak i negatywne. Wywołuje jednocześnie obawy i nadzieje. Wystawa zbiorowa „Fauna. Zwierzęta na wojnie i ich ludzie” otworzona 8.05.2025 roku w Muzeum II Wojny Światowej trwa do 30.12.2025 roku. Ekspozycja ma na celu wprowadzenie wielowymiarowego motywu zwierząt do narracji historycznej tekście konfliktów zbrojnych. Wystawa jest pełna sprzeczności, przeciwieństw i kontrastów tak jak badana przeze mnie das Unheimlichkeit. Odbiorca dostrzega w bezpośrednim sąsiedztwie obrazy sprawiające radość jak i takie od których chce instynktownie odwrócić wzrok. Prezentuje na niej obraz „Wiosna” komentujący współczesną sytuację wojenną na Ukrainie. Świadomie sięgnęłam po imaginariusz ze świata dziecka co wzmacnia poczucie das Unheimlichkeit. Obecnie pracuję nad wystawą gdzie obecny będzie aspekt unheimlich w kontekście śmierci bliskiej osoby. Unheimlich śmierci jest już obecny w badaniach Martina Heideggera. Widzimy go również u kontynuatorki jego myśli Jolancie Brach Czajnie we fragmencie dotyczącym mięsności w eseju „Szczeliny istnienia”. W ramach swojej działalności naukowej napisałam i przyjęto do publikacji mój artykuł w czasopiśmie „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa”.

Słowa kluczowe: niesamowitość, autoetnografia, dziennik, wojna, posthumanizm, fauna, codzienność

Artistic Practice in Autoethnographic Research on the Factors of the Uncanny in Contemporary Society

As part of my doctoral project, I am conducting an autoethnographic study of my drawing journal to explore ideas about the uncanny in the early 21st century. The journal is created through daily sketches of my experiences, made with a thin drawing pen on 9 x 9 cm paper. Between 1 October 2024 and 31 May 2025, a total of 245 drawings were made. Based on the diary and the awesomeness noted in social life, I have created more artworks; thus far, the project has produced 27 egg distemper paintings on canvas and eight autoethnographic descriptions. During the reporting session, I will present my research findings using the example of two exhibitions realised during the 2024/25 academic year: the solo exhibition „Dobra chęć” (Good Will) at the Office of Art Exhibitions in Ostrowiec Św. and the group exhibition „Fauna. Zwierzęta na wojnie i ich ludzie” (Fauna: Animals at War and Their People) at the World War II Museum in Gdańsk. During last year's presentation of the Individual Research Plan, I discussed the concept of 'awesomeness' and its potential applications in social research. Let me briefly remind you of the aspect of the uncanny that interests me. The uncanny (das Unheimlichkeit) is a factor that causes a specific feeling of unease and, at the same time, curiosity. It is caused by familiar objects appearing in unfamiliar contexts. The reasons for this impression elude rational explanation. Such sensations include childish fantasies and fears, which are often irrational for an adult. Researchers distinguish between two types of incredulity: individual and collective. The former is very individual in nature, so what is uncanny to one person is not necessarily so to another. However, it is possible to identify some common features. The exhibition "Dobra chęć," which took place from November 16, 2024, to January 10, 2025, was my first solo exhibition in a public cultural institution. BWA Ostrowiec Św. won a grant for the project. The exhibition was accompanied by a catalog in which my autoethnographic story about uncanny events was

published. The exhibition consisted of three series of paintings. The central part of the exhibition was the series: Exodus. It presented the history of the world from the perspective of socks. In this series, I focused on the individual experience of the uncanny. Only in the next layer can this individual feeling be translated into a collective one. The series consists of seventeen paintings. In each painting, we see two legs lying down on a bed from a familiar perspective: looking at one's own feet. What distinguishes the individual depictions are the changing patterns on the socks, bed sheets, and background. The space spreading out behind the feet and beyond the edge of the bed is also notable. At first glance, the multicolored, static scenes depicted in the paintings appear to be full of positive energy. They are associated with the exact opposite of the uncanny: something domestic, familiar, cozy, and ordinary. What could be more homey and associated with comfort and relaxation than lying in a soft bed with cute, colorful socks? However, in essence, they depict a situation of great discomfort, alienation, and enslavement. I presented my study of awesomeness in the stock cycle at the ISAN International Autoethnographic Conference in March 2025. The title "Dobra chęć" can also be examined in the context of awesomeness. In September 2024, I found a pedestal carved by a local stonemason with the inscription "Dobra chęć" in the Świętokrzyskie region. I decided to transfer it to canvas and hang it above the viewer's heads. The word carries a double meaning, both positive and negative. It evokes fear and hope simultaneously. The group exhibition, "Fauna: Animals at War and Their People," opened on May 8, 2025, at the World War II Museum and runs until December 30, 2025. The exhibition aims to introduce the multidimensional motif of animals into the historical narrative of armed conflicts. Like das Unheimlichkeit, which I researched, the exhibition is full of contradictions, opposites, and contrasts. Viewers see images that bring joy as well as images from which they instinctively want to look away. The exhibition presents the painting "Spring," which comments on the contemporary war situation in Ukraine. I intentionally chose imagery from a child's world to reinforce the sense of das Unheimlichkeit. Currently, I am working on an exhibition in which the unheimlich aspect will be present in the context of the death of a loved one. The unheimlich of death is evident in Martin Heidegger's work. We can also see it in the continuation of his thinking by Jolanta Brach-Czaina in the essay „Szczeliny istnienia” and its discussion of 'meatiness'. As part of my scholarly activity, I wrote an article that was accepted for publication in the journal „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa”.

Key words: uncanny; autoethnography; diary; war; posthumanism; fauna; everyday life

Bibliography:

- Balanategui J., *The Uncanny Child in Transnational Cinema. Ghosts of Futurity at the Turn of the Twenty-first Century*, Amsterdam 2017.
- Berardi B. B., *The Age of Impotence and the Horizon of Possibility*, New York 2019.
- Brach-Czaina J., *Szczeliny istnienia*, Warszawa 2022.
- Bieńczyk M., *Kontener*, Warszawa 2018.
- Brach-Czaina J., *Błony umysłu*, Warszawa 2022.
- Brach Czaina J., *Rzeczywistość komponowana*, Warszawa 2023.
- Bielecka-Prus J., Po co nam autoetnografia? Krytyczna analiza autoetnografii jako metody badawczej, „Przegląd socjologii jakościowej” Nr. 10/3/2014 s. 76-95.
- Carrington L., *Siódmy korń. Opowiadania zebrane*, tłum. Michał Kłobukowski, Maryna Ochab, Warszawa 2022.
- Conrad J., *Opowieści niepokojące*, Poznań 2015.

Czarny pająk. Opowiadania niesamowite, red. G. Koziół, Wrocław 1988.

Hammerslay M., Atkinson P., Metody badań terenowych, tłum. Sławomir Dymczyk, Poznań 2000.

Han, B-Ch., Społeczeństwo zmęczenia i inne eseje, tłum. Rafał Pokrywka, Michał Sutowski, Warszawa 2022.

Han B-Ch., Psychopolitics: Neoliberalism and New Technologies of Power, New York 2017. Han B-Ch., Expulsion of the Other: Society, Perception and Communication Today, Cambridge 2018.

Han B-Ch., Saving Beauty, Cambridge 2021.

Han B-Ch., Kryzys narracji i inne eseje, tłum. Rafał Pokrywka, Warszawa 2024. Heidegger M., Bycie i czas, tłum. Bogdan Baran, Warszawa 1994.

Fisher M., Dziwaczne i osobliwe, tłum. Andrzej Karalus, Tymon Adamczewski, Gdańsk 2023.

Foucault M., Rządzenie żywymi, tłum. Michał Herer, Warszawa 2014.

Kokoli A. M., The Feminist Uncanny in Theory and Art Practice, London 2017. Ligotti T., Spisek przeciwko ludzkiej rasie, tłum. Mateusz Kopacz, Warszawa 2015.

Lovecraft H. P., Wyznanie z innego świata, tłum. Mateusz Kopacz, Radosław Jarosiński, Kraków 2018.

Marcinów M., Bezmatek, Woowiec 2020.

May S., Cute and the Uncanny, Princeton 2019.

Paziński P. (red.) Opowieści niesamowite z języka polskiego, Kraków 2021.

Seligman M., Prawdziwe szczęście. Psychologia a urzeczywistnienie naszych możliwości trwałego spełnienia, tłum. Andrzej Jankowski, Poznań 2005.

Różewicz T., Matka odchodzi, Wrocław 2000.

Topor R., Dzieła wybrane, T. I - IV, tłum. Karolina Czerska, Agnieszka Taborska, Kraków 2022-2023.

Unamuno y Ungo M., O poczuciu tragiczności życia wśród ludzi i wśród narodów, tłum. Henryk Woźniakowski, Kraków – Wrocław 1984.

Wicha M., Rzeczy, których nie wyrzuciem, 2017.

Mgr Karol Patoła (II)

Brak abstraktu / No abstract available

Mgr Sebastian Segura Espinel (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Alicja Panasiewicz (ISiD UKEN)

Zabawki i introspekcja kulturowa

Niniejsze badania oparte na praktyce eksplorują przecięcie pomiędzy zabawkami, zabawą, kulturą materialną a tożsamością osobistą poprzez tworzenie hybrydowych obiektów łączących projektowanie zabawek z technikami obróbki metalu i jubilerstwa. Artefakty te obejmują reinterpretacje klasycznych zabawek, obiekty noszone na ciele oraz urządzenia o charakterze pseudorytualnym – wszystkie analizowane przez pryzmat zabawowości. Strategia ta jest nie tylko wyborem metodologicznym, lecz także jednym z kluczowych wkładów tych badań artystycznych, podkreślającym wartość zabawy jako sposobu myślenia i generowania wiedzy. Dodatkowo, włączenie technik i materiałów niekojarzonych tradycyjnie z tworzeniem zabawek poszerza formalny i materiałowy słownik tej dziedziny. Eksperymenty wynikające z moich badań stanowią

sposób podejścia do jednej z kluczowych idei mojego projektu: twórcy zabawek jako producenta kultury. Służą one jako narzędzia do refleksji nad pamięcią kulturową i autorstwem artystycznym, włączając elementy tradycji latynoamerykańskich i mestizo oraz łącząc je z odniesieniami do sztuki zachodniej i tak zwanej sztuki uniwersalnej. W efekcie powstaje język ukształtowany przez moje dziedzictwo wizualne i doświadczenia zgromadzone na drodze artystycznej. W nawiązaniu do mojego doświadczenia emigracyjnego, pojęcie twórcy-nomady stało się centralne dla mojej praktyki. Postacie takie jak alchemik, wędrowny sprzedawca czy szarlatan pełnią rolę ikon koncepcyjnych, które nadają ramy mojej pozycji i inspirują sposób tworzenia, koncentrujący się na małych, misternych obiektach, często o charakterze mechanicznym. Przenośne i niejednoznaczne cechy moich prac wymagają stworzenia ram nie tylko do ich zrozumienia, ale także udostępnienia ich odbiorcom. Celowo zajmują one szarą strefę w krajobrazie kultury materialnej – nie są ani jednoznacznie zabawkami, ani tradycyjnymi obiektami artystycznymi. Ta ambiwalencja skłoniła mnie do rozważenia alternatywnych klasyfikacji. Z jednej strony termin „zabawka” (Plaything) odrywa obiekt od jego skojarzenia z dzieciństwem i pozycjonuje go jako uniwersalne źródło przyjemności i refleksji dotykowej. Z drugiej strony termin „cudowność” (Marvel) przywołuje przedmioty niegdyś kolekcjonowane przez arystokrację i inteligencję epoki renesansu – artefakty, których wartość polegała na ich zdolności do oczarowywania i prowokowania. Gabinet osobliwości staje się zatem użytecznym modelem – nie tylko jako wizualne odniesienie czy strategia ekspozycji, ale również jako krytyczna soczewka umożliwiająca analizę historycznych relacji między Europą a kulturami materialnymi innych części świata, ze szczególnym uwzględnieniem mojej własnej. Choć kolekcje te były motywowane ciekawością i chęcią stworzenia mikrokosmosów wszechświata, często wzmacniały uproszczone i kolonialne spojrzenia na odległe kultury. Poprzez zaangażowanie się w tę koncepcję, dążę do reinterpretacji idei zabawki nie jako biernego obiektu fascynacji, lecz jako aktywnego miejsca introspekcji kulturowej, potwierdzającego jej rolę jako wyrazu samej materialności – jako siły dotykowej, wizualnej i symbolicznej w coraz bardziej zdematerializowanym świecie.

Słowa kluczowe: Badania oparte na praktyce, Tworzenie zabawek, Zabawowość, Kultura materialna, Introspekcja kulturowa, Obiekty hybrydowe, Obróbka metalu, Autorstwo artystyczne, Gabinet osobliwości, Ameryka łacińska

Playthings and cultural introspection

This practice-based research explores the intersection between toys, play, material culture, and personal identity through the creation of hybrid objects that combine toy-making with metalforming and jewelry techniques. These artefacts range from reinterpreted classic toys to wearable pieces to pseudo-ritualistic devices, always approached through the lens of playfulness. This strategy is not only a methodological choice but also one of the key contributions of this artistic research, emphasizing the value of playfulness as a way of thinking and generating knowledge. Additionally, the incorporation of techniques and materials not traditionally associated with toy-making further expands the field's formal and material vocabulary. The experiments resulting from my research are how I approach one of the central ideas of my project: the toymaker as a producer of culture. They serve as tools for reflecting on cultural memory and artistic authorship, incorporating elements from Latin American and mestizo traditions and blending them with references from Western and so-called universal art. The

result is a language shaped by my visual heritage and the experiences gathered along my artistic journey. Echoing my experience as an expatriate, the notion of the nomadic creator has become central to my practice. Figures such as the alchemist, the traveling salesman, and the charlatan serve as conceptual icons that frame my position and inform a mode of creation that favors small, intricate objects, often of a mechanical nature. The portable and ambiguous qualities of my work lead to the need for a framework not only to understand these objects but also to make them accessible to the public. They intentionally occupy a gray area in the landscape of material culture; neither quite toys nor conventional art objects. This ambiguity has prompted me to consider alternative classifications. On one hand, the term 'Plaything' detaches the object from its association with childhood and repositions it as a universal source of enjoyment and tactile reflection. On the other hand, the term 'Marvel' evokes the objects once collected by Renaissance-era nobility and intelligentsia, artefacts whose value lay in their power to enchant and provoke. The cabinet of curiosities thus becomes a useful model: more than a visual reference or display strategy, it serves as a critical lens through which I can examine the historical relationship between Europe and the material cultures of other parts of the world, with an emphasis on my own. Although these collections were motivated by curiosity and a desire to create microcosms of the universe, they often reinforced simplistic and colonial views of distant cultures. By engaging with this concept, I aim to reinterpret the idea of the toy not as a passive object of fascination but as an active site of cultural introspection, reaffirming its role as an expression of materiality itself, as a tactile, visual, and symbolic force in an increasingly dematerialized world.

Key words: Practice-based research, Toy-making, Playfulness, Material culture, Cultural introspection, Hybrid objects, Metalforming, Artistic authorship, Cabinet of curiosities, Latin America

Bibliography:

- Adamson, Glenn. 2013. *The Invention of Craft*. London: Bloomsbury Academic.
- Arkhipov, Vladimir. 2012. *Hand Made: Europe*. London: Fuel.
- Barthes, Roland. 1993. *Mythologies*. London: Vintage Books.
- Daprey, Catherine. 2023. *Hochet: Un répertoire de formes*. Paris: Piqpoq.
- Heljakka, Katriina. 2013. *From Wow to Flow to Glow: Why Playful Products Work*. Turku: University of Turku.
- Huizinga, Johan. 1955. *Homo Ludens: A Study of the Play-Element in Culture*. Boston: Beacon Press.
- McCreight, Tim. 1991. *The Complete Metalsmith: An Illustrated Handbook*. Worcester: Davis Publications.
- Rojas-Mix, Miguel. 1992. *América Imaginaria*. Barcelona: Lumen.
- Sennett, Richard. 2008. *The Craftsman*. New Haven: Yale University Press.
- Sicart, Miguel. 2014. *Play Matters*. Cambridge: MIT Press.
- Siukonen, Juha. n.d. *Hammer and Silence: A Field Guide to the Sculptor's Mind*. Helsinki: University of the Arts Helsinki.
- Sutton-Smith, Brian. 1997. *The Ambiguity of Play*. Cambridge: Harvard University Press.

Mgr Magdalena Hueckel-Śliwińska (III)

Academic supervisor: #1: dr hab. prof. UKEN Małgorzata Wielek (IMiEA UKEN)

Academic supervisor #2: dr hab. prof. UJ Marzenna Jakubczak (Uniwersytet Jagielloński)

Agata, Łucja, Wilgefortis. Kobiety w tradycji katolickiej — święte męczennice

Męczeńska śmierć, która zwłaszcza w określonych epokach spotykała zarówno kobiety, jak i mężczyzn, była jednym z głównych powodów kanonizacji w tradycji Kościoła katolickiego. Analiza hagiografii ujawnia jednak istotne różnice między kobietami a mężczyznami w zakresie przyczyn oraz kontekstów ich świętości. Męczeństwo mężczyzn miało zazwyczaj charakter aktywny – wiązało się z misją, nauczaniem i oporem wobec struktur władzy. Mężczyźni ginęli najczęściej za głoszenie wiary, działalność duszpasterską oraz pełnienie funkcji przywódczych i obrończych we wspólnotach duchowych. Męczeństwo kobiet miało natomiast charakter bardziej bierny i symboliczny. Najczęstszym jego powodem była odmowa zawarcia małżeństwa bądź decyzja o życiu w celibacie – wbrew woli ojca lub mężczyzny domagającego się ślubu. Sytuację tę cechował swoisty dualizm: z jednej strony święte dziewice wpisywały się w kulturowy ideał czystości i ofiary złożonej z ciała, z drugiej – ich postawa stanowiła formę oporu wobec męskiej dominacji. Sprzeciw wobec patriarchatu dawał kobietom pewną sprawczość. Wywoływała ona jednak męski niepokój – w konsekwencji święte kobiety musiały zginąć. W narracjach tych kobiecie ciało zostaje poddane torturom i zniszczeniu, jednak dusza pozostaje nienaruszona i czysta. Historie te – pisane i konstruowane przez mężczyzn – są wyrazem dążenia do kontroli nad kobiecym ciałem i jego symbolicznym znaczeniem. Różnice w przyczynach i sposobie przedstawiania męczeństwa kobiet i mężczyzn w Kościele katolickim odzwierciedlają głęboko zakorzenione role płciowe w społeczeństwie oraz ich wpływ na duchowe narracje Kościoła. Analiza przypadków: św. Agata, Łucja, Wilgefortis

Agatha, Lucy, Wilgefortis. Women in Catholic Tradition — Holy Martyrs

Martyrdom, which especially in certain historical periods affected both women and men, was one of the main reasons for canonization in the tradition of the Catholic Church. However, an analysis of hagiography reveals significant differences between women and men regarding the causes and contexts of their sanctity. Men's martyrdom was usually active in nature—it was connected with mission work, preaching, and resistance against structures of power. Men most often died for proclaiming the faith, pastoral activity, and fulfilling leadership and protective roles within spiritual communities. Women's martyrdom, on the other hand, tended to be more passive and symbolic. The most common cause was refusal to marry or the decision to live a celibate life—against the will of their father or a man demanding marriage. This situation was marked by a certain dualism: on one hand, holy virgins fit into the cultural ideal of purity and bodily sacrifice; on the other, their stance represented a form of resistance to male domination. This opposition to patriarchy gave women a certain agency. However, it provoked male anxiety—in consequence, the holy women had to die. In these narratives, the female body is subjected to torture and destruction, yet the soul remains intact and pure. These stories—written and constructed by men—express a striving for control over the female body and its symbolic meaning. The differences in the causes and portrayal of martyrdom between women and men in the Catholic Church reflect deeply rooted gender roles in society and their impact on the Church's spiritual narratives. Case studies: St. Agatha, St. Lucy, Wilgefortis

Mgr Barbara Nawrocka (III)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Maria Wasilewska (IMiEA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Małgorzata Markiewicz (ISiD UKEN)

Miękka przemoc krajobrazu. O porządku, chaosie i gatunkach oporu

Zichenau Gartenvorstadt, ogrodowe przedmieście zbudowane w Ciechanowie podczas II wojny światowej przez III Rzeszę, stanowi przykład krajobrazu zaprojektowanego jako narzędzie kolonizacji i społecznej inżynierii. U podstaw jego kompozycji leżą idee Ebenezera Howarda, które w tym przypadku zostały podporządkowane ideologii Lebensraum i estetyce Heimatschutz. Harmonijny układ urbanistyczny, sielankowa zieleń, szpalery lipowe, niskie płotki i grządki warzywne miały wywoływać poczucie domowości, a jednocześnie naturalizować władzę, porządek i segregację. Roślinność, która koi i żywi, staje się narzędziem polityki, nośnikiem ideologii i środkiem opresji. Współczesna percepcja tej przestrzeni, jako zielonej, spokojnej i malowniczej, odsłania wewnętrzne napięcia między estetyką a przemocą, między domowością a przymusem. Pojęcia takie jak „ład” i „chaos” ukazują się jako głęboko osadzone w kontekście historycznym i propagandowym: nazistowskie narracje o „porządkowaniu” krajobrazu służyły legitymizacji przemocy i wymazywaniu lokalnej tożsamości. W opozycji do tego geometrycznego, kontrolowanego ładu pojawia się natura, dynamiczna, nieprzewidywalna, odporna. Dziko rosnące chwasty, samosiejki, nieużytki i nieregularne formy wegetacji można odczytywać jako formy oporu wobec opresyjnego modelu przestrzeni. Z perspektywy posthumanistycznej i ekologicznej roślinność zostaje ukazana jako aktywny uczestnik historii, zdolny do przechowywania śladów przeszłości nie tylko symbolicznie, lecz także materialnie, w strukturze gleby, rytmie wzrostu, chemicznej pamięci. Chaos przestaje być brakiem porządku, a staje się alternatywną formą trwania i dekolonizacji. Rośliny nie imitują historii, ale ją współtworzą, reagując na przemoc, przekształcając przestrzeń i proponując inne, rozproszone, wielogłosowe formy pamięci. To między innymi te napięcia, pomiędzy porządkiem a chaosem, między krajobrazem jako narzędziem władzy a roślinnością jako aktorem oporu oraz konkretne gatunki stanowią dla punkt wyjścia do działań artystycznych i nowych, krytycznych narracji o przestrzeni, historii i pamięci.

Soft Violence of the Landscape. On Order, Chaos, and Species of Resistance

Zichenau Gartenvorstadt, a garden suburb built in Ciechanów during World War II by the Third Reich, serves as an example of a landscape designed as a tool of colonization and social engineering. At the core of its composition are the ideas of Ebenezer Howard, which in this case were subordinated to the ideology of Lebensraum and the aesthetics of Heimatschutz. The harmonious urban layout, idyllic greenery, linden tree avenues, low fences, and vegetable gardens were intended to evoke a sense of homeliness, while simultaneously naturalizing power, order, and segregation. Vegetation, which soothes and nourishes, becomes a tool of politics, a carrier of ideology, and a means of oppression. Contemporary perception of this space, as green, tranquil, and picturesque, reveals the internal tensions between aesthetics and violence, between homeliness and coercion. Concepts such as "order" and "chaos" appear deeply

embedded in historical and propagandistic contexts: Nazi narratives of "ordering" the landscape served to legitimize violence and erase local identity. In opposition to this geometric, controlled order, nature emerges as dynamic, unpredictable, and resistant. Wild-growing weeds, self-seeded plants, wastelands, and irregular forms of vegetation can be interpreted as forms of resistance to the oppressive spatial model. From a posthumanist and ecological perspective, vegetation is presented as an active participant in history, capable of preserving traces of the past not only symbolically but also materially, in the structure of the soil, the rhythm of growth, and chemical memory. Chaos ceases to be a lack of order and becomes an alternative form of persistence and decolonization. Plants do not imitate history, but co-create it, responding to violence, transforming space, and offering other, dispersed, polyphonic forms of memory. It is these tensions, between order and chaos, between the landscape as a tool of power and vegetation as an actor of resistance, as well as the specific plant species, that serve as a starting point for artistic practices and new, critical narratives about space, history, and memory.

Mgr Paulina Tokarz-Mazurek (III)

Academic supervisor: #1: dr hab. prof. UKEN Maria Wasilewska (IMiEA UKEN)

Academic supervisor #2: dr hab. Wojciech Sternak (Uniwersytet Warszawski)

Radykalna troska jako metoda artystyczna – wnioski ze stażu zagranicznego oraz VI semestru zajęć w Szkole Doktorskiej

Treść wystąpienia oparta jest na VI semestrze zajęć w Szkole Doktorskiej, szczególnie dyskusjach prowadzonych podczas przedmiotu "Szczegółowe zagadnienia teorii sztuki performance", a także dwóch stażach zagranicznych - jobshadowingu w dziale edukacji i dostępności Accademia Carrara w Bergamo i kursie Beyond Borders: Art as a Tool for Inclusion – Course for Museum Educators w EMST w Atenach wraz z konferencją podsumowującą 'E+: Open Talks, Open Practices, Open Gallery' w galerii Labirynt w Lublinie. We współczesnej humanistyce praktyka radykalnej troski przywoływana jest jako odpowiedź na kryzys, krytyczna strategia przetrwania. Stanowi formę oporu wobec neoliberalnego porządku lekceważącego potrzeby ludzi i planety. Obok nurtu self-care, także potrzebnego, wyrastają kolejne kolektywne ruchy, które napędzane są moralnymi imperatywami działania opartymi na trosce rozumianej wspólnotowo. Hobart i Kneese ujmują troskę jako "afektywną tkankę łączną między wewnętrznym „ja” a światem zewnętrznym", widzą w niej uczucie współodczuwania, a nie jedynie odczuwania wobec innych. W tym ujęciu troska, zmobilizowana, "wnosi cielesny, materialny i emocjonalny ciężar do aktów zachowywania i ochrony (...): siebie samych, wspólnot oraz światów społecznych". W polu kultury optyka radykalnej troski postrzega instytucje kultury jako miejsca troski – otwarte, dostępne i demokratyczne, stojące w kontrze do wykluczających, kapitalistycznych struktur. Logika radykalnej troski skupia się na wspólnotowości, opiekuńczości i działaniach naprawczych – odchodzi natomiast od logiki spektakularnej i produkcyjnej. Takie podejście umieszcza także osoby tworzące sztukę i kulturę w roli facylitatorek/ów, współuczestniczek/ów, opiekunek/ów, osób współtworzących, współodpowiedzialnych i wstuchujących się w potrzeby innych - nie zaś w pozycji artysty-geniusza dbającego głównie o ekspozycję prywatnej przestrzeni symbolicznej. Praktyka radykalnej troski ma więc punkty styczne z omawianą przeze mnie na poprzednich sesjach i stosowaną w pracy doktorskiej estetyką relacyjną. Wiąże się to także z kwestią poczucia

odpowiedzialności za swoje działania i ich konsekwencje wobec odbiorców. Przyczynkiem do podjęcia dyskusji na ten temat był przytoczony podczas zajęć z teorii sztuki performance cytat performerki Nao Bustamante: „Nie ponoszę odpowiedzialności za wasze doświadczenie podczas moich performansów”. Realizacją postulatów radykalnej troski mogą być działania instytucji, w których miałam okazję odbyć staże zagraniczne. Choć były to głównie działania edukacyjne i związane z dostępnością, można potraktować je jako inspirację i filozofię działania, zaadaptować do działań w obrębie sztuki ze społecznością, czy zaaplikować jako podejście do twórczości. Były to przykładowo: program spotkań indywidualnych dla seniorów niewychodzących z domów: Companionship with art (EMST); program Ministerstwa Zdrowia: Art on prescription (EMST); projekt włączający osoby uchodźcze i podejmujący temat kryzysu migracyjnego: Face forward... into my home (EMST); cykl zajęć ruchowych w przestrzeni muzealnej adresowany szczególnie do osób starszych z trudnościami ruchowymi, w tym do osób z chorobą Parkinsona: Dance well (Accademia Carrara); wizyty w muzeum połączone z dotykaniem oryginałów marmurowych rzeźb, prowadzone przez osoby niewidzące zatrudnione jako mediatorzy: Valori Tattili (Accademia Carrara); oparte na interpretacji dzieł sztuki mediacje dla osób z Alzheimerem i ich opiekunów: Custodire memorie (Accademia Carrara). Osią kursu odbytego w EMST była kwestia ponownego przemyślenia instytucji i muzeów jako przestrzeni mediacji dających miejsce osobistym głosom i historiom (“Can we rethink museums as intermediaries that through their collections and participatory, jointly designed activities make voices/personal stories be heard for a positive social impact?”). W moim wystąpieniu przybliżę wymienione praktyki.

Słowa kluczowe: radykalna troska; praktyki troski; kryzys; wspólnotowość w sztuce; instytucje troski; instytucje sojusznice

Radical Care as an Artistic Method – Insights from an International Internship and the Sixth Semester of Doctoral School Courses

My presentation is based on the sixth semester of coursework in the Doctoral School, particularly the discussions held during the course “Specific Issues in Performance Art Theory,” as well as two international internships: a job-shadowing experience in the Education and Accessibility Department of Accademia Carrara in Bergamo, and the course Beyond Borders: Art as a Tool for Inclusion – Course for Museum Educators at EMST in Athens, including its concluding conference ‘E+: Open Talks, Open Practices, Open Gallery’ held at Labirynt Gallery in Lublin. In contemporary humanities, the practice of radical care is evoked as a response to crisis—a critical survival strategy. It serves as a form of resistance against the neoliberal order, which neglects the needs of both people and the planet. Alongside the equally necessary self-care movement, collective initiatives are emerging, driven by moral imperatives rooted in community-oriented care. Hobart and Kneese define care as “an affective connective tissue between the inner self and the outer world,” viewing it as a feeling of co-experiencing rather than merely feeling for others. In this sense, care, when mobilized, “brings corporeal, material, and emotional weight to acts of maintenance and protection (...): of ourselves, our communities, and our social worlds.” In the cultural field, the lens of radical care envisions cultural institutions as places of care—open, accessible, and democratic, standing in opposition to exclusionary, capitalist structures. The logic of radical care focuses on community, attentiveness, and reparative actions—moving away from a logic of spectacle and productivity. This perspective repositions those who create art and

culture as facilitators, co-participants, caregivers, co-creators, responsible agents, and listeners attuned to others' needs—rather than as genius artists primarily concerned with showcasing their own symbolic inner world. Therefore, the practice of radical care intersects with the concept of relational aesthetics, which I have discussed in previous sessions and apply in my doctoral work. It also raises the issue of taking responsibility for one's actions and their impact on the audience. This was prompted by a quote from performance artist Nao Bustamante cited during the performance art theory course: "I am not responsible for your experience of my performances." The principles of radical care are exemplified in the practices of the institutions where I completed my international internships. Although these were primarily educational and accessibility-focused, they can be seen as sources of inspiration and as a philosophy of action—adaptable to community art practices or as an approach to artistic creation itself. These included the individual home-visit program for seniors unable to leave their homes, Companionship with Art (EMST); the Ministry of Health initiative Art on Prescription (EMST); the inclusion project addressing the refugee and migration crisis Face Forward... into My Home (EMST); a series of movement classes held in the museum space for older adults with mobility challenges, including those with Parkinson's disease, Dance Well (Accademia Carrara); museum visits involving touching original marble sculptures, led by visually impaired mediators, Valori Tattili (Accademia Carrara); and art interpretation-based mediation sessions for people with Alzheimer's and their caregivers, Custodire Memorie (Accademia Carrara). The core focus of the course undertaken at EMST was the rethinking of institutions and museums as spaces of mediation that provide room for personal voices and stories ("Can we rethink museums as intermediaries that through their collections and participatory, jointly designed activities make voices/personal stories be heard for a positive social impact?"). In my presentation, I will explore and discuss these practices in more detail.

Key words: radical care; care practices; crisis; communality in art; institutions of care; ally institutions

Bibliography:

- Hobart Hi'ilei Julia Kawehipuaakahaopulani, Kneese Tamara, „Radical Care: Survival Strategies for Uncertain Times". Social Text, t. 38, nr 1 (142), 2020, s. 1–16
- Puig de la Bellacasa María, Matters of Care: Speculative Ethics in More Than Human Worlds. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017
- Winker Gabriele, Care Revolution: Schritte in eine solidarische Gesellschaft. Bielefeld: transcript Verlag, 2015
- The Care Collective. The Care Manifesto: The Politics of Interdependence. London, 2020
-

XI

Nauki o sztuce

Arts studies

Mgr Richard Gregor (I)

Academic supervisor: Assoc. Prof. Annika Öhrner (Department of Art History, Södertörn University, Stockholm, Sweden)

Auxiliary supervisor: dr. Karolina Kolenda (UKEN)

Lost Exhibitions. Two vicissitudes of Slovak art in Italy in 1942 and 1966

Topic: One of the first achievements in terms of the topic is its following specification - Permeability of Leaking Totalities (in the light of two exhibitions that represent the core of my research). The subject of this dissertation is therefore the functions of art exhibitions as vehicles of totalitarian ideas in encounters between Central Europe and the West in the 20th century, more specifically, in interactions between Slovakia and Italy. Research questions: - Which networks were formed or used by totalitarian countries in the attempts of exchange of ideas through art? - What actors (networkers) can be identified on both sides, and what roles did they play? (artists, state and private organizations, galleries and gallerists) - Which art works were chosen and with what rationale? - In what way could the afterlife of the art works indicate, what relations were activated and what kind of continuity was built? Research methods: My research will be carried out primarily in the spirit of critical historiography and the history of exhibitions. From a historiographical point of view, I will be analyzing personal and institutional archival materials (for example, correspondence, minutes of meetings, photographs etc.) and subsequently reconstruct both cases by chronologically comparing related and accompanying events, especially on the domestic and the visiting side. I will examine modern and neo-avant-garde art works, artistic promotional and survival strategies, and partially also the possible ways of critical dialogue from the perspective of fascist and socialist cultural policies, each of which had different rules and different goals (from patriotic assertion on the international stage to banal earning of currency for the state). Contribution to the discipline: This dissertation intends to contribute to the knowledge of European transnational interactions, by the investigation of presentations of Slovak art in Italy, and to analyze the broader contexts of the selected issues - primarily historical, art history and cultural-political. International contacts and presentations of Central European fine art in the West did not only take place in unfavorable conditions on the domestic side and ideal favorable conditions on the receiving side. They were influenced by the personality traits and limits of all possible actors, direct and indirect intentions, coincidences, greed, rivalry, envy and more. By naming the controversial aspects of networking, we will achieve a significantly more plastic picture of the entire issue of cultural exchange during the Cold War and also before. Structure of the dissertation (in form of monographic text): 1. Theoretical and methodological analyses of the problem; 2. Slovak exhibition on Venice Biennial 1942; 3. "5 cecoslovacchi" exhibition in Italy in 1965 and 1966; 4. Conclusions of the research. Schedule of writing (deadlines): Chapter 1 - 1. February 2026; Chapter 2 - 31. August 2026; Chapter 3 - 1. February 2027; Chapter 4 - 30. June 2027; Final submission of the dissertation: 30. March 2028. Financing: Culture Moves Europe; Slovak Historical Institute in Rome; Slovak Art Council; Erasmus; Progress and Achievements: - further specification of the theme, formulating the research questions and methods, considerations about possible methodology and studying the materials according to this, clarifying of the structure and timeline of the work.

Mgr Aleksandra Klimek-Lipnicka (I)

Academic supervisor: dr hab. Rafał Solewski, prof. UKEN (IMiEA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Mira Marcinów (Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk)

Gest histeryczny. Fotografia jako medium odzyskiwania świata

Celem przygotowywanej rozprawy doktorskiej jest analiza współczesnych praktyk fotografii artystycznej z perspektywy pojęcia „gestu histerycznego” – widzianego przez pryzmat fenomenologii psychopatologii i rozwijanego na gruncie badań nad afektem, podmiotowością i relacyjnością. Histeria, rozumiana nie jako jednostka chorobowa, lecz jako egzystencjalna i afektywna odpowiedź na „utratę świata”, staje się w tym ujęciu narzędziem opisu napięć obecnych we współczesnym ludzkim doświadczeniu oraz prób ich przewyciężenia. Fotografia artystyczna, jako medium o szczególnym potencjale afektywnym i relacyjnym, stanowi pole, na którym gest histeryczny może się unaocznić w sposób szczególnie intensywny – poprzez inscenizację, autoekspresję, teatralność, nadprodukcję obrazów oraz potrzebę bycia widzianym. Projekt ma na celu rozpoznanie, w jaki sposób współczesne działania fotograficzne mogą być traktowane jako wizualne gesty histeryczne – akty afektywnej nadwyżki, które równocześnie ujawniają doświadczenie braku i próbę jego przewyciężenia. Interesuje mnie fotografia jako medium, które nie tylko reprezentuje kryzys, lecz może również działać – emocjonalnie, poznawczo i społecznie – w stronę jego transformacji. Rozprawa rozwija kategorię „gestu histerycznego” jako narzędzia interpretacji wizualnych praktyk artystycznych podejmujących temat rozpadu, niestabilności i potrzeby sensu. Jednocześnie projekt wpisuje się w szerszy kontekst refleksji nad relacyjnością jako podstawą konstytucji podmiotu oraz nad rolą sztuki w odzyskiwaniu poczucia znaczenia i sprawczości. W pracy zastosowane zostanie jakościowe podejście interpretacyjne. Analizie poddane zostaną wybrane praktyki artystyczne z obszaru fotografii współczesnej, takie jak działania Zofii Kulik, Cindy Sherman, Nan Goldin, Karoliny Wojtas i Jo Spence. Kluczowe będą zjawiska takie jak autoportret, performans dokameryowy i narracja afektywna. Metodologia pracy łączy fenomenologię psychopatologii, afektywną historię sztuki, oraz humanistykę afirmatywną, pozwalając na interpretację fotografii jako narzędzia odzyskiwania relacji, tożsamości i świata. Ostatecznym celem rozprawy jest nie tylko analiza konkretnych przypadków, ale także zaproponowanie nowej kategorii opisu i diagnozy współczesnej kondycji kulturowej. Gest histeryczny w fotografii postrzegany będzie jako forma egzystencjalnego działania: odpowiedź na utratę sensu, próba restytucji relacji i performatywna strategia naprawy kruchej podmiotowości.

Słowa kluczowe: fotografia, histeria, fenomenologia psychopatologii, relacyjność, afekt

The Hysterical Gesture: Photography as a Medium of Reclaiming the World

The aim of this doctoral dissertation is to analyze contemporary artistic photography through the lens of the concept of the “hysterical gesture” — a term developed within the framework of phenomenological psychopathology and grounded in research on affect, subjectivity, and relationality. Hysteria, understood not as a clinical condition but as an existential and affective response to the “loss of the world,” is here treated as an interpretive tool for describing the tensions inherent in contemporary human experience and the attempts to overcome them.

Artistic photography, as a medium with unique affective and relational potential, becomes a space in which the hysterical gesture may manifest itself with particular intensity — through staging, self-expression, theatricality, image overproduction, and the desire to be seen.

The project investigates how contemporary photographic practices can be understood as visual hysterical gestures — acts of affective surplus that simultaneously reveal a sense of lack and the effort to overcome it. I focus on photography not only as a means of representing crisis, but also as a medium capable of acting — emotionally, cognitively, and socially — toward its transformation. The dissertation develops the concept of the hysterical gesture as a tool for interpreting visual artistic practices that address breakdown, instability, and the need for meaning. At the same time, the project is situated within broader reflections on relationality as the foundation of subject formation and on the role of art in reclaiming meaning and agency. The research applies a qualitative, interpretive methodology. The analysis will focus on selected artistic practices in contemporary photography, including the works of Zofia Kulik, Cindy Sherman, Nan Goldin, Karolina Wojtas, and Jo Spence. Key phenomena include self-portraiture, camera-based performance, and affective narration. The methodological framework combines phenomenological psychopathology, affective art history, and affirmative humanities, allowing for an interpretation of photography as a medium for reclaiming relations, identity, and the world. The ultimate goal of the dissertation is not only to analyze specific case studies, but also to propose a new category for describing and diagnosing the contemporary cultural condition. The hysterical gesture in photography is understood as a form of existential action: a response to the loss of meaning, an attempt to restore relation, and a performative strategy for repairing fragile subjectivity.

Key words: photography, hysteria, phenomenology of psychopathology, relationality, affect

Bibliography:

- Azoulay, Ariella Aïsha, *Historia potencjalna: bez narzędzi pana, bez narzędzi w ogóle*, „Teksty Drugie” 2021, nr 5: 268–292.
- Barthes, Roland, *Światło obrazu. Uwagi o fotografii*. Warszawa 1996.
- Bieńczyk, Marek, *Historia i histeria*, „Tygodnik Powszechny”, 28 grudnia 2009. Dostęp 26 stycznia 2025. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/historia-i-histeria-136008>.
- Charbonneau, Georges, *La situation existentielle des personnes hystériques: intensité, centralité et figuralité*, Paris 2007.
- Domańska, Ewa, *Humanistyka afirmatywna. Władza i płeć po Butler i Foucaultie*, [w:] „Kultura Współczesna. Teoria, Interpretacje, Praktyka”, 2014, nr 4, s. 117-129.
- Freud, Sigmund, *Studia nad histerią*, Warszawa 2008.
- Fuchs, Thomas, *Fenomenologia i psychopatologia* [w:] *Główne problemy współczesnej fenomenologii*, red. Jacek Migasiński i Marek Pokropski, 211–230, Warszawa 2017.
- Jaspers, Karl, *General Psychopathology. Volume One*, Baltimore and London 1997.
- Nader, Luiza, *Afektywna historia sztuki*, [w:] „Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja”, 2014, 1 (145), s. 14-40.
- Sontag, Susan, *Widok cudzego cierpienia*, Kraków 2016.
- Soulages, François, *Estetyka fotografii. Strata i zysk*, Kraków 2012.

Mgr Magdalena Furmaniuk (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. ucz. Izabela Kowalczyk (Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu)

Auxiliary supervisor: dr Małgorzata Kaźmierczak (ISiD UKEN)

Ciało tkaniny. Nowomaterialistyczna analiza obiektów tekstylnych powstałych po 2000 roku w Polsce

Głównym celem rozprawy jest rozpoznanie genderowej i materialnej (w tym także cielesnej) specyfiki medium tekstylnego. Interesuje mnie zatem potencjał współczesnych obiektów miękkich w wyrażaniu kwestii związanych z ciałem, cielesnością oraz tożsamością/podmiotowością. Istotne jest dla mnie zmapowanie, w jaki sposób współczesne artystki, artyści i osoby artystyczne operują medium tekstylnym w celu oddania związków, relacji i napięć związanych z ciałem, cielesnością (także więcej-niż-ludzką) oraz własną płciowością i podmiotowością. Przedmiotem badań niniejszej rozprawy są obiekty tekstylne powstałe po 2000 roku w Polsce podejmujące kwestie szeroko rozumianej cielesności. Termin „obiekty tekstylne” definiuję szeroko, jako działania artystyczne w medium tkaniny. Uwzględniam zatem gotowe tworzywa tekstylne, tkaninę artystyczną operującą splotem włókien, jak i różnorodne sposoby opracowywania materiału tekstylnego (a więc czynności związane z m.in. haftowaniem, wyszywaniem, szydełkowaniem, patchworkiem, techniki igłowe, np. aplikacje), oraz działania performatywne angażujące materiał tekstylny aż po wykorzystywanie masowo produkowanej odzieży. Zakres tematyczny współczesnych obiektów miękkich skupionych wokół cielesności i podmiotowości jest obszerny, jednak możliwa jest jego typologia. Tę zorganizowałam wokół oraz na przecięciu problemu ciała i tkaniny – tym samym można wyszczególnić: tkaniny ukazujące ciała (cielesność, ciała upłciowione, naruszone, nie-ludzkie), obiekty wykonane z cielesnych materii (włosy, skóra, futro, sierść), dzieła tekstylne powstałe wraz-z ciałami (współnotwórczość i współtwórczość także więcej-niż-ludzkich) oraz tekstylia – ubrania pozostające w bezpośredniej relacji z ciałem. Na tej podstawie możliwe było wyznaczenie głównych problemów, jakimi stały się doświadczanie i przeżywanie ciała, spektrum płciowości, wulnerabilność, wspólnota oraz cielesne doświadczanie tkaniny. W minionym semestrze rozpoczęłam prace nad metodologią oraz rozdziałem dotyczącym kobiecej cielesności - zarówno socjalizowania do bycia kobietą, jak i doświadczania menstruacji, menopauzy, macierzyństwa. Efektem pierwszych badań jest artykuł naukowy przyjęty do publikacji, pt. Dialog obiektów tekstylnych i nowego materializmu. Nowe narracje kobiecości we współczesnych obiektach tekstylnych (2025), który porusza problem konstruowania koncepcji afirmatywnych kobiecości, opierając się na analizie trzech wybranych współczesnych obiektów tekstylnych: Tkanka miękka forma przestrzenna Kamili Świerad, Teraz za kogo mnie przebierzesz autorstwa Martyny Pinkowskiej oraz Saint Menopause Iwony Demko. Narzędzia wykorzystane do analizy dzieł obejmują teorie nowego materializmu oraz koncepcję korporalności Elisabeth Grosz. W artykule podejmuję się odpowiedzi na pytania jakie obrazy cielesności podmiotów kobiecych wyłaniają się z prac tekstylnych poświęconych relacjom z ciałem, oraz czy potencjał tekstyliów jako medium wspiera wyrażanie przez artystki ich doświadczeń związanych z cielesnością.

Słowa kluczowe: obiekty tekstylne, nowy materializm, feminizm, kobiecości, tkaniny

Body of fabric. A new-materialist analysis of textile objects created after 2000 in Poland

The main aim of the dissertation is to identify the gendered and material (including bodily) specificity of the textile medium. I am therefore interested in the potential of contemporary soft objects in expressing issues of the body, corporeality and identity/subjectivity. It is crucial for me to map how contemporary artists operate the textile medium to convey relationships and tensions related to the body, corporeality (including more-than-humanity), as well as sexuality and subjectivity. The research subject is contemporary textile objects created after the 2000s in Poland, which undertake the problem of broadly understood corporeality and embodiment. I define the term "textile objects" widely, as artistic practices in the medium of textile/fabric. Thus, I take into account: ready-made textile materials, textile art that operates with fiber weave, various ways of developing textile material (thus, activities related to embroidery, crocheting, patchworking, needlework techniques, such as appliqué, among others), performative activities involving textile material and the usage of mass-produced clothing. The range of the topics that appear in the contemporary soft sculptures focused on corporality and subjectivity/identity is broad, however, it is possible to point out some main scientific problems. Therefore I organised those artworks around the, and in the intersection of the problem of the body and textile – so it is possible to highlight: textile-objects visualising the bodies (the corporality, gendered bodies, violated bodies) and textile-objects created out of the bodily matter (hair, leather/skin, fur, animal hair), textile works created in cooperation with other bodies (community and co-creation also more-than-human) and textiles - clothes that are in direct relation with the body. On this basis, it was possible to delineate the main issues that became the experiencing and living of the body, the spectrum of sexuality, vulnerability, community and the corporeal experience of textiles. This past semester, I began work on a methodology and a chapter on female corporeality - both socialising to be a woman and experiencing menstruation, menopause, and motherhood. The result of the preliminary research on the dissertation is a scientific article accepted for publication. The article addresses the problem of constructing affirmative concepts of femininity, based on an analysis of three selected contemporary textile objects: *Tkanka miękka forma przestrzenna* [Soft spatial form] by Kamila Świerad, *Teraz za kogo mnie przebierzesz?* [Now Who Will You Dress Me Up For] by Martina Pinkowska and *Saint Menopause* by Iwona Demko. The tools used to analyse the works include new materialism and corporeality. I try to answer the questions of what images of the corporeality of female subjects emerge from textile works dedicated to relations with the body, and whether the potential of textiles as a medium supports the artists' expression of their experiences of corporeality.

Key words: textile objects, new materialism, feminism, femininities, textiles

Bibliography:

- Adamiak M., *Przeżywając płęć. Doświadczenie na styku feminizmu poststrukturalizmu i fenomenologii*, Kraków 2023.
- Barad K., *Meeting the Universe Halfway: Realism and Social Constructivism without Contradiction*, [w:] *Feminism, Science, and the Philosophy of Science*, red. L. H. Nelson, J. Nelson, Dordrecht 1996, s. 161-194.

- Barad K., Posthumanistyczna performatywność: ku zrozumieniu jak materia zaczyna mieć znaczenie, przeł. Bednarek J., [w:] *Teorie wywrotowe. Antologia przekładów*, red. A. Gajewska, s. 323-359.
- Barry E., *Endogenous Misery: Menopause in Medicine, Literature and Culture*, [w:] *Intersections of aging, gender and sexualities: multidisciplinary international perspectives*, red. A. King, Bristol 2019, s. 67–82.
- Braidotti R., *Metamorphoses. Towards a Materialist Theory of Becoming*, Cambridge 2002.
- Dormor C., *A Philosophy of Textile. Between Practise and Theory*, London 2020.
- Grosz E., Notes Towards a Corporeal Feminism, „*Australian Feminist Studies*” 1987, No. 5, s. 1-15.
- Rogowska-Stangret M., *Ciało – poza Innością i Tożsamością*, Gdańsk 2019.
- Zeiler K., A Phenomenology of Excorporation, Bodily Alienation, and resistance: Re thinking Sexed and Racialized Embodiment, „*Hypatia*” 28. no.1, s. 69–84.

Mgr Piotr Sikora (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Beata Cyboran (ISiD UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Łukasz Białkowski (ISiD UKEN)

Głębia różnic. Problemy badawcze w analizie porównawczej Centrów Sztuki Współczesnej George’a Sorosa w Polsce, Czechach i Słowacji

W latach 90. Centra George’a Sorosa odegrały kluczową rolę w zmianach w reprezentacji środowisk artystycznych krajów byłego bloku wschodniego. Dzięki ich działalności doszło do instytucjonalizacji niezależnych obiegu twórczych oraz aktualizacji języka instytucji sztuki współczesnej – z pojawieniem się coraz częściej pojęcia kuratora – a także do otwarcia na kontakty z Europą Zachodnią. Poniższy opis stanu realizacji mojego projektu badawczego powstał na podstawie dwóch istotnych czynników. Pierwszy to dwie kwerendy przeprowadzone w Bratysławie (we współpracy z Nadáciou – Centrum súčasného umenia) oraz Warszawie (we współpracy z Biblioteką CSW Zamek Ujazdowski i Fundacją Batorego), podczas których miałem okazję przeprowadzić wywiady z aktorami i świadkami operacji Sorosa. Drugi to dogłębna analiza literatury, w szczególności pozycji dotyczących bezpośrednio sieci centrów George’a Sorosa: „Synchronizacja w sieci. Centra sztuki współczesnej Sorosa – cztery modele – Budapeszt, Kijów, Tallin, Budapeszt” autorstwa dr Karoliny Łabowicz-Dymanus oraz katalogu wystawy będącego zarazem podsumowaniem badań o Sieci Sorosa: „Maszyna wpływu” Aarona Moultona. Różnice. Podkreślić należy skalę różnic między trzema centrami sztuki współczesnej George’a Sorosa w Polsce, Czechach i Słowacji. Gdy Praga i Bratysława konsekwentnie realizowały plan tworzenia nowych instytucji wspierających niezależną scenę artystyczną, w Warszawie po zaledwie dwóch latach działalności doszło do zamknięcia Centrum i przeniesienia środków do Fundacji Batorego. Charakter i sposób dystrybucji finansowania oferowanego przez Sorosa się zmieniły, lecz jego mecenat nadal wywierał realny wpływ na kierunki rozwoju oraz charakter tzw. trzeciego sektora w Polsce. W przypadku Czech i Słowacji, mimo rosnącego prosperity – roczne finansowanie było wyższe niż budżet lokalnych ministerstw kultury – pojawiały się głosy krytyki wobec działań George’a Sorosa. Za sprawą Václava Klause, w 1993 roku usunięto z Pragi Central European University, a słowacki premier Vladimír Mečiar jako jeden z pierwszych polityków publicznie krytykował Sorosa podczas walki o reelekcję w 1995 roku. To prowadzi do pytań o wpływ partii rządzących na obecność Centrów oraz ich rozwój, a także na politykę kulturalną Polski, Słowacji i

Czech w szerszej perspektywie. Pojęcia. W trakcie pracy nad dysertacją zdecydowałem się skupić na dwóch kluczowych pojęciach, które będą narzędziami badawczymi w analizie: Społeczeństwo otwarte — zaczerpnięte od Karla Poppera „The Open Society and Its Enemies”. W kontekście działalności Sorosa jest to pojęcie kluczowe, co potwierdza fakt, iż mecenas nazwał tak swoją globalną sieć organizacji — Open Society Foundation. Społeczeństwo otwarte dla Centrów Sztuki Współczesnej to nie tylko cel, lecz także sposób promowania wartości liberalnych, szczególnie istotnych w Europie Środkowo-Wschodniej końca lat 80., gdy upadały reżimy totalitarne, a obywatele Polski, Węgier czy Czechosłowacji zaczęli „otwierać się” na demokrację liberalną. Imitacja — pojawia się w tekście „Światło, które zgasło. Jak Zachód zawiódł swoich wyznawców” Stephena Holmesa i Iwana Krastewa. W ich analizie relacji między Wschodem a Zachodem Europy kluczową rolę odgrywa naśladownictwo i mimikra standardów demokracji liberalnej. Przyjmując to pojęcie, można krytycznie spojrzeć na to, jak modele demokratyczne przyjmowały się w krajach takich jak Rosja, Węgry czy Słowacja. Kategoria imitacji pomaga zrozumieć, jak kształtowały się struktury społeczeństw obywatelskich w tych krajach, które w kolejnych latach były narażone na narastający, populistyczny „atak na demokrację”. Zarówno imitacja, jak i społeczeństwo otwarte stanowią tezę i antytezę eksperymentu Sorosa. Tworząc sieć centrów i finansując kulturę w krajach postsowieckich, Soros dążył do otwarcia społeczeństw Europy Wschodniej i Środkowej na Zachód. Jednak proces ten był znacznie bardziej złożony, niż można było przewidzieć, zwłaszcza że demokracja liberalna, budowana na zrębach socjalizmu, okazała się — jakże znamienne dla czasów końca XX wieku — podróbką. Perspektywy. Jak prezentowane jest dziedzictwo lat 90. w kontekście instytucjonalnych wystaw i narracji kuratorskich? Jak zmienia się język używany przez badaczy i kuratorów sztuki końca XX wieku i znaczenie takich pojęć jak „sztuka krytyczna”, „sztuka społecznie zaangażowana”? Przy zbieraniu informacji na temat Centrów Sorosa nie sposób pominąć płynnego, wielowymiarowego obrazu tamtych czasów, który wyłania się z ekspozycji i wystaw tworzących narrację o latach transformacji ustrojowej. Czy sztuka lat 90. odcinała się od PRL, jak sugeruje tytuł wystawy „Schizma. Sztuka Polska lat 90.” (CSW Zamek Ujazdowski, Warszawa, 2009), czy może nie nadążała za rzeczywistością, w której nowi oligarchowie, wywodzący się z gangsterskiego półświatka, hodowali tygrysy w zamkach południowo-wschodniej Słowacji — o czym opowiadał projekt „Nikdy sme neboli bližšie” (Tranzit.sk, Bratislava, 2021)? Jak w tym kontekście rysuje się projekt „Maszyna wpływu” (CSW Zamek Ujazdowski, 2022), w którym Aaron Moulton snuje spiskową teorię, mówiąc, że sztuka społecznie zaangażowana została spreparowana w laboratoriach Europy Środkowo-Wschodniej? Jak zmieniają się perspektywy na lata 90. dzięki badaniom, aktualizacjom oraz ewolucji metodologii w historii sztuki? Chociaż wyżej wymienione wystawy jak i język, jakim opisujemy tamten okres, pozostają poza centrum moich badań, mają one istotne znaczenie dla kontekstu, tworząc tło, na którym można je osadzić.

The Depth of Differences. Research Issues in a Comparative Analysis of the Centres of Modern Art of George Soros in Poland, Czech Republic, and Slovakia

In the 1990s, George Soros' Centers played a key role in the changes in the representation of artistic communities in the former Eastern Bloc countries. Thanks to their activities, independent creative circuits became institutionalized, and the language of contemporary art institutions was updated — with the increasing appearance of the concept of the curator — as well as opening to

contacts with Western Europe. The following description of the current state of my research project is based on two significant factors. The first are two desk research missions conducted in Bratislava (in cooperation with Nadácia — Centrum súčasného umenia) and Warsaw (in cooperation with CSW Zamek Ujazdowski Library and the Batory Foundation), during which I had the opportunity to conduct interviews with actors and witnesses involved in Soros' operations. The second is an in-depth analysis of literature, especially publications directly concerning the network of George Soros' centers: *Synchronization in the Network. The Centers of Contemporary Art of Soros — Four Models — Budapest, Kyiv, Tallinn, Budapest* by Dr. Karolina Łabowicz-Dymanus and the exhibition catalog that summarizes the research on the Soros Network: *The Machine of Influence* by Aaron Moulton. Differences. It is important to emphasize the scale of differences among the three centers of George Soros' contemporary art in Poland, Czech Republic, and Slovakia. While Prague and Bratislava steadily implemented plans to create new institutions supporting the independent art scene, in Warsaw, after only two years of activity, the center was closed, and funds were transferred to the Batory Foundation. The character and method of distributing funding offered by Soros changed, but his patronage continued to exert a tangible influence on the development directions and character of the so-called third sector in Poland. In the case of Czechia and Slovakia, despite growing prosperity — with annual funding exceeding the budgets of local ministries of culture — voices of criticism of George Soros' actions grew louder. Thanks to Václav Klaus, in 1993, the Central European University was removed from Prague, and Slovak Prime Minister Vladimir Mečiar was among the first politicians to publicly criticize Soros during his re-election campaign in 1995. This raises questions about the actual influence of ruling parties on the presence and development of centers in Central and Eastern Europe, as well as on cultural policy in Poland, Slovakia, and Czechia more broadly. Concepts. During my dissertation work, I decided to focus on two key concepts that will serve as research tools in my analysis: Open Society — borrowed from Karl Popper (*The Open Society and Its Enemies*). In the context of Soros' activities, this is a crucial term, confirmed by the fact that the benefactor named his global network of organizations Open Society Foundation. For Contemporary Art Centers, the concept of an open society is not only a goal but also a way of promoting liberal values — especially significant in Central and Eastern Europe at the end of the 1980s, when totalitarian regimes fell and citizens of Poland, Hungary, and Czechoslovakia began to "open up" to liberal democracy. Imitation — appears in the text *Light That Goes Out. How the West Failed Its Followers* by Stephen Holmes and Iwan Krastew. In their analysis of relations between East and West Europe, imitation and mimetism of democratic standards play a key role. Approaching this concept critically allows us to see how models of democracy were adopted in countries like Russia, Hungary, or Slovakia. The category of imitation helps understand how civil society structures were formed in these states, which in subsequent years faced increasing populist "attacks on democracy." Both imitation and the open society constitute thesis and antithesis of Soros' experiment. By creating a network of centers and funding culture in post-Soviet countries, Soros aimed to open societies in Eastern and Central Europe to the West. However, this process was much more complex than initially expected, especially since liberal democracy, built on the ruins of socialism, turned out — as is so characteristic of the end of the 20th century — to be a kind of imitation. Perspectives. How is the heritage of the 1990s presented today — through institutional exhibitions and curatorial narratives? How has the language used by art scholars and curators at the end of the 20th century evolved, and what is the significance of terms such as "critical art" and "socially engaged art"? When gathering information about

Soros' Centers, one cannot ignore the fluid, multi-dimensional image of those times that emerges from exhibitions and displays shaping narratives about the period of systemic transformations. Did the art of the 1990s break away from the PRL (People's Republic of Poland), as suggested by the title of the exhibition "Schizma. Polish Art of the 90s" (CSW Ujazdowski Castle, Warsaw, 2009), or perhaps it did not keep pace with the reality, in which new oligarchs, emerging from the gangster underworld, kept tigers in castles in southeastern Slovakia — as told by the project "Nikdy sme neboli bližšie" (Tranzit.sk, Bratislava, 2021)? In this context, how does the project "The Machine of Influence" (CSW Ujazdowski Castle, 2022) fit in, where the controversial curator Aaron Moulton constructs a conspiracy theory that socially engaged art was fabricated in laboratories of Central and Eastern Europe? How do recent research, new interpretations, and evolving methodologies in art history influence our understanding of this period? Although the aforementioned exhibitions as well as language describing that era remain outside the core focus of my research, they are of crucial importance for context, creating a background on which I can situate my study.

Bibliography:

- András E., (2023) Kulturní převlékání. Umění na troskách socialismu a na vrcholcích nacionalismu, Galerie moderního umění v Hradci Králové
- Bakuła B., (2007), Transformacja kultury i literatury polskiej na tle zmian w kulturze Europy Środkowej i Wschodniej po roku 1989, W: Transformacja w kulturze i literaturze polskiej 1989-2004, B. Bakuła (red.), Wyd. „Bonami”, Poznań, s. 173-216
- Banasiak J., (2020) Proteuszowe czasy. Rozpad państwowego systemu sztuki 1982-1993, Muzeum Sztuki Nowoczesnej, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Warszawa
- Barša P., Slačálek O., Hesová Z (eds.), (2020) Central European Culture Wars: Beyond Post-Communism and Populism, Faculty of Arts, Charles University
- Blomgren R., (2012), Autonomy or democratic cultural policy: that is the question, „International Journal of Cultural Policy”, t. 18, nr 5, s. 519-529
- Bozóki A., (2017), Mainstreaming the Far Right: Cultural Politics in Hungary, t. 10 nr 1, s. 83–89
- Dzionek-Kozłowska J., (2015), Zróżnicowanie ścieżek transformacji krajów Europy Środkowo-Wschodniej z perspektywy współczesnych teorii ekonomicznych, „Optimum. Studia Ekonomiczne”, nr 1 (73), s. 14-26
- Ekiert G., (2011), Prawidłowości transformacji w Europie Wschodniej, „Studia Socjologiczne”, nr 1 (200), s. 501-526
- Esanu O., (2021) The postsocialist contemporary. The institutionalization of artistic practice in Eastern Europe after 1989, Manchester University Press, Manchester
- Gierat-Bieroń B., (2016), Kierunki rozwoju polityki kulturalnej w Polsce po 1989 roku. Koncepcje ministerialne (II), „Zarządzanie w Kulturze” 2016, t. 17, nr 2, s. 91–105
- Gierat-Bieroń B., (2018), Polityka kulturalna Unii Europejskiej, Wydawnictwo UJ, Kraków
- Härm A., (2018) On the Genealogy of 'Soros Realism'. The 'Making of ' International Eastern European Art
- Jaurova Z., (2008), Kultura bez polityki, polityka bez kultury..., W: Modele mecenatu państwa wobec integracji europejskiej. Doświadczenia Polski i Słowacji, J. Purchla, M. Vasaryova (red.), Wyd. MCK, Kraków, s. 31-40
- Jagodzińska K., (2019), Nowe miejsca nowej sztuki w Europie Środkowej, Wyd. TAIWPN Universitas, Kraków-Warszawa
- Kottová K., (2020) InSTITUTE a divák, Display
- Lind M., Minichbauer R. (red.), (2009), Europejskie polityki kulturalne 2015. Raport ze scenariuszami przyszłości publicznego finansowania sztuki współczesnej w Europie, ,

wersja polska ze wstępem K. Szredera i tekstem J. Sowy, Wyd. Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa

Łabowicz-Dymanus K., (2016), *Synchronizacja w Sieci. Centra Sztuki Współczesnej Sorosa – cztery modele*: Budapeszt, Kijów, Tallinn, Wyd. Instytut Sztuki PAN, Warszawa

Macháčková M., (2014), *Kulturní politika ČR*, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Nagy K., (2018), *From Fringe Interest to Hegemony: The Emergence of the Soros Network in Eastern Europe*, W: *Globalizing Eastern European Art Histories: Past and Present*, B. Hock, A. Allas (red.), Routledge, New York–London, s. 53–63

Ratzenböck W., Okulski K., Kopf X., (2012), *Cultural policy landscapes. A guide to eighteen Central and South Eastern European countries*, Wyd. ERSTE Stiftung Studies, Vienna

Szreder K., (2010), *Kultura się z wami policy*, W: *Ekonomia kultury. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Zespół KP (red.), Wyd. Krytyki Politycznej, Warszawa, s. 31-43

Vestheim G., (2012), *Cultural policy and democracy: an introduction*, „International Journal of Cultural Policy”, t. 18, nr 5, s. 493-504

Wąsowska-Pawlik A., (2013), *Polityka kulturalna Polski 1989–2012*, W: *Kultura a rozwój*, J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla (red.), Wyd. NCK, Warszawa, s. 107-125

XII

Geografia & Geologia

Geography & Geology

Stopień zachowania cech miejskich w miejscowościach pozbawionych statusu miasta na obszarze historycznej Ziemi Sanockiej

W polskiej strukturze osadniczej funkcjonują miejscowości, które choć formalnie posiadają status wsi, to ich układ przestrzenny, sytuacja demograficzna i społeczna, pełnione funkcje oraz poziom rozwoju gospodarczego są charakterystyczne dla małych ośrodków miejskich. Przykładem takich jednostek są miasta zdegradowane, które w przeszłości posiadały prawa miejskie, lecz z różnych przyczyn – historycznych, administracyjnych lub społeczno-gospodarczych – utraciły je. Mimo formalnej degradacji wiele z tych miejscowości zachowało cechy świadczące o ich dawnym miejskim charakterze. Współczesne przemiany społeczno-gospodarcze, wzrost znaczenia lokalnej tożsamości oraz trend polegający na masowym nadawaniu statusu miasta miejscowościom o przeszłości miejskiej sprawiają, że problematyka dawnych miast zyskuje na aktualności. Celem rozpoczętej rozprawy doktorskiej jest diagnoza stopnia zachowania cech miejskich w miejscowościach pozbawionych statusu miasta na obszarze historycznej Ziemi Sanockiej. Na badanym obszarze znajduje się łącznie 14 byłych miast oraz 3 miasta restytuowane. Większość z nich zlokalizowana jest w centralnej oraz północnej części Ziemi Sanockiej. Zdecydowana większość badanych miejscowości lokowana była w średniowieczu na prawie magdeburskim, co w dużej mierze wpłynęło na ich morfologię i fizjonomię. Utrata praw miejskich następowała głównie w XIX oraz na początku XX wieku i była wynikiem reform administracyjnych. Ich współczesna struktura przestrzenna jest bardzo zróżnicowana. Niektóre miejscowości zachowały historyczny układ urbanistyczny niemal w niezmienionej formie od XIX wieku, podczas gdy w innych dawna struktura przestrzenna została silnie przekształcona lub całkowicie zatarta. Realizacja celu wymaga holistycznego ujęcia problemu, uwzględniającego uwarunkowania historyczne, przestrzenne, społeczne i gospodarcze, które przez lata wpływały na rozwój tych miejscowości i ukształtowały ich współczesny obraz. Szczególna uwaga zostanie poświęcona trwałości dawnych układów urbanistycznych, zmianom w strukturze funkcjonalnej oraz przemianom demograficznym, które miały miejsce w różnych okresach historycznych. Analiza obejmie również wpływ kluczowych wydarzeń historycznych, takich jak wojny, przymusowe przesiedlenia czy reformy administracyjne, na strukturę przestrzenną i lokalne społeczności. Istotnym elementem będzie także ocena społecznego odbioru miejscowości przez mieszkańców oraz identyfikacja potencjału restytucyjnego analizowanych miejscowości. Wyniki rozprawy, dzięki wielowymiarowemu charakterowi badań, mogą mieć znaczenie zarówno poznawcze, jak i aplikacyjne, stanowiąc punkt wyjścia do dalszych analiz nad rozwojem dawnych miast oraz wspierając działania związane z planowaniem przestrzennym w tychże ośrodkach na poziomie lokalnym.

Słowa kluczowe: miasta zdegradowane, miejskość, urbanistyka, geografia osadnictwa, geografia historyczna, potencjał restytucyjny

The degree of preservation of urban features in localities deprived of municipal rights in the historical Sanok Land

In the Polish settlement structure, there are localities which, although formally classified as villages, exhibit spatial layouts, demographic and social conditions, functions, and levels of economic development characteristic of small urban centers. An example of such units are degraded towns, which in the past held municipal rights but lost them due to various historical, administrative, or socio-economic reasons. Despite their formal degradation, many of these localities have retained features that reflect their former urban character. Contemporary socio-economic transformations, the growing importance of local identity, and the trend of granting town status to localities with an urban past have all contributed to the increasing relevance of the issue of former towns. The aim of the doctoral dissertation in progress is to diagnose the extent to which urban characteristics have been preserved in localities that have lost their town status in the historical region of the Sanok Land (Ziemia Sanocka). The study area includes a total of 14 former towns and 3 restituted towns. Most of them are located in the central and northern parts of the Land of Sanok. The vast majority of the localities under study were established under Magdeburg law during the Middle Ages, which significantly influenced their morphology and physiognomy. The loss of municipal rights occurred mainly in the 19th and early 20th centuries as a result of administrative reforms. Their present-day spatial structures are highly diversified. Some localities have preserved their historical urban layouts almost unchanged since the 19th century, while in others, the former spatial structure has been significantly transformed or completely obliterated. Achieving the research goal requires a holistic approach to the issue, taking into account historical, spatial, social, and economic conditions that have shaped the development of these localities over the years and contributed to their current form. Particular attention will be paid to the durability of historical urban layouts, changes in the functional structure, and demographic transformations that occurred in various historical periods. The analysis will also consider the impact of key historical events, such as wars, forced resettlements, and administrative reforms, on spatial structure and local communities. An important element will also be the assessment of how residents perceive their locality and the identification of the restitution potential of the analyzed localities. Thanks to the multidimensional nature of the research, the results of the dissertation may have both cognitive and practical significance. They can serve as a starting point for further analyses on the development of former towns and support activities related to spatial planning in these centers at the local level.

Key words: degraded towns, urbanity, urban planning, settlement geography, historical geography, restitution potential

Bibliography:

- Borcz, Z. (2008). Rozwój przestrzenny wsi o tradycjach miejskich. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, (10), 171–177.
- Dawidejt-Drobek, E., & Drobek, W. (2015). Cultural aspects of urban restitution in Poland / Kulturowe aspekty restytucji praw miejskich w Polsce. In: Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.), *Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce* (pp. 37–38 / 39–59). Geneva, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg.
- Dymitrow, M. (2012). *The Hidden Face of Urbanity. Morphological Differentiation of Degraded and Restituted Towns in Poland in the Context of the Efficacy of the National Administrative System*. Gothenburg: University of Gothenburg, Master Thesis.

- Koter, M. (1994). Od fizjonomii do morfogenezy i morfologii porównawczej. Podstawowe zagadnienia teoretyczne morfologii miast. W: M. Koter & J. Tkocz (red.), *Zagadnienia geografii historycznej osadnictwa w Polsce* (s. 23–32). Toruń–Łódź: UMK, UŁ
- Krasnowolski, B. (2004a). Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku. Cz. 1, *Miasta Ziemi Krakowskiej, chronologia procesów osadniczych i typologia układów urbanistycznych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Krzysztofik, R. (2007). *Lokacje miejskie na obszarze Polski: dokumentacja geograficzno-historyczna*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kwiatek-Sołtys, A. (2002). Miejsce byłych miast w sieci osadniczej południowej Polski. In: Kitowski, J. (Eds.), *Czynniki i bariery regionalnej współpracy transgranicznej – bilans dokonań* (pp. 425–432). Rzeszów: Polskie Towarzystwo Geograficzne, Fosze.
- Sokołowski, D. (2017). Miasta zdegradowane w województwie podkarpackim. *Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego*, 9, 455–479.
- Szmytkie, R. (2003). Próba zastosowania kryterium fizjonomicznego w procedurze nadawania praw miejskich. *Czasopismo Geograficzne*, 74(4), 345–353.
- Szmytkie, R. (2015). Degraded towns in Poland as potentially new towns / Miasta zdegradowane w Polsce jako potencjalne nowe miasta. In: Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.), *Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy* (pp. 295–297 / 299–318). Gothenburg: University of Gothenburg, School of Business, Economics and Laws.

Mgr inż. Aleksandra Jasińska (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Agnieszka Kwiatek-Sołtys (IPEiA UKEN)

Struktura społeczna i funkcjonalno-przestrzenna miast restytuowanych w województwie małopolskim

Ostatnie dekady przyniosły w Polsce wyraźne zmiany w strukturze osadniczej, a jednym z ich przejawów jest stopniowe przywracanie statusu miasta miejscowościom, które utraciły go wskutek reform administracyjnych. W samym województwie małopolskim proces ten objął kilkanaście jednostek. Planowana rozprawa podejmuje próbę całościowej oceny, w jaki sposób restytucja praw miejskich wpływa na funkcjonowanie jednostek osadniczych – zarówno w wymiarze społecznym, gospodarczym, przestrzennym, jak i symbolicznym. Przedmiotem badań są wszystkie miejscowości województwa małopolskiego, które po II wojnie światowej odzyskały prawa miejskie. Celem pracy jest identyfikacja zmian, które zaszły po restytucji oraz ocena czy zmiany te wskazują na rzeczywiste wzmocnienie cech charakterystycznych dla ośrodków miejskich, czy też stanowią przede wszystkim symboliczny akt administracyjny, pozbawiony istotnych konsekwencji w postaci rozwoju społeczno-gospodarczego. W województwie małopolskim funkcjonuje obecnie 13 miast, które odzyskały prawa miejskie, a proces przywracania statusu miejskiego jest bardzo dynamiczny. Realizacja celu pracy wymaga kompleksowego podejścia i oceny przekształceń przestrzennych, dynamiki społeczno-demograficznej, kierunków rozwoju lokalnej gospodarki oraz społecznego odbioru restytucji. W tym celu, w pracy zastosowana zostanie złożona metodologia, łącząca analizy morfologiczne, społeczne i funkcjonalne. Przeprowadzona zostanie analiza kartograficzna przy użyciu oprogramowania QGIS, umożliwiającą rekonstrukcję zmian przestrzennych od XIX do XXI wieku. Ważnym aspektem badań będzie również inwentaryzacja urbanistyczna, pozwalająca na

szczegółową ocenę krajobrazu miejskiego analizowanych miejscowości. Przeprowadzone wśród mieszkańców badania ankietowe pozwolą natomiast na ocenę społecznej percepcji zmian wynikających z przywrócenia statusu miasta. Przyjęte podejście umożliwi ujęcie badanych miejscowości nie tylko jako jednostek administracyjnych, lecz jako złożonych organizmów miejskich, kształtowanych przez współwystępujące i wzajemnie powiązane procesy rozwojowe. Istotnym elementem pracy będzie również identyfikacja relacji pomiędzy formalnym statusem prawnym a faktycznym stopniem realizacji cech miejskości. Badania umożliwią określenie aktualnej pozycji miast restytuowanych w sieci miejskiej województwa małopolskiego. Podjęcie próby odpowiedzi na pytanie czy i na ile ponowne nadanie statusu miejskiego staje się impulsem do rozwoju społeczno-gospodarczego wydaje się bardzo istotne także w odniesieniu do jednostek zdegradowanych, które pomimo przeszłości miejskiej pozostają obecnie wsiami. Uchwycenie pozycji badanych miast w strukturze regionalnej sieci osadniczej i określenie stopnia spójności decyzji administracyjnych z rzeczywistym potencjałem rozwojowym jest istotnym zadaniem z aplikacyjnego punktu widzenia.

Słowa kluczowe: miasta restytuowane, miejskość, status miejski, przekształcenia przestrzenne, rozwój społeczno-gospodarczy, typologia miast, województwo małopolskie, potencjał rozwojowy

The Social and Functional-Spatial Structure of Reinstated Towns in the Małopolskie Voivodeship

In recent decades, Poland has undergone significant changes in its settlement structure, one of which is the gradual reinstatement of municipal status to localities that lost it as a result of administrative reforms. In the Małopolskie Voivodeship alone, this process has affected more than a dozen settlements. The planned dissertation aims to provide a comprehensive assessment of how the reinstatement of town status influences the functioning of these settlements—across social, economic, spatial, and symbolic dimensions. The study focuses on all localities in the Małopolskie region that regained municipal rights after the Second World War. Its objective is to identify the changes that followed reinstatement and to evaluate whether these changes signify a genuine strengthening of urban characteristics, or whether the reinstatement primarily constitutes a symbolic administrative act, with limited consequences for socio-economic development. Currently, there are 13 such towns in the voivodeship, and the process of status restoration remains dynamic. Achieving the research objective requires a comprehensive approach, involving the analysis of spatial transformations, socio-demographic dynamics, local economic development, and the social perception of reinstatement. To this end, the study will employ a multi-method framework combining morphological, social, and functional analyses. A cartographic analysis using QGIS will be conducted to reconstruct spatial changes from the 19th to the 21st century. An important component will also include an urban inventory, enabling a detailed assessment of the urban landscape in the studied localities. Additionally, surveys conducted among residents will support the evaluation of public perception related to the reinstatement of town status. This approach will allow the studied settlements to be considered not only as administrative units, but as complex urban organisms shaped by overlapping and interdependent development processes. A key element of the research will also involve examining the relationship between formal legal status and the actual implementation of urban

characteristics. The study will make it possible to determine the current position of reinstated towns within the urban network of the Małopolskie Voivodeship. Attempting to answer the question of whether—and to what extent—the reinstatement of town status serves as a driver of socio-economic development is also important in relation to degraded settlements, which, despite their urban past, remain classified as villages. Identifying the place of reinstated towns within the regional settlement structure and assessing the consistency between administrative decisions and actual development potential constitutes an important task from an applied perspective.

Key words: reinstated towns, urbanity, municipal status, spatial transformation, socio-economic development, town typology, Małopolskie Voivodeship, development potential.

Bibliography:

- Dymitrow M. 2015. Pojęcie miejskości w świetle reformy gminnej w Polsce międzywojennej. W: Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg, School of Business, Economics and Laws, 65-115
- Dymitrow, M., Krzysztofik, R. 2015. Degradacja i restytucja jako pryzmaty pojęcia miejskości w kontekście jego formalnoprawnej zmienności. W: Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg, School of Business, Economics and Laws, 443–462.
- Jóźwik, J. 2024. Przesłanki miejskości i rola nadawania statusu miasta w rozwoju jednostek osadniczych we współczesnej Polsce. Wydawnictwo UMCS.
- Jóźwik, J., Dymek, D. 2022. Kryteria identyfikacji miast na świecie. Prace Geograficzne, 2022 (Zeszyt 166), 9-26.
- Koter M. 1974. Fizjonomia, morfologia i morfogeneza miasta. Przegląd rozwoju oraz próba uściślenia pojęć. Zeszyty Naukowe UŁ, Nauki Matematyczno-Przyrodnicze, 3-16.
- Krzysztofik R. 2007. Lokacje miejskie na obszarze Polski. Dokumentacja geograficzno-historyczna. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kwiatek-Sołtys A. 2002. Miejsce byłych miast w sieci osadniczej południowej Polski. W: Czynniki i bariery regionalnej współpracy transgranicznej–bilans dokonań. Rzeszów: Polskie Towarzystwo Geograficzne, Fosze, 425-432.
- Kwiatek-Sołtys, A. (2023). Small towns in Poland, the present problems and challenges. CITY. HU Várostudományi Szemle 2023/III. évfolyam 1. szám, 35.
- Lisowska, A., Szmytkie, R. 2014. Definicja miasta i kryteria miejskości w prawie polskim, [w:] Miasta, aglomeracje, metropolie w nurcie globalnych przemian, red. Katarzyna Kuć-Czajkowska, Monika Sidor, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 17-32.
- Szmytkie R. 2018. Kryteria morfologiczne w procedurze administracyjnej nadawania statusu miasta. Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician, 63(12), 40-56.

Mgr Mateusz Zajęga (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Sławomir Kurek (IPEiA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Tomasz Padło (IMiEA UKEN)

Typologia przestrzenna i regionalizacja nazewnictwa polskich klubów piłkarskich

Piłka nożna stała się zjawiskiem społecznym, które przekracza wszelkie bariery od tych geograficznych aż po kulturowe. Dla wielu to także symbol przezwyciężenia trudności czy ucieczka od znojów życia codziennego. Pasjonuje, łączy, uczy ciężkiej pracy i tolerancji. Nie budzi zatem zdziwienia, że stała się nieodłącznym elementem życia miliardów ludzi, a śledzenie rozgrywek reprezentacyjnych i klubowych wpisało się na stałe w naszą codzienność. W Polsce działa około sześć tysięcy klubów piłkarskich, z których nazwami spotykamy się na co dzień – czy tego chcemy, czy też nie. Trudno się nie zgodzić, że najbardziej eksponowanym elementem w przypadku klubów piłkarskich są właśnie nazwy i warto zwrócić uwagę, że pomimo tak olbrzymiej ekspozycji na nie, mało kto zastanawia się nad ich pochodzeniem, a co dopiero nad implikacjami z tego płynącymi. Nawet w środowisku naukowym tematyka „nazw klubów sportowych” nie zdobywa szerokiego uznania. W ramach projektu wszystkie nazwy działających klubów piłkarskich zrzeszonych w Polskim Związku Piłki Nożnej zostaną indywidualnie przeanalizowane. Celem pracy będzie między innymi stworzenie typologii przestrzennej oraz regionalizacji. Ponadto zostaną wykazane zaistniałe zależności i częstotliwość występowanie poszczególnych aspektów przestrzennych oraz to, jak środowisko geograficzne i historia wpływają na nazewnictwo klubów piłkarskich, oraz czy istnieją czynniki lub wydarzenia historyczne (jak rozbiory czy transformacja systemowa), które wpłynęły na rzeczone nazewnictwo zarówno w skali regionalnej, jak i całego kraju. Zbadane zostaną związki pomiędzy nazwami klubów a aspektami kulturowymi oraz społecznymi, a także występowanie globalnych wpływów. Nazwy klubów piłkarskich zazwyczaj nie są przypadkowe. Badanie tych nazw może pozwolić na lepsze zrozumienie dynamiki społecznej i kulturowej na poziomie lokalnym. Analiza nazewnictwa klubów piłkarskich to ciekawe spojrzenie na mikrohistorię i tożsamość regionalną w Polsce. W kontekście rosnącego zainteresowania badaniami nad tożsamością i kulturą sportową, projekt ten ma potencjał wnieść nową wiedzę do socjologii sportu, historii lokalnej, kultury popularnej czy geografii społecznej. W pracy zostaną wykorzystane między innymi literatura przedmiotu, bazy piłkarskie PZPN oraz 90minut.pl, fanpage'e i strony internetowe lokalnych drużyn oraz zgromadzonych wokół nich społeczności oraz serwisy sportowe i encyklopedie piłkarskie. Badania zostaną przeprowadzone z wykorzystaniem metod analizy statystycznej, analizy kartograficznej oraz wywiadów pogłębionych.

Słowa kluczowe: piłka nożna, onomastyka, kluby piłkarskie, geografia sportu, Polski Związek Piłki Nożnej

Spatial typology and regionalization of Polish football club names

Football has become a social phenomenon that transcends all barriers, from geographical to cultural ones. For many, it is also a symbol of overcoming difficulties or an escape from the struggles of daily life. It inspires passion, unites people, and teaches hard work and tolerance. It is therefore not surprising that football has become an integral part of the lives of billions of

people, with following national and club competitions becoming a regular part of our daily routines. In Poland, there are approximately six thousand football clubs whose names we encounter daily – whether we want to or not. It is hard to deny that the most visible element of football clubs is their names, and it is worth noting that despite such extensive exposure to them, few people reflect on their origins, let alone the implications they carry. Even within academic circles, the topic of “sports club names” does not enjoy wide recognition. As part of this project, all names of currently operating football clubs affiliated with the Polish Football Association (PZPN) will be individually analyzed. One of the objectives of the study will be to create a spatial typology and regionalization. Additionally, the study will identify existing patterns and the frequency of occurrence of particular spatial aspects, as well as examine how the geographical environment and history influence the naming of football clubs. It will also investigate whether there are factors or historical events (such as the Partitions of Poland or systemic transformation) that have impacted this naming both regionally and nationally. The research will explore the relationships between club names and cultural and social aspects, as well as the presence of global influences. Football club names are rarely accidental. Examining these names can provide a better understanding of social and cultural dynamics at the local level. Analyzing the names of football clubs offers an interesting perspective on microhistory and regional identity in Poland. In the context of growing interest in studies on identity and sports culture, this project has the potential to contribute new insights to the field of sports sociology, local history, popular culture, and social geography. The research will utilize various sources, including relevant literature, PZPN football databases, the website 90minut.pl, fan pages and websites of local teams and their surrounding communities, as well as sports services and football encyclopedias. The studies will be conducted using methods such as statistical analysis, cartographic analysis, and in-depth interviews.

Bibliography:

- Antonowicz Dominik, Wrzesiński Łukasz (2009). „Kibice jako wspólnota niewidzialnej religii”. *Studia Socjologiczne*, z. 1, pp. 115-150.
- Bale John (1989). „Sports geography”
- Czyżak, Kamil (2006). „Nazwy warmińsko-mazurskich klubów piłkarskich”. *Rozprawy Naukowe i Zawodowe PWSZ w Elblągu*, z. 1, pp. 173-186.
- Dunaj, Bogusław (2007). „Teoretyczne problemy onomastyki sportowej: Sposoby identyfikacji klubów”. *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. Aleksandra Cieślikowa, Barbara Czopek-Kopciuch i Katarzyna Skowronek, pp. 489-494.
- Fastyn, Marcin (2021). „Nazewnictwo czarnogórskich klubów piłkarskich”. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, pp. 56.
- Goksiński Jan (2012). „Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku - tom I - regiony-branże-frekwencja”
- Gowarzewski Andrzej (2017). „Mistrzostwa Polski. Ludzie Fakty 1918-1939 (encyklopedia piłkarska FUJI tom 51)”
- Grzegorzczak Stefan, Lechowski Jerzy, Szymkowiak Mieczysław (1991). „Piłka nożna 1919-1989. Ludzie, drużyny, mecze. Zarys encyklopedyczny”.
- Jaros, Violetta (2023). „Natura jako element nominacyjny w kreacji nazw polskich klubów piłkarskich”. *Roczniki humanistyczne*, z. 6, pp. 131-147.
- Jaruszewski, Kazimierz (1997). „Współczesne nazewnictwo klubów i organizacji sportowych województwa zielonogórskiego”. *Rocznik Lubuski*, z. 2, pp. 81-95.

- Kuczma, Kordian (2010). „Nazwy klubów piłkarskich – próba typologii”. *Sport Wyczynowy*, z. 1, pp. 113–128.
- Lica, Zenon (2005). „Nazwy pomorskich klubów piłki nożnej”. Jolanta Ignatowicz Skowrońska (Red.), *Nazewnictwo na pograniczach*, pp. 379–387.
- Nieścioruk Kamil (2021). „The cartographic perspective of the sports geography. Football players in the pre- and post-war Polish football league”. *Studia Geohistorica* z. 9 pp. 128-147.
- Ożdżyński, Jan (1972). „Nazwy polskich klubów sportowych”. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny*, z. 47, pp. 99-124.
- Protsyk, Iryna (2021). „Nazwy ukraińskich drużyn piłkarskich z perspektywy historycznej”. *Oblicza komunikacji*, z. 13, pp. 133-149.
- Protsyk, Iryna (2019). „Nazwy ukraińskich klubów piłkarskich w Galicji w pierwszej połowie XX wieku”. *Onomastica Slavogermanica*, z. 31, pp. 79-88.
- Reczek, Stefan (1969). „O stylu polskiej prasy sportowej”. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie*, z. 4 (6), pp. 191–218.
- Trzepacz, Piotr (2020). „Stadion piłkarski w przestrzeni miasta: Przemiany lokalizacji dużych obiektów infrastruktury piłkarskiej”. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście* z. 5, pp. 115-124.
- Widomski Marcin (2019). „Wychowankowie a identyfikacja kibiców z klubem piłkarskim”. *Sportowe zarządzanie. Młodzi o sporcie*, z. 1, pp. 99-107.
- Wilczyński, Wojciech (1999). „O nazwach polskich klubów piłkarskich występujących w ekstraklasie w latach 1927-1998”. *Prace Językoznawcze*, z. 1, pp. 116-127.

Mgr Maria Koczur (I)

Academic supervisor: prof. dr hab. Marta Bąk (WGGiOŚ AGH)

Auxiliary supervisor: dr Agnieszka Ciurej (UKEN)

Zapis paleontologiczny oraz morfogrupy kredowych radiolari z utworów poziomu Bonarelli (Apeniny, Rejon Umbria-Marche, Włochy)

Promienice (łac. Radiolaria), są jednokomórkowymi organizmami planktonicznymi, które wytwarzają zachowujące się w zapisie kopalnym szkielety krzemionkowe. Duża zmienność morfologiczna promienic sprawia, że są dobrym wskaźnikiem paleośrodowiska (e.g. Bąk 2011). W niniejszych badaniach podjęto próbę odtworzenia zmian struktury kolumny wody w Oceanie Tetydy, w czasie kredy, na podstawie morfogrup radiolari. Z kolei zmiany te były powiązane z oscylacjami klimatycznymi na obszarze Tetydy. Badania współczesnych radiolari wskazują na związek kształtu szkieletu ze sposobem pobierania pokarmu i tym samym preferowanych warunków środowiskowych (Matsuoka 2007). Na tej podstawie wydzielono w badanym materiale kopalnym następujące morfotypy: (1) formy sferyczne, (2) stożkowate z szerokim ujściem, (3) podłużne, wrzecionowate z bardzo wąskim lub nieobecnym ujściem, (4) szkielety posiadające ramiona/kolce/obręcze w jednej płaszczyźnie oraz (5) formy sferyczne posiadające wyrostki lub kolce w wielu płaszczyznach. Osobną grupę stanowią (6) przedstawiciele Nassellaria z rodziny Williriedelidae, posiadające sferyczny kształt, grubą ściankę i bardzo małe pory. Poziom Bonarelli jest jednym z kredowych poziomów czarnych, bogatych w materię organiczną łupków. Osady te przypisuje się oceanicznemu zdarzeniu beztlenowemu znanemu w literaturze anglojęzycznej jako OAE 2 (m.in., Coccioni et al. 2006). Badania pokazują zmienność liczebności poszczególnych morfogrup w profilu poziomu czarnych łupków i warstw przyległych. Co pozwala stwierdzić, iż na zawartość poszczególnych morfogrup i ich zmienność w czasie wpływały zmiany

w rozmieszczeniu mas wód w Oceanie Tetydy wywołane zjawiskami podobnymi do współczesnych La Nina i El Nino, które oddziałują we współczesnej strefie równikowej.

Słowa kluczowe: promienice, morfogrupy, poziom Bonarelli, oceaniczne zdarzenie beztlenowe, Tetyda, kreda

Paleontological record and morphogroups of the cretaceous radiolaria from Bonarelli level (Apennine Mountains, Umbria-Marche region, Italy)

Radiolaria are unicellular planktonic organisms, with siliceous tests preserved in the rock record. Their sensitivity to environmental change makes them a good paleoenvironmental indicator (e.g., Bąk 2011). In this research, an attempt to find the temperature in the water column in the Tethys ocean based on radiolarian morphogroups was made. These changes are connected with climate oscillations in the Tethys ocean. Modern radiolarian research shows the dependence between the test shape and the method of feeding (Matsuoka 2007). Based on this research, the morphotypes were divided into: (1) spherical, (2) cone-shaped, (3) spindle-shaped, (4) with appendices/spines/rings in one plane, (5) with appendices/spines. A separate group (6) consists of representatives of the Williriedelidae family with thick tests and small pores. The Bonarelli level is one of the cretaceous black, organic-rich shales levels. This was caused by the ocean anoxic event known in the literature as (OAE 2; a. o. Coccioni et al. 2006). This research shows the variability of numbers of the morphogroups in the profile of the black shales together with adjacent layers. This indicates that the morphogroups contain and its variability in time was impacted by the changes of mass water arrangement in the Tethys Ocean. It was caused by phenomena similar to modern La Nina and El Nino, which are present in the modern equator zone.

Key words: radiolaria, morphotypes, oceanic anoxic event, Bonarelli level, Tethys Ocean, Cretaceous

Bibliography:

- Bąk, M., 2011. Tethyan radiolarians at the Cenomanian–Turonian Anoxic Event from the Apennines (Umbria-Marche) and the Outer Carpathians: Palaeoecological and Palaeoenvironmental implications. *Studia Geologica Polonica*, 134, 5–279.
- Coccioni, R., Luciani, V., Marsili, A., 2006. Cretaceous oceanic anoxic events and radially elongated chambered planktonic foraminifera: Paleoecological and paleoceanographic implications. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 235, 66–92.
- Matsuoka, A., 2007. Living radiolarian feeding mechanisms: new light on past marine ecosystems. *Swiss Journal of Geosciences*, 100, 273–279.

Wpływ czynników lokalizacji na rozwój innowacyjności przedsiębiorstw w Polsce na początku XXI wieku

Zmieniający się świat oraz postępująca globalizacja, wpływają na gospodarki krajowe, a co za tym idzie na rozwój i funkcjonowanie przedsiębiorstw. Coraz większe znaczenie, odgrywają przedsiębiorstwa, które wyróżnia innowacyjność w swoich działaniach. Innowacyjność odgrywa ważną rolę w kształtowaniu przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw w XXI wieku. Czynnikiem budującym przewagę konkurencyjną przedsiębiorstwa są: posiadanie odpowiednich zasobów pozwalających odnieść sukces, a także posiadanie i umiejętność ciągłego tworzenia zdolności wyróżniających biznes, w tym generowania wiedzy i wprowadzania innowacyjnych rozwiązań. Na innowacyjność przedsiębiorstwa wpływają m.in.: wiedza, umiejętności i zdolności osób zaangażowanych w przedsiębiorstwo a także żywotność przedsiębiorstwa, postawy, motywacje i wartości, czyli kapitał ludzki przedsiębiorstw. Innowacje postrzegane są jako motor rozwoju gospodarczego, dlatego cieszą się zainteresowaniem praktyków i badaczy. Złożoność tego zjawiska stanowi wyzwanie dla tych, którzy próbują je zmierzyć. Silna korelacja pomiędzy innowacyjnością a wynikami gospodarczymi potwierdza duże znaczenie innowacji w rozwoju gospodarczym, a także rozwoju przedsiębiorstw. Z kolei innowacyjność przedsiębiorstwa to cecha podmiotów gospodarczych, których założenia obejmują wprowadzanie innowacji. W dzisiejszym szybko rozwijającym się otoczeniu gospodarczym, przedsiębiorstwa, które chcą odnieść sukces, ale także nie wypaść z rynku, muszą być innowacyjne. Podział innowacji na trzy kategorie: innowacje produktowe, innowacje procesowe oraz innowacje organizacyjne, które były wyróżnione w pracach m.in. Podręcznik Oslo 2005; Rachwał 2009,2011; Świtalski 2005, został zastąpiony poprzez podział na innowacje produktowe oraz innowacje procesów biznesowych w 2018 roku według czwartego wydania: „Podręcznik Oslo 2018 Zalecenia Dotyczące Pozyskiwania, Prezentowania i Wykorzystywania Danych z Zakresu Innowacji”. Pomimo różnych ujęć tego zagadnienia można skonstatować, iż potencjał innowacyjny przedsiębiorstwa wynika z posiadanych zasobów, w tym umiejętności, wiedzy, doświadczenia, kontaktów rynkowych, a o jego kondycji decydują również czynniki otoczenia, które mogą działać stymulująco lub hamująco. Stwierdza się, że potencjał innowacyjny jest tożsamy, ze zdolnością i skłonnością przedsiębiorstw do efektywnego i skutecznego wykorzystania posiadanych zasobów w celu wdrażania innowacji. W XXI wieku, ważnym zasobem innowacyjnym przedsiębiorstwa, staje się człowiek oraz zespoły pracowników, które mają bezpośredni wpływ na rozwój działalności. Ponadto, lokalizacja przedsiębiorstwa wpływa na jego konkurencyjność, dostęp do rynków zbytu oraz zdolność do przyciągania i utrzymania wysoko wykwalifikowanych pracowników. Celem projektu badawczego jest zbadanie wpływu czynników lokalizacji na proces rozwoju przedsiębiorstw oraz stopień ich innowacyjności w Polsce w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku. W pracy zmierzać się będzie do określenia w jaki sposób kapitał ludzki w organizacjach (przedsiębiorstwach, instytucjach) wpływa na innowacyjność poszczególnych działów przemysłu i usług, rozpatrując wybrane przykłady. Autor projektu dążyć będzie do określenia jaki wpływ mają poszczególne czynniki lokalizacji na tworzenie i funkcjonowanie przedsiębiorstw, w tym ich innowacyjność. Dotychczasowy przegląd literatury i raportów wskazuje na niską innowacyjność

polskiej gospodarki. Przeprowadzone zostanie także badanie wpływu czynników lokalizacji i kapitału ludzkiego na rozpatrywane lokalizacje. W celu osiągnięcia założonych celów badawczych, autor projektu zastosuje różnorodne metody badawcze. W ramach triangulacji badawczej zmierzać się będzie do zaprezentowania badanych zjawisk z wielu perspektyw. Przeprowadzona zostanie analiza literatury obejmującej zagadnienia dotyczące roli innowacyjności w przedsiębiorstwach, zasobów ludzkich w organizacjach, psychologicznego dobrostanu w środowisku pracy, geografii ekonomicznej, zarządzania oraz ekonomii. Ponadto, autor pracy przeprowadzi analizę porównawczą modeli narodowych systemów innowacji. W badaniach zastosowane będą zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe. Metody ilościowe obejmują wykorzystanie wybranych mierników potencjału przedsiębiorstw, w tym ich innowacyjności, obliczanie współczynnika dynamiki oraz metody ekonometryczne, takie jak analiza korelacji i zmienności oraz konstrukcja modeli regresji. Metody jakościowe będą obejmować pogłębione wywiady przeprowadzone za pomocą kwestionariusza badawczego. Wyniki badań będą prezentowane za pomocą graficznych metod, takich jak kartogramy, kartodiagramy, diagramy oraz wykresy, co umożliwi ich przejrzyste i czytelne przedstawienie. Autor pracy dążyć będzie do zidentyfikowania relacji pomiędzy kapitałem ludzkim i lokalizacją, a zdolnością do generowania innowacji w przedsiębiorstwach. Badanie obejmie ocenę skuteczności działań podejmowanych w obszarze zarządzania zasobami ludzkimi, które mają bezpośredni wpływ na kreatywność i innowacyjność pracowników.

Słowa kluczowe: innowacyjność, innowacje, kapitał ludzki, lokalizacja geograficzna, przedsiębiorstwa innowacyjne, konkurencyjność, specjalizacja

The impact of location factors on the development of enterprise innovation in Poland at the beginning of the 21st century

The changing world and increasing globalization, affect national economies, and consequently the development and operation of businesses. Increasingly important, play enterprises that are distinguished by innovation in their operations. Innovation plays an important role in shaping the competitive advantage of enterprises in the 21st century. The factors that build a company's competitive advantage are having the right resources to succeed, as well as having and being able to continuously create capabilities that distinguish the business, including generating knowledge and introducing innovative solutions. The innovativeness of an enterprise is influenced by, among other things: the knowledge, skills and abilities of the people involved in the enterprise and the vitality of the enterprise, attitudes, motivations and values, i.e. the human capital of enterprises. Innovation is seen as an engine of economic development and is therefore of interest to practitioners and researchers. The complexity of this phenomenon poses a challenge to those who try to measure it. The strong correlation between innovation and economic performance confirms the great importance of innovation in economic development, as well as enterprise development. Enterprise innovativeness, in turn, is a characteristic of business entities whose tenets include the introduction of innovations. In today's fast-paced economic environment, companies that want to succeed, but also not to fall out of the market, must be innovative. The division of innovation into three categories: product innovation, process innovation and organizational innovation, which were highlighted in works including Oslo Manual 2005; Rachwal 2009,2011; Świtalski 2005, was replaced by the division into product innovation

and business process innovation in 2018 according to the fourth edition: "Oslo Manual 2018 Recommendations for the Acquisition, Presentation and Use of Innovation Data." Despite the different approaches to this issue, it can be concluded that the innovative potential of an enterprise results from its resources, including skills, knowledge, experience, market contacts, and its condition is also determined by environmental factors that can act as a stimulating or inhibiting factor. It is concluded that innovation potential is the same, with the ability and propensity of enterprises to effectively and efficiently use their resources to implement innovations. In the 21st century, an important innovation resource of the enterprise, becomes people and teams of employees, which have a direct impact on the development of the business. In addition, the location of an enterprise affects its competitiveness, access to markets, and ability to attract and retain highly skilled employees. The aim of the research project is to study the impact of location factors on the process of enterprise development and the degree of innovation in Poland in the first two decades of the 21st century. The work will aim to determine how human capital in organizations (enterprises, institutions) influences the innovativeness of individual branches of industry and services, considering selected examples. The author of the project will aim to determine what impact individual location factors have on the creation and operation of enterprises, including their innovativeness. A review of the literature and reports to date indicates low innovativeness of the Polish economy. A study of the impact of location factors and human capital on the locations under consideration will also be conducted. To achieve the stated research objectives, the author of the project will use a variety of research methods. Research triangulation will aim to present the studied phenomena from multiple perspectives. An analysis of the literature will be carried out, covering issues relating to the role of innovation in enterprises, human resources in organizations, psychological well-being in the work environment, economic geography, management and economics. In addition, the author of the paper will conduct a comparative analysis of models of national innovation systems. The research will use both quantitative and qualitative methods. Quantitative methods include the use of selected measures of the potential of enterprises, including their innovativeness, the calculation of the dynamic coefficient, and econometric methods such as correlation and volatility analysis and the construction of regression models. Qualitative methods will include in-depth interviews conducted using a research questionnaire. The results of the research will be presented using graphical methods such as cartograms, carto-diagrams, diagrams and charts, which will enable them to be presented clearly and legibly. The author of the study will seek to identify the relationship between human capital and location and the ability to generate innovation in enterprises. The study will include an assessment of the effectiveness of measures taken in the field of human resource management that have a direct impact on employee creativity and innovation.

Key words: innovation, innovation, human capital, geographic location, innovative enterprises, competitiveness, specialization

Bibliography:

- Afuah A., (2009). Strategic Innovation: New Game Strategies for Competitive Advantage. Taylor & Francis Inc.
- Afuah, A., Utterback, J. M. (1997). Responding to structural industry changes: a technological evolution perspective. *Industrial and corporate change*, 6(1), 183-202.

- Baregheh, A., Rowley, J., & Sambrook, S. (2009). Towards a multidisciplinary definition of innovation. *Management decision*, 47(8), 1323-1339.
- Cantwell J. A., (1990), *Technological Innovation and Multinational Corporations*. Basil Blackwell, Oxford.
- Cantwell, J., Piscitello, L. (2000). Accumulating technological competence: its changing impact on corporate diversification and internationalization. *Industrial and corporate change*, 9(1), 21-51.
- Cho, H. J., Pucik, V. (2005). Relationship between innovativeness, quality, growth, profitability, and market value. *Strategic management journal*, 26(6), 555-575.
- Choi, S. B., Lee, S. H. (2008). Innovation and financial performance in emerging countries: An empirical analysis of Korean and Chinese Firms. In *Academy of Management 2008 Annual Meeting: The Questions We Ask, AOM 2008*.
- Choińska, A. (1984). Czynniki determinujące zdolność przedsiębiorstwa do inicjowania i wdrażania przedsięwzięć innowacyjnych. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, (32).
- Cooper, R. G. (1980). Project NewProd: factors in new product success. *European Journal of Marketing*, 14(5/6), 277-292.
- Dobni, C. B. (2010). The relationship between an innovation orientation and competitive strategy. *International Journal of Innovation Management*, 14(02), 331-357.
- Drucker, P. (1985) *Innovation and Entrepreneurship: Practices and Principles*. Harper & Row, New York.
- Dyduch, W. (2015). Innowacyjność strategiczna przedsiębiorstw XXI w. *Studia Ekonomiczne*, (222), 19-33.
- Edquist Ch., Hommen L., McKelvey M., (2001). *Innovation and Employment. Process Versus Product Innovation*, Edward Elgar, DOI: 10.4337/9781843762874.
- Gebert, D., Boerner, S., & Lanwehr, R. (2003). The risks of autonomy: Empirical evidence for the necessity of a balance management in promoting organizational innovativeness. *Creativity and innovation management*, 12(1), 41-49.
- Gierańczyk W., 2010, Rola własności intelektualnej w budowaniu innowacyjności krajów Unii Europejskiej, [w:] *Procesy przemian przemysłu i usług w wybranych krajach*, Z. Ziolo, T. Rachwał (red.). *Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG*, nr 16, Warszawa- -Kraków, s. 76-86.
- Gopalakrishnan, S., Damanpour, F. (1997). A review of innovation research in economics, sociology and technology management. *Omega*, 25(1), 15-28.
- Gorodnichenko, Y., Svejnar, J., & Terrell, K. (2010). Globalization and innovation in emerging markets. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(2), 194-226.
- Goździewska-Nowicka, A. (2016). Zarządzanie innowacyjnymi projektami w ramach strategii finansowej na lata 2014-2020. *Konsumpcja i Rozwój*, 15(2), 100.
- Griffin, R. W. (2017). *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Hamel G. (2009), Moon shots for management, „*Harvard Business Review*”, Vol. 87, No. 2, s. 91-98.
- Harman, A. J. (1980). Industrial innovation and governmental policy: A review and proposal based on observation of the US electronic sector. *Technological Forecasting and Social Change*, 18(1), 15-37.
- Harman, A.J. (1971). *The International Computer Industry: Innovation and comparative advantage*. Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Harmancioglu, N., Droge, C., & Calantone, R. J. (2009). Theoretical lenses and domain definitions in innovation research. *European Journal of Marketing*, 43(1/2), 229-263.
- Heunks, F. J. (1998). Innovation, creativity and success. *Small Business Economics*, 10, 263-272.
- Hilmi, M. F., Ramayah, T., Mustapha, Y., & Pawanchik, S. (2010). Product and process innovativeness: Evidence from Malaysian SMEs. *European Journal of Social Science*, 16(4), 556-565.
- Hui, C. B., Idris, K. (2009). What Makes Growth-Oriented Small-Scale Companies Innovative? A Look At Absorptive Capacity. *Journal of global business issues*, 3(1).
- Jacobides, M. G., Knudsen, T., Augier, M. (2006). Benefiting from innovation: Value creation, value appropriation and the role of industry architectures. *Research policy*, 35(8), 1200-1221.
- Janasz, W. (2002). Proces innowacji w modelu działalności przedsiębiorstw, w: *Determinanty innowacyjności przedsiębiorstw*, red. W. Janasz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Janasz, W., Kozioł-Nadolna, K. (2007). *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

- Jasinski, A. H. (1995). Przedsiębiorstwo innowacyjne na rynku. *Marketing i Rynek*, 2(03).
- Jasińska-Biliczak, A. (2017). Endogeniczne uwarunkowania innowacyjności sektora małych i średnich przedsiębiorstw w regionie–ujęcie teoretyczne i praktyczne. *Studia KPZK*.
- Johnson S.C., Jones C. (1957). How to Organize for New Products // *Harvard Business Review*, No. 5–6 , pp. 49–62.
- Kaliszczak, L., Rabiej, E. (2021). Innowacyjność regionów w Polsce–stan i uwarunkowania. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 68(4), 114-131.
- Karpińska, K., Matel, A., Protasiewicz, A. (2017). Konsument w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. *Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Oddział w Białymstoku*.
- Kasprzyk, S. (1980). *Innowacje. Od koncepcji do produkcji*. Wydawnictwo Związkowe CRZZ, Warszawa.
- Kędzierska-Szczepaniak, A., Szopik-Depczyńska, K., & Łazorko, K. (2016). *Innowacje w organizacjach*. Texter.
- Kim, S. K., Lee, B. G., Park, B. S., Oh, K. S. (2011). The effect of R&D, technology commercialization capabilities and innovation performance. *Technological and Economic Development of Economy*, 17(4), 563-578.
- Kimberly, J.R. (1981). Managerial innovation, in Nystrom, P.C. and Starbuck, W.H. (Eds), *Hand Book of Organization Design*, Oxford University Press, Oxford.
- Korsakienė, R., Tvaronavičius, V., & Tvaronavičienė, M. (2006). Incorporating innovations into organizations functioning: virtual versus traditional firm. *Business: Theory and Practice*, 7(1), 27-31.
- Kotler Ph., *Marketing od A do Z*, PWE, Warszawa 2004.
- Kotsemir, M., Abroskin, A., & Meissner, D. (2013). Innovation concepts and typology—an evolutionary discussion. *Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP*, 5.
- Kowalczyk, J. (2009). *Zarządzanie organizacją turystyczną*, CeDeWu. PL–Wydawnictwa Fachowe, Warszawa.
- Kozioł, K. (2007). Innowacyjność polskich przedsiębiorstw przemysłowych na tle doświadczeń Unii Europejskiej. *Rozprawy i Studia/Uniwersytet Szczeciński*, (661).
- Kozioł-Nadolna, K. (2012). *Modele zarządzania innowacjami w XXI wieku*. Dostępny w Internecie: <http://janek.uek.krakow.pl/~kzzo/4.1.pdf>.
- Kraśnicka, T. (2013). Innowacyjność przedsiębiorstw-uwarunkowania organizacyjne. *Studia Ekonomiczne*, (136), 165-179.
- Krawczyk-Sokołowska, I. (2012). Wybrane aspekty innowacyjności przedsiębiorstwa. *STUDIA I PRACE KOLEGIUM ZARZĄDZANIA*, 38.
- Lorenzi, N.M., Mantel, M.I. and Riley, R.T. (1912), “Preparing your organization for technological change”, *Healthcare Informatics*.
- Lu, P., Chen, C. Y. (2017). Innovation, industry competition, and corporate performance. Paper presented at the 2017 International Conference on Studies in Business Management, Law, and Education, Kyoto, Japan.
- Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, 22(1), 3-42.
- Madej, Z. (1970). *Nauka u rozwój gospodarczy*, PWE, Warszawa.
- Mansfield, E. (1968). *Industrial Research and Technological Innovation*. W.W. Norton, New York.
- Mariani, M. M., Nambisan, S. (2021). Innovation analytics and digital innovation experimentation: the rise of research-driven online review platforms. *Technological Forecasting and Social Change*, 172, 121009.
- Matysik, S. (2024). Przegląd koncepcji pojęcia innowacji. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej Zarządzanie*. 55. 160-176.
- Medina, C. C., Lavado, A. C., Cabrera, R. V. (2005). Characteristics of innovative companies: A case study of companies in different sectors. *Creativity and Innovation Management*, 14(3), 272-287.
- Mulgan, G., Albury, D. (2003). Innovation in the public sector. *Strategy Unit, Cabinet Office*, 1(1), 40.
- Myers, S., Marquis, D. G. (1969). Successful industrial innovations: A study of factors underlying innovation in selected firms (Vol. 69, No. 17). *National Science Foundation*.

- Nasierowski, W., & Arcelus, F. J. (2012). What is innovativeness: literature review. *foundations of management*, 4(1), 63-74.
- Niedzielski, P., & Rychlik, K. (2006). *Innowacje i kreatywność*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Nowakowska, A., (2011). *Regionalny wymiar procesów innowacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Nowakowska, P. (2023). Zarządzanie zasobami ludzkimi w innowacyjnym przedsiębiorstwie. *Zarządzanie Innowacyjne w Gospodarce i Biznesie*, 36(1), 49-61.
- Ober, J. (2022). *Adaptacja innowacji w świetle zachowań organizacyjnych-wybrane aspekty*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Orbik, Z. (2017). Próba analizy pojęcia innowacji. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*, (105), 307-319.
- Osborne, S. P. (1998). Organizational structure and innovation in UK voluntary social welfare organizations: Applying the Aston measures. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 9, 345-362.
- Oslo Manual (2018): *Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*, OECD, European Commission, Paris, wyd.4.
- Pajestka, J. (1975). *Determinanty postępu. Czynniki i współzależności rozwoju społeczno-gospodarczego*. PWE, Warszawa.
- Pietrański, Z. (1971). *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piotrowska-Lipska, E. (2020). *Pomiar poziomu innowacyjności w ujęciu regionalnym (Rozprawa doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomii i Finansów)*.
- Pomykański A. (2001a), *Zarządzanie innowacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN,
- Pomykański, A. (2001). *Zarządzanie innowacjami*, wyd. Naukowe PWN, Warszawa-Łódź.
- Prystrom, J. E. (2012). *Innowacje w procesie rozwoju gospodarczego: istota i uwarunkowania: podręcznik akademicki*. Difin.
- Repetowski, R. (2008). Rola innowacji w funkcjonowaniu przedsiębiorstw przemysłowych. *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, 10, 173-187.
- Rogers, E. M. (1962). *Diffusion of innovation among the free press*. New York.
- Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of political economy*, 94(5), 1002-1037.
- Rowley, J., Baregheh, A., & Sambrook, S. (2011). Towards an innovation-type mapping tool. *Management Decision*, 49(1), 73-86.
- Ruvio, A. A., Shoham, A., Vigoda-Gadot, E., & Schwabsky, N. (2014). Organizational innovativeness: construct development and cross-cultural validation. *Journal of Product Innovation Management*, 31(5), 1004-1022.
- Rzepka, A., Witkowski, J., Czerwińska, M., & Maciaszczyk, M. (2024). Determinanty innowacyjności i elastyczności organizacji w dobie Industry 4.0. *Research Papers of Wrocław University of Economics and Business*, 68(1).
- Sajdak, M. (2013). Innowacyjność jako niezbędna cecha zwinnego przedsiębiorstwa. *Nauki o Zarządzaniu*, (14), 69-79.
- Schumpeter, J. A., Grzywicka, J., & Górski, J. (1960). *Teoria rozwoju gospodarczego*. Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Schumpeter, J.A. (1934), *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge, MA. *Science*, Vol. 32, No. 5, s. 590-607.
- Siauliai A. (2013). The Essence of The Concept Of "Innovation" As an Economic Category and Economic Systems Management, *Electronic Scientific Journal*.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.
- Sosnowska, A., Łobejko, S., & Kłopotek, A. (2001). *Zarządzanie firmą innowacyjną*. Difin.
- Spruch, W. (1976). *Strategia postępu technicznego. Wstęp do teorii*. PWN, Warszawa.
- Stawasz, E. (1999). *Innowacje a mała firma*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Stawicki, M., Pander, W. (2010). Metody ewaluacji i kierunki wspierania innowacyjności ze środków UE. Maciej Stawicki.
- Styś, A., Dejnaka, A. (2018). Innowacje w biznesie. Difin SA.
- Sulejewicz, A. (2006). Innowacje jako dziedzina gospodarowania,[w:] Określenie istoty pojęć: innowacji i innowacyjności, ze wskazaniem aktualnych uwarunkowań i odniesień do polityki proinnowacyjnej–podejście interdyscyplinarne. Krajowa Izba Gospodarcza, Warszawa, 12.
- Szczepańska-Woszczyzna, K. (2016). Kompetencje menedżerskie w kontekście innowacyjności przedsiębiorstwa. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ścigała, M. (2016). Innowacyjność jako cecha organizacji–systematyzacja i konceptualizacja. Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska, (96), 193-204.
- Thomson, V.A. (1965). "Bureaucracy and innovation", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 10, pp. 1-20.
- Twiss, B. (1989). Goodridge M., *Managing Technology For Competitive Advantage: Integrating Technological And Organisational Development: From Strategy To Action*. Trans-Atlantic Publications.
- Utterback J.M. (1971), The process of technological innovation within firms, „*Academy of Management Journal*”, Vol. 14, No. 1, s. 75-87.
- Van de Ven, A. (1986). Central problems in the management of innovation, *Management Science*, 32(5), 569-585.
- Veblen, T. (1899), *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*, Unwin, London.
- Wang, C. L., Ahmed, P. K. (2004). The development and validation of the organisational innovativeness construct using confirmatory factor analysis. *European journal of innovation management*, 7(4), 303-313.
- Warszawa – Łódź.
- Whitfield, P. R. (1979). Innowacje w przemyśle, tłum. T. Mroczkowski, PWE, Warszawa, 26.
- Wronka-Pośpiech, M. (2015). Innowacje społeczne-pojęcie i znaczenie. *Studia Ekonomiczne*, (212), 124-136.
- Zbiegień-Maciąg, L., & Pawnik, W. (1995). *Zarządzanie organizacją: aspekt socjologiczny*. Wydawnictwo AGH, Kraków.
- Zhao, F. (2005). Exploring the synergy between entrepreneurship and innovation. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 11(1), 25-41.
- Zys, L. (2002). Wprowadzanie zmian w firmach innowacyjnych. Politechnika Warszawska, Warszawa.

Mgr Tomasz Klemensiewicz (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Danuta Piróg (IPEiA UKEN)

Wpływ uwarunkowań społeczno-gospodarczych na kształtowanie się i przestrzenne oraz strukturalne przemiany rynku niepublicznych usług edukacyjnych w Polsce

Edukacja stanowi najistotniejszy czynnik wzrostu kapitału ludzkiego i jest uznawana za kluczową determinantę rozwoju ekonomicznego regionów, zwłaszcza w gospodarkach opartych na wiedzy (Herbst, 2015; Piróg, 2022). W społeczeństwach wysoko rozwiniętych obywatele mają dużą świadomość konieczności inwestowania w wykształcenie, w związku z czym rosną oczekiwania rodziców, co do jakości i efektywności kształcenia ich dzieci. Przemiany społeczno-gospodarcze, skutkujące podniesieniem majątności gospodarstw domowych, w powiązaniu z, nie zawsze satysfakcjonującym poziomem edukacji publicznej, prowadzą do wzrostu zainteresowania skomercjalizowanymi usługami edukacyjnymi (Świątek, 2022). W Polsce istotnym czynnikiem są również niedobory kadrowe nauczycieli, potwierdzone przez Najwyższą Izbę Kontroli (NIK, 2021). Wskazane czynniki kształtują zmiany w skali, strukturze oraz przestrzennym zróżnicowaniu popytu na świadczenie usług edukacyjnych, w tym indukują zwiększanie się zapotrzebowania na

usługi niepubliczne. Procesy te mieszczą się w problematyce z zakresu geografii usług, która bada m. in. organizację przestrzenną szkolnictwa, analizując jej wpływ na funkcjonowanie sieci osadniczej i zaspokojenie potrzeb ludności (Ilnicki, 2014; Kłosowski, 2021). Wstępne analizy danych oświatowych pozwalają stwierdzić dynamiczny wzrost liczby szkół niepublicznych i ich uczniów w Polsce. W 2005 roku placówki te stanowiły 5,7% wszystkich szkół, a w 2023 roku 13,8%. W tym samym czasie liczba szkół publicznych zmalała z blisko 29 do 18 tys. (Oświata i wychowanie... 2006, 2024). Przemiany te są względnie nowe, bo dopiero w ostatnich latach odnotowuje się stały i dynamiczny wzrost udziału szkół niepublicznych w ogólnej liczbie placówek szkolnych. Jest to zjawisko dotąd nieobserwowane i nietypowe dla naszego kraju. Badania nad organizacją przestrzenną szkolnictwa, choć nie były dotąd często podejmowane, to mają długą tradycję, stanowiły przedmiot rozważań specjalistów reprezentujących różne dyscypliny naukowe i dotyczyły głównie edukacji publicznej. Tematem zajmowali się m. in. Falski (1925), Tynelski (1929), Herbst (2009, 2012), Walaszek (2013, 2019) i Bajerski (2011, 2021). Zagadnienie dostępności społeczeństwa do edukacji i jej wpływu na rozwój społeczny i gospodarczy poruszane były m. in. przez Guzika (2003), Czapiewskiego (2012), Komornickiego (2024). Dostępność przestrzenna uznawana jest przez badaczy oświaty za bardzo istotny czynnik, który determinuje szanse edukacyjne. Niepubliczny sektor usług edukacyjnych stał się w Polsce przedmiotem badań w latach 90. XX wieku, czyli po transformacji ustrojowej i uwolnieniu rynku, także rynku usług edukacyjnych. Naukowcy, którzy podejmowali się tego tematu, to m. in. Urbańska (1997), Kapiszewska (2011), Zamojski (2015), Pięta-Szawara (2017), Trybka (2018), Schleicher (2018) oraz Blicharz i Raszevska-Skałicka (2022). Studia literatury wskazują, że występuje luka w wiedzy, o skali i dynamice kształtowania się oraz przestrzennych i strukturalnych przemianach rynku niepublicznych usług edukacyjnych w Polsce. Nie prowadzono, jak dotąd, szczegółowych badań próbujących wyjaśnić ten proces i zidentyfikować uwarunkowania, które go kształtują. Lukę tę należy uzupełnić w toku badań z zakresu geografii człowieka, a w niej – geografii usług, ponieważ dotyczy ona wiedzy koniecznej do działań na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego, zwłaszcza w zakresie budowania kapitału ludzkiego oraz zaspokajania kluczowych potrzeb ludności. Poznanie i pełniejsze zrozumienie uwarunkowań społeczno-gospodarczych i siły ich wpływu na popyt na usługi edukacyjne oraz organizację przestrzenną szkolnictwa jest jednym z warunków dla prowadzenia racjonalnej polityki oświatowej w różnej skali układów przestrzennych. Wyniki takich badań mają także potencjał aplikacyjny. Pozwalają, jednostkom za to odpowiedzialnym, na podejmowanie racjonalnych działań zmierzających do zapewnienia wszystkim obywatelom dostępu do usług edukacyjnych na możliwie wysokim poziomie. Problem badawczy stanowią następujące kwestie: Na ile problematyka usług edukacyjnych była dotąd przedmiotem badań naukowych? Jak przebiegał proces rozwoju i kształtowania się sieci szkół niepublicznych w Polsce w XXI wieku? Które uwarunkowania społeczno-gospodarcze i w jakim stopniu, miały wpływ na kształtowanie się rynku usług edukacyjnych w Polsce w ostatnim dwudziestolecu? Co skłania interesariuszy do oferowania i korzystania z edukacyjnych usług niepublicznych? Czy, a jeśli tak to na ile, sieć szkolnictwa niepublicznego wpływa na rozwój regionalny w różnych skalach układów przestrzennych, w tym zwłaszcza na równy dostęp społeczeństwa do edukacji? Celem pracy będzie rozpoznanie miejsca usług edukacyjnych w badaniach naukowych z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej oraz nauk pokrewnych, identyfikacja strukturalnych i przestrzennych zmian w sieci szkół niepublicznych, które zaszły w Polsce w latach 2005-2025, ocena wpływu uwarunkowań społeczno-gospodarczych na kształtowanie się i przemiany podaży niepublicznych usług edukacyjnych w zaplanowanym okresie badawczym, czyli w ciągu 20 lat,

ustalenie czynników popytowych determinujących zmiany w liczbie, strukturze oraz przestrzennym zróżnicowaniu sieci szkolnictwa niepublicznego, ustalenie wewnętrznych i zewnętrznych motywów, które kierują interesariuszami niepublicznych usług edukacyjnych, określenie wpływu szkół niepublicznych na rozwój lokalny i regionalny, wypracowanie modelu funkcjonowania sieci szkolnictwa niepublicznego, na podstawie syntezy wyników badań obydwu obszarów rynku usług edukacyjnych, tj. popytowego i podażowego. Zastosowane zostaną następujące metody gromadzenia oraz analizy danych: kwerenda literatury i kwerenda danych statystycznych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego i Systemu Informacji Oświatowej, badania sondażowe przeprowadzone techniką wywiadu swobodnego ukierunkowanego z właścicielami, uczniami, rodzicami i nauczycielami wybranych szkół niepublicznych w województwie małopolskim, klasyczna analiza wyników kwerendy literatury, analiza danych jakościowych, tj. analiza treści, analiza wyników badań sondażowych z zastosowaniem metody pól semantycznych oraz z wykorzystaniem modułu text mining (Statistica), opracowania kartograficzne (wykonane za pomocą narzędzi GIS) oraz graficzne i statystyczne wyników kwerendy danych ilościowych.

Słowa kluczowe: geografia usług; rynek usług edukacyjnych; struktura przestrzenna szkolnictwa; sieć szkolnictwa niepublicznego; usługi społeczne

The impact of socio-economic conditions on the formation, spatial and structural changes of the market of non-public educational services in Poland

Education is the most important factor in the growth of human capital and is considered a key determinant of the economic development of regions, especially in knowledge-based economies (Herbst, 2015; Piróg, 2022). In highly developed societies, citizens are highly aware of the need to invest in education, which is why parents' expectations regarding the quality and effectiveness of their children's education are growing. Socio-economic changes resulting in increased household wealth, combined with a not always satisfactory level of public education, lead to an increase in interest in commercialized educational services (Świątek, 2022). In Poland, a significant factor is also the shortage of teachers, confirmed by the Najwyższa Izba Kontroli (NIK, 2021). The indicated factors shape changes in the scale, structure and spatial differentiation of demand for the provision of educational services, including inducing an increase in the demand for non-public services. These processes fall within the scope of issues in the field of service geography, which examines, among others, spatial organization of education, analyzing its impact on the functioning of the settlement network and meeting the needs of the population (Ilnicki, 2014; Kłosowski, 2021). Initial analyses of educational data allow us to state a dynamic growth in the number of non-public schools and their students in Poland. In 2005, these institutions constituted 5.7% of all schools, and in 2023 13.8%. At the same time, the number of public schools decreased from nearly 29 to 18 thousand (Oświata i wychowanie... 2006, 2024). These changes are relatively new, because only in recent years has a steady and dynamic increase in the share of non-public schools in the total number of school institutions been noted. This is a phenomenon that has not been observed so far and is unusual for our country. Research on the spatial organization of education, although not often undertaken so far, has a long tradition, was the subject of considerations by specialists representing various scientific disciplines and mainly concerned public education. The topic was dealt with by, among others, Falski (1925), Tynelski

(1929), Herbst (2009, 2012), Walaszek (2013, 2019) and Bajerski (2011, 2021). The issue of society's access to education and its impact on social and economic development was addressed, among others, by Guzik (2003), Czapiewski (2012), Komornicki (2024). Spatial accessibility is considered by education researchers to be a very important factor that determines educational opportunities. The non-public sector of educational services became the subject of research in Poland in the 1990s, i.e. after the political transformation and the liberalization of the market, including the educational services market. Scientists who undertook this topic include, among others, Urbańska (1997), Kapiszewska (2011), Zamojski (2015), Pięta-Szawara (2017), Trybka (2018), Schleicher (2018) and Blicharz and Raszevska-Skałeczka (2022). Literature studies indicate that there is a gap in knowledge about the scale and dynamics of the formation and spatial and structural changes of the non-public educational services market in Poland. No detailed studies have been conducted so far to explain this process and identify the conditions that shape it. This gap should be filled during research in the field of human geography, and within it - the geography of services, because it concerns the knowledge necessary for activities for local and regional development, especially in building human capital and meeting the key needs of the population. Learning and better understanding socio-economic conditions and the strength of their impact on the demand for educational services and the spatial organization of schooling is one of the conditions for conducting rational educational policy on various scales of spatial systems. The results of such studies also have application potential. They allow the entities responsible for them to take rational actions aimed at ensuring access to educational services at the highest possible level for all citizens. The research problem consists of the following issues: To what extent has the issue of educational services been the subject of scientific research so far? How did the process of development and formation of the network of non-public schools in Poland proceed in the 21st century? Which socio-economic conditions and to what extent have influenced the formation of the educational services market in Poland in the last twenty years? What encourages stakeholders to offer and use non-public educational services? Does, and if so, to what extent, the network of non-public schools influences regional development on various scales of spatial systems, including equal access to education for society? The aim of the work will be to recognize the place of educational services in scientific research in the field of socio-economic geography and related sciences, to identify structural and spatial changes in the network of non-public schools that took place in Poland in the years 2005-2025, to assess the impact of socio-economic conditions on the formation and transformation of the supply of non-public educational services in the planned research period, i.e. within 20 years, to determine demand factors determining changes in the number, structure and spatial differentiation of the non-public education network, to determine internal and external motives that guide the stakeholders of non-public educational services, to determine the impact of non-public schools on local and regional development, to develop a model for the functioning of the non-public education network, based on the synthesis of research results of both areas of the educational services market, i.e. demand and supply. The following data collection and analysis methods will be used: literature search and statistical data search from the Central Statistical Office and the Educational Information System, survey research conducted using the directed unstructured interview technique with owners, students, parents and teachers of selected non-public schools in the Lesser Poland Voivodeship, classic analysis of literature search results, qualitative data analysis, i.e. content analysis, analysis of survey research results using the semantic field method

and the text mining module (Statistica), cartographic studies (made using GIS tools) and graphic and statistical results of quantitative data searches.

Key words: geography of services; educational services market; spatial structure of education; non-public school network; social services

Bibliography:

- Bajerski, A. (2021). Osadniczo-ludnościowe uwarunkowania organizacji przestrzennej szkolnictwa podstawowego w Polsce. Ujęcie ilościowe. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Blicharz, J., Raszevska-Skałicka, R. (2022). Teoretycznoprawne aspekty edukacji jako dobra publicznego w kontekście tendencji prywatyzacyjnych i urynkwienia szkolnictwa. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Guzik, R. (2003). Przestrzenna dostępność szkolnictwa ponadpodstawowego. Kraków: Instytut Geografii Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Illicki, D. (2014). Usługi w polskiej literaturze przedmiotu. Ujęcie chronologiczno-tematyczne. W: E. Klima (red.), *Ludność, Mieszkalnictwo, Usługi – w 70. rocznicę urodzin Profesora Jerzego Dzieciuchowicza*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, pp. 203–246.
- Kapiszewska, M. (2011). Uczelnie niepubliczne–sukces czy niechciany produkt wolnego rynku? *Myśl i polityka: księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jackowi Marii Majchrowskiemu*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, pp. 465-480.
- Kłossowski, F. (2021). Podstawy geografii usług. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kościńska, J. (2019). Społeczne skutki nierównomiernego dostępu do usług publicznych w przestrzeni miejskiej w świetle badań naukowych. *Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa*, 10, pp. 198-209.
- Piróg, D. (2022). Powstawanie niedoborów kadrowych w szkolnictwie. Przegląd stanu badań oraz rekomendacje dla lokalnej polityki w zakresie usług edukacyjnych. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 61, pp. 127–144.
- Piwowski, R. (2005). Teoretyczne i praktyczne wyznaczniki dostępu do edukacji. *Debate edukacyjna: wolność i równość*, 1, pp. 44-50.
- Pöder, K., Lauri, T. (2022). The legitimacy of private schooling: Education preferences in nine European contexts. *Journal of School Choice*, 16(3), pp. 388-415.
- Schleicher, A. (2018). Światowej klasy edukacja. Jak kształtować szkolnictwo na miarę XXI wieku. Warszawa: Evidence Institute–Związek Nauczycielstwa Polskiego.
- Stępnik, M., Wiśniewski, R., Goliszek, S., Marcińczak, S. (2017). Dostępność przestrzenna do usług publicznych w Polsce, *Prace Geograficzne*, 261. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Stowarzyszenie Polski Komitet Narodowy UNICEF, (2024). Wykluczenie transportowe dzieci i młodzieży w Polsce. Raport z badań (oprac. T. Komornicki), Warszawa.
- Świątek, A. (2022). Usługi edukacyjne w Polsce w dobie pandemii COVID-19. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 36(2), pp. 91-106.
- Trybka, W. (2018). Gwarancje konstytucyjnego prawa do nauki w szkole niepublicznej. W: R. Balicki, M. Jabłoński (red.), *Dokoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 114, pp. 327-336.
- Tooley, J. (2005). The global education industry. Londyn: The Institute of Economic Affairs Hobart Paper, 141.

- Tynelski, S. (1929). Sieć szkolna szkolnictwa powszechnego: z okazji dziesięciolecia odzyskania niepodległości. Warszawa: "Nasza Księgarnia" Spółka Akcyjna Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych.
- Urbańska, J. (1997). Szkolnictwo niepubliczne jako składnik systemu oświatowego. *Chowanna*, 2(9), pp. 14-24.

Mgr Agnieszka Wolska (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Danuta Piróg (IPEiA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Agnieszka Świętek (IPEiA UKEN)

Modele funkcjonowania ukraińskich uczniów z doświadczeniem migracyjnym w polskim systemie edukacji

Aktualne procesy migracyjne sprawiają, że państwa europejskie, które dotychczas miały charakter homogeniczny, stają się coraz bardziej zróżnicowane kulturowo, co wyznacza nowy kierunek badań geografów nad relacjami społecznymi między przedstawicielami różnych narodów. Szczególnie ważne jest zwrócenie naukowej uwagi na funkcjonowanie w środowisku społecznym migrantów prezentujących odmienne wzorce kulturowe, które ujawniają się niemal w każdej sferze życia, także w edukacji. Polska w ostatnich latach stała się głównym państwem przyjmującym migrantów z Ukrainy, którzy wcześniej przybywali przede wszystkim z powodów ekonomicznych, a od roku 2022 na skutek agresji Federacji Rosyjskiej. W polskim systemie oświaty zarejestrowano obecnie ponad 200 000 dzieci i młodzieży ukraińskiej, co stanowi około 85 % ogółu uczniów cudzoziemskich. Aż $\frac{3}{4}$ z nich przybyło do Polski w wyniku wojny (SIO). Zatem tempo i skala wzrostu liczby uczniów ukraińskich w polskich szkołach, będące efektem tej migracji, mają charakter wyjątkowy. Polska jest państwem o stosunkowo monolitycznej strukturze etnicznej, dlatego też wzrastająca liczba uczniów odmiennych kulturowo to zjawisko całkowicie nowe dla naszego systemu szkolnictwa. Proces ten generuje różnorodne problemy badawcze i czyni populację uczniów z Ukrainy kluczowym podmiotem badań. Nagły i niespodziewany napływ obywateli ukraińskich do Polski wywołany wojną, spowodował wiele wyzwań dla polskiej edukacji włączającej. Aby im sprostać konieczne jest odwołanie się do praktyk wypracowanych przez państwa posiadające doświadczenie w działaniach na rzecz inkluzji w środowisku szkolnym. Analiza literatury zagranicznej wskazuje, że efektywne praktyki w zakresie inkluzji edukacyjnej są wdrażane m.in. w takich państwach jak Australia, Szwecja, Francja, Wielka Brytania oraz Czechy. Aktualnie w Polsce brakuje konkretnej koncepcji, która pozwoliłaby na systemowe działanie w obszarze edukacji wielokulturowej. Studia literatury wskazują, że dotychczasowe badania dotyczące funkcjonowania uczniów ukraińskich w polskim systemie oświaty mają charakter raportowo-sprawozdawczy i nakreślają istnienie problemu, bez jego pogłębionej, naukowej eksploracji oraz nie przynoszą wniosków o charakterze aplikacyjnym. Przeprowadzenie badań empirycznych dotyczących funkcjonowania uczniów ukraińskich w polskiej szkole, a także transfer „dobrych praktyk” z innych państw, będą dla autorki podstawą do wypracowania autorskiego modelu inkluzji. Ramami teoretyczno-metodologicznymi do badań nad doświadczeniami uczniów ukraińskich w polskim systemie edukacyjnym, są koncepcje „geografii ciszy” oraz „geografii spotkania”. Koncepcja „geografii ciszy” wskazuje na znaczenie celowego pominięcia lub marginalizacji pewnych obszarów wiedzy w różnorodnych formach prezentacji informacji geograficznej, w szczególności tych publikowanych przez organy

państwowe (Świątek., Brusik, 2022). Dlatego też z wykorzystaniem jej założeń prowadzone są badania nad uwarunkowaniami prawnymi i politycznymi funkcjonowania uczniów-cudzoziemców, którzy wymagają działań inkluzyjnych w polskim systemie szkolnym. „Geografia spotkania” obejmuje badania wpływu interakcji między ludźmi i środowiskiem na kształtowanie się przestrzeni oraz różnorodność kulturową i społeczną. Koncepcja ta podkreśla znaczenie miejsc dla kształtowania relacji międzyludzkich (Valentine, 2008). Zakłada się w niej, że spotkania w miejscach publicznych mogą sprzyjać tworzeniu znaczących relacji społecznych, pomimo istniejących różnic między ludźmi (Valentine, Harris, 2016). Najważniejsze założenia omawianej koncepcji to przestrzeń geograficzna. To, co łączy wyżej omawianą koncepcję z procesem inkluzji, to cel tworzenia takich przestrzeni, które będą sprzyjały interakcjom między różnymi grupami uczniowskimi. Wobec powyższego, koncepcja ta będzie służyć do analizy interakcji między uczniami polskimi i ukraińskimi. Przedmiotem badań będą doświadczenia migracyjne dzieci i młodzieży ukraińskiej, reprezentujących dwie subpopulacje. Pierwsza to osoby, które wyemigrowały do Polski w ramach migracji dobrowolnej, czyli migranci ekonomiczni. Druga to populacja, dla której powodem do opuszczenia kraju była agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, a więc migranci przymusowi. Elementem aplikacyjnym dysertacji będzie wypracowanie autorskiego modelu inkluzji szkolnej ukraińskich uczniów z doświadczeniem migracyjnym, dostosowanej do uwarunkowań polskiego systemu edukacyjnego. Do osiągnięcia tego celu zostaną wykorzystane następujące metody gromadzenia danych i ich analizy: kwerenda literatury, sondaż diagnostyczny, wywiady eksperckie, wywiady autobiograficzno-narracyjne, metody socjometryczne, klasyczna analiza studiów literatury oraz różnorakie analizy, tj.: danych jakościowych, sieci społecznych, geoprzestrzenna. Uzyskane wyniki będą poddane opracowaniu statystycznemu, graficznemu i kartograficznemu.

Słowa kluczowe: migracje, geografia społeczna, „geografia ciszy”, „geografia spotkania”, różnice kulturowe, modele edukacji inkluzyjnej

Models of Functioning of Ukrainian Students with Migration Experience in the Polish Education System

Current migration processes are causing previously homogeneous European countries to become increasingly culturally diverse. This trend defines a new direction for geographic research focused on social relations between representatives of different nations. It is particularly important to draw scholarly attention to the functioning of migrants—who represent different cultural patterns—in social environments, as these patterns manifest in nearly all aspects of life, including education. In recent years, Poland has become a primary host country for migrants from Ukraine, who initially arrived mostly for economic reasons but, since 2022, have increasingly been forced to migrate due to the aggression of the Russian Federation. Currently, over 200,000 Ukrainian children and adolescents are registered in the Polish education system, which accounts for about 85% of all foreign students. As much as three-quarters of them came to Poland as a result of the war (SIO). Thus, the pace and scale of the increase in Ukrainian students in Polish schools, as a consequence of this migration, are unprecedented. Poland is a country with a relatively monolithic ethnic structure; therefore, the growing number of culturally diverse students is a completely new phenomenon for the Polish educational system. This process generates a range of research problems and positions the Ukrainian student population as a key subject of

academic inquiry. The sudden and unexpected influx of Ukrainian citizens due to the war has posed many challenges for inclusive education in Poland. To address these challenges, it is necessary to refer to practices developed by countries with experience in implementing inclusive policies in school environments. A review of international literature shows that effective practices in educational inclusion have been implemented in countries such as Australia, Sweden, France, the United Kingdom, and the Czech Republic. Currently, Poland lacks a concrete concept that would allow for systematic action in the field of multicultural education. Literature studies indicate that existing research on the functioning of Ukrainian students in the Polish educational system is primarily descriptive or reporting in nature, identifying the existence of problems without deeper scientific exploration or the formulation of applicable conclusions. Empirical research on the functioning of Ukrainian students in Polish schools and the transfer of “best practices” from other countries will form the basis for the author’s development of an original model of inclusion. The theoretical and methodological framework for studying the experiences of Ukrainian students in the Polish educational system is provided by the concepts of the “geography of silence” and the “geography of encounter.” The concept of the “geography of silence” highlights the significance of the deliberate omission or marginalization of certain areas of knowledge in various forms of geographic information presentation, particularly those published by state institutions (Świątek, Brusik, 2022). This concept is applied to examine the legal and political conditions under which foreign students—who require inclusive measures—function in the Polish school system. The “geography of encounter” involves research on how interactions between people and their environment shape space, as well as cultural and social diversity. This concept emphasizes the importance of places in shaping interpersonal relationships (Valentine, 2008). It assumes that encounters in public spaces can foster the development of meaningful social relations despite existing differences (Valentine, Harris, 2016). The most important premise of this concept is geographical space. What connects this concept with the process of inclusion is the goal of creating spaces that promote interaction between different student groups. Accordingly, this concept will be used to analyze the interactions between Polish and Ukrainian students. The subject of the research will be the migration experiences of Ukrainian children and adolescents, representing two subpopulations. The first group consists of those who emigrated to Poland through voluntary migration, i.e., economic migrants. The second group includes individuals who left Ukraine due to the Russian Federation’s aggression—thus, forced migrants. The applied element of the dissertation will be the development of an original model of school inclusion for Ukrainian students with migration experience, tailored to the conditions of the Polish education system. To achieve this goal, the following data collection and analysis methods will be used: literature review, diagnostic survey, expert interviews, autobiographical-narrative interviews, sociometric methods, classical literature analysis, and various types of analyses such as qualitative data analysis, social network analysis, and geospatial analysis. The results obtained will be processed statistically, graphically, and cartographically.

Key words: migration, social geography, “geography of silence,” “geography of encounter,” cultural differences, inclusive education models

Bibliography:

Janicki, W. (2007). Przegląd teorii migracji ludności. In *Annales UMCS* (Vol. 62, pp. 285-304).

- Nenko, J., Orendarczuk., Prysiażniuk J., Szewczenko.(2023) Edukacja ukraińska w czasie wojny: przegląd zakresu. *Praxis Educacional Journal*, 19
- Qvortrup, A. i Qvortrup, L. (2017). Inkluzja: Wymiary inkluzji w edukacji. *Międzynarodowy Dziennik Edukacji Włączającej*, 22(7), 803–817.
- Szymańska, W. (2023). Kierunki i natężenie migracji zagranicznych na pobyt stały w Polsce w latach 2019–2022. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, (67), 131-157.
- Świątek, A., & Brusik, K. (2022). Kultura islamu w kształceniu geograficznym w Polsce jako egzemplifikacja koncepcji „geografii ciszy”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 18, 36-57.
- Taylor, S. i Sidhu, R. K. (2011). Wspieranie uczniów uchodźców w szkołach: czym jest edukacja włączająca? *Międzynarodowy Dziennik Edukacji Włączającej*, 16(1), 39–56.
- Uliasz, J. (2023). Realizacja prawa do nauki przez dzieci ukraińskie w Polsce–uwagi krytyczne. *Ius et Administratio*, 51(2), 169-181.
- Valentine, G. (2008). Living with difference: Reflections on geographies of encounter. *Progress in Human Geography*, 32(3), 323-337.
- Valentine, G., & Harris, C. (2016). Encounters and (in)tolerance: Perceptions of legality and the regulation of space. *Social & Cultural Geography*, 17(7), 913-932.
-

XIII

Ekonomia i finanse **Economics & Finance**

Mgr inż. Kamila Koszła (I)

Academic supervisor: dr hab. Robert Tomanek, prof. UE (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach)

Auxiliary supervisor: dr Katarzyna Kowalska (IPEiA UKEN)

Czynniki wpływające na ujawnienia dotyczące kwestii ESG w spółkach notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie

Tematem przedstawionym w pracy jest identyfikacja i analiza czynników determinujących zakres, jakość oraz szczegółowość ujawnień niefinansowych dotyczących zagadnień ESG (Environmental, Social, Governance) w raportach dużych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. W obliczu dynamicznych zmian regulacyjnych w zakresie sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju na poziomie Unii Europejskiej – w szczególności wprowadzenia dyrektywy CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) oraz standardów ESRS (European Sustainability Reporting Standards) – temat ten zyskał na aktualności zarówno w dyskursie akademickim, jak i praktyce gospodarczej. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że ujawnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju pełnią kluczową funkcję w zwiększaniu przejrzystości działalności przedsiębiorstw, wpływając jednocześnie na ich przewagę konkurencyjną oraz decyzje podejmowane przez inwestorów i innych interesariuszy. Dotychczasowe badania koncentrowały się przede wszystkim na znaczeniu odpowiedzialnego prowadzenia działalności gospodarczej oraz na analizie dobrowolnych standardów raportowania, takich jak GHG Protocol, Science Based Targets initiative (SBTi) czy różnorodne ramy wytycznych dotyczących raportowania kwestii ESG. Stosunkowo niewielką uwagę poświęcono natomiast nowym obowiązkowym wymogom raportowym wynikającym z dyrektywy CSRD oraz powiązanym z nią europejskim standardom ESRS, których wdrożenie wiąże się z istotną zmianą jakościową w zakresie niefinansowego ujawniania informacji. Brakuje w szczególności badań empirycznych dotyczących ich implementacji na poziomie spółek z regionu Europy Środkowo-Wschodniej, co stanowi wyraźną lukę badawczą i uzasadnia pionierski charakter niniejszego projektu. W odpowiedzi na tę lukę przeprowadzono systematyczny przegląd literatury naukowej oraz analizy aktów prawnych obowiązujących i wchodzących w życie, takich jak NFRD, CSRD i ESRS, w celu sformułowania ram teoretycznych pracy. Uwzględniono przy tym perspektywy teoretyczne zakorzenione w teorii interesariuszy, koncepcji legitymizacji oraz teorii zasobowej, które stanowią fundamenty interpretacyjne dla analizy ujawnień ESG. Na podstawie przeglądu literatury oraz analizy kontekstu regulacyjnego sformułowano wstępne kierunki badawcze oraz hipotezy zakładające, że zakres i jakość ujawnień ESG determinowane są przez wybrane cechy spółek, w tym rentowność, wielkość, poziom zadłużenia, strukturę zarządu, udział kobiet w organach kierowniczych oraz wybór audytora. Szczególny nacisk położono na identyfikację czynników mogących sprzyjać lub ograniczać zgodność raportowania z wymogami standardów ESRS, co stanowi punkt wyjścia do dalszych analiz empirycznych. W roku akademickim 2024/2025 prace badawcze skoncentrowały się na pogłębionej analizie praktycznego wymiaru implementacji nowych obowiązków sprawozdawczych wynikających z CSRD, w szczególności w obszarze obowiązkowej atestacji raportów ESG. Kluczowym elementem badań była możliwość aktywnego uczestnictwa w procesie atestacji niefinansowych sprawozdań przygotowywanych przez spółki giełdowe po raz pierwszy w ramach obowiązkowej weryfikacji zgodnej z nowymi wymogami unijnymi. Udział ten pozwolił na zdobycie bezpośredniego wglądu w funkcjonowanie

procesów zbierania, opracowywania i raportowania danych ESG, a także nawiązywanie kontaktów z przedstawicielami działów odpowiedzialnych za raportowanie zrównoważonego rozwoju oraz biegłymi rewidentami przeprowadzającymi atestację. Na podstawie tych doświadczeń zidentyfikowano szereg barier oraz wyzwań praktycznych, które towarzyszą wdrażaniu nowych wymogów sprawozdawczych. Wśród kluczowych trudności wymienić należy: brak jednoznacznych interpretacji standardów ESRS, ograniczoną dostępność danych wymaganych przez nowe regulacje, niedostateczne zintegrowanie systemów raportowania ESG z systemami rachunkowości zarządczej oraz niski poziom przygotowania merytorycznego w organizacjach odpowiedzialnych za realizację obowiązków raportowych. Zidentyfikowano również trudności związane z zapewnieniem kompletności oraz weryfikacją ujawnianych danych, co w praktyce wpływa na sposób, w jaki spółki dostosowują się do wymogów CSRD. Zebrane obserwacje empiryczne umożliwiły dalsze uszczegółowienie projektu badawczego oraz doprecyzowanie narzędzi metodologicznych. Opracowano indeks jakości ujawnień ESG oparty na wymogach zawartych w ESRS, który uwzględnia zarówno zakres tematyczny, jak i stopień zgodności raportowanych danych ze standardami. W kolejnych etapach badania planowana jest analiza raportów ESG opublikowanych przez spółki notowane na GPW w okresie 2022–2027. Taki wybór pozwala na porównanie praktyk raportowania ESG przed i po implementacji dyrektywy CSRD, co umożliwi identyfikację zmian wynikających z nowych obowiązków prawnych. W analizie zastosowane zostaną metody ilościowe, w tym analiza regresji wielorakiej, celem określenia zależności pomiędzy jakością ujawnień ESG a zmiennymi objaśniającymi (charakterystyki finansowe, struktura zarządcza, wybór audytora). Przeprowadzone działania badawcze i zgromadzony materiał empiryczny stanowią istotny wkład w rozwój wiedzy na temat funkcjonowania systemu raportowania ESG w Polsce w kontekście nowej architektury regulacyjnej Unii Europejskiej. Praca dostarcza pogłębionej analizy procesu wdrażania regulacji CSRD z perspektywy interesariuszy korporacyjnych, biegłych rewidentów oraz otoczenia regulacyjnego. Wskazuje również na obszary wymagające dalszego wsparcia instytucjonalnego, rozwoju kompetencji oraz harmonizacji praktyk raportowania. Oczekiwanym rezultatem końcowym projektu będzie identyfikacja najważniejszych czynników sprzyjających przejrzystości i kompletności ujawnień ESG oraz sformułowanie rekomendacji dla spółek oraz instytucji nadzorczych wspierających zrównoważony rozwój.

Słowa kluczowe: ESG, raportowanie niefinansowe, zrównoważony rozwój, CSRD, ESRS

Factors Influencing ESG Disclosures in Companies Listed on the Warsaw Stock Exchange

The subject of this dissertation is the identification and analysis of the factors that determine the scope, quality, and granularity of non-financial disclosures related to ESG (Environmental, Social, and Governance) issues in the reports of large companies listed on the Warsaw Stock Exchange. In light of dynamic regulatory changes at the European Union level regarding sustainability reporting—particularly the introduction of the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) and the European Sustainability Reporting Standards (ESRS)—this topic has gained increasing relevance both in academic discourse and in business practice. The literature emphasizes that sustainability disclosures play a key role in enhancing corporate transparency, thereby influencing competitive advantage and shaping decisions made by investors and other

stakeholders. Existing research has primarily focused on the importance of responsible business conduct and on the analysis of voluntary reporting frameworks, such as the GHG Protocol, the Science Based Targets initiative (SBTi), and various ESG reporting guidelines. However, limited attention has been paid to the new mandatory reporting requirements arising from CSRD and the accompanying ESRS, which mark a significant qualitative shift in the field of non-financial information disclosure. In particular, there is a notable lack of empirical studies examining the implementation of these standards in companies operating in Central and Eastern Europe, representing a clear research gap and highlighting the pioneering nature of this study. In response to this gap, a systematic review of the academic literature and a legal analysis of existing and forthcoming regulations, including the NFRD, CSRD, and ESRS, were conducted to develop the theoretical framework of the project. The adopted framework integrates key perspectives from stakeholder theory, legitimacy theory, and resource-based theory, which serve as interpretative lenses for examining ESG disclosures. Based on the literature review and the analysis of the regulatory context, preliminary research directions and hypotheses were formulated, assuming that the scope and quality of ESG disclosures are determined by selected company characteristics such as profitability, size, level of debt, board structure, the presence of women in leadership positions, and the choice of auditor. Particular attention was devoted to identifying factors that may facilitate or hinder compliance with ESRS requirements, serving as the foundation for subsequent empirical analyses. In the academic year 2024/2025, research efforts focused on an in-depth analysis of the practical aspects of implementing new reporting obligations under the CSRD, particularly in the area of mandatory assurance of ESG reports. A key component of the research was the opportunity to actively participate in the assurance process of non-financial reports prepared by listed companies for the first time under the new EU regulatory framework. This participation enabled direct insights into ESG data collection, processing, and reporting processes, as well as interactions with sustainability reporting teams and certified auditors responsible for the assurance procedures. Based on these experiences, several barriers and practical challenges accompanying the implementation of the new reporting requirements were identified. These include: a lack of clear interpretations of the ESRS standards, limited availability of data required by the new regulations, insufficient integration between ESG reporting systems and management accounting systems, and a generally low level of substantive preparedness within organizations tasked with reporting duties. Difficulties in ensuring the completeness and verification of disclosed data were also observed, directly impacting how companies adapt to CSRD requirements. The empirical observations gathered enabled further refinement of the research project and the specification of methodological tools. An ESG disclosure quality index was developed based on ESRS requirements, accounting for both the thematic scope and the degree of alignment between disclosed information and the standards. In the next stages of the study, an analysis of ESG reports published by companies listed on the Warsaw Stock Exchange in the period 2022–2027 is planned. This timeframe allows for a comparative assessment of ESG reporting practices before and after the implementation of the CSRD, enabling the identification of changes resulting from the new legal obligations. The analysis will apply quantitative methods, including multiple regression analysis, to examine the relationship between ESG disclosure quality and explanatory variables such as financial characteristics, governance structure, and auditor selection. The research activities undertaken and the empirical material collected represent a significant contribution to the understanding of ESG reporting systems in Poland within the new regulatory architecture of the European Union.

The study provides an in-depth analysis of the CSRD implementation process from the perspective of corporate stakeholders, auditors, and the regulatory environment. It also highlights areas requiring further institutional support, competency development, and harmonization of reporting practices. The expected final outcome of the project is the identification of the most important factors that enhance transparency and completeness in ESG disclosures, along with the formulation of recommendations for companies and supervisory institutions supporting sustainable development.

Bibliography:

- Abeysekera I., A framework for sustainability reporting, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 2022.
- Adams R. B., Ferreira D., Women in the boardroom and their impact on governance and performance. *Journal of Financial Economics*, 2009, 94(2), 291–309.
- Aragón-Correa J. A., Hurtado-Torres N., Sharma S., García-Morales V. J., Environmental strategy and performance in small firms: A resource-based perspective, 2008
- Ballou B., Chen P. C., Grenier J. H., Heitger D. L., Corporate social responsibility assurance and reporting quality: Evidence from restatements, *Journal of Accounting and Public Policy*, 37(2), 2018.
- Baumüller J., Grbenic S., Moving from non-financial to sustainability reporting: analyzing the EU Commission's proposal for a Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), *Economics and Organization*, 2021.
- Boiral O., Sustainability reports as simulacra? A counter-account of A and A+ GRI reports, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 2013, t.26, nr 7.
- Braam, G. J. M., Uit De Weerd L., Hauck M., Huijbregts M. A. J., Determinants of corporate environmental reporting: The importance of environmental performance and assurance, *Journal of Cleaner Production*, 129, 2016.
- Broniewicz E., Jastrzębska E., Lulewicz-Sas A., Environmental disclosures according to ESRS in ESG reporting of selected banks in Poland, *Economics and Environment*, 88(1), 719, 2024.
- Cho Ch. H., Krasodomska J., Ratliff-Miller P., Godawska J., Internationalization and CSR reporting: evidence from US companies and their Polish subsidiaries, *Meditari Accountancy Research*, 2021.
- Dienes D., Sassen R., Fischer J., *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 2016.
- Dobija D., Arena C., Kozłowski Ł., Krasodomska J., Godawska J., Towards sustainable development: The role of directors' international orientation and their diversity for non-financial disclosure, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 2023.
- Dumitru M., Dyduch J., Gușe R. G., Krasodomska J., Corporate reporting practices in Poland and Romania—an ex-ante study to the new non-financial reporting European directive, *Accounting in Europe*, 2017.
- Fornasari, T., Traversi, M., The Impact of the CSRD and the ESRS on Non-Financial Disclosure, *Symphonya. Emerging Issues in Management*, (1), 117–133, 2024.
- Frąckiewicz-Wronka A., Szymaniec-Mlicka K., Tomanek R., *Interesariusze i ich znaczenie w raportowaniu ESG*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2024.
- Golec A., Olszewska-Miszuris M., Opolska I., Włodarczyk A., *Udział kobiet we władzach, a efektywność spółek*, CFA Society Poland, 2021.
- Halbritter G., Dorfleitner G., The wages of social responsibility — where are they? A critical review of ESG investing, *Review of Financial Economics*, 2015.

- Kędzior M., Zależności między wybranymi charakterystykami corporate governance a ujawnieniami w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2018.
- Krasodomska J., Zarzycka E., Key performance indicators disclosure in the context of the EU directive: when does stakeholder pressure matter?, Meditari Accountancy Research 2021, 29(7).
- Krasodomska J., Zarzycka E., Dobija D., Czynniki determinujące raportowanie przez przedsiębiorstwa informacji o działaniach na rzecz realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, 2022. 45(3).
- Krasodomska J., Zieniuk P., Kostrzewska J., Reporting on Sustainable Development Goals in the European Union: what drives companies' decisions? Competitiveness Review, 2023, 33(1).
- Maroun W., Does external assurance contribute to higher quality integrated reports?, Journal of Accounting and Public Policy, 38(4), 106670, 2019.
- Matuszak Ł., Różańska E., CSR Disclosure in Polish-Listed Companies in the Light of Directive 2014/95/EU Requirements: Empirical Evidence., Sustainability, 2017, 9(12), Article 12.
- Ostasiewicz S., Rusnak Z., Siedlecka U., Statystyka. Elementy teorii i zadania, UE Wrocław, 2011.
- Papaj T., Wiśłocka E., Uwarunkowania ujawnień informacji niefinansowych w Polsce – teoria i praktyka, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, 2021.
- Primec A., Belak J., Sustainable CSR: Legal and Managerial Demands of the New EU Legislation (CSRD) for the Future Corporate Governance Practices, Sustainability in Working Environments, 2022.
- Rosati F., Faria L., Business contribution to the Sustainable Development Agenda: Organizational factors related to early adoption of SDG reporting, 2018.
- Sagan A., Meta-analityczne modele strukturalne w estymacji modelu TAM, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2017, Nr 344.
- Said R., Zainuddin Y., Haron H., The Relationship between Corporate Social Responsibility Disclosure and Corporate Governance Characteristics in Malaysian Public Listed companies, Social Responsibility Journal, vol. 5(2), 2009.
- Siew R., A review of corporate sustainability reporting tools (SRTs), Journal of Environmental Management, Volume 164, 2015.
- Velte P., A literature review concerning the non-carbon-related environmental goals of the EU Taxonomy Regulation and the European Sustainability Reporting Standards (ESRS), Journal of Global Responsibility, 2024.
- Wagenhofer A., Sustainability Reporting: A Financial Reporting Perspective, Accounting in Europe, 21(1), 1-13, 2023.
- Whelan, T., Atz, U. i Clark, C., ESG and Financial Performance: Uncovering the Relationship by Aggregating Evidence from 1,000 Plus Studies Published between 2015-2020, NYU STERN Center for Sustainable Business, 2021.

Mgr Piotr Raźniak (I)

Academic supervisor: dr hab. rof. UKEN Dorota Murzyn (IPEiA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Elżbieta Szczygiet (IPEiA UKEN)

Rola Europejskiego Funduszu Społecznego w zwalczaniu wykluczenia społecznego w makroregionie północno – zachodnim Polski w latach 2014–2023

Projekt badawczy „Rola Europejskiego Funduszu Społecznego w zwalczaniu wykluczenia społecznego w makroregionie północno-zachodnim Polski w latach 2014–2023” koncentruje się na analizie funkcji i znaczenia działań zrealizowanych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w kontekście przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Przedmiot badań osadzony jest w dwóch współzależnych obszarach: z jednej strony, analizowane jest zjawisko wykluczenia społecznego – jego przyczyny, przejawy oraz skutki w ujęciu regionalnym; z drugiej – oceniane są mechanizmy wsparcia społeczno-zawodowego współfinansowane z EFS. Wybór makroregionu północno-zachodniego (obejmującego województwa: lubuskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie) wynika z jego zróżnicowanej struktury społeczno-gospodarczej oraz stosunkowo niewystarczającej reprezentacji w dotychczasowych analizach naukowych. Wykluczenie społeczne traktowane jest w pracy jako złożone, dynamiczne i relacyjne zjawisko, obejmujące ograniczenia w dostępie do podstawowych zasobów społecznych, takich jak: edukacja, zatrudnienie, opieka zdrowotna czy uczestnictwo w życiu publicznym. Analiza opiera się na uznanych ujęciach teoretycznych (Lenoir, Sen, Atkinson, Levitas), uwzględniających zarówno wymiar materialny, jak i społeczno-kulturowy marginalizacji. Szczególna uwaga zostanie poświęcona takim formom wykluczenia jak: dziedziczenie ubóstwa, wykluczenie cyfrowe i przestrzenne oraz marginalizacja mieszkańców obszarów popegeerowskich. Europejski Fundusz Społeczny, jako jeden z głównych instrumentów realizacji polityki spójności UE, wspiera działania na rzecz aktywizacji zawodowej, podnoszenia kwalifikacji, integracji grup defaworyzowanych oraz rozwoju kompetencji cyfrowych. W perspektywie finansowej 2014–2020 wszystkie państwa członkowskie były zobowiązane do przeznaczenia co najmniej 20% środków EFS na działania związane z włączeniem społecznym. Fundusz ten jest elastycznym narzędziem dostosowującym się do potrzeb lokalnych społeczności, przyczyniając się do zmniejszania nierówności społeczno-ekonomicznych, zwłaszcza w regionach o ograniczonym dostępie do infrastruktury i usług publicznych (Bański, Churski, Kaźmierczak, Murzyn, Szczygieł, Szlachta, Zaleski). Głównym celem badań jest określenie i ocena roli EFS w zmniejszaniu poziomu wykluczenia społecznego w makroregionie północno-zachodnim Polski w latach 2014–2023. Szczególna uwaga zostanie poświęcona identyfikacji grup docelowych, analizie zjawiska wykluczenia społecznego oraz ocenie wpływu programów EFS na wskaźniki takie jak np.: zatrudnienie, zagrożenie wykluczeniem społecznym lub ubóstwem czy pogłębiona deprywacja materialna. Realizacja celu głównego opiera się na czterech celach szczegółowych. Pierwszy z nich zakłada określenie przyczyn, obszarów oraz uwarunkowań wykluczenia społecznego, co pozwala na pełniejsze zrozumienie charakteru tego zjawiska w badanym makroregionie. Drugi cel koncentruje się na identyfikacji grup docelowych oraz kluczowych problemów społecznych, na które skierowane były działania finansowane z EFS. Kolejny cel szczegółowy obejmuje oszacowanie wpływu programów i projektów zrealizowanych w ramach EFS na zmniejszenie poziomu wykluczenia społecznego w badanym makroregionie. Ważnym elementem analizy jest także rozpoznanie relacji i związków przyczynowych między uwarunkowaniami społeczno-ekonomicznymi makroregionu północno-zachodniego a poziomem absorpcji środków z EFS. W projekcie badawczym postawiono hipotezę główną, zgodnie z którą działania finansowane z EFS przyczyniły się do zmniejszenia poziomu wykluczenia społecznego w makroregionie północno-zachodnim. Weryfikacja tej hipotezy odbywa się w oparciu o postawione cele szczegółowe. Zdefiniowano także sześć pytań badawczych, które pozwalają uchwycić specyfikę interwencji EFS w regionie. Badanie wykorzystuje podejście mieszane, łącząc analizę ilościową (dane z GUS, Eurostat, sprawozdawczość funduszy UE) z analizą jakościową (studia przypadków wybranych

projektów, wywiady pogłębione z beneficjentami i przedstawicielami instytucji zarządzających). Przedmiotem badań objęto działania realizowane w latach 2014–2023, czyli w ramach ostatniej pełnej perspektywy finansowej Unii Europejskiej. Wyniki pracy mogą stanowić ważny wkład w rozwój nauk społecznych i ekonomicznych, zwłaszcza w zakresie badań nad rolą funduszy unijnych w polityce przeciwdziałania marginalizacji. Rezultaty analizy pozwolą lepiej zrozumieć regionalne zróżnicowanie interwencji EFS oraz wskazać czynniki sprzyjające wzmocnieniu integracji społecznej. Opracowane rekomendacje mogą znaleźć zastosowanie w projektowaniu przyszłych polityk publicznych i programów operacyjnych, zarówno na poziomie regionalnym, jak i krajowym.

Słowa kluczowe: wykluczenie społeczne, włączenie społeczne, integracja społeczna, Europejski Fundusz Społeczny

The Role of the European Social Fund in Combating Social Exclusion in the Northwestern Macroregion of Poland in 2014–2023

The research project “The Role of the European Social Fund in Combating Social Exclusion in the Northwest Macroregion of Poland 2014-2023” focuses on analyzing the function and significance of activities implemented under the European Social Fund (ESF) in the context of combating social exclusion. The study focuses on two interdependent dimensions: on the one hand, it examines the phenomenon of social exclusion - its causes, manifestations and consequences at the regional level; on the other hand, it evaluates the mechanisms of socio-occupational support co-financed by the ESF. The choice of the Northwest macro-region (comprising the Lubuskie, Wielkopolskie and Zachodniopomorskie Voivodeships) is justified by its diverse socio-economic structure and relatively small presence in previous scientific analyses. In this study, social exclusion is treated as a complex, dynamic and relational phenomenon, including barriers to accessing basic social resources such as education, employment, health care and participation in public life. The analysis is based on recognized theoretical frameworks (Lenoir, Sen, Atkinson, Levitas), taking into account both the material and socio-cultural dimensions of marginalization. Particular attention is paid to forms of exclusion, such as intergenerational poverty, digital and spatial exclusion, and the marginalization of residents of former state-owned agricultural areas. The European Social Fund, as one of the main instruments for the implementation of the EU's cohesion policy, supports measures for professional activation, improving skills, integration of disadvantaged groups and development of digital competencies. In the 2014-2020 financial perspective, all member states were obliged to allocate at least 20% of ESF funds for social inclusion activities. This fund is a flexible tool that adapts to the needs of local communities, contributing to the reduction of socioeconomic inequalities, especially in regions with limited access to infrastructure and public services (Banski, Churski, Kaźmierczak, Murzyn, Szczygieł, Szlachta, Zaleski). The main objective of the research is to identify and assess the role of the ESF in reducing the level of social exclusion in the North-Western macro-region of Poland in 2014-2023. Particular attention will be paid to the identification of target groups, analysis of the phenomenon of social exclusion and assessment of the impact of ESF programs on indicators such as employment, risk of social exclusion or poverty or increased material deprivation. Implementation of the main objective is based on four specific objectives. The first assumes the identification of causes, areas and conditions of social exclusion, which will allow a more

complete understanding of the nature of this phenomenon in the studied macro-region. The second objective focuses on identifying target groups and key social problems at which ESF-funded activities were directed. Another specific objective involves estimating the impact of programs and projects implemented under the ESF on reducing the level of social exclusion in the studied macroregion. An important element of the analysis is also the identification of relations and causal links between the socio-economic conditions of the Northwest macroregion and the level of absorption of ESF funds. The main hypothesis of the research project is that ESF-funded activities have contributed to reducing the level of social exclusion in the Northwest macro-region. The verification of this hypothesis is based on the specific objectives set. Six research questions were also defined to capture the specifics of ESF intervention in the region. The study uses a mixed approach, combining quantitative analysis (data from CSO, Eurostat, EU funds reporting) with qualitative analysis (case studies of selected projects, in-depth interviews with beneficiaries and representatives of managing institutions). The subject of the study covered activities implemented in 2014-2023, the last full financial perspective of the European Union. The results of the study can make an important contribution to the development of social and economic sciences, especially in the field of research on the role of EU funds in policies against marginalization. The results of the analysis will allow a better understanding of the regional variation of ESF interventions and the identification of factors conducive to strengthening social inclusion. The developed recommendations may find application in the design of future public policies and operational programs, both at the regional and national levels.

Key words: social exclusion, social inclusion, social integration, European Social Fund

Bibliography:

- Alexander, R. (2022). Evaluating the Impact of European Social Fund Interventions on Local Labour Markets. *Local Economy*, 1, 42-60.
- Bednarowicz, M. (2023). Rola Europejskiego Funduszu Społecznego w aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych w Polsce, Warszawa: Wydawnictwo UW.
- DeWall, C.N. (2020). *The Oxford Handbook of Social Exclusion*, Oxford: OUP.
- Gorlach, K. (red.) (2016). *Wykluczenie społeczne: ujęcie interdyscyplinarne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kozłowska, J. (2023). Wpływ funduszy unijnych na rozwój lokalny na przykładzie Europejskiego Funduszu Społecznego, Gdańsk: PARP.
- Murzyn, D. (2018). Kierunki wpływu funduszy Unii Europejskiej na rozwój inteligentny, zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu w Polsce po 2006 roku, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Murzyn, D. (2010). *Polityka spójności Unii Europejskiej a proces zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym Polski*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Sen, A. (2020). *Social Exclusion: Short and Long-Term Causes and Consequences*, Cambridge: CUP.
- Tway, H. (2022). The Role of the European Social Fund in Supporting Social Innovation. *Social Policy & Administration*, 1, 25-49.
- Zaleski, J. (2015). *Europejski Fundusz Społeczny a rozwój regionalny w Polsce*, Warszawa: PARP.

Mgr Anna Calik-Kaczor (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Dorota Murzyn (IPEiA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Wojciech Maciejewski (IPEiA UKEN)

Koła gospodyń wiejskich jako podmioty ekonomii społecznej oraz kierunki ich wpływu na rozwój lokalny w Małopolsce

Koła gospodyń wiejskich (KGW) to jedna z najstarszych form organizacji społecznych i jedna z najbardziej popularnych form samoorganizacji mieszkańców (głównie kobiet) obszarów wiejskich. Do 2018 r. działały one głównie na podstawie ustawy z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników, dopiero ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich określiła formy i zasady funkcjonowania kół i zrzeszania się członków. W myśl ustawy, KGW są organizacjami o charakterze dobrowolnym i niezależnym od podmiotów administracji publicznej – rządowych i terytorialnych, wspierającymi rozwój przedsiębiorczości na wsi i aktywnie działającymi na rzecz środowisk wiejskich. KGW są zaliczane do podmiotów ekonomii społecznej, które, zgodnie z ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, działają na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub świadczenia usług społecznych. Poprzez swoje różnorodne kierunki działalności KGW mogą wpływać na rozwój obszarów wiejskich, który ma charakter rozwoju lokalnego (Kutkowska 2012). Rozwój lokalny rozumiany jest jako „proces zróżnicowania i wzbogacania, przez lokalnych aktorów, działalności ekonomicznej i społecznej na określonym terytorium, polegający na mobilizacji i koordynacji własnych zasobów i energii” (Chądzyński, 2007). Celem projektu badawczego jest identyfikacja i analiza potencjału kół gospodyń wiejskich jako podmiotów ekonomii społecznej, oraz określenie kierunków wpływu KGW na rozwój lokalny na terenie Małopolski. W ramach projektu poszukiwane będą odpowiedzi na następujące pytania badawcze: W jakich obszarach koła gospodyń wiejskich realizują swoją działalność, jaki jest zakres i formy tej działalności? Jaki jest potencjał rozwojowy KGW jako podmiotów ekonomii społecznej? Jaki wpływ mają koła gospodyń wiejskich na rozwój lokalny i jakie są instrumenty tego wpływu? W ramach pracy badawczej przewiduje się wykorzystanie metody analizy prawnoinstytucjonalnej, analizy dokumentów, analizy danych zastanych i pierwotnych. Dane pierwotne zostaną pozyskane poprzez badania ilościowe przeprowadzone za pomocą kwestionariusza ankiety wśród przedstawicieli KGW działających na terenie Małopolski. Koła Gospodyń Wiejskich, pomimo że są jedną z najstarszych form organizacji działających w Polsce, do dziś nie doczekały się zbyt wielu publikacji naukowych. Niewiele jest także badań na temat ich funkcjonowania jako podmiotu ekonomii społecznej i ich wpływu na rozwój lokalny. Planowany projekt badawczy wypełnia tym samym lukę badawczą w tym zakresie, sugerując, że KGW są wciąż nie odkrytą przestrzenią, a ich analiza dostarczyć może dużej wartości poznawczej.

Słowa kluczowe: koła gospodyń wiejskich, rozwój lokalny, ekonomia społeczna

Koła gospodyń wiejskich (country housewives' associations) as social economy entities and directions of their impact on local development in Małopolska

Koła gospodyń wiejskich (KGW; eng. country housewives' associations), represent one of the oldest forms of social organizations and are among the most popular forms of self-organization for residents, primarily women, in rural areas. Until 2018, their activities were primarily governed by the law of October 8, 1982, on socio-occupational organizations of farmers. It was only with the law of November 9, 2018, on KGW that the forms and principles of the functioning of the associations and the organisation of members were specified. According to the law, KGW are voluntary organizations independent from public administration entities—both governmental and territorial—supporting the development of entrepreneurship in rural areas and actively working for rural communities. KGW are classified as entities within the social economy, which, in accordance with the law on social economy of August 5, 2022, operate for the benefit of the local community in the areas of social and occupational reintegration, job creation for those at risk of social exclusion, or the provision of social services. Through their diverse directions of activity, KGW can influence the development of rural areas, which has a local character (Kutkowska, 2012). Local development is understood as the "process of diversification and enrichment, by local actors, of economic and social activities in a specified territory, involving the mobilization and coordination of their own resources and energy" (Chądyński, 2007). The objective of the research project is to identify and analyze the potential of KGW as entities within the social economy, and to determine the directions of their influence on local development in the Małopolska region. The project aims to answer the following research questions: In which areas do country housewives' associations carry out their activities, and what is the scope and nature of these activities? What is the developmental potential of KGW as entities within the social economy? What impact do KGW have on local development, and what are the instruments of this influence? The research methodology includes the use of legal-institutional analysis, document analysis, analysis of existing and primary data. Primary data will be obtained through quantitative research conducted with a questionnaire survey among representatives of KGW in the Małopolska region. Despite being one of the oldest forms of organizations in Poland, country housewives' associations have not been the subject of many scientific publications to date. There is also limited research on their functioning as entities within the social economy and their impact on local development. The planned research project thus addresses this research gap, suggesting that they are still an undiscovered area that, and their analysis could provide significant cognitive value.

Key words: country housewives' associations, social economy, local development

Bibliography:

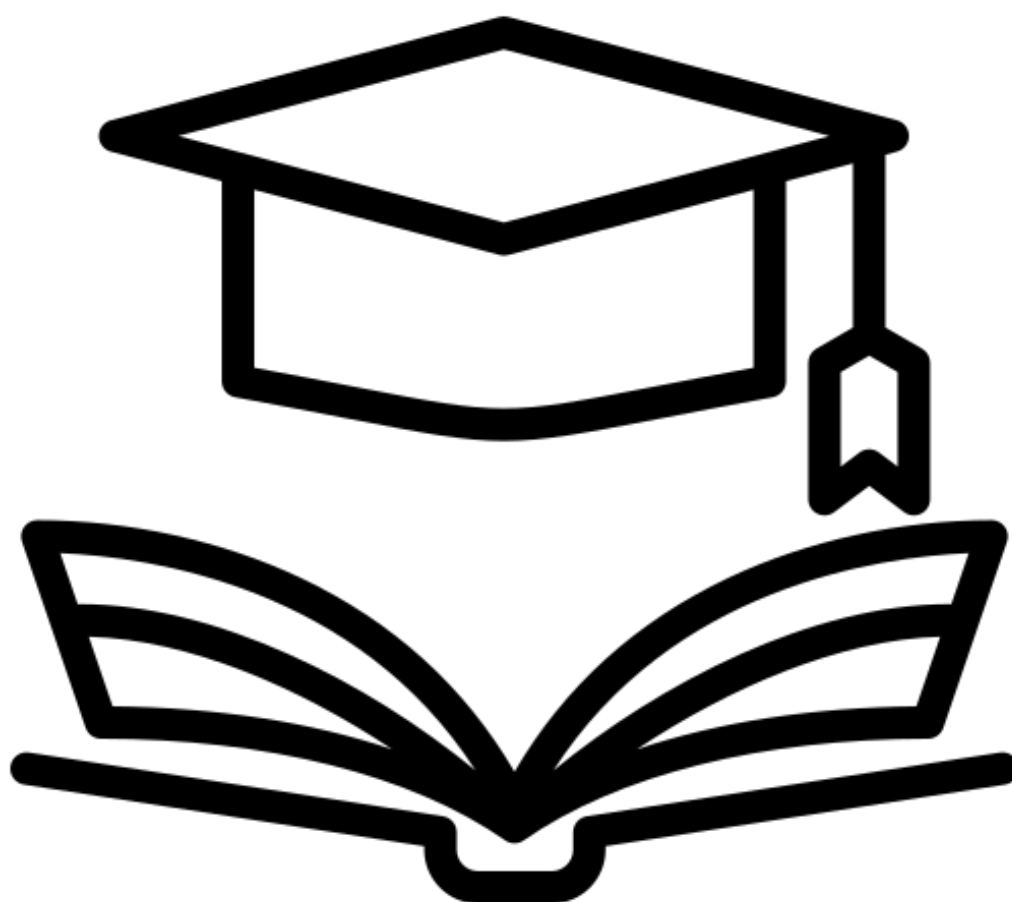
- Chądyński, J. (2007), Nowe koncepcje rozwoju – w kierunku rozwoju lokalnego, [w:] Region i jego rozwój w warunkach globalizacji. Wydawnictwo CeDeWu.
- Księżyk, M. (Ed.). (2013). Ekonomia podejście historyczne i perspektywne. Oficyna Wydawnicza AFM. Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne.
- Kutkowska, B.(2012), Przemiany funkcjonalne na obszarach wiejskich w kontekście zróżnicowanego rozwoju (przegląd teorii i piśmiennictwa), [w:] A. Rosner (red.), Rozwój wsi i rolnictwa w Polsce. Aspekty przestrzenne i regionalne, IRWiR PAN.
- Levitt, T. (1973). The third sector: New tactics for a responsive society. AMACOM.
- Murzyn, D., Pach, J. (2018). Ekonomia społeczna. Między rynkiem, państwem a obywatelem. Difin.

- Nagel, K. (2013). Teoretyczne i definicyjne ujęcie ekonomii społecznej. *Studia Ekonomiczne*, (129), pp. 68-79.
- Płonka, M. (2015). Ekonomia społeczna a koncepcje polityki społecznej państwa. Model polski. *Ekonomia Społeczna*, (2/2015), pp. 85–100.
- Rogowska, B. (2015). Ekonomia społeczna a współczesna heterodoksja. *Studia Ekonomiczne*, (210), pp. 209-221.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Ustawa nr Dziennik Ustaw 2022 poz. 1812 (2023) (Polska).
- Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich, Ustawa nr Dziennik Ustaw 2018 poz. 2212 (2024) (Polska).
- Zalewski, A. (2000). *Ekonomika rozwoju lokalnego, wybrane zagadnienia. Samorząd terytorialny a rozwój lokalny*, Monografie i opracowania, SGH, Warszawa.
-

XIV

Językoznawstwo

Linguistics

Mgr Michał Kozanecki (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Agnieszka Gicala (IFA UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Magdalena Filip (Akademia Kultury Fizycznej w Krakowie)

Język fizjoterapii w przekładzie – analiza korpusowa i funkcjonalna dokumentacji medycznej w języku polskim i angielskim

Rozprawa doktorska ma na celu pogłębione zbadanie języka dokumentacji fizjoterapeutycznej jako podtypu języka specjalistycznego w medycynie (LSP – Language for Specific Purposes), w ujęciu przekładoznawczym, lingwistycznym oraz korpusowym. Projekt skupia się na parze językowej polski– angielski i łączy podejście deskryptywne, funkcjonalne i praktyczne. W odróżnieniu od bardziej rozpoznanych obszarów, takich jak przekład dokumentacji lekarskiej czy ogólnej dokumentacji medycznej, język fizjoterapii pozostaje w Polsce niemal nieopisany – zarówno jako narzędzie komunikacji klinicznej, jak i jako przedmiot tłumaczenia. Praca tym samym wpisuje się w badania pionierskie w polskim przekładoznawstwie, podejmując temat na styku językoznawstwa, medycyny i praktyki translacyjnej. Dzięki uzyskanemu dostępowi do rzeczywistej dokumentacji fizjoterapeutycznej w języku polskim możliwe jest przeprowadzenie pogłębionej analizy porównawczej na podstawie autorskiego, specjalistycznego korpusu tekstów. Korpus ten zostanie zbudowany i opracowany przy pomocy platformy Sketch Engine, z uwzględnieniem konieczności anonimizacji i zabezpieczenia danych medycznych zgodnie z obowiązującymi przepisami. Analiza obejmie dokumentację w języku polskim i angielskim, z porównaniem struktur terminologicznych, składniowych, tekstowych i funkcjonalnych. Istotnym elementem będzie również wskazanie wpływu międzynarodowych systemów klasyfikacyjnych na kształt dokumentacji – z naciskiem na klasyfikację ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health), która dominuje w fizjoterapii, oraz jej zestawienie z klasyfikacją ICD (International Classification of Diseases), typową dla dokumentacji lekarskiej. Projekt przewiduje także badanie jakościowe i ilościowe w postaci rozbudowanej ankiety skoposowej skierowanej do lekarzy i fizjoterapeutów. Ankieta ma na celu określenie funkcji komunikacyjnych dokumentacji, jej odbiorców, językowego stylu i złożoności wypowiedzi. Wyniki posłużą do triangulacji danych – pozwolą zestawić obserwacje empiryczne z doświadczeniami i intuicjami językowymi specjalistów. Analiza skoposowa pozwoli lepiej zrozumieć, w jakim celu dokumenty są tworzone i jaką pełnią funkcję pełni ich przekład w komunikacji międzyinstytucjonalnej i pacjenta. Rozprawa przewiduje opracowanie rekomendacji translacyjnych dla studentów, tłumaczy i dydaktyków przekładu oraz fizjoterapii, przykładowych tłumaczeń dokumentacji oraz dwujęzycznego glosariusza terminologii fizjoterapeutycznej, przygotowanego we współpracy z praktykami. Praca realizowana jest we współpracy z Akademią Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie.

Słowa kluczowe: język specjalistyczny, język fizjoterapii, dokumentacja medyczna, przekład specjalistyczny, ICF, analiza korpusowa, komunikacja medyczna, przekład medyczny, przekład specjalistyczny

The Language of Physiotherapy in Translation – Corpus-Based and Functional Analysis of Polish and English Medical Documentation

This doctoral project investigates the language of physiotherapy documentation as a specialized subdomain of medical LSP (Language for Specific Purposes), using a combination of corpus linguistics, translation theory, and Skopos-based functional analysis. The research focuses on the Polish–English language pair and addresses a gap in both linguistic and translational literature: the language of physiotherapy, unlike that of general medicine or clinical records, remains underexplored, especially in the Polish academic and professional context. The dissertation is thus positioned as one of the first Polish contributions to the comparative and applied study of physiotherapeutic documentation in translation. A core element of the project is the construction and analysis of a bilingual text corpus comprising authentic physiotherapy documentation in Polish and English. Access to real-world medical records has been secured, allowing for grounded and ethically managed data collection. The corpus, created with the use of Sketch Engine, will serve as the foundation for a detailed comparative linguistic analysis, examining terminological choices, syntactic structures, and textual organization specific to physiotherapeutic records. A key focus will be the influence of international classification systems — the ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) used in physiotherapy, versus the ICD (International Classification of Diseases) standard in general medicine — on the language, form, and communicative intent of documentation. The empirical component is complemented by a Skopos-informed survey administered to medical professionals (physiotherapists and doctors), aimed at identifying how professionals perceive the function, target audience, and language style of documentation. Questions address sentence structure, length, tone, and translation practices. This triangulated approach — corpus-based analysis plus survey data — ensures both quantitative and qualitative insights, aligning linguistic observation with domain expertise and user expectations. The project also aims to develop a set of translation guidelines and didactic tools to support translators, educators, and students working with physiotherapeutic texts. It will include exemplary annotated translations and, a bilingual glossary of specialized physiotherapy terminology, developed in consultation with practitioners. The dissertation is carried out in collaboration with the Bronisław Czech University School of Physical Education in Kraków.

Key words: LSP, physiotherapy language, medical documentation, specialized translation, corpus analysis, ICF, functional translation, medical communication, medical translation

Bibliography:

- American Physical Therapy Association (APTA). (n.d.). Physical therapy documentation of patient and client management. <https://www.apta.org/your-practice/documentation>
- Badstübner-Kizik, C., Kic-Drgas, J., & Zawacka-Najgeburska, M. (Eds.). (2018).
- Baker, M. (2001). *In other words: A coursebook on translation* (2nd ed.). Routledge.
- Cabré, M. T. (1999). *Terminology: Theory, methods and applications*. John Benjamins.
- Chartered Society of Physiotherapy (CSP). (2020). Record-keeping guidance. <https://www.csp.org.uk/publications/record-keeping-guidance>
- College of Physiotherapists of Alberta. (n.d.). Documentation and record keeping. <https://www.cpta.ab.ca/for-physiotherapists/regulatory-expectations/standards-of-practice/documentation-and-record-keeping/15>.
- Ilynska, L., Smirnova, T., & Platonova, M. (2017). Application of LSP texts in translator training. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 7(2), 275–293. Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
- Di, J. (Ed.). (2000). *The theory and practice of translation*. Shanghai Foreign Language Education Press.

- Fachsprachen in Didaktik und Translatorik: Theorie und Praxis / LSP in teaching and translation: Theory and practice. Peter Lang.
- Karwacka, W. (Ed.). (2018). Toward understanding medical translation and interpreting. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Krein-Kühle, M. (2011). Register shifts in scientific and technical translation: A corpus-in-context study. *The Translator*, 17(2), 391–413. Taylor & Francis
- Montalt, V., & González Davies, M. (2006). Medical translation step by step: Learning by drafting. Routledge.
- Nida, E. A. (1964). Toward a science of translating. Brill.
- Scarpa F. (2020). Research and professional practice in specialised translation. Palgrave Macmillan.
- Somers, H. (Ed.). (1996). Terminology, LSP and translation: Studies in language engineering in honour of Juan C. Sager. John Benjamins.
- Vermeer, H. J. (2004). The role of the translator (K. Reiss, Ed.). Gunter Narr Verlag. (Original work published 1978)
- Wiśniewski, E. (Red.), Biadun, D., Domagalska-Szopa, M., Gajewska, E., Krzepakowska, W., Malak, R., Migała, M., Napiórkowski, J., Potrzyszczyński, D., Szopa, A., & Trąbka, R. (2023). Wytyczne Krajowej Rady Fizjoterapeutów do udzielania świadczeń zdrowotnych z zakresu fizjoterapii i ich opisywania w dokumentacji medycznej. Krajowa Rada Fizjoterapeutów.

Mgr Mihály Köntös (II)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Joanna Dybiec-Gajer (IFA UKEN)

Tłumaczenie i translatoriality w społeczności migrantów: Węgrzy w Polsce

Głównym celem niniejszego projektu jest zbadanie zachowań językowych i strategii komunikacyjnych Węgrów mieszkających w Polsce, najczęstszych przypadków tłumaczenia oraz różnych nieprofesjonalnych praktyk translatorycznych. Ponieważ globalizacja przyniosła zróżnicowane językowo sytuacje, uznano za ważne, aby zastanowić się nad tymi wielojęzycznymi sytuacjami z perspektywy studiów nad tłumaczeniem. Aby poszerzyć zakres badań, do ram teoretycznych rozprawy włączono koncepcję translatoryczności. Tłumaczenie w badaniu odnosi się do profesjonalnego, prototypowego tłumaczenia pisemnego i ustnego, podczas gdy translatoryczność jest uważana za szerokie pojęcie, które obejmuje praktyki poza sferą zawodową (np. praktyki mediacji ad hoc, tłumaczenie maszynowe, code-switching). Pierwsza część badań empirycznych obejmuje badanie kwestionariuszowe online. Kwestionariusz eksploracyjny został zaprojektowany w celu zbadania pochodzenia językowego uczestników i stosowanych przez nich strategii komunikacyjnych. Strategie te obejmują profesjonalne tłumaczenia pisemne i ustne, praktyki translatorskie oraz strategie nietranslatorskie, takie jak nauka języka społecznego lub używanie języka angielskiego jako lingua franca. Kwestionariusz miał odpowiedzieć na następujące pytania badawcze. 1. Jakie są preferowane strategie komunikacyjne Węgrów z ograniczoną znajomością języka polskiego (do B1) w różnych kontekstach? 2. Jaki jest związek między długością pobytu a preferowanymi strategiami komunikacyjnymi? 3. Co dzieje się w zakresie tłumaczeń i praktyk translatorskich w kontekstach wysokiego ryzyka (takich jak opieka zdrowotna, prawo)? 4. Czy nauka języka społecznego jest pożądaną strategią długoterminową (w przeciwieństwie do tłumaczenia lub używania języka angielskiego jako lingua franca)? Oprócz pytań badawczych sformułowano kilka hipotez na

podstawie badań translatorycznych nad strategiami komunikacyjnymi wśród migrantów oraz własnych doświadczeń autora jako osoby zaangażowanej w mobilność. Najistotniejsze hipotezy to: 1) Tłumaczenie ustne nieprofesjonalne jest najczęstszą strategią komunikacyjną wśród migrantów krótko- i średnioterminowych z ograniczoną biegłością języka społecznego. 2) Tłumaczenie nieprofesjonalne występuje głównie w sytuacjach niskiego ryzyka (nie związanych z prawem lub opieką zdrowotną). 3) Migranci jako odbiorcy nieprofesjonalnych tłumaczeń ustnych są zadowoleni z pomocy językowej świadczonej przez nieprofesjonalistów. 4) Profesjonalni tłumacze ustni i pisemni są zatrudniani w oficjalnych sytuacjach wysokiego ryzyka (prawnych i związanych z opieką zdrowotną). 5) Używanie języka angielskiego jako lingua franca występuje najczęściej wśród migrantów mieszkających w miastach. Angielska wersja narzędzia została najpierw wstępnie przetestowana wśród studentów studiów magisterskich z Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Następnie kwestionariusz został przetłumaczony na język węgierski i przesłany do węgierskiego tłumacza w celu skomentowania. Wstępne testowanie wersji angielskiej zaowocowało poprawionym narzędziem o innej logice struktury, podczas gdy wstępne testowanie wersji węgierskiej poprawiło zrozumiałość i brzmienie. Na koniec przeprowadzono walidację i pilotaż z pomocą trzech uczestników z populacji docelowej. Te ostatnie fazy pomogły udoskonalić narzędzie i uniknąć niejasnego języka w niektórych pytaniach. Kwestionariusz został rozprowadzony w grupach Facebook Węgrów mieszkających w Polsce przy użyciu wygodnego doboru próby. Obejmuje to pięć grup lokalnych (Warszawa, Kraków, Wrocław, Poznań, Katowice) i jedną większą grupę. Wstępne wyniki wydają się weryfikować hipotezy ankiety. W celu triangulacji wyników i dowiedzenia się więcej na temat świadomych myśli i motywacji uczestników, w trwającym badaniu zostaną przeprowadzone częściowo ustrukturyzowane wywiady lub zogniskowane dyskusje grupowe z dobrze zaprojektowanym przewodnikiem wywiadu i pytaniami otwartymi.

Słowa kluczowe: strategie komunikacyjne, translatoryka, tłumaczenie nieprofesjonalne, tłumaczenie profesjonalne, węgierscy migranci, badanie ankietowe

Translation and Translatoriality in a Migrant Community: Hungarians in Poland

The primary aim of this project is to explore the linguistic background of Hungarians living in Poland, the most common instances of translation, and various non-professional practices of translatoriality. As globalization has brought about linguistically diverse situations, it was deemed important to reflect on these multilingual situations from a translation studies perspective. To broaden the scope of the investigation, the concept of translatoriality was incorporated into the theoretical framework of the dissertation. Translation in the research refers to professional, prototypical translation and interpreting, whereas translatoriality is regarded as a broad concept that encompasses practices outside of the professional sphere (e.g. ad hoc mediation practices, machine translation used by migrants, code-switching). The first part of the empirical research involves conducting an online questionnaire survey. The questionnaire was designed to examine the linguistic background of the participants and the communication strategies they use. These strategies include professional translation and interpreting, practices of translatoriality, and non-translatorial/non-translational strategies, such as learning the societal language or using English as a lingua franca. The questionnaire set out to address the following research questions. 1. What are the preferred communication strategies of Hungarians with limited Polish proficiency in

different contexts? 2. What is the relationship between length of stay and preferred communication strategies? 3. What happens in terms of translation and translatorial practices in high-risk contexts (such as healthcare, legal)? 4. Is learning the societal language a desired long-term strategy (as opposed to translation or using English as a lingua franca)? The research questions lead to the formulation of several hypotheses. The hypotheses are based on translation studies research into communication strategies among migrants and the author's own experiences as a person engaged in mobility: 1) Non-professional interpreting is the most common communication strategy among short and mid-term migrants with limited proficiency of the societal language. 2) Non-professional interpreting occurs mostly in low-risk (not legal or healthcare) situations. 3) Migrants as receivers of non-professional interpreting are satisfied with the language assistance provided by non-professionals. 4) Professional translators/interpreters are hired in official, high-risk situations (legal and healthcare). 5) Using English as a lingua franca occurs most often among migrants who live in cities. First, an English language instrument was created addressing the above-specified research questions and hypotheses. The first version of the questionnaire was pre-tested among MA translation students from the University of the National Education Commission, Krakow. Then, the questionnaire was translated into Hungarian and was pre-tested by a Hungarian translation studies scholar. Pre-testing the English version resulted in a revised instrument following different logic in structure, whereas the Hungarian pre-testing improved comprehensibility and wording. Finally, validation and piloting were conducted with the help of three participants from the target population. The latter phases helped to refine the instrument and avoid vague language in some of the questions. Using convenience sampling, the questionnaire was distributed in Facebook groups of Hungarians living in Poland. This involves five local groups (Warsaw, Kraków, Wrocław, Poznań, Katowice) and one larger group. The preliminary results seem to verify the hypotheses of the survey. To triangulate the results and find out more about participants' conscious thoughts and motivation, in the ongoing investigation semi-structured interviews or focus group discussions will be conducted with a well-designed interview guide and open-ended questions.

Key words: communication strategies, translatoriality, non-professional interpreting, professional translation, Hungarian migrants, questionnaire survey

Bibliography:

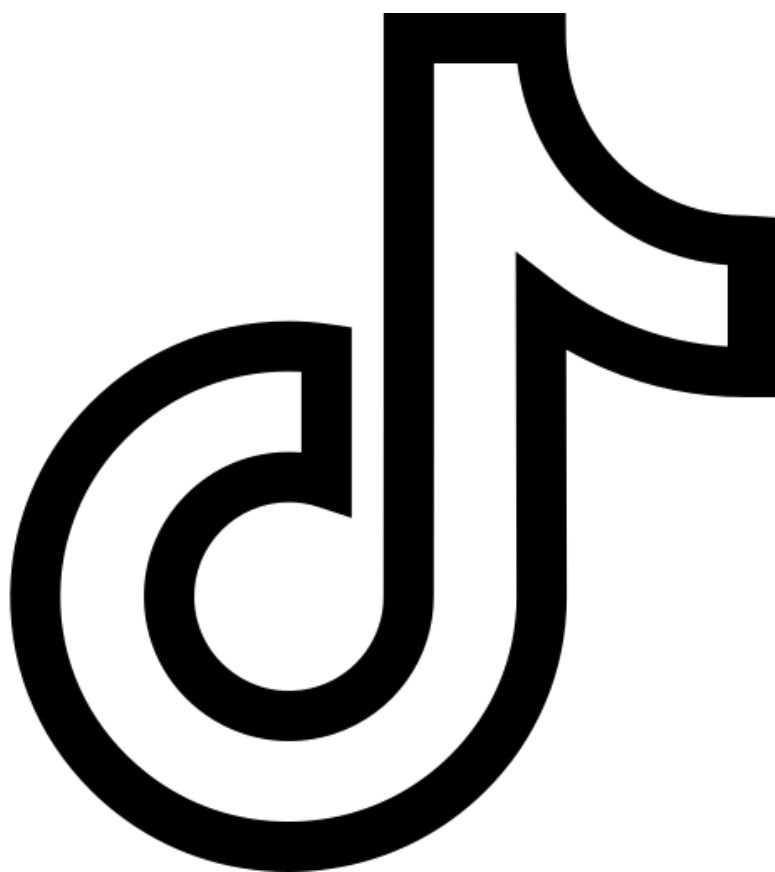
- Ayvazyan, Nune, Anthony Pym (2018). "Mediation choice in immigrant groups: A study of Russian speakers in southern Catalonia." *Language Problems and Language Planning*, 42 (3), 344-364. <https://doi.org/10.1075/lplp.42.3>
- Fiedler, Sabine, Agnes Wohlfarth (2018). "Language choices and practices of migrants in Germany: An interview study." *Language Problems and Language Planning*, 42 (3), 267-287. <https://doi.org/10.1075/lplp.42.3>
- Kljun, Jermeja, Umer (2024). "Code-switching as a translatorial practice within the Italian national minority in Slovenia." *Stridon. Journal of Studies in Translation and Interpreting*, 4 (1), 97-121.
- Koskela, Merja, Kaisa Koskinen, Nina Pilke (2017). "Bilingual formal meeting as a context of translatoriality." *Target: international journal of translation studies*, 29 (3), 464-485. <https://doi.org/10.1075/target.16017.kos>
- Martínez-Gómez, Aída (2015). "Non-professional interpreters". [In:] Holly Mikkelsen and Renée Jourdenais (eds) *The Routledge Handbook of Interpreting*. London and New York: Routledge, 417-431.

- Koskinen, Kaisa (2020). "Translatorial Linguistic Ethnography in Organizations." [In:] Sierk Horn, Philippe Lecomte, Susanne Tietze (eds.) *Managing Multilingual Workplaces. Methodological, Empirical and Pedagogic Perspectives*. London and New York: Routledge, 60-77.
- Koskinen, Kaisa, Tuija Kinnunen (2022). "Mediation in FL learning: from translation to translatoriality." *Stridon: Studies in Translation and Interpreting*, 2(1), 5-29. <https://doi.org/10.4312/stridon.2.1.5-29>
- Pokorn, Nike K., Jaka Čibej (2018a). "It's so vital to learn Slovene" Mediation choices by asylum seekers in Slovenia. *Language Problems and Language Planning*, 42 (3), 288-307. <https://doi.org/10.1075/lplp.42.3>
- Pokorn, Nike K., Jaka Čibej (2018b). "Do I want to learn a language spoken by two million people?" Mediation choices by mid-term and long-term migrants. *Language Problems and Language Planning*, 42 (3), 308-327. <https://doi.org/10.1075/lplp.42.3>
- Pym, Anthony (2018). "Introduction: Why mediation strategies are important." *Language Problems and Language Planning*, 42 (3), 255-266. <https://doi.org/10.1075/lplp.42.3>
- Schäffner, Christina (2011). "Theory of translatorial action." [In:] Yves Gambier and Luc van Doorslaer (eds.) *Handbook of Translation Studies. Volume 2*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 157–62.
- Vermeer, Hans J. (1989). "Skopos and commission in translational action." [In:] Andrew Chesterman (ed.) *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 173-187.
-

XV

**Nauki o komunikacji
społecznej i mediach**

**Communication
& Media Studies**

Wizerunek medialny Heleny Rubinstein

Helena Rubinstein (1872-1965), przedsiębiorczyni pochodząca z terenów dzisiejszego Krakowa, to prekursorka branży kosmetycznej i założycielka globalnego imperium. Od samego początku jej zawodowej drogi, media stanowiły kluczowy filar jej strategii marketingowej. Na przestrzeni kilkudziesięciu lat życia Rubinstein, powstały tysiące komunikatów medialnych – artykułów prasowych, wywiadów, reklam, a także audycji radiowych i telewizyjnych – które często znacząco różniły się między sobą w zależności od miejsca, czasu, grupy docelowej. Mimo tak bogatego zasobu źródłowego, ten kluczowy dla zrozumienia fenomenu Rubinstein materiał nigdy wcześniej nie został poddany kompleksowym badaniom naukowym. Niniejszy projekt stawia sobie za cel rekonstrukcję medialnego wizerunku Heleny Rubinstein w kontekście geograficznym i czasowym, analizując jej reprezentacje w miejscach, w których żyła i działała na różnych etapach swojej kariery. Główne obszary badawcze obejmują ziemie polskie (Kraków, Lwów, Katowice, Poznań, Warszawa), Australię (Melbourne i Sydney), Wielką Brytanię (Londyn), Francję (Paryż) oraz Stany Zjednoczone (Nowy Jork). Najobszerniejszym źródłem danych będą artykuły prasowe, wywiady i reklamy, których uzupełnienie stanowią zapisy audycji radiowych i telewizyjnych. Punktem wyjścia dla badań o charakterze medioznawczym są dogłębne badania historyczne. Ich podstawą jest analiza bogatych kolekcji archiwów polskich i zagranicznych, a także unikatowych zbiorów archiwów rodzinnych sióstr Heleny Rubinstein. Ta podwójna perspektywa – medialna i historyczna – umożliwi krytyczną weryfikację narracji. Na tej podstawie możliwe będzie precyzyjne rozpoznanie, które fragmenty medialnych wypowiedzi i przekazów dotyczących życia i rodziny Rubinstein należały wyłącznie do sfery mitów i kreacji wizerunkowych, a które znajdują potwierdzenie w obszernym zasobie dokumentów archiwalnych. Szczególny nacisk zostanie położony na polskie i żydowskie wątki w ciągu całego życia Rubinstein. Jest to bowiem tematyka, która nie została dotychczas systematycznie przebadana, oferując wyjątkową perspektywę na dziedzictwo i tożsamość. Zróżnicowany zbiór źródeł, obejmujący artykuły prasowe, zapisy programów radiowych i telewizyjnych, zostanie poddany zarówno analizie ilościowej, jak i jakościowej. Dotychczasowe badania, prowadzone przez autorkę od 2021 roku, pozwoliły wstępnie zidentyfikować liczne komunikaty medialne publikowane w zróżnicowanych tytułach prasowych (m.in. USA, Francja, Australia, Anglia, Polska), a także nagrania audio/video na potrzeby radia i telewizji. Badania ilościowe, uwzględniające typologię źródeł, umożliwią weryfikację doboru i selekcji materiału badawczego oraz oszacowanie intensywności i zasięgu danego przekazu w różnych mediach i regionach. W aspekcie jakościowym badania skoncentrują się na pogłębionej analizie zawartości komunikatów medialnych. Dobór prób badawczych zostanie ściśle skorelowany z poziomem aktywności osobistej oraz branżowej Heleny Rubinstein na danym terenie i w konkretnym okresie. Nawiązane relacje osobiste z potomkami rodziny Rubinsteinów umożliwią zastosowanie metody wywiadu pogłębionego, co dostarczy bezcennych informacji i perspektyw. Szereg zaplanowanych (oraz dotychczas już odbytych) kwerend archiwalnych w instytucjach w Polsce i za granicą umożliwi nie tylko badania natury biograficznej, ale także krytyczną analizę bogatego zbioru dokumentów, pozwalając na głębsze zrozumienie kontekstu medialnego i osobistego życia Rubinstein. Dotychczasowo zgromadzona wiedza, zdobyta podczas studiów judaistycznych, będzie podstawą wnioskowania metodą heurystyczną,

umożliwiają interpretację kontekstów kulturowych, tożsamościowych i religijnych. Rozważane jest również wykorzystanie metody studium przypadku w celu szczegółowego zanalizowania fragmentów materiału źródłowego. W ramach projektu poszukiwane będą odpowiedzi na następujące kluczowe pytania badawcze, które pozwolą na kompleksowe zrozumienie medialnego wizerunku Heleny Rubinstein: Jak przedstawiano tożsamość narodową Rubinstein (szczególnie w kontekście jej polskiego i żydowskiego pochodzenia)? Czy i w jaki sposób sugerowano przynależność Rubinstein do jakiegokolwiek religii? Jak kreowano mit założycielski przedsiębiorstwa Rubinstein i jak ewoluował on w różnych kontekstach medialnych? Czy w narracji medialnej pojawiali się mężczyźni, którzy mieli wspierać Helenę w jej działalności, czy też konsekwentnie podkreślano jej samodzielność zawodową i pionierską rolę? W jaki sposób przedstawiano jej ścieżkę edukacji i jej wpływ na sukces? Czy w danym okresie, tytuły prasowym lub miejscu pojawiały się jakieś charakterystyczne określenia bądź przydomki, którymi tytułowano Rubinstein, i co one mówiły o jej wizerunku? Jak przedstawiano rolę kobiety w społeczeństwie i rolę kosmetyków w życiu kobiety w kontekście działalności Rubinstein?

Słowa kluczowe: wizerunek, media, kobieta, przedsiębiorczyni, biografistyka, Rubinstein, Polka, Żydówka

The Media Image of Helena Rubinstein

Helena Rubinstein (1872-1965), an entrepreneur hailing from present-day Kraków, was a pioneer in the cosmetics industry and the founder of a global empire. From the very beginning of her career, media served as a crucial pillar of her marketing strategy. Throughout Rubinstein's decades-long life, thousands of media communications emerged, including press articles, interviews, advertisements, as well as radio and television broadcasts. These often varied significantly depending on the location, time, and target audience. Despite such a rich repository of source material, this crucial material for understanding the phenomenon of Rubinstein has never before been subjected to comprehensive scholarly examination. This project aims to reconstruct Helena Rubinstein's media image within its geographical and temporal contexts, analyzing her representations in the places where she lived and worked at various stages of her career. The primary research areas encompass Polish territories (Kraków, Lviv, Katowice, Poznań, Warsaw), Australia (Melbourne and Sydney), the United Kingdom (London), France (Paris), and the United States (New York). The most extensive data sources will be press articles, interviews, and advertisements, supplemented by recordings of radio and television broadcasts. The starting point for this media studies research is in-depth historical inquiry. This is founded on the analysis of extensive collections from Polish and international archives, as well as unique collections from the family archives of Helena Rubinstein's sisters. This dual perspective—media and historical—will enable a critical verification of existing narratives. Based on this, it will be possible to precisely identify which fragments of media statements and messages regarding Rubinstein's life and family belonged exclusively to the realm of myths and image creation, and which are corroborated by the extensive archival documentation. Particular emphasis will be placed on the Polish and Jewish threads throughout Rubinstein's life, as this subject matter has not yet been systematically researched, offering a unique perspective on her heritage and identity. The diverse set of sources, including press articles and recordings of radio and television programs, will be subjected to both quantitative and qualitative analysis. Preliminary research, conducted by the

author since 2021, has allowed for the initial identification of numerous media communications published in various press titles (e.g., USA, France, Australia, England, Poland), as well as audio/video recordings for radio and television. Quantitative research, considering the typology of sources, will enable verification of the selection of research material and estimation of the intensity and reach of a given message across different media and regions. In the qualitative aspect, the research will focus on an in-depth analysis of the content of media communications. The selection of research samples will be closely correlated with the level of Helena Rubinstein's personal and industry activity in a given area and specific period. Established personal relationships with descendants of the Rubinstein family will allow for the application of the in-depth interview method, which will provide invaluable information and perspectives. A series of planned (and already conducted) archival queries in institutions in Poland and abroad will enable not only biographical research but also a critical analysis of the rich collection of documents, allowing for a deeper understanding of Rubinstein's media context and personal life. The knowledge accumulated thus far during Judaic studies will serve as a basis for heuristic reasoning, enabling the interpretation of cultural, identity, and religious contexts. The use of the case study method is also being considered for a detailed analysis of fragments of the source material. This project seeks answers to the following key research questions, which will allow for a comprehensive understanding of Helena Rubinstein's media image: How was Rubinstein's national identity presented (especially in the context of her Polish and Jewish origins)? Was Rubinstein's affiliation with any religion suggested, and if so, how? How was the founding myth of the Rubinstein enterprise created, and how did it evolve in different media contexts? Did men appear in the media narrative as supporters of Helena's activities, or was her professional independence and pioneering role consistently emphasized? How was her educational background presented and its impact on her success portrayed? Were there any characteristic terms or nicknames used to address Rubinstein in a given period, press title, or location, and what did they reveal about her image? How were the roles of women in society and cosmetics in women's lives presented in the context of Rubinstein's activities?

Bibliography:

- Ceulemans M., Fauconnier G., *Mass Media: The Image, Role, and Social Conditions of Women*, Paryż 1979.
- Clark J. P., *The business of beauty. Gender and the body in modern London*, Londyn 2020.
- Fitoussi Michele, *Helena Rubinstein. Kobieta, która wymyśliła piękno*, Warszawa 2012.
- Gackowski T., Łączyński M., *Metody badania wizerunku w mediach*, Warszawa 2009.
- Migała J., *Polskie programy radiowe w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1984.
- Paczkowski A., *Prasa polonijna w latach 1870-1939*, Warszawa 1977.
- Pisarek W., *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.
- Rubinstein H., *My life for beauty*, Nowy Jork, 1965.
- Zakrzewska Emilia, *Rola mediów w kreowaniu wizerunku wpływowych kobiet*, Rzeszów 2023.

Mgr Milena Gajewska (I)

Academic supervisor #1: dr hab. prof. UKEN Władysław Marek Kolasa (INoI UKEN)

Academic supervisor #2: dr hab. prof. UJ Joanna Dyduch (Uniwersytet Jagielloński)

Obraz konfliktu izraelsko-palestyńskiego w mediosferze generacji Z (Percepcja – strategie – treści)

Konflikt izraelsko-palestyński od dekad stanowi jedno z najbardziej złożonych i drażliwych zagadnień współczesnej polityki międzynarodowej. Choć doczekał się licznych opracowań politologicznych i historycznych, jego obecność i konstrukcja narracyjna w mediach społecznościowych – zwłaszcza w kontekście percepcji pokolenia Z – pozostaje relatywnie niezgłębianym obszarem badawczym. Celem rozprawy doktorskiej jest analiza tego, jak konflikt izraelsko-palestyński jest przedstawiany i odbierany w mediosferze generacji Z, z uwzględnieniem różnorodnych form przekazu (media społecznościowe, treści generowane przez użytkowników, media tradycyjne, alternatywne i oficjalne), a także strategii narracyjnych stosowanych przez nadawców. Praca koncentruje się na wydarzeniach po 7 października 2023 roku, kiedy atak Hamasu na Izrael doprowadził do nowej fazy wojny w Strefie Gazy. Analiza oparta będzie na zróżnicowanych danych, pobieranych z mediów społecznościowych, takich jak TikTok, Instagram, X, YouTube i Telegram, przy wykorzystaniu narzędzi webscrappingu (4cat) i oficjalnych API, a także z mediów tradycyjnych, objętych monitoringiem poprzez bazy danych ProQuest Central i Newspaper Source. Zakres czasowy materiału zebranego do analiz obejmuje okres od października 2023 do stycznia 2025. Badania opierają się na triangulacji metod – połączeniu analizy treści (ilościowej i jakościowej), krytycznej analizy dyskursu oraz pogłębionych wywiadów indywidualnych (IDI). Wywiady zostaną przeprowadzone z przedstawicielami generacji Z z Izraela, Palestyny, Niemiec, Austrii oraz Polski. Dzięki temu możliwe będzie zbadanie nie tylko konstrukcji przekazu, ale również emocjonalnych i tożsamościowych reakcji odbiorców, a także wpływu czynników kulturowych, językowych i politycznych na percepcję wojny. Rozprawa oparta będzie na siedmiu grupach hipotez, z których każda dotyczy odrębnych aspektów medioznawczej i społeczno-politycznej recepcji konfliktu: od form przekazu angażujących odbiorców, przez wpływ algorytmów i selekcji treści, po obecność stereotypów i narracji narodowych w materiałach kierowanych do pokolenia Z. Szczególny nacisk położony zostanie na analizę porównawczą narracji proizraelskich i propalestyńskich oraz na ocenę ich skuteczności w generowaniu zaangażowania i identyfikacji. Projekt jest istotny ze względu na to, że stara się ukazać, jak współczesna młodzież postrzega i emocjonalnie przetwarza wojnę, która pozostaje tematem globalnych debat, a zarazem źródłem licznych dezinformacji i napięć społecznych. Projekt wnosi wkład w badania nad komunikacją społeczną, szczególnie w zakresie analizy reprezentacji konfliktów zbrojnych w mediach społecznościowych, jak również może mieć implikacje dla edukacji medialnej i polityki informacyjnej. Rozprawa będzie miała klasyczną strukturę akademicką, podzieloną na sześć głównych rozdziałów: teoretyczne ujęcie konfliktu jako wydarzenia medialnego, geneza konfliktu izraelsko-arabskiego, relacje izraelsko-palestyńskie, zachowania medialne pokolenia Z, analiza przekazu nadawców oraz analiza percepcji odbiorców. Całość zakończona zostanie syntetycznymi wnioskami oraz aneksami zawierającymi dane źródłowe.

Słowa kluczowe: Mediosfera, konflikt izraelsko-palestyński, generacja Z

The Image of the Israeli-Palestinian Conflict in the Media Sphere of Generation Z (Perception – Strategies – Content)

The Israeli-Palestinian conflict has for decades remained one of the most complex and sensitive issues in contemporary international politics. Although it has been extensively examined in political science and historical studies, its presence and narrative construction in social media—especially in the context of Generation Z’s perception—remains a relatively unexplored research area. The aim of this doctoral dissertation is to analyze how the Israeli-Palestinian conflict is represented and perceived within the media sphere of Generation Z, taking into account various forms of communication (social media, user-generated content, traditional, alternative, and official media), as well as narrative strategies employed by content creators. The study focuses on events following October 7, 2023, when a Hamas attack on Israel triggered a new phase of war in the Gaza Strip. The analysis will be based on diverse data collected from social media platforms such as TikTok, Instagram, X, YouTube, and Telegram, using web scraping tools (4cat) and official APIs, as well as from traditional media monitored via ProQuest Central and Newspaper Source databases. The timeframe for the material collected spans from October 2023 to January 2025. The research is grounded in methodological triangulation—combining content analysis (both quantitative and qualitative), critical discourse analysis, and in-depth individual interviews (IDI). Interviews will be conducted with Generation Z representatives from Israel, Palestine, Germany, Austria, and Poland. This approach will make it possible to examine not only the construction of messages but also the emotional and identity-based responses of recipients, as well as the influence of cultural, linguistic, and political factors on the perception of the war. The dissertation is structured around seven groups of hypotheses, each addressing different aspects of media and socio-political reception of the conflict: from forms of communication that engage audiences, through the impact of algorithms and content selection, to the presence of stereotypes and national narratives in materials targeting Generation Z. Special emphasis will be placed on a comparative analysis of pro-Israeli and pro-Palestinian narratives and the evaluation of their effectiveness in generating engagement and identification. The project is significant in that it aims to show how today’s youth perceive and emotionally process a war that remains a topic of global debate and a source of widespread disinformation and social tension. It contributes to the field of social communication studies, particularly in the analysis of the representation of armed conflicts in social media, and may have implications for media education and information policy. The dissertation will follow a classic academic structure, divided into six main chapters: the theoretical framework of the conflict as a media event, the origins of the Israeli-Arab conflict, Israeli-Palestinian relations, media behavior of Generation Z, analysis of content by senders, and analysis of audience perception. The work will conclude with synthetic findings and appendices containing source data.

Key words: the Media Sphere, the Israeli-Palestinian Conflict, Generation Z

Bibliography:

- Abdurofiq, A., & Putra, G. R. A. (2023). Political and Legal Aspects of The Israeli and Palestinian Conflict. *Jurnal Cita Hukum*, 11(3). <https://doi.org/10.15408/jch.v11i3.37119>
- Ahmed, N. (2019). Generation Z's smartphone and social media usage: A survey. *Journalism and Mass Communication*, 9(3), 133–145. <https://doi.org/10.17265/2160-6579/2019.03.001>
- Babbie, E. R. (2003). *Badania społeczne w praktyce*. Wydaw. Naukowe PWN.
- Bakić-Mirić, N. (2017). Media and Peace in the Middle East: The Role of Journalism in Israel-Palestine. *European Journal of Communication*, 32(6), 622–623. <https://doi.org/10.1177/0267323117739167>
- Baran, S. J., & Davis, D. K. (2007). *Teorie komunikowania masowego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Cannon, E. (2019). The BDS and Anti-BDS Campaigns: Propaganda War vs. Legislative Interest-Group Articulation. *Jewish Political Studies Review*, 30(1/2), 5–64.
- Carkner, B. (2024). The Rhythm of The Algorithm: Behavioural Influences and TikTok Users. *Emerging Library & Information Perspectives*, 6(1), 7–23. <https://doi.org/10.5206/elip.v6i1.16753>
- Clever, L., Schatto-Eckrodt, T., Clever, N. C., & Frischlich, L. (2023). Behind Blue Skies: A Multimodal Automated Content Analysis of Islamic Extremist Propaganda on Instagram. *Social Media + Society*, 9(1), 20563051221150404. <https://doi.org/10.1177/20563051221150404>
- Digital 2024: Global Overview Report—DataReportal – Global Digital Insights. (b.d.). Pobrano 22 kwiecień 2025, z <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>
- Goban-Klas, T. (2015). *Media i komunikowanie masowe: Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hamas Elmasry, M. (2024). Images of the Israel-Gaza War on Instagram: A Content Analysis of Western Broadcast News Posts. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. <https://doi.org/10.1177/10776990241287155>
- Hübscher, M., & Mering, S. V. (2022). *Antisemitism on Social Media*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003200499>
- Idzik, J., Klepka, R. (2020). *Medialne relacje wojenne. Od wojny w Wietnamie do czasów współczesnych*. Kraków: Wydawnictwo Libron
- Jabłoński, W. (2007). *Kreowanie informacji: Media relations*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jägerskog, A., Swain, A., & Schulz, M. (Red.). (2019). *Routledge handbook on Middle East security*. Routledge.

Mgr Martyna Jankowska (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Agnieszka Ogonowska (IFP UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Bożena Jaskowska (INol UKEN)

Zewnętrzny employer branding w mediach społecznościowych jako metoda budowania wizerunku pracodawcy w opinii pokolenia Z

Praca doktorancka skupia się na roli mediów społecznościowych w procesie zewnętrznego employer branding oraz jego wpływie na kształtowanie wizerunku pracodawcy wśród przedstawicieli pokolenia Z. Badanie obejmuje analizę preferencji, oczekiwań i reakcji pokolenia Z na komunikację pracodawców w mediach społecznościowych. W wystąpieniu zaprezentowane zostaną również wstępne wyniki analizy treści publikacji wybranych firm na LinkedIn.

Słowa kluczowe: #employerbranding #mediaspolecznosciowe #pokolenieZ
#wizerunekpracodawcy

External Employer Branding in Social Media as a Method for Building Employer Image in the Opinion of Generation Z

The doctoral dissertation focuses on the role of social media in the process of external employer branding and its impact on shaping the employer's image among members of Generation Z. The study includes an analysis of Generation Z's preferences, expectations, and responses to employer communication on social media. The presentation will also showcase preliminary results from a content analysis of selected companies' posts on LinkedIn.

Key words: #employerbranding #socialmedia #genZ

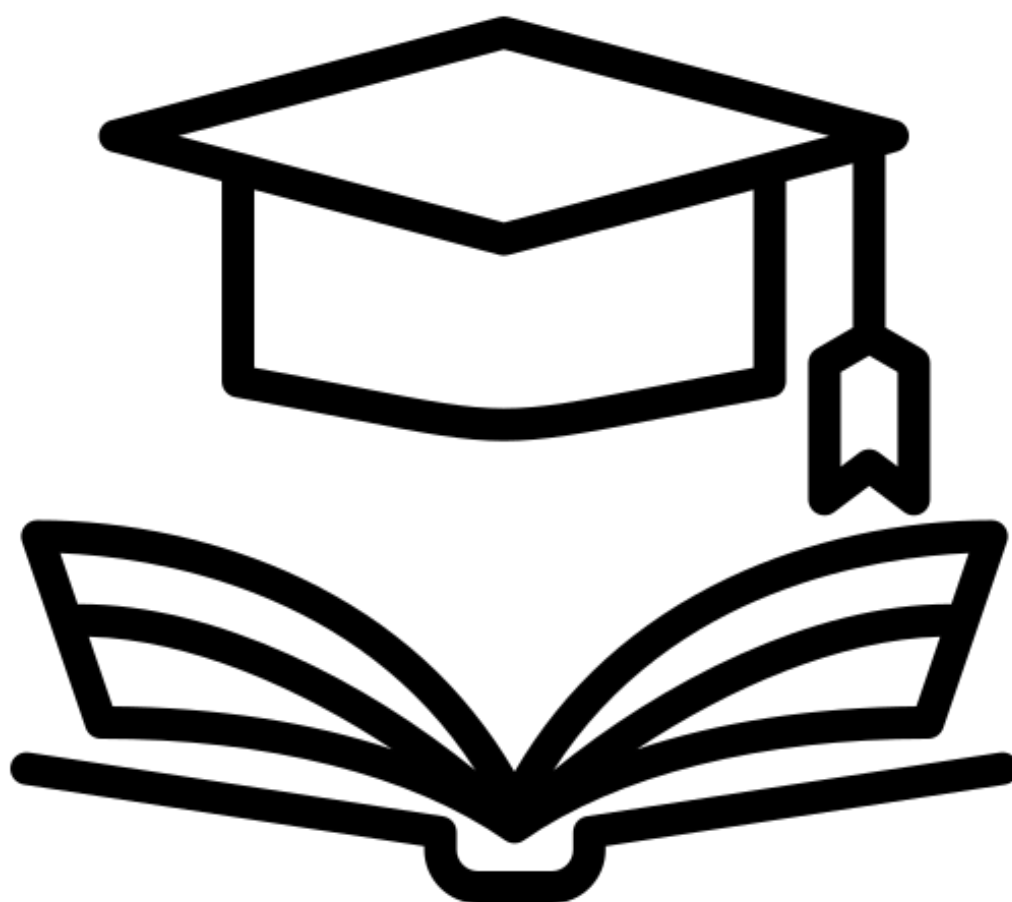
Bibliography:

- Kwiecińska, E. (2017). Building an employer brand as a key factor in attracting and retaining employees. HR management.
- Bidziński, M. (2016). Employer branding as a tool for shaping the employer's image. Scientific works of the Wrocław University of Economics.
- Sartain, L., & Schumann, D. W. (2006). Brand from the inside: Eight essentials to emotionally connect your employees to your business. John Wiley & Sons.
- Barrow, S., & Mosley, R. (2011). The Employer Brand: Bringing the Best of Brand Management to People at Work. John Wiley & Sons.
- Berthon, P., Ewing, M., & Hah, L. L. (2005). Captivating company: Dimensions of attractiveness in employer branding. International Journal of Advertising.
- Grasz, J. (2020). The Gen Z Frequency: How Brands Tune In and Build Credibility. KoganPage.
- Filiciak, M. (2018). Generation Z Goes to Work: Shaping the Future of the Workforce. Routledge.
- Doliński, D., Dolińska, B., & Kasprzak, M. (2020). Shaping generation Z identity in Poland: The impact of values and lifestyle on political and social choices. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Domański, H. (2019). Generation Z as beneficiaries of civilization change and the crisis of the competence model. In M. Niewęglowski & J. Ziółkowska (Eds.), Generation Z: The Polish Report (pp. 71-93). Difin Publishing House.
- Salminen, K., & Rintamäki, T. (2018). Employer branding on social media: Barriers to building an employer brand. Marketing Intelligence & Planning, 36(3), 316-328.
-

XVI

Filozofia

Philosophy

Mgr Tomasz Bożek-Gogolewski (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UW Michał Herer (Uniwersytet Warszawski)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Tomasz Sikora (IFA UKEN)

Pojęciowe granice nauk humanistycznych. Analiza pojęć działania i sprawczości w ramach nowych materializmów

Celem dysertacji jest analiza pojęć „działania” i „sprawczości” w naukach humanistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem współczesnych nurtów materialistycznych oraz zwrotu materialistycznego. Termin „nowy materializm” został wprowadzony niezależnie przez Manuela DeLandę i Rosi Braidotti w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, aby opisać grupę wyłaniających się teorii, które charakteryzują się odejściem od perspektywy antropocentrycznej, zerwaniem z dualistyczną metafizyką oraz demokratyzacją dyskursu, prowadzącą do tworzenia tzw. płaskich ontologii. Badacze związani z tymi nurtami formułują operacyjne przestrzenie w formie asamblaży lub sieci, w ramach których byty nie-ludzkie są pojmowane jako znaczący gracze, obdarzeni własną sprawczością. Projekt ma na celu prześledzenie genezy i problematyki pojęć „sprawczości” oraz „działania” używanych w ramach tych teorii, a także zestawienie tradycyjnych modeli materializmu marksistowskiego z nowymi paradygmatami, takimi jak realizm spekulatywny, posthumanizm oraz ontologia zwrócona ku przedmiotom (OOO). W ramach projektu przeprowadzona zostanie analiza porównawcza tradycyjnych i współczesnych materializmów, obejmująca także dialog z myślą filozoficzną Gillesa Deleuze’a, Alaina Badiou, Fredrica Jamesona i Slavoję Žižka. Szczególnie istotne będzie zbadanie relacji między nowymi materializmami a klasycznym materializmem historycznym, a także ocena, w jakim stopniu współczesne podejścia odpowiadają na współczesne wyzwania, takie jak kryzys ekologiczny, polityczny czy kulturowy. Główne pytania badawcze dotyczą tego, jaki rodzaj „materialistycznej” polityki wyłania się z projektów współczesnych materializmów i jak wpływa ona na współczesne nauki humanistyczne. Projekt zakłada także próbę oceny, czy te teorie oferują ramy teoretyczne zdolne do generowania rzeczywistej zmiany historycznej i społecznej. Analiza obejmie również krytykę potencjalnego fetyszyzmu ontologicznego oraz dążenie do wypracowania bardziej zrównoważonej metodologii w obrębie współczesnych nauk humanistycznych. Wstępna hipoteza badawcza zakłada, że perspektywy współczesnych materializmów znacząco modyfikują tradycyjne rozumienie sprawczości, kładąc nacisk na rolę materii i aktorów nie-ludzkich. Jednakże szerokie stosowanie metod i perspektyw tych nurtów ujawnia szereg niespójności teoretycznych. Projekt dąży również do wykazania, jak przyjęcie perspektywy genealogiczno-problemowej, sformułowanej zgodnie z założeniami teoretycznymi Luisa Althussera, Gillesa Deleuze’a i Michała Herera, może pomóc w opracowaniu zrównoważonego podejścia w naukach humanistycznych. Główne pytanie badawcze brzmi: Jaki rodzaj „materialistycznej” polityki wyłania się z projektu współczesnych materializmów i jak wpływa on na współczesne nauki humanistyczne? Dodatkowo, warto zastanowić się, czy teoretyczne ramy tych teorii oferują perspektywy zmiany lub transformacji historycznej.

Słowa kluczowe: sprawczość, działanie, nowy materializm, materializm historyczny, marksizm, płaskie ontologie, antropocentryzm, humanistyka

Conceptual Boundaries of the Humanities. Analysis of the Concepts of Action and Agency within New Materialisms

The dissertation aims to analyze the concepts of "action" and "agency" within the humanities, with a particular focus on contemporary materialist currents and the materialist turn. The term "new materialism" was independently introduced by Manuel DeLanda and Rosi Braidotti in the 1990s to describe a group of emerging theories characterized by a departure from anthropocentric perspectives, a break with dualistic metaphysics, and the democratization of discourse, leading to the creation of so-called flat ontologies. Researchers associated with these currents formulate operational spaces in the form of assemblages or networks, within which non-human entities are perceived as significant players endowed with their own agency. The project aims to trace the genesis and issues surrounding the concepts of "agency" and "action" used within these theories, as well as to compare traditional models of Marxist materialism with new paradigms such as speculative realism, posthumanism, and object-oriented ontology (OOO). The project will conduct a comparative analysis of traditional and contemporary materialisms, including a dialogue with the philosophical thought of Gilles Deleuze, Alain Badiou, Fredric Jameson, and Slavoj Žižek. A particularly important aspect will be examining the relationship between new materialisms and classical historical materialism, as well as assessing the extent to which contemporary approaches address current challenges such as ecological, political, or cultural crises. The main research questions explore the type of "materialist" politics emerging from contemporary materialist projects and their impact on the modern humanities. The project also aims to assess whether these theories offer theoretical frameworks capable of generating real historical and social change. The analysis will include a critique of potential ontological fetishism and strive to develop a more balanced methodology within the modern humanities. The initial research hypothesis suggests that the perspectives of contemporary materialisms significantly modify traditional understandings of agency, emphasizing the role of matter and non-human actors. However, the broad application of methods and perspectives from these currents reveals a number of theoretical inconsistencies. The project also seeks to demonstrate how adopting a genealogical-problem perspective, formulated in accordance with the theoretical assumptions of Louis Althusser, Gilles Deleuze, and Michał Herer, can help develop a balanced approach in the humanities. The main research question is: What kind of "materialist" politics emerges from the project of contemporary materialisms, and how does it impact the modern humanities? Additionally, it is worth considering whether the theoretical frameworks of these theories offer perspectives for historical transformation or change.

Key words: agency, action, new materialism, historical materialism, Marxism, flat ontologies, anthropocentrism, humanities

Bibliography:

- Althusser, Louis (2006), *W imię Marksa*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Badiou, Alain (2005), „Democratic Materialism and the Materialist Dialectic”, *Radical Philosophy*, 130: 20–24.
- Bednarek, Joanna (2018), „Różnica epistemologiczna i cięcie sprawcze: materializm marksistowski a nowy materializm”, in: *Feministyczne nowe materializmy: usytuowane kartografie*, ed. O. Cielemeńska & M. Rogowska-Stangret, Lublin: E-naukowiec.

- Bennett, Jane (2010), *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*, Durham: Duke University Press.
- Coole, Diana & Frost, Samantha (eds.) (2010), *New Materialisms: Ontology, Agency and Politics*, Durham & London: Duke University Press.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1991), *Qu'est-ce que la philosophie?*, Paris: Minuit. [wyd. pol.: *Co to jest filozofia?*, trans. P. Pieniążek, Gdańsk: słowo/obraz terytoria, 2000].
- Eagleton, Terry (2016), *Materialism*, New Haven & London: Yale University Press.
- Haraway, Donna (2016), *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*, Durham: Duke University Press.
- Schleusener, Simon (2021), „A Politics of Things? Deleuze and the New Materialism”, *Deleuze and Guattari Studies*, 15: 523–542.
- Žižek, Slavoj (2014), *Absolute Recoil: Towards a New Foundation of Dialectical Materialism*, London: Verso.

Mgr Paweł Włodyka (I)

Academic supervisor: dr hab. Kazimierz Mrówka, prof. UKEN (IS UKEN)

Rector rei publicae w filozofii Cyncerona

Rozprawa dotyczy postaci, która w filozofii Cyncerona jest znana jako rector rei publicae (w moim tłumaczeniu „przewodnik wspólnoty obywatelskiej”). Zgodnie z moją argumentacją rector jest etycznym ideałem obywatela, który powinien być realizowany w najwyższym możliwym stopniu. Proponuję, aby traktować cztery dialogi filozoficzno-polityczne Cyncerona – *De oratore* (O mówcy), *De re publica* (O państwie), *Cato Maior de senectute* (Katon Starszy o starości) oraz *Laelius de amicitia* (Leliusz o przyjaźni) – jako całość, zatem każdy z nich powinien być interpretowany w świetle pozostałych. Według mojego poglądu rector może być nie tylko politykiem lub mężem stanu, ale także filozofem polityki, który służy swojej wspólnocie obywatelskiej za pośrednictwem pism filozoficznych i nauczania. Dokonam analizy dialogu *O mówcy* w celu opisanie edukacji, którą młody Rzymianin powinien ukończyć, gdyby chciałby aspirować do roli przewodnika. Dzięki tejże edukacji kandydat na rektorem będzie w stanie ukształtować w sobie trzy najistotniejsze cnoty, których potrzebuje przewodnik – sprawiedliwość, roztropność oraz wielkość ducha. Jak argumentuję, w świetle zachowanych fragmentów *O państwie* należy wyróżnić trzy główne obowiązki rectoris – ochronę stabilności wspólnoty obywatelskiej, tworzenie prawa oraz bycie doradcą i nauczycielem dla swoich współobywateli. W celu udowodnienia mojej hipotezy, zgodnie z którą filozof polityki może być postrzegany jako przewodnik, przeanalizuję dwa dzieła Cyncerona napisane po Idach Marcowych – *O przyjaźni* oraz *O powinnościach* (*De officiis*), za pośrednictwem których Cynceron próbował zmienić tradycyjne normy rzymskiego życia społeczno-politycznego. W ostatniej części rozprawy zastosuję rezultaty moich badań do współczesnych dyskusji filozoficzno-politycznych, za pośrednictwem propozycji przeformułowania neorzymskiej koncepcji wolności, opartej na filozofii politycznej Cyncerona, ale pomijającej jego etykę obywatelską. Pisząc rozprawę wykorzystam cztery metody historyczno-filozoficzne: opisową, filologiczną, wyjaśniającą oraz rozumiejącą. Rozprawa będzie zawierać trzy główne wkłady do obecnego stanu badań – propozycję traktowania czterech wspomnianych dialogów jako całości, hipotezę o przewodniku-filozofie oraz propozycję przeformułowania neorzymskiej koncepcji wolności. Rozprawa może być użyteczna dla współczesnych dyskusji o

etyce obywatelskiej, ze względu na fakt, iż Cyce-rońska etyka obywatelska charakteryzuje się uniwersalną wartością.

Słowa kluczowe: rector rei publicae, Cyce-ron, filozofia rzymska, filozofia starożytna, etyka obywatelska

Rector rei publicae in Cicero's Philosophy

The dissertation concerns a character that in Cicero's philosophy is known as the rector rei publicae (in my translation "the guide of the commonwealth"). I argue that the rector is an ethical ideal of citizen, which should be realised in the highest practicable degree. I propose to treat four Cicero's politico-philosophical dialogues – De oratore (On the Orator), De re publica (On the Commonwealth), Cato Maior de senectute (Cato the Elder on Old Age) and Laelius de amicitia (Laelius on Friendship) – as a whole, therefore they ought to be interpreted in the light of each another. In my view rector can be not only a politician or a statesman, but also a political philosopher, who serves his commonwealth by philosophical writings and teaching. I shall analyse the dialogue On the Orator in order to describe an education which a young Roman should finish if he would like to aspire to the role of the guide. Thanks to this education a candidate on the rector shall be able to shape in him three most essential virtues that the guide needs – justice, prudence and magnanimity. I argue that in the light of re-mained parts of On the Commonwealth we ought to distinguish three major duties of the rector – protecting the stability of the commonwealth, creating law and being an advisor and a teacher for his fellow-citizens. In order to prove my hypothesis that a political philosopher can be viewed as the guide, I shall analyse two Cicero's works written after the Ides of March – On Friendship and On duties (De officiis), by which Cicero attempted to change traditional Roman norms of socio-political life. In the last part of the dissertation I shall apply the results of my research to contemporary politico-philosophical discussions, by proposing reformulation of neo-Roman concept of liberty, based on Cicero's political philosophy, but omitting his civic ethics. While writing the dissertation I shall use four historico-philosophical methods: descriptive, philological, explaining and understanding. The dissertation shall contain three main contributions to the present state of research – the proposition of treating four mentioned dialogues as a whole, the hypothesis about the guide-philosopher, and the proposition of reformulation of neo-Roman concept of liberty. The dissertation may be useful for contemporary discussions about civic ethics, because of the fact that Ciceronian civic ethics is characterized by universal value.

Key words: rector rei publicae, Cicero, Roman philosophy, ancient philosophy, civic ethics

Bibliography:

- Atkins J.W., Roman Political Thought, Cambridge University Press, Cambridge 2018.
Baraz Y., A Written Republic: Cicero's Philosophical Politics, Princeton University Press, Princeton 2012.
Cyceron M.T., O mówcy, trans. B. Awianowicz, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2010.
Cyceron M.T., Pisma filozoficzne, t. 1-4, trans. Z. Cierniakowa, W. Kornatowski, J. Śmigaj, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960-3.
Fantham E., The Roman World of Cicero's De oratore, Oxford University Press, Oxford 2004.

- Manuwald G. (ed.), *Cicero: De re publica*, Liverpool University Press, Liverpool 2024.
- Nicgorski W., *Cicero's Skepticism and His Recovery of Political Philosophy*, Palgrave Macmillan, New York 2016.
- Pettit Ph., *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford University Press, Oxford 1997.
- Powell J.G.F., *The rector rei publicae of Cicero's De republica*, „Scripta Classica Israelica”, 1994, Vol. 13.
- Zarecki J., *Cicero's Ideal Statesman in Theory and Practice*, Bloomsbury Academic, London and New York 2014.
- Zetzel J.E.G., *The Lost Republic: Cicero's De oratore and De re publica*, Oxford University Press, Oxford 2022.

Mgr Kamil Rajkowski (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Katarzyna Gruszczyńska-Sady (IS UKEN)

Anestetyka Antropologiczna: człowiek w kontekście ontologii orientowanej obiektowo (OOO)

Wystąpienie poświęcone będzie konceptualizacji anestetyki antropologicznej jako sposobu redefiniowania pozycji człowieka w perspektywie ontologii orientowanej obiektowo (OOO). W klasycznych ujęciach filozoficznych człowiek często funkcjonuje jako podmiot poznania, którego zdolność do percepcji, afektywności i znaczenia wyznacza granice rzeczywistości. Sądzę, że anestetyka, rozumiana tu jako specyficzna forma wycofania zmysłowej intensywności oraz doświadczania braku lub nieobecności, może stać się alternatywną strategią ujmowania relacji między człowiekiem a światem. Odwołując się do myśli Odo Marquarda, który określa anestetykę jako zanikanie estetycznej wrażliwości, a także do teorii Wolfganga Welscha, podkreślającego w tym kontekście rolę ograniczenia percepcji ludzkiej w kształtowaniu doświadczenia, zaproponuję ujęcie anestetyki jako relacji międzyobiektywnej, w której człowiek nie tyle konstytuuje świat, ile odsłania jego niepełność, luki i negatywność. Do sprobmatyzowania postawionych zagadnień wykorzystam ontologię orientowaną obiektowo (Graham Harman, Timothy Morton, Levi Bryant), która – w mojej ocenie – dostarcza najtrafniejszych narzędzi do analizy kategorii anestetyki, nie tylko jako zjawiska, lecz także jako stanu, w którym obiekty ujawniają się nie poprzez pełnię swoich właściwości, lecz poprzez swoją nieobecność i wycofanie. Wystąpienie będzie miało na celu przede wszystkim wykazanie zasadności prowadzenia badań antropologicznych w kontekście teorii związanych z OOO, w których programowo odrzuca się perspektywę antropocentryczną. Wykażę, w jaki sposób kategoria anestetyki może okazać się kluczowa w formowaniu tego, co roboczo nazywam antropologią orientowaną obiektowo.

Słowa kluczowe: Anestetyka, ontologia orientowana obiektowo, płaska ontologia, antropologia, Wolfgang Welsch, Graham Harman, doświadczenie negatywne, posthumanizm

Anthropological Anaesthetics: The Human in the Context of Object-Oriented Ontology (OOO)

This presentation will explore the conceptualization of anthropological anaesthetics as a way of redefining the human's position within the framework of Object-Oriented Ontology (OOO). In

classical philosophical accounts, the human often appears as the subject of knowledge, whose capacity for perception, affect, and meaning determines the boundaries of reality. I argue that anaesthetics—understood here as a specific form of withdrawal from sensory intensity and as the experience of absence or lack—can serve as an alternative strategy for articulating the human-world relationship. Drawing on Odo Marquard’s notion of anesthesia as the fading of aesthetic sensitivity and Wolfgang Iser’s emphasis on the limits of human perception in shaping experience, I will propose an understanding of anaesthetics as an inter-objective relation in which the human does not so much constitute the world as reveal its incompleteness, gaps, and negativity. To examine these issues, I will draw upon Object-Oriented Ontology (Graham Harman, Timothy Morton, Levi Bryant), which in my view provides the most effective tools for analyzing the category of anaesthetics not merely as a phenomenon, but as a state in which objects disclose themselves not through the fullness of their properties but through absence and withdrawal. The primary aim of the presentation is to demonstrate the relevance of anthropological inquiry in the context of theories associated with OOO—an approach that programmatically rejects anthropocentrism. I will show how the category of anaesthetics may prove crucial for shaping what I tentatively call object-oriented anthropology.

Key words: Anaesthetics, Object-Oriented Ontology, Flat Ontologies, Anthropology, Wolfgang Iser, Graham Harman, Negative Experience, Posthumanism

Bibliography:

- Bryant, L. R. (2011). *The Democracy of Objects*. Ann Arbor, MI: Open Humanities Press.
- Bryant, L. R. (2014). *Onto-cartography: An ontology of machines and media*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Buck-Morss, S. (2018). *Estetyka i anestetyka. Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej*, 20. [Transl. A. Lipszyc]
- Harman, G. (2002). *Tool-being: Heidegger and the metaphysics of objects*. Chicago: Open Court.
- Harman, G. (2005). *Guerilla Metaphysics: Phenomenology and the carpentry of things*. Chicago: Open Court.
- Harman, G. (2010). *The Quadruple Object*. Winchester, UK: Zero Books.
- Harman, G. (2018). *Object-Oriented Ontology: A new theory of everything*. London: Penguin Random House / Pelican Books.
- Harman, G. (2019). *Art and Objects*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Marquard, O. (2007). *Aesthetica i anaesthetica. Rozważania filozoficzne*. Warszawa: Oficyna Naukowa. [Transl. K. Krzemieniowa]
- Meillassoux, Q. (2012). *O nadprzyrodności, wirtualności i sprawiedliwości* (Interview conducted by G. Harman). *Kronos*, 1, 19–30.
- Meillassoux, Q. (2015). *Po skończoności. Esej o konieczności kontyngencji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [Transl. B. Banasiak, M. Kossakowski]
- Morton, T. (2023). *Mroczna ekologia. Ku logice przyszłego współistnienia*. Warszawa: Oficyna Związek Otwarty. [Transl. A. Barcz]
- Iser, W. (1987). *Aisthesis: Grundzüge und Perspektiven der aristotelischen Sinneslehre*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Iser, W. (1997). *Estetyka i anestetyka*. In R. Nycz (Ed.), *Postmodernizm* (pp. 533–548). Kraków: Baran i Suszczyński. [Transl. M. Łukasiewicz]
- Iser, W. (2006). *Ästhetisches Denken*. Stuttgart: Reclam.

- Welsch, W. (2012). *Immer nur der Mensch? Entwürfe zu einer anderen Anthropologie*. Berlin: Akademie Verlag.
- Wolfendale, P. (2014). *Object-Oriented Philosophy: The Noumenon's New Clothes*. London: Urbanomic.

Mgr Katarzyna Żabicka (II)

Academic supervisor: prof. dr hab. Katarzyna Gruszczyńska-Sady (IS UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Łukasz Kołoczek (IS UKEN)

Czy mistyk ma płeć? Rola płci w doświadczeniu mistycznym

Niniejsza dysertacja podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia mistyki w relacji z płcią, poprzez zbadanie tekstów napisanych przez mistyków płci męskiej i żeńskiej. Zestawienie mistycznych świadectw autorstwa Mistra Eckharta, Jana od Krzyża czy Thomasa Mertona z pismami Hildegardy z Bingen, Teresy z Ávili i Simone Weil, posłuży do analizy uwarunkowań płciowych w postanarracyjnej ekspresji doświadczenia mistycznego. W dysertacji postawiona została hipoteza, że kobiece doświadczenie mistyczne jest nierozdzielnie połączone z doświadczeniem cielesnym i sensualnym. Dzięki analizie studium przypadku wybranych postaci mistyków i mistyczek możliwe będzie wyłonienie zróżnicowanych form przeżycia mistycznego oraz towarzyszących im uwarunkowań. Pozwoli to nie tylko na porównanie postanarracyjnego sposobu opisywania doświadczenia mistycznego, lecz również na wnikliwe rozpoznanie, w jaki sposób określone konteksty: kulturowe, społeczne, teologiczne i płciowe, wpływają na sposób jego ekspresji i przeprowadzanej współcześnie interpretacji. W tym przypadku nieodzowne jest uwzględnienie zarówno czynników zewnętrznych (historycznych, instytucjonalnych czy środowiskowych), jak i wewnętrznych (osobistych, emocjonalnych czy duchowych), które współtworzą przestrzeń doświadczenia mistycznego. Kluczowe staje się zatem pytanie o tożsamość mistyczki lub mistyka w świecie: jak dana osoba jest społecznie postrzegana, jakie miejsce zajmuje w strukturze religijnej i kulturowej oraz jak te elementy kształtują samo przeżycie mistyczne i jego narrację. Zastosowanie interdyscyplinarnych narzędzi analizy pozwoli na holistyczne uchwycenie przeżyć duchowych obecnych w mistyce. Zaaplikowana zostanie metodologia zaczerpnięta ze studiów filozoficznych, psychologicznych, Genderowych i feministycznych. Wykorzystane zostaną także narzędzia metodologiczne zaczerpnięte z hermeneutyki, historii idei, dekonstrukcjonizmu, abiektu, czy studium przypadku. Zróżnicowanie metodologiczne umożliwia przedstawienie mistyki jako zjawiska złożonego i przekraczającego ramy jednej dyscypliny. Celem rozprawy jest zbadanie, w jaki sposób płeć wpływa na przeżywanie doświadczeń mistycznych oraz sposób ich opisu. Dysertacja podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, czy zasadne jest założenie, iż istnieją różnice między męskim a żeńskim doświadczeniem mistycznym oraz czy można mówić o odmiennych jakościowo wymiarach tych doświadczeń. Szczególna uwaga zostanie poświęcona kwestii dotyczącej potencjalnie większej sensualności kobiecego przeżycia mistycznego oraz sposobu jego postanarracyjnej ekspresji.

Słowa kluczowe: abiekt, ciało, doświadczenie mistyczne, liminalność, postanarracja

Does the mystic have a gender? The role of gender in mystical experience

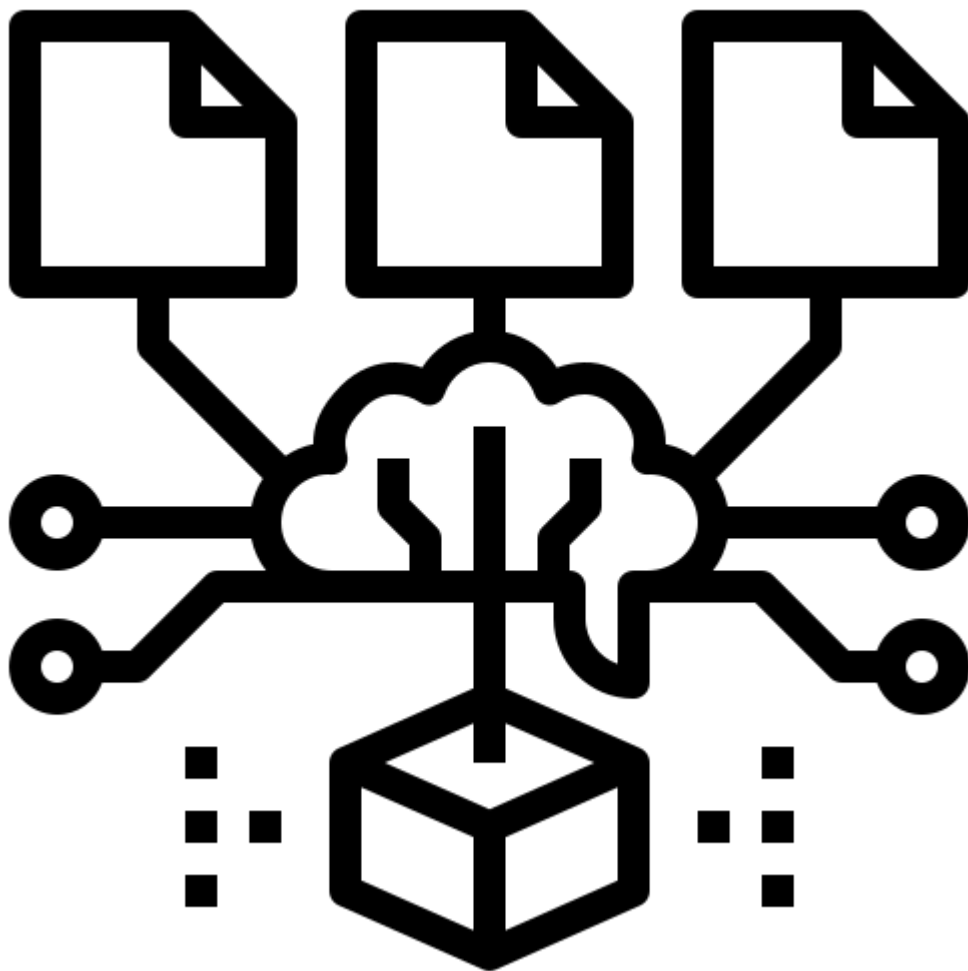
This dissertation attempts to define the concept of mysticism in relation to gender by examining texts written by male and female mystics. The comparison of mystical testimonies by Master Eckhart, John of the Cross or Thomas Merton with the writings of Hildegard of Bingen, Teresa of Ávila and Simone Weil, will be used to analyse the gendered determinants in the postnarrative expression of mystical experience. The dissertation hypothesises that female mystical experience is inseparably linked to bodily and sensual experience. Through the analysis of case studies of selected figures of mystics and female mystics, it will be possible to identify the different forms of mystical experience and their accompanying conditions. This will allow not only a comparison of the post-narrative way of describing mystical experience, but also a thorough recognition of how certain contexts: cultural, social, theological and gender, influence the way it is expressed and interpreted today. In this case, it is crucial to take into account both external factors (historical, institutional or environmental) and internal factors (personal, emotional or spiritual) that co-create the space of mystical experience. The question of the identity of the female mystic or mystic in the world thus becomes crucial: how the person is socially perceived, what place she or he occupies in the religious and cultural structure, and how these elements shape the mystical experience itself and its narrative. The use of interdisciplinary tools of analysis will allow for a holistic grasp of the spiritual experiences present in mysticism. A methodology will be applied drawn from philosophical, psychological, gender and feminist studies. Methodological tools drawn from hermeneutics, history of ideas, deconstructionism, abject, or case study will also be used. The methodological diversity makes it possible to present mysticism as a complex phenomenon that transcends the framework of a single discipline. The aim of the dissertation is to explore how gender affects the mystical experience and the way it is described. The dissertation attempts to answer the question of whether it is reasonable to assume that there are differences between male and female mystical experiences and whether it is reasonable to speak of qualitatively different dimensions of these experiences. Particular attention will be paid to the question concerning the potentially greater sensuality of the female mystical experience and the manner of its postnarrative expression.

Key words: abject, body, mystical experience, liminality, post-narrative

XVII

Nauki socjologiczne

Sociology

Kultura gwałtu w Polsce. Charakterystyka zjawiska i mechanizmów jego aktywnej reprodukcji

Kultura gwałtu to złożone zjawisko społeczno-kulturowe, które kształtuje przekonania i wzorce zachowań związane z płcią i seksualnością. Termin ten, wywodzący się z drugiej fali feminizmu w Stanach Zjednoczonych lat 70. XX wieku, odnosi się do mechanizmów funkcjonujących od wieków w patriarchalnych społeczeństwach, jednak jego naukowe opracowanie i społeczna recepcja mają relatywnie krótką historię. W Polsce pojęcie kultury gwałtu zaczęło funkcjonować dopiero w XXI wieku i do tej pory nie doczekało się pogłębionej analizy empirycznej w ramach nauk społecznych. Niniejszy projekt stanowi pierwszą próbę systematycznego zbadania tego zjawiska w polskim kontekście, wykorzystując zarówno analizę dyskursu internetowego, jak i badanie ankietowe. Podejście łączy metody jakościowe i ilościowe, co pozwala nie tylko na rozpoznanie występowania kultury gwałtu, lecz także na identyfikację społeczno-demograficznych czynników warunkujących jej reprodukcję. Celem pracy jest zbadanie zjawiska kultury gwałtu w Polsce oraz identyfikacja społeczno-demograficznych czynników wpływających na reprodukcję przekonań i zachowań związanych z tym zjawiskiem. Problem badawczy koncentruje się na pytaniu: jakie są dominujące narracje na temat kultury gwałtu w polskich mediach i czym charakteryzują się osoby najsilniej je reprodukujące? Teoretyczne ramy pracy opierają się na teorii faktu społecznego Émile'a Durkheima, która zostanie połączona z koncepcją interakcjonizmu symbolicznego, aby wykazać, że fakt społeczny jest konstruowany dyskursywnie w procesie interakcji społecznych. W pracy zostaną również omówione różne podejścia do krytycznej analizy dyskursu, co pozwoli na głębokie zrozumienie mechanizmów reprodukcji kultury gwałtu w przestrzeni publicznej. Metodologia badawcza obejmuje trzy główne etapy. W pierwszym etapie realizowane jest studium teoretyczne, które bazuje na analizie literatury przedmiotu, raportów, danych statystycznych oraz dokumentów instytucji międzynarodowych i krajowych. Pozwala to opisać genezę pojęcia „kultury gwałtu”, jego kontekst powstania w USA oraz sposób adaptacji do realiów polskich, a także wyodrębnić kluczowe cechy zjawiska i uwarunkowania jego rozwoju w Polsce. Drugi etap to analiza treści internetowych, obejmująca badanie komentarzy i wpisów internautów na forach, w mediach społecznościowych (m.in. Facebook, Instagram), pod artykułami oraz w przestrzeni informacyjnej (np. Onet, WP, NCzas, Wyborcza). Analiza ta umożliwi identyfikację dominujących narracji, reakcji społecznych oraz form reprodukcji kultury gwałtu online. W tym celu zastosowane zostaną metody krytycznej analizy dyskursu oraz analiza ram dyskursu (frame analysis), a także jakościowa analiza treści (content analysis). Trzeci etap realizowany będzie dopiero po ocenie wyników poprzednich etapów i będzie to badanie ankietowe przeprowadzone wśród reprezentatywnej grupy respondentów. Ankieta, opracowana na podstawie wniosków z analizy treści i przetestowana pilotażowo, ma na celu określenie, które cechy społeczno-demograficzne, takie jak wiek, płeć, orientacja seksualna, wykształcenie, miejsce zamieszkania czy przekonania polityczne, wpływają na podatność na przekonania związane z kulturą gwałtu. Analiza statystyczna pozwoli ustalić korelacje między tymi zmiennymi a postawami wobec zjawiska. Po zakończeniu części badawczej nastąpi zebranie i analiza wniosków, które umożliwią sformułowanie ostatecznych konkluzji oraz weryfikację postawionych hipotez. Projekt ma na celu nie tylko wzbogacenie wiedzy naukowej, lecz także

dostarczenie praktycznych rekomendacji dla działań edukacyjnych, profilaktycznych i interwencyjnych w obszarze przeciwdziałania przemocy seksualnej w Polsce. Innowacyjność projektu polega na analizie treści generowanych przez użytkowników internetu, co umożliwia uchwycenie współczesnych, oddolnych form utrwalania kulturowych norm i przekonań. Badanie to przyczyni się do rozwoju wiedzy socjologicznej w zakresie studiów nad przemocą, płcią i relacjami władzy, a także może stanowić podstawę dla działań edukacyjnych i profilaktycznych przeciwdziałających przemocy seksualnej. Wyniki badań będą mogły zostać wykorzystane przez instytucje publiczne, organizacje pozarządowe oraz media do budowy skuteczniejszych strategii przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć.

Słowa kluczowe: Słowo

Rape culture In Poland. Characteristics of the Phenomenon and Mechanisms of Its Active Reproduction

Rape culture is a complex socio-cultural phenomenon that shapes beliefs and behavioral patterns related to gender and sexuality. The term, originating from the second wave of feminism in the United States during the 1970s, refers to mechanisms that have operated for centuries in patriarchal societies; however, its academic elaboration and social reception have a relatively short history. In Poland, the concept of rape culture began to be used only in the 21st century and has so far not been subjected to in-depth empirical analysis within the social sciences. This project represents the first attempt to systematically examine this phenomenon in the Polish context, by using both internet discourse analysis and survey research. The approach combines qualitative and quantitative methods, which allows not only for recognizing the occurrence of rape culture but also for identifying socio-demographic factors conditioning its reproduction. The aim of the study is to investigate the phenomenon of rape culture in Poland and to identify socio-demographic factors influencing the reproduction of beliefs and behaviors associated with this phenomenon. The research problem focuses on the question: What are the dominant narratives about rape culture in Polish media, and what characterizes the individuals who most strongly reproduce these narratives? The theoretical framework of the study is based on Émile Durkheim's theory of social facts, which will be combined with the concept of symbolic interactionism to demonstrate that social facts are discursively constructed through social interactions. The study will also discuss various approaches to critical discourse analysis, enabling a deep understanding of the mechanisms reproducing rape culture in the public sphere. The research methodology includes three main stages. The first stage involves a theoretical study based on the analysis of relevant literature, reports, statistical data, and documents from international and national institutions. This stage will describe the genesis of the term "rape culture," its context of emergence in the USA, and the way it has been adapted to Polish realities, as well as outline the key features of the phenomenon and the conditions for its development in Poland. The second stage is an analysis of online content, including the examination of comments and posts by internet users on forums, social media platforms (e.g., Facebook, Instagram), under articles, and within informational spaces (e.g., Onet, WP, NCzas, Wyborcza). This analysis will identify dominant narratives, social reactions, and forms of online reproduction of rape culture. Methods applied will include critical discourse analysis, frame analysis, and qualitative content analysis. The third stage will be conducted only after evaluating the results of the previous stages

and will consist of a survey among a representative group of respondents. The survey, developed based on insights from content analysis and pilot-tested, aims to determine which socio-demographic characteristics—such as age, gender, sexual orientation, education, place of residence, and political beliefs—influence vulnerability to beliefs related to rape culture. Statistical analysis will establish correlations between these variables and attitudes toward the phenomenon. After completing the research phase, conclusions will be gathered and analyzed to formulate final findings and verify the hypotheses. The project aims not only to enrich scientific knowledge but also to provide practical recommendations for educational, preventive, and intervention activities in the field of combating sexual violence in Poland. The project's innovation lies in the analysis of content generated by internet users, which allows capturing contemporary, grassroots forms of reinforcing cultural norms and beliefs. This study will contribute to the development of sociological knowledge in the fields of violence studies, gender, and power relations, and may also serve as a foundation for educational and preventive actions against sexual violence. The research findings can be utilized by public institutions, non-governmental organizations, and media to build more effective strategies for combating gender-based violence.

Bibliography:

- Berger Peter. Luckmann Tomas. 1981. Społeczne tworzenie rzeczywistości. Traktat z socjologii wiedzy. PWN. Warszawa.
- Council of Europe. Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Artykuł 36 Przemoc seksualna, w tym gwałt.
- Davis Flora. 1999. Moving the mountain. University of Illinois Press.
- Foucault Michel. 2002. Porządek dyskursu. Słowo/obraz terytoria.
- Goffman Erwing. 2008. Rytuał interakcyjny. PWN. Warszawa.
- Grabowska Magdalena, Grzybek Agnieszka. 2016. Przełamać tabu: Raport o przemocy seksualnej. „STER”. Warszawa.
- Herzyk Aleksandra, Wieczorkiewicz Patrycja. 2023. Przegryw: mężczyźni w pułapce gniewu. WAB. Warszawa.
- hooks bell. 2022. Teoria feministyczna. Od marginesu do centrum. wyd. Krytyka Polityczna.
- Koczułap Kasia. Kultura gwałtu. „Sexed”.
- Kolanko Michał. 2020. Czego domaga się Strajk Kobiet? 13 postulatów. „Polityka”.
- Piercy Marge. 1982. Open letter. W: Lederer L. (red.) Take back the night. Women on pornography. New York.
- Staśko, Wieczorkiewicz. 2020. Gwałt Polski. Warszawa.
- Statystyki policji. <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki>.
- Sztompka Piotr. 2021. Socjologia. Wykłady o społeczeństwie. Znak.
- Wodak Ruth, Krzyżanowski Michał. Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych.

Struktury, aktorzy i narracje: studium współczesnego systemu mody w perspektywie socjologicznej

Sektor mody ze względu na rosnący wpływ na wiele aspektów życia społecznego zyskuje coraz większą uwagę mediów, instytucji politycznych oraz konsumentów. Ze względu na rozwijające się technologie oraz nadmierne wykorzystywanie surowców podlega on nieustannej obserwacji i krytyce. Nacisk konsumentów na wprowadzanie ekologicznych i prospołecznych strategii, przy jednoczesnym obciążeniu prawnymi wymaganiami UE stwarzają poważne ograniczenia rozwojowe, jednak rosnące przychody wiodących marek fast-fashion, zwiększająca się liczba influencerów modowych oraz wzrastające zainteresowanie studentów, mogą temu przeczyć. Po temat mody sięgali już klasyczni socjologowie, którzy opisywali fenomeny klasowych społeczeństw z jej perspektywy (np. Simmel, 2007; Veblen, 1994). Po przemianach społecznych XIX i XX wieku moda przestaje opisywać tylko hierarchię społeczną, a staje się częścią debaty na temat wyrażania indywidualności (Goffman, 1956) czy buntu (Hebdige, 1979). Blumer (1969) pisze o modzie jako zjawisku niezwiązanym z klasą, a z pokusą nowoczesności (Dowigałło, 2015), a np. Davis o demokratyzacji mody i uwzględnianiu zwykłych ludzi jako modowych innowatorów (Kramkowska, 2020). Teorie te jednak w dużej mierze eksplorują zjawisko mody w kontekście budowania tożsamości czy roli konsumpcji, ale nie traktują jej jeszcze całościowo, jako system. Kawamura (2005) jest jedną z wiodących badaczek, która wpisuje się w ten nurt, opisując modę jako globalną sieć połączeń pomiędzy różnymi instytucjami i aktorami. Inspirując się Beckerem (2008) i światem sztuki opisuje model konstruowania mody jako kolektywnego procesu, demistyfikując rolę projektanta jako 'samotnego geniusza', a nawiązując do teorii pola Bourdieu (1977), charakteryzuje modę jako system cechujący się regułami, praktykami i strukturami władzy, dyskutując o rywalizacji pomiędzy aktorami. Analizując system mody badacze sięgają po perspektywę różnych aktorów, w tym: freelancerów/rek (Gill, 2004) i projektantów/tek mody (McRobbie, 1998; 2004; Kawamura, 2005), modeli/lek (Entwistle, 2006), kupców mody i 'bookerów' (Entwistle, 2009). Poza nimi, są jeszcze osoby i instytucje, które tworzą na granicy systemu swoją przestrzeń pracy, np. jako twórcy/czynie startupów czy aktywiści/stki. To, co kluczowe w opisie systemu / pola to badanie relacji między aktorami, w tym także spojrzenie na kategorię pracy w ramach tego systemu. Kategoria ta często wykorzystywany jest do konstruowania jego obrazu. Korzystając z teorii praktyki Bourdieu, badaczki sięgają do roli kapitałów w budowaniu pozycji w polu mody (McRobbie, 1998), poszukując usankcjonowania pracy estetycznej (Entwistle, 2006) czy dyskutując o zmieniających się aktorach pełniących rolę 'pośredników kulturowych' (McRobbie, 1998; Entwistle, 2006; Kawamura, 2005). Obraz konstruowany przez aktorów systemu może być jednak odmienny od tego, jaki wyłania się z przekazów kulturowych, czy narracji własnych systemu. Systemy społeczne według Luhmann'a operują według 'własnej', skonstruowanej przez siebie 'rzeczywistości' i względem swojej 'operacyjnej logiki' (Luhmann, 2013), komunikując swoje granice, kody i mechanizmy w kontakcie z innymi systemami czy środowiskiem zewnętrznym. W przebiegu badań 'obraz własny' systemu zostanie zatem nakreślony z przekazów i decyzji komunikowanych przez system mody np. w interakcji z systemami prawa, polityki czy gospodarki. Analiza 'wewnętrznego obrazu' będzie ugruntowana w założeniach teorii społecznego konstruowania rzeczywistości Bergera i

Luckmanna (1966), czyli przez pryzmat codziennych interakcji jej aktorów, norm, rytuałów i ról. Założenie, że dana rzeczywistość (świat/system) jest najlepiej rozumiana przez jej aktorów zgadza się z założeniami teorii ugruntowanej. Celem pracy jest opisanie systemu (pola) poprzez pryzmat wyobrażeń (konstruktów) na jego temat i tego jak system (przez własną komunikację) tworzy swój obraz. Problem badawczy zawiera się w pytaniu: jakie są główne struktury, mechanizmy i wartości, które charakteryzują współczesny system mody. Badania zostaną przeprowadzone w oparciu o metody jakościowe i zostaną przeprowadzone w dwóch etapach. Pierwszy to wywiady swobodne z przedstawicielami systemu mody. Podążając za przedstawionymi przez aktorów wątkami, będę próbowała rozpoznać najbardziej palące wyzwania, które są kluczowe do zdefiniowania systemu. Podejście badawcze opiera się na założeniach teorii ugruntowanej (Charmez, 2006), która dzięki elastycznemu i iteracyjnemu procesowi badawczemu, włączającym jednoczesną pracę nad zbieraniem danych z ich analizowaniem, pozwala na budowanie hipotez i pojęć w trakcie pracy. Drugim etapem będą badania zasadnicze, oparte o wcześniej opracowane kierunki i sprecyzowane wyzwania. Wywiady pogłębione z wyselekcjonowanymi reprezentantami systemu mody, obserwacje podczas wydarzeń oraz analiza treści mają pozwolić głębiej rozpoznać system mody z perspektywy jego aktorów. Przez netnografię (Jemielniak, 2013) będę poszukiwać powtarzających się wzorców, wypowiedzi i schematów w komunikacji, które wskażą percepcję własną systemu oraz analizować sposób w jaki przekazy są konstruowane i powtarzane. Wątki i narzędzia będą wyselekcjonowane w oparciu o kierunki wynikające z badań pilotażowych.

Słowa kluczowe: moda, system, aktorzy, struktura, teoria ugruntowana

Structures, actors and narratives: a study of the contemporary fashion system in sociological perspective

The fashion sector is gaining increased attention from the media, political institutions and consumers as a consequence of its growing impact on several aspects of society's life. Due to the rising influence of technology and an excessive use of natural resources, it is subject to constant scrutiny and criticism. Consumers' pressure to introduce ecological and socially responsible strategies on top of increased legal requirements introduced by the EU might create growth constraints, yet the high revenues of leading fast-fashion brands, the increasing number of fashion influencers and the growing interest of students, may contradict this assumption. The topic of fashion has been explored by classical sociologists, who observed phenomena of class mobility through the lens of fashion (e.g. Simmel, 2007; Veblen, 1994). After the transformations in the 19th and 20th centuries, fashion is not only describing social hierarchy and status, but becomes an important part of the debate around expression of individuality (Goffman, 1956) or rebellion (Hebdige, 1979). Blumer (1969) writes about fashion as a phenomenon unrelated to class but in reference to allure of modernity (Dowigallo, 2015), while Davis, writes about the democratization of fashion and the inclusion of ordinary people as 'fashion innovators' (Kramkowska, 2020). These theories largely explore the phenomenon of fashion in the context of identity construction or the role of consumption, however rarely those include a perception of fashion as a system. Kawamura (2005) is one of the leading researchers in this line of inquiry, describing fashion as a global network of different institutions and actors. Drawing on Becker's art worlds (2008), she illustrates fashion design as a collective process, demystifying the role of

the designer as a 'lone genius', and inspired by Bourdieu's (1977) field theory, she characterizes fashion as a system governed by rules, practices and power structures between competing actors. In exploration of the fashion system, researchers draw on the perspectives of a variety of actors, including: freelancers (Gill, 2004), fashion designers (McRobbie, 1998; 2004; Kawamura, 2005), models (Entwistle, 2006), buyers and 'bookers' (Entwistle, 2009). In addition to those, system actors can also include individuals and institutions that create their workspace at the boundary of the system, for instance as startup founders or activists. What is crucial in describing the system/field is the exploration of relationships between actors, particularly through the lens of work. Using Bourdieu's theory of practice, researchers examine role of capitals in constructing positions in the fashion field (McRobbie, 1998), discuss legitimization of aesthetic work (Entwistle, 2006) or discuss new actors overtaking roles of 'cultural intermediaries' (McRobbie, 1998; Entwistle, 2006; Kawamura, 2005). However, the image constructed by the system's actors may be different from the one which emerges from cultural imagery or the system's own narratives. According to Luhmann, social systems operate according to 'their own' constructed 'reality' and in relation to their 'operational logic' (Luhmann, 2013), communicating their boundaries, codes and mechanisms through interaction with other systems or the external environment. In the course of the research, the system's 'self-image' will be outlined from the messages and decisions communicated by the fashion system, for example through its interaction with the systems of law, politics or the economy. The analysis of the system image will be grounded in Berger and Luckmann's (1966) theory of the social construction of reality, i.e. through the perspective of its actors' everyday interactions, norms, rituals and roles. Recognition that the system is most adequately understood through the lens of involved actors is a principle that aligns with grounded theory, which will form an integral part of the theoretical framework. The aim of this study is therefore to depict the fashion system from the perceptions and constructs of its actors and explore how the system (through its own communication) creates its image. The research problem is grounded in the question: What are the main structures, mechanisms, and values that characterise the contemporary fashion system? The research will employ qualitative methods and will be conducted in two stages. The pilot stage will include informal interviews with representatives of the fashion system. Following the themes presented by the actors, I will try to identify the most pressing challenges crucial in defining the image of the system. The research is based on the grounded theory principles (Charmez, 2006). The flexible and iterative research process that incorporates simultaneous work on data collection with data analysis allows for building hypotheses and concepts during the research work. The second stage will be based on previously developed directions and identified challenges, and will include in-depth interviews with selected representatives of the fashion system, observations at events and content analysis. This stage aims to build a deeper understanding of the fashion system from the perspective of its actors. Through netnography (Jemielniak, 2013), I will look for recurring patterns, statements and patterns in communication that indicate the system's self-perception. I will analyse how messages are constructed and repeated. Threads and tools will be selected based on the directions derived from the pilot study.

Key words: fashion, system, actors, structure, grounded theory

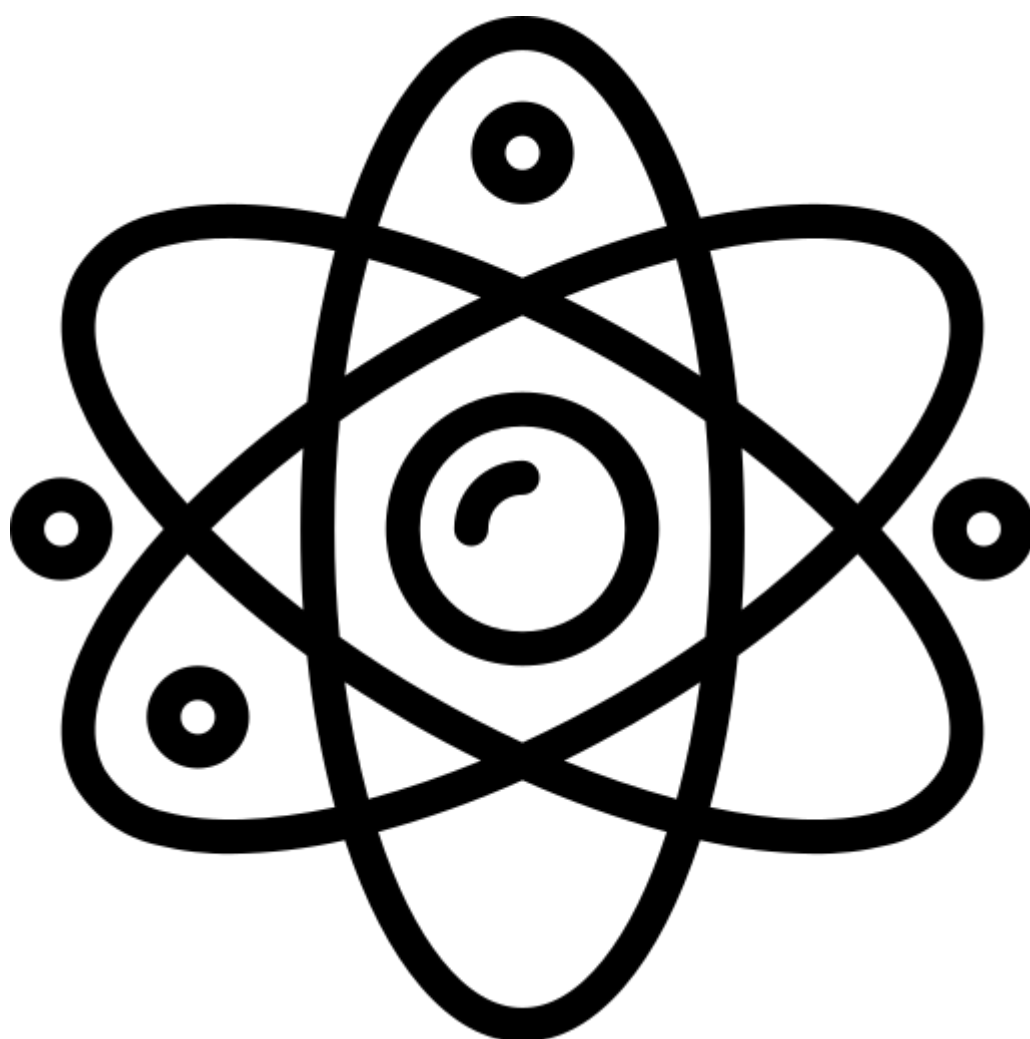
Bibliography:

- Barnard, M. (2020). *Fashion Theory : A Reader*. Second edition. Abingdon, Oxon: Routledge, Taylor & Francis Group.
<http://public.eblib.com/choice/PublicFullRecord.aspx?p=6262779>.
- Becker, H. S. (2008). *Art worlds* (25th anniversary ed., updated and expanded). University of California Press.
- Berger, P., Luckmann T. (1966). *The Social Construction of Reality : A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, N.Y.: Anchor.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production : Essays on Art and Literature*. [New York]: Columbia University Press.
- Entwistle, J. (2020). *The Aesthetic Economy of Fashion Markets and Value in Clothing and Modelling*. English edition. London, England: Berg
- Entwistle, J. (2015). Fashion, Latour and actor-network-theory. In A. Rocamora, & A. Smelik (Eds.), *Thinking through Fashion* I.B.Tauris.
- Entwistle, J., Rocamora, A. (2006). The Field of Fashion Materialized: A Study of London Fashion Week. *Sociology*. 40. 735-751. 10.1177/0038038506065158.
- Goffman, E. (2020). *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Wydawnictwo Aletheia.
- Jemieliński, D. (2013). Netnografia, czyli etnografia wirtualna: nowa forma badań etnograficznych. 10.5281/zenodo.54805.
- Kawamura, Yuniya. (2005). *Fashion-ology: An Introduction to Fashion Studies*. 10.2752/9781847888730.
- Konecki, K., & Fundacja Edukacyjna Przedsiębiorczości. (2011). *Studia z metodologii badań jakościowych : teoria ugruntowana* (Wyd. 1, dodr. 1). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kramkowska, E. (2020). Simiłowska koncepcja mody a ubiór współczesnych seniorów i seniorów. *Podejście badawcze. Kultura i Społeczeństwo*. 64. 153-180. 10.35757/KiS.2020.64.4.7.
- Luhmann, N. (2013). *Introduction to Systems Theory*. Edited by Dirk Baecker. Translated by Peter Gilgen. Cambridge, UK: Polity.
- McRobbie, A. (1998) *British Fashion Design: Rag Trade or Image Industry?* London: Routledge
- McRobbie, A. (2015) *Be Creative: Making a Living in the New Culture Industries*
- Rocamora, A. (2018). *The Labour of Fashion Blogging*. 10.5040/9781350001879.ch-004.
- Veblen, T. (1994) *The Theory of the Leisure Class*. New York: Dover Publications, Inc
-

XVIII

Matematyka

Mathematics

Plus-jeden generowane układy krzywych gładkich

Celem badań jest systematyczne zbadanie własności i klasyfikacji układów krzywych płaskich, które są plus-jeden generowane. Badania nad tymi układami zostały zapoczątkowane przez Takuro Abe w 2021 roku. Stanowią one klasę krzywych ściśle związaną z wolnymi układami hiperpłaszczyzn, a mianowicie posiadają zbliżone własności z perspektywy algebry homologicznej, co czyni je interesującymi obiektami w kontekście aktualnych badań. Układ hiperpłaszczyzn jest wolny, jeśli stowarzyszony z nim moduł relacji algebraicznych ideału jakobianowego jest modułem wolnym nad pierścieniem wielomianów o współczynnikach zespolonych. Układ hiperpłaszczyzn jest plus-jeden generowany, jeśli moduł ten posiada zbliżoną postać minimalnej rezolwenty wolnej algebry Milnora. Znaczną część projektu stanowić będzie analiza układów z osobliwościami quasi-jednorodnymi. Dla takich osobliwości zachodzi równość pomiędzy całkowitą liczbą Tjuriny i całkowitą liczbą Milnora, co pociąga za sobą istotne konsekwencje, zarówno teoretyczne, jak i praktyczne w badaniach nad układami krzywych płaskich. Mimo wielu wyników dotyczących układów wolnych i niemal wolnych, klasa układów plus-jeden generowanych pozostaje słabo poznana, zwłaszcza w odniesieniu do ich niezmienników homologicznych oraz wpływu kombinatoryki na strukturę algebraiczną. Zrozumienie, czy słaba kombinatoryka jest powiązana z wolnością danego układu, jest treścią numerycznej hipotezy Terao. Zakłada ona, że jeśli dwie zredukowane krzywe, zawarte w P_C^2 , o wszystkich składowych gładkich mają takie same słabe kombinatoryki, to wolność jednej z tych krzywych implikuje wolność drugiej z nich.

Słowa kluczowe: plus-jeden generowane krzywe, układy prostych i stożkowych, punkty przecięcia, punkty osobliwe, kombinatoryki

Plus-one generated arrangements of smooth curves

The aim of this research project is to systematically study the properties and classification of plane curve arrangements that are plus-one generated. Research on such arrangements was initiated by Takuro Abe in 2021. These arrangements form a class of curves closely related to free hyperplane arrangements and exhibit similar properties from the perspective of homological algebra, making them highly interesting objects in contemporary research. A hyperplane arrangement is free if the module of algebraic relations of its Jacobian ideal is a free module over the polynomial ring. An arrangement is plus-one generated if this module has a structure resembling the minimal resolution of the free Milnor algebra. A significant part of the project will focus on arrangements with quasi-homogeneous singularities. For such singularities, the total Tjurina number is equal to the total Milnor number, which has important theoretical and practical implications for the study of plane curve arrangements. Despite many results on free and nearly free arrangements, the class of plus-one generated arrangements remains insufficiently explored, particularly in terms of their homological invariants and how combinatorics influences their algebraic structure. Understanding whether weak combinatorics determines the freeness of an arrangement is closely related to the (numerical version of the) Terao conjecture. It

assumes that if two reduced curves in P_C^2 , with all smooth components have the same weak combinatorics, then the freeness of one of these curves implies the freeness of the second one.

Key words: plus-one generated curves, conic-line arrangements, intersection points, singularities, combinatorics

Bibliography:

- A. Bromboszcz, Minimal plus-one generated line arrangements with double and triple intersection points, arXiv:2410.19351, Under review in International Journal of Mathematics.
- A. Bromboszcz, On combinatorics of plus-one generated line arrangements. arXiv:2411.17317, Under review in Bollettino dell'Unione Matematica Italiana.
- A. Dimca, G. Sticlaru, Minimal plus-one generated curves and Briancon-type polynomials. arXiv:2406.19795.
- A. Dimca, On plus-one generated curves arising from free curves. Bull. Math. Sci. 14(3): Art. Id. 2450007 (2024).
- A. Dimca, On rational cuspidal plane curves and the local cohomology of Jacobian rings. Comment. Math. Helv. 94(4): 689– 700 (2019).
- A. Macinic and P. Pokora, On plus-one generated conic-line arrangements with simple singularities. arXiv:2309.15228, Rendiconti Lincei – Matematica e Applicazioni 35(3): 349– 364 (2024).
- T. Abe, Plus-one generated and next to free arrangements of hyperplanes. Int. Math. Res. Not. Vol. 2021(12): 9233– 9261 (2021).
- W. Decker, G.-M. Greuel, G. Pfister, H. Schonemann, Singular 4-1-1 — A computer algebra system for polynomial computations, <http://www.singular.uni-kl.de> (2018).

Mgr Izabela Leśniak (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Piotr Pokora (IM UKEN)

Auxiliary supervisor: dr Marek Janasz (IM UKEN)

O pewnych maksymalnych krzywych Tjuriny

Pojęcie krzywych maksymalizujących nieparzystego stopnia zostało wprowadzone w 2022 przez Dimcę i Pokorę, i nawiązuje ono bezpośrednio do krzywych maksymalizujących parzystego stopnia, zdefiniowanych w latach 80-tych poprzedniego wieku przez Perssona. W tej klasie krzywe posiadają wyłącznie osobliwości ADE oraz osiągają maksymalnie możliwą całkowitą liczbę Tjuriny. Problem konstruowalności krzywych maksymalizujących stopnia wyższego od 9 wynika z faktu, że wraz ze wzrostem stopnia krzywej jej oczekiwana całkowita liczba Tjuriny rośnie, co oznacza, że krzywe te wymagają posiadania coraz bardziej złożonych układów osobliwości. Potwierdza to nasze kryterium nieistnienia pewnych krzywych maksymalizujących nieparzystych stopni. W odpowiedzi na ten problem definiuję wraz z promotorem pomocniczym nową klasę krzywych płaskich zwaną klasą M-krzywych – są to zredukowane wolne krzywe płaskie, które dopuszczają osobliwości ADE, ale dodatkowo proste osobliwości eliptyczne, oraz mają maksymalną możliwą całkowitą liczbę Tjuriny. W pierwszym etapie skupiam się na badaniu M-układów prostych, które definiujemy jako układy prostych dopuszczające co najwyżej poczwórne punkty przecięcia (tj. punkty przecięcia co najwyżej czterech prostych). We współpracy z

promotorem udało nam się wskazać ograniczenia kombinatoryczne dotyczące liczby punktów przecięcia w M-układach prostych, zależne od liczby prostych tworzących dany układ. Udowodniliśmy, że rzeczywiste M-układy prostych mogą składać się z maksymalnie 18 prostych. Ograniczenie to wynika z kombinatorycznych własności układów prostych, twierdzenia du Plessisa-Walla oraz nierówności Melchiora. Otrzymaliśmy wniosek, że każdy M-układ prostych, który może zostać zrealizowany geometrycznie na rzeczywistej płaszczyźnie rzutowej, musi być układem symplecjajalnym. W dalszych badaniach będę skupiała się na sklasyfikowaniu krzywych maksymalizujących 7 stopnia oraz konstrukcji nowych przykładów M-krzywych.

Słowa kluczowe: krzywe maksymalizujące, układy stożkowych i prostych, osobliwości, układy prostych, punkty przecięcia, wolność

On some maximal Tjurina curves

The concept of maximizing curves of odd degree was introduced in 2022 by Dimca and Pokora, and it relates directly to the maximizing curves of even degree defined in the 80s of the previous century by Persson. In this class, curves have only ADE singularities and reach the maximum possible total Tjurina number. The problem of constructability of maximizing curves of degree higher than 9 arises from the fact that as the degree of the curve increases, its expected total Tjurina number increases, which means that these curves require higher complexity configurations of singularities. This confirms our criterion on the non-existence of certain maximizing curves of odd degree. In response to this problem, I define, together with my auxiliary supervisor, a new class of plane curves called the M-curve class - these are reduced free plane curves that admit ADE singularities, but in addition simple elliptic singularities, and have the maximum possible total Tjurina number. In the first stage, I focus on the study of M-arrangements of lines, which we define as arrangements of lines that admit at most quadruple points of intersection (i.e., points of intersection of at most four lines). In cooperation with the supervisor, we were able to show combinatorial constraints on the number of intersection points in M-line arrangements, depending on the number of lines in the arrangement. We proved that a real M-line arrangements can consist of at most 18 lines. This upper bound follows from the combinatorial properties of line arrangements, du Plessis-Wall theorem and Melchior's inequality. We obtained the conclusion that any M- line arrangement that can be realized geometrically on the real projective plane must be a simplicial arrangement. In further research, I will focus on classifying maximizing curves of 7 degree and constructing new examples of M-curves.

Key words: maximizing plane curves, conic-line arrangements, singularities, line arrangements, intersection points, freeness

Bibliography:

- [1] A. Dimca, P. Pokora, Maximizing Curves Viewed as Free Curves. International Mathematics Research Notices 22: 19156 – 19183 (2023).
- [2] V. I. Arnold, Local normal forms of functions. Invent. Math. 35: 87 – 109 (1976).
- [3] M. Cuntz, Simplicial arrangements with up to 27 lines. Discrete Comput. Geom. 48(3): 682 – 701 (2012).

- [4] M. Cuntz, S. Elia, J.-P. Labbé, Congruence normality of simplicial hyperplane arrangements via oriented matroids. *Ann. Comb.* 26(1): 1 – 85 (2022).
- [5] A. Dimca, G. Ilardi, P. Pokora, G. Sticlaru, Construction of free curves by adding lines to a given curve. *Results Math.* 79: Art. Id 11 - 31 pages (2024).
- [6] A. Du Plessis and C. T. C. Wall, Application of the theory of the discriminant to highly singular plane curves. *Math. Proc. Camb. Philos. Soc.* 126(2): 259 – 266 (1999).
- [7] M. Janasz, I. Leśniak, On the existence of maximizing curves of odd degrees. <https://arxiv.org/abs/2411.17366> (2024).
- [8] M. Janasz, I. Leśniak, On free line arrangements with double, triple and quadruple points, <https://arxiv.org/pdf/2504.05872> (2025)
- [9] U. Persson, Horikawa surfaces with maximal Picard numbers. *Math. Ann.* 259: 287 – 312 (1982).
- [10] I. Czarnota, On maximizing curves of degree 7. *Ann Univ Ferrara* 70, 1479–1489 (2024).
- [11] W. Decker, G.-M. Greuel, G. Pfister, and H. Schönemann, Singular 4-1-1 — A computer algebra system for polynomial computations, <http://www.singular.uni-kl.de> (2018).

Mgr Rafał Stypka (I)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Jacek Chmieliński (IM UKEN)

Academic supervisor: dr hab. prof. UKEN Paweł Wójcik (IM UKEN)

Geometryczne własności przestrzeni Banacha opisane przez relacje dokładnej i przybliżonej ortogonalności

W ramach realizowanej rozprawy doktorskiej prowadzone są badania nad ortogonalnością w przestrzeniach unormowanych, ze szczególnym uwzględnieniem przybliżonej ortogonalności Birkhoffa-Jamesa oraz jej powiązań z teorią izomorfizmów i analizą geometryczną operatorów. Głównym celem projektu jest rozwój nowych narzędzi służących do rozpoznawania izomorfizmów między przestrzeniami unormowanymi – zarówno liniowych, jak i addytywnych – z wykorzystaniem relacji ortogonalnościowych. W aktualnym semestrze uzyskano szereg konkretnych wyników. Udało się między innymi dowieść, że każdy operator addytywny, który w przybliżeniu zachowuje ortogonalność Birkhoffa-Jamesa, jest w istocie operatorem liniowym. Dodatkowo uzyskano nowe rezultaty dotyczące zastosowania pochodnych norm w przestrzeniach produktowych, a także kilka pomniejszych twierdzeń pomocniczych. Wyniki te stały się podstawą powstających artykułów naukowych, w których prezentowane są zarówno teoretyczne aspekty zagadnienia, jak i jego potencjalne zastosowanie w analizie funkcjonalnej i geometrii przestrzeni unormowanych. Na obecnym etapie zakończono również formalności administracyjne: złożono i zatwierdzono wniosek PBSB oraz przygotowano i złożono Indywidualny Plan Badawczy. W złożonym dokumencie punktem wyjścia dla części koncepcyjnej badań była praca Ryotara Tanaki „Nonlinear equivalence of Banach spaces based on Birkhoff-James orthogonality”, w której autor proponuje alternatywne ujęcie izomorfizmu przestrzeni Banacha oparte na strukturze ortogonalności, z pominięciem wymogu liniowości. Projekt rozwija te idee, rozważając dwa podejścia - operatory addytywne oraz operatory niekoniecznie liniowe badając, czy zachowanie relacji ortogonalności może stanowić wystarczającą podstawę do rozpoznawania izomorfizmów bez konieczności zakładania pełnej liniowości operatorów. W przyszłych etapach badań planowane jest rozszerzenie analizy na badanie operatorów prawie

zachowujących ortogonalności – również w ujęciu geometrycznym, z użyciem pojęć takich jak płaszczyzny Radona czy pochodne norm, a także dalsze podejście do liniowości operatorów i zastosowań pochodnych norm. Najważniejszym celem rozprawy jest odkrywanie geometrycznych własności przestrzeni zachowujących (dokładnie lub w przybliżeniu) ortogonalność oraz poszukiwanie zastosowań wspomnianych własności.

Słowa kluczowe: analiza funkcjonalna, przestrzenie Banacha, geometria przestrzeni Banacha oraz unormowanych, ortogonalność Birkhoffa-Jamesa, operator addytywny, operator liniowy, pochodne normy, normy w przestrzeniach produktowych, izomorfizm

Geometric Properties of Banach Spaces Described by Exact and Approximate Orthogonality Relations

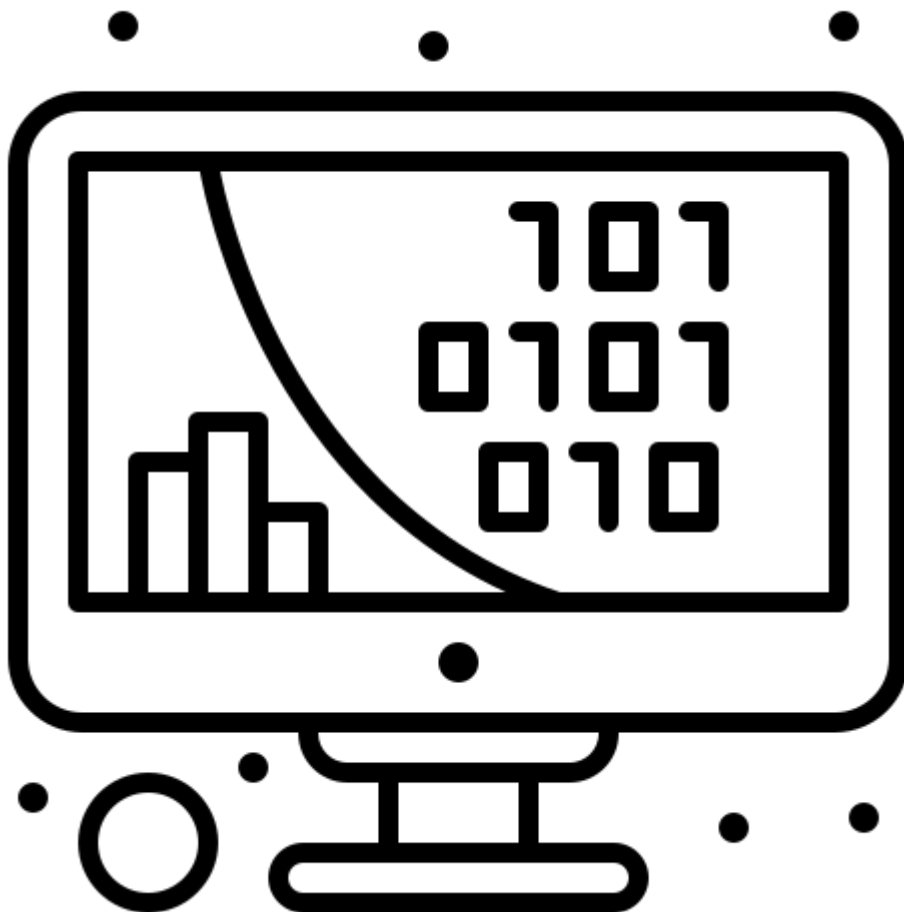
As part of the ongoing doctoral dissertation, the research is being conducted on orthogonality in normed spaces, with particular emphasis on approximate Birkhoff-James orthogonality and its connections to the theory of isomorphisms and the geometric analysis of operators. The principal objective of the project is to develop new tools for identifying isomorphisms between normed spaces—both linear and additive—through the use of orthogonality relations. Several concrete results have been obtained during the current semester. Notably, it has been proven that every additive operator that approximately preserves Birkhoff-James orthogonality must, in fact, be linear. Additionally, novel results have been derived concerning the application of norm derivatives in product spaces, along with several auxiliary theorems that support the broader theoretical framework. These findings are forming the basis of forthcoming research articles, which aim to present both the theoretical foundations of the subject and its potential implications in functional analysis. At this stage, all administrative formalities have also been completed: the PBS application has been submitted and approved, and the Individual Research Plan has been prepared. The conceptual foundation of the project is inspired by Ryotaro Tanaka's work "Nonlinear equivalence of Banach spaces based on Birkhoff-James orthogonality" in which the author proposes a framework for the equivalence of Banach spaces based on orthogonality structures, omitting the requirement of linearity. Building upon these ideas, the present project explores two main directions—additive operators and operators not necessarily linear—investigating whether the preservation of orthogonality relations provides a sufficient criterion for identifying isomorphisms, even in the absence of full linearity. Future research will extend the current analysis to the study of operators that approximately preserve orthogonality, incorporating geometric tools such as Radon planes and norm derivatives. Further investigations into the linearity of such operators and additional applications of norm derivatives are also planned. The overarching aim of the dissertation is to uncover geometric properties of normed spaces that (exactly or approximately) preserve orthogonality and to explore potential applications of these properties within functional analysis.

Key words: functional analysis, Banach spaces, geometry of normed spaces, Birkhoff-James orthogonality, additive operators, linear operators, norm derivatives, product normed spaces, isomorphism

Bibliography:

- [1] R. Tanaka. Nonlinear equivalence of Banach spaces based on Birkhoff-James orthogonality. *J. Math. Anal. Appl.*, 505(2022):125444, 2022.
 - [2] D. Ilišević and A. Turnšek. Nonlinear Birkhoff-James orthogonality preservers in smooth normed spaces. *J. Math. Anal. Appl.*, 511(2022):126045, 2022.
 - [3] R. E. Megginson. *An Introduction to Banach Space Theory*. Graduate Texts in Mathematics, vol. 183, Springer, New York, 1998.
 - [4] J. Chmieliński. Approximate Birkhoff-James orthogonality in normed linear spaces and related topics. In R. M. Aron et al. (eds.), *Operator and Norm Inequalities and Related Topics*, Trends in Mathematics, Springer, 2022, pp. 303–322.
 - [5] J. Chmieliński, T. Stypuła, and P. Wójcik. Approximate orthogonality in normed spaces and its applications. *Linear Algebra Appl.*, 531:305–317, 2017.
-

PROGRAM PROGRAMME

**Publiczna Sesja
Sprawozdawcza Doktorantów I
i II roku Szkoły Doktorskiej
UKEN**

Kraków 11-12 czerwca 2025

**Public Reporting
Session of 1st
and 2nd year PhD Students of
Doctoral School UNEC**

June 11-12, 2025, Krakow

University of the
National Education
Commission, Krakow

PROGRAM / PROGRAMME

**JUNE 11, 2025 (WEDNESDAY) / 11 CZERWCA 2025 (SRODA)
PLENARY SESSION**

Plenary session / Obrady plenarne

12.00-12.10 Welcome address / Przywitanie,

- prof. Michał Rogoż
- prof. W.M. Kolasa & prof. A. Budrewicz

Panel 01, Multidisciplinary

Channel A / Kanał A

Moderators: prof. Iwona Pietrzakiewicz, prof. Aleksandra Budrewicz

12:10–13:25 Meeting time:

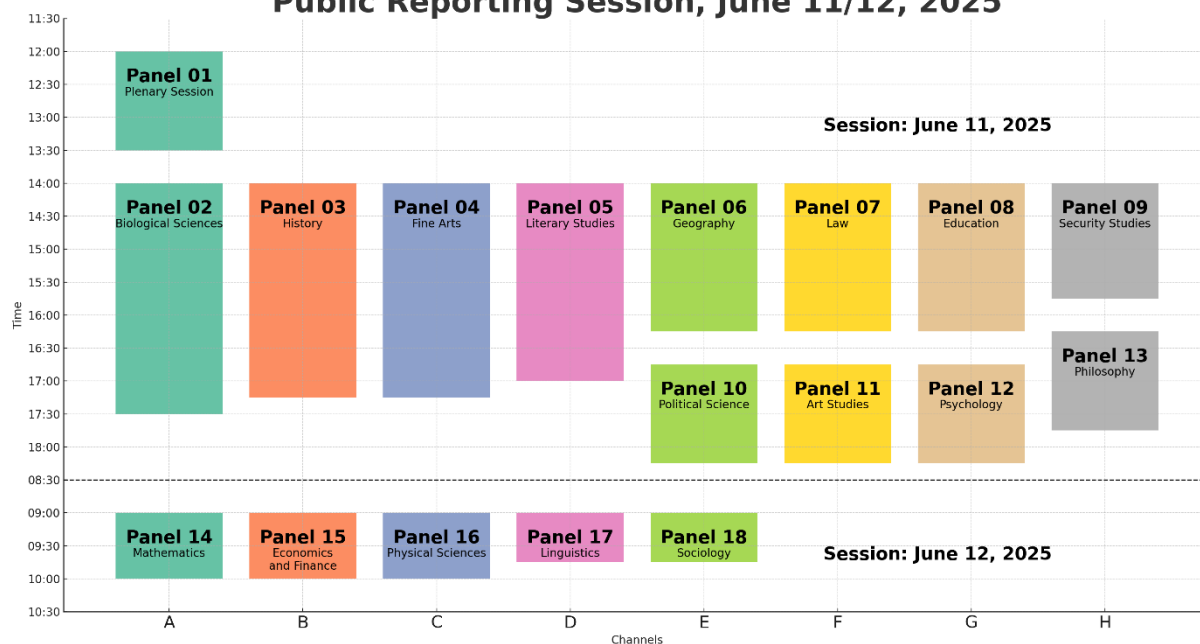
1. Marta Puhach (EN)
2. Seymour Ingilabli (EN)
3. Martyna Jankowska
4. Kinga Banasik
5. Milena Gajewska

13:25-13.40 Discussion

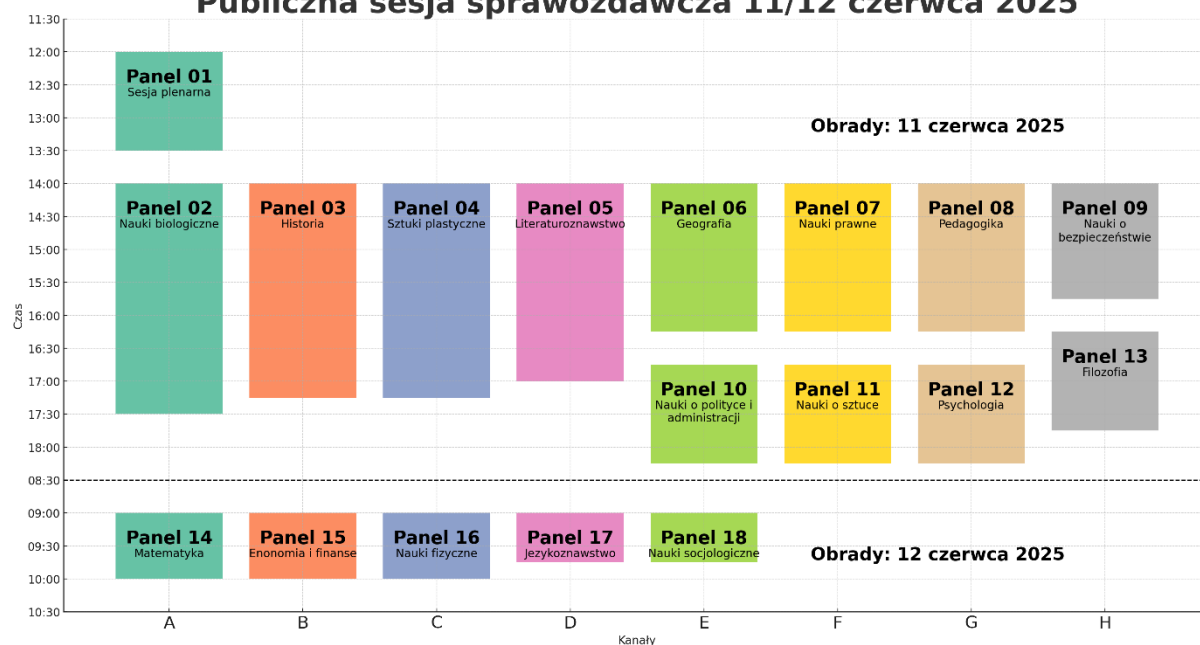
13.40-14.00 Przerwa / Break

SCHEDULE OF PROCEEDINGS / SCHEMAT OBRAD

Public Reporting Session, June 11/12, 2025

Publiczna sesja sprawozdawcza 11/12 czerwca 2025

**JUNE 11, 2025 (WEDNESDAY) / 11 CZERWCA 2025 (SRODA)
– SECTION MEETINGS**

Panel 02, Biological sciences**Channel A / Kanał A**

Moderators: prof. Anna Barbasz & prof. Elżbieta Rudolphi-Szydło

Meeting time. 14:00–16:45

6. Kamila Dybaś-Struj
7. Anna Kucab
8. Paulina Likus
9. Wiktoria Omachel
10. Nhat My Tran (EN)
11. Ewelina Żegleń
12. Klara Dorożyńska
13. Konrad Jabłoński
14. Danuta Kadłub
15. Zuzanna Mucha
16. Izabela Wiśniowska

16:45-17.30 Discussion

Panel 03, History**Channel B / Kanał B**

Moderator: prof. Urszula Kicińska & prof. Wiktoria Kudela-Świątek

Help moderators: Kasper Bednarek; Sebastian Filus; Jakub Katulski; Monika Łękawska

14:00–16:30 Meeting time:

17. Adrian Jarosz
18. Cezary Ruchała
19. Filip Sitek
20. Wiktoria Zarębczan
21. Kamil Gleń
22. Angelika Jamka
23. Artur Karpacz
24. Karol Kordas
25. Michał Maciejewski
26. Krystian Węgrzyniak

16:30-17.30 Discussion

Panel 04, Fine arts / Sztuki plastyczne**Channel C / Kanał C**

Moderators: prof. Agnieszka Dutka & prof. Sebastian Wywiórski & dr Michał Hyjek

14:00–16:30 Meeting time:

27. Karolina Jonderko
28. Gabriela Palicka
29. Aleksandra Przybysz
30. Grzegorz Bugaj
31. Kinga Burek-Domżańska
32. Karol Patoła
33. Sebastian Segura Espinel
34. Magdalena Hueckel-Śliwińska
35. Barbara Nawrocka
36. Paulina Tokarz-Mazurek

16:30-17.30 Discussion

Panel 05, Literary studies / Literaturoznawstwo

Channel D / Kanał D

Moderator: prof. Magdalena Sadlik

Help moderators: Konrad Sikora & Klaudia Zdrada

14:00–16:15 Meeting time:

37. Jan Klósak
38. Wiktoria Kulak
39. Anna Szostek
40. Alicja Wosik
41. Bartłomiej Wilk
42. Gabriela Kasprzyk
43. Bartłomiej Kozioł
44. Katarzyna Majca-Lipa
45. Aleksandra Polok

16:15-17.00 Discussion

Panel 06, Geography and Earth Sciences / Geografia i Nauki o Ziemi

Channel E / Kanał E

Moderators: prof. Sławomir Kurek & prof. Anna Wolska

Help moderator: Aleksandra Bogucka

14:00–15:45 Meeting time:

46. Szymon Błaszczuk
47. Aleksandra Jasińska
48. Mateusz Zajęga
49. Maria Koczur
50. Michał Jabłoński
51. Tomasz Klemensiewicz

52. Agnieszka Wolska

15:45-16.15 Discussion

Panel 07, Legal sciences / Nauki prawne

Channel F / Kanał F

Moderators: prof. Grzegorz Krawiec

14:00–16:00 Meeting time:

- 53. Julia Bernacka
- 54. Kinga Dudzik
- 55. Natalia Turaczy
- 56. Paulina Wójcik
- 57. Nicole Deneka
- 58. Natan Fischer
- 59. Artur Orzeł
- 60. Krzysztof Szastok

16:00-16.30 Discussion

Panel 08, Pedagogy / Pedagogika

Channel G / Kanał G

Moderators: prof. Barbara Nowak

Help moderators: Krystyna Koszyk & Milana Ospanova

14:00–15:45 Meeting time:

- 61. Xu He
- 62. Justyna Janik
- 63. Van Pham Tran (EN)
- 64. Thi Lan Nhi Truong (EN)
- 65. Wiktoria Cieślukiewicz
- 66. Karolina Kilar
- 67. Julia Małkowska

15:45-16.15 Discussion

Panel 09, Security Science / Nauki o bezpieczeństwie

Channel H / Kanał H

Moderators: prof. Przemysław Mazur

Help moderators: Małgorzata Cichy & Agnieszka Homoncik

14:00–15:45 Meeting time:

- 68. Natalia Borodziuk
- 69. Fabian Kobalczyk-Gruda
- 70. Lucyna Łowisz
- 71. Grzegorz Bator
- 72. Aleksandra Gębacz
- 73. Wiktor Powiśajtis
- 74. Edyta Pytel
- 75. Dariusz Zapiór

15:45-16:10 Discussion

Panel 10, Political science / Nauki o polityce**Channel E / Kanał E**

Moderators: prof. Grzegorz Foryś

Help moderators: Rafał Barański, Doreen Basemera, Wei-Chun Chiu, Sadaf Tahir

16:45–17:45 Meeting time:

- 76. Aleksandra Dudzik
- 77. Piotr Fołta
- 78. Francis Salawu (EN)
- 79. Artem Susolia

17:45–18:15 Discussion

Panel 11, Art studies / Nauki o sztuce**Channel F / Kanał F**

Moderators: prof. Patrycja Włodek

16:45–17:45 Meeting time:

- 80. Richard Gregor (EN)
- 81. Aleksandra Klimek-Lipnicka
- 82. Magdalena Furmaniuk
- 83. Piotr Sikora

17:45–18:15 Discussion

Panel 12, Psychology / Psychologia**Channel G / Kanał G**

Moderators: prof. Olena Kovalenko & dr Agnieszka Fudali-Czyż

16:45–17:45 Meeting time:

- 84. Karolina Dymek

- 85. Weronika Gajda
- 86. Kamila Sap
- 87. Monika Sobczak

17:45–18:15 Discussion

Panel 13, Philosophy / Filozofia

Channel H / Kanał H

Moderator: prof. Andrzej Dąbrowski

Help moderator: Maciej Czyszczoń

16:15–17:15 Meeting time:

- 88. Tomasz Bożek-Gogolewski
- 89. Paweł Włodyka
- 90. Kamil Rajkowski
- 91. Katarzyna Żabicka

17:15–17:45 Discussion

JUNE 12, 2025 (THURSDAY) / 12 CZERWCA 2025 (CZWARTEK)
– SECTION MEETINGS

Panel 14, Mathematics / Matematyka

Channel A / Kanał A

Moderators: prof. Piotr Błaszczuk & Piotr Pokora

9:00–9:45 Meeting time:

- 92. Artur Bromboszcz
- 93. Izabela Leśniak
- 94. Rafał Stypka

9:45–10:00 Discussion

Panel 15, Economics and finance / Ekonomia i finanse

Channel B / Kanał B

Moderator: dr Elżbieta Szczygieł

9:00–9:45 Meeting time:

- 95. Kamila Koszła
- 96. Piotr Raźniak
- 97. Anna Calik-Kaczor

9:45–10:00 Discussion

Panel 16, Physical sciences / Nauki fizyczne

Channel C / Kanał C

Moderator: prof. Irena Jankowska-Sumara

Help moderator: Jerzy Pryga

9:00–9:45 Meeting time:

98. Jakub Gajda

99. Natalia Woźniak

100. Aleksander Zawada

9:45–10:00 Discussion

Panel 17, Linguistics / Językoznawstwo

Channel D / Kanał D

Moderators: prof. Marceli Olma & prof. Agnieszka Gicala

Help moderator: Dominika Spyra & Daria Ślęzak

9:00–9:30 Meeting time:

101. Michał Kozanecki (EN)

102. Mihály Köntös (EN)

9:30–9:45 Discussion

Panel 18, Sociological sciences / Nauki socjologiczne

Channel E / Kanał E

Moderator: dr Marcin Gacek

9:00–9:30 Meeting time:

103. Ada Benio

104. Magdalena Wesoły

9:30–9:45 Discussion